

**KUR'AN'DA
İNSAN**

Halil İbrahim Genç

KUR'AN'DA İNSAN

2

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-625-98415-7-1 (Tk)

978-625-98415-9-5 (2.c)

Haziran 2026

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletisim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

<https://youtube.com/@Halil%C4%B0brahimGen%C3%A7>

Baskı:İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

Kur'an'da İnsan

2

İçindekiler

<i>Araf suresi...</i>	5
<i>Enfal suresi...</i>	57
<i>Tevbe suresi...</i>	91
<i>Yunus suresi...</i>	139
<i>Hud suresi...</i>	223
<i>Yusuf Suresi...</i>	263

Kur'an'da İnsan 2

Araf suresi...

Sure Elif, Lam, Mim, Sad harflerinin hatırlatılışı ile başlar. Sure bağlamında Elif; yaratımın nedeni olan zattır. Lam, emir ve idare eden zat olduğuna işaret eder. Mim; her işi sonuç bağlamında ereğine göre yapan olduğuna işaret eder. Sad harfi de âlemler seyrine inişe işaret eder. Bu bağtıda sure, insanın üzerinde Rabbi olan Allah ile var olduğunun (Elif), yüklem almaya açık yaratım oluşunda bulunduğu (Lam), sonuç belirlenimli deneyimler olanağında bilmekte olduğunun (Mim), varoluşsal olarak varlık alanında kendine alan açarken âlemleri ve kendini deneyime açık olduğunun (Sad), anlam içeriğinde açımaları ve bütünlük gösterir.

Araf suresi; dünya yaşamının ekin olduğuna, yasaklar sınırında güzel ahlaka taşınması gerektiğine, takvanın bir elbise olduğu ifadesi ve değişen insan davranışları anlatısı ile beraber yüklem almaya açık değişken mümkün varlık olduğumuz gerçeğine dikkat çeker. Nebiler ve helak edilen kavimler anlatıları ile insanlık tininde gerçekleşen yolculukta başarısızlık ifade edilmekle beraber, bu anlatılar dolayımında insanın ne için olduğu hatırlatılarak ne için olduğuna bağlı olarak yaşaması gerektiğinin dersi verilir.

En'âm suresinde yolculukta olan seyyah (gezgin) insan betimlenir iken Araf suresinde, yolculuk söz konusu ise anlam-değer yüklemelerinin gelgitleri içinde kararlı ve tutarlı olarak net olmak ile arada bir yerde kalmadan yolculuğun devam etmesi (ilkeye bağlı sürekli kılınması) gerektiği vurgulanır. Yolu Allah'a ve diğerlerine uğrayan insanın yolculuğu, diğerinin varlığı ile hikâyesi olan varlık olmakta devam eder. En'âm suresi ile klasik dönemden itibaren bilme öncelikli düşünsel bir yol tutun insana dikkat çekilir iken Araf suresi ile de ne için olduğuna bağlı olarak ilişkileri bağlamında hikâye sahibi insana tanık olunur... ki bu anlamda insan, modern dünyanın bireyi olan insanı, hikâyesi olan özgün insanın suresi gibi bilincimizin önünde durmaktadır.

En'âm suresinde yolcu olan insan, Araf suresinde ekin olandı. Dünya yaşamı ekindi... İnsan da dünyada ekin olarak yetişmesi gerekendi.

Olması gerekene dair tereddüt, bilmeye dair şüphe, gelgitler içinde irade gösterememek vb. arafta kalmanın belirlenimleriydi. İlişki belirlenimine ve yüklem almaya açık yaratım oluşunda ayrıca diyalektik oluş içinde insan, hikâyesi olan insan olmaktan kaçışı olan değildi.

Artık, sonuçlara bağlı olarak yolculuk yapmak gerektiği, eğer sonuçlardan gafil kalınır ise hak edişlerin ceza ile misillemede karşılık gördüğü veya arada kalmış olarak yolculuk sonunda cehenneme kıyasen ceza değilse de cennet veya Allah'ı tanrısalı ile istidat artışında olarak bulmaktan yana başarısız olacağımız bir varoluş düzeyinde bulunacağımız anlamlı kılınır. Yani acziyet ve yitiklik, selamet ve olanak artışı bağıntısından bakıldığında tereddütte mahal - yer- vermeden imanda net olarak yolculuğa devam etmek gerektiği vurgulanır. Sihirbazların her türlü olumsuz sonuca rağmen imanda net olması yani dünyada cehennemî göz önüne alarak cehennemden geçmiş olması, Musa nebinin de Allah ile sohbetten indiğinde hakikatten yana taviz vermemesi, Harun nebinin batıl fikirlere direniyor olması vb. Araf denilen arada kalmamanın gereğini göstermekteydi.

Keşke Musa nebi ümmetinin batıl durumuna yönelik yani hakikatten sonuçsuz kaldığı ve sonuçta mahrum kalacağı duruma karşı elinde ki yasaları tutmuş olarak muhalif olsaydı. Bu durumun anlatılıyor olmasından da anlaşılacağı gibi bizleri Araftan kurtaracak yol ve hükümler değer olduğundan, elden atılacak veya düşürülecek nesnelere değildi. Aynalaşma oluşu içinde İsrailoğullarının dünya ve uhrevî olan arasında Arafta kalmış olarak bocalamalarından da bunun sürekli kılınmış olduğunu görmekteyiz. Yani söz konusu yolculukta süreklilik ise yolculuğun sürekliliğinde beri bırakacak ve bizleri arada kalmışlığa itecek her türlü davranıştan uzak durmak gerekir. Davranışımızın gerekçesi, hakikatin tesisi için olsa dahi değer olarak gerçekleşmesi gerekenlerin bırakılmış olması, yolculuğun ve tekâmülün sürekliliğinden beri bırakır iken başarısız sonuçlar ile karşı karşıya bırakabilir.

Bu anlattıklarımın; Musa nebinin kavminin arada kalmış olduğu ve yolculuğun sürekliliğinden mahrum kalmış olmalarının sorumlusu olduğu çıkarılmamalıdır. Bilakis, Musa'nın kavmi zaten yoldan çıkmıştı, tablete yazılı hükümlerin elden bırakılmış veya atılmış olması, tabletlerin değerine dair duyarlılığın o kavimde bulunmamış olmasının aynasıydı. Tabletlerin sonradan yerden alınması ise sonradan geri dönenler için ara bir mertebede kalacaklarının aynalaşmaya dair işaretini taşımaktaydı. Bu o kavmin, Turi Sina nimetinden mahrum kalmış oldukları, yakinden uzak kılınmış oldukları anlamını taşımaktaydı... ki cehenneme kıyasen arada kalmışlık, başarı değilse de ertelenmiş olana dair başarısızlıktı. Eş deyişle, ereğinden yani ne için olduğundan kopuk isek yolculuğun durdurulmuş olduğu her ara mertebe başarısızlıktır. Dünyada nimete dalanlar, hakikati unutmuşlar ise ellerinin boş kalmış olacağı sonuç zamana -ahirete- doğru yürümektedirler. Bu, gerçekten başarısızlıktır.

Başarısızlıktan kurtulmak için olması gereken ise sihirbazlar emsalinde gösterilen idrak-iman-eylem belirleniminde, her türlü olumsuz sonuca rağmen, olması gerekenleri yapmaktır. Tekbenci nefsi emmareye aşkınsal ve batıla dair sanılardan uzak olması gerekenleri gerçekleştirmek ve Allah'a iman ile tutunmaktır. Surenin 43. ayetinde "Onlar altlarında ırmaklar akan ve kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atıldığı yerde derler ki 'Bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bize bahşetmeseydi biz kendiliğimizden elde edemedik'..." denilir iken hidayetini yani varlık alanında hakikate dair sonuç almanın, Allah'ın yardımı olmadan gerçekleşmediği ve Allah'ın sözünün -vaadinin- gerçek olduğu, nimete erenlerin ifadesi dolayımında ayet niteliğinde anlatılır. Bu ayet ifadesi ile beraber 42. ayette "Hiç kimseye kaldıracığından daha fazlasını yüklemeyiz. İman edip, salih amel işleyenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir..." denilir iken iman ve salih amele dair verilmiş nasihatini teklif olarak uygulanabilir olduğu net ifade edilir.

Bunun ile beraber 42. ayet dolayımında 43. ayet okunduğunda, vahiy bilgisi (Allah'ın inayeti) olmadan insanın, varlık alanında hakikatten

sonuç almaya yönelik bir oluş içinde bulunmayacağına veya zorluğuna dikkat çekilmiş olur. Cehennemden ve Araftan kurtulmak için yapılması gereken; Allah'a kati iman ve salih ameller yani Allah ile var olduğunun idraki ve herkesin Allah ile var olduğunun idrakine bağlı olarak herkes için rahmeti önceliyor olarak yapılması gerekenleri incelemektir. Hatalardan, günahlardan kurtulmak için evvela yapılması gereken ise pişmanlığa bağlı özeleştirilerek tevbe yani özür dilmek ve hakikat bağintısında olması gereken normallere yani iman ve salih amele geri dönmektir.

Maide suresinde Musa kavminin olması gerekeni yapmaktan kaçarlarken, iman-eylem düzeyinde tevhid idrakinden yoksun olduklarından ve Araf suresinin genel mesajından bakıldığında, arafın sadece uhrevi yani ahirete dair bir arada kalmışlık değil, idrak düzeyinde anlayışsızlığın ve eylemsizliğin sonucu olarak başarısızlığa dair deneyimlenen bir ara mertebe -durum- olduğu görülür... ki uhrevi anlamda Araf denilen yer de, bu durumun sonucu olarak, yolculukta başarısız olanların kendileri ile aynalaştığı idrak ve mekân belirlenimli mahaldir. Sonuçlar, geçmiş deneyimlere bağlı kritik edildiğinde hep akıllandırır... ki sonuçta keşke diyeceğimiz bir akıllanmaktan ise olumsuz sonuçlar ile karşılaşmadan önce, yolculukta olduğunun idraki ile yolculuğu sürekli kılan iman-eylem ve idrakte bulunulmuş olsun.

En'âm suresinde imanın idrak-eylem vb. belirlenimlerde gerçekleşmesi anlamlı kılınır. Araf suresinde de iman, her varlığın aslı olan yani Rabb-ül Âlemin olan Allah'a ve Allah dolayımında da kişinin kendine bir tutunma biçimi olarak gerçekleşendir. Sure bağlamında iman; asl olan varlık-Allah dolayımında varoluşa, yaşama olması gerekenler izleğinde kararlı, tutarlı ve net olarak tutunmak anlamını taşır.

Araf suresi en temelde yüklem almaya açık yaratıma dair gerçekleşen mümkün varoluşa dikkat çekmekteydi. En'âm suresinde çekirdek misali kendi özünde olanı açık etmesi gerektiği içindir ki talime dair yolcu olan insan, Araf suresinde artık hasadı ahirette olan yeryüzünde bir ekindi ve bu bağlamda hasada göre yaşaması gerekirdi. Bunun ile

beraber En'âm suresinde yolcu olan insan Araf suresinde, diğerlerine yolu uğradığında, diğeri ile var olmak söz konusu olduğundan hikâyenin içinde hikâye sahibi olarak doğan insandı. Aidiyetleri, sorumlulukları olması gereken insandı. Nebilere dair anlatıda insanın anlam-yüklem almaya açık olarak yaratımda değişime açık varlık olduğu net olarak gösterilir. İnsan, her bir nebi hikâyesi ile Allah'ın insanla olan hikâyesine katılmaktaydı. Allah'a hizmetin zorluğu onların emsalinde gösterilir iken insanın hazları, değişen talep ve duyguları, arzuları, varoluş nesnelere, tebaaları, gerçekte olanı değerlendirmede yetersizliği ifade edilir iken ekseriyetin -sözüne- güvenilmeyecek olduğu net olarak ifade edilir.

İnsanın, aslında tanrısallar ile var olmasına rağmen, söz konusu kendi şeytanı nefsi emmaresi ise yüklem almaya açık olmakla beraber kaygan bir zeminde git gel belirlenimli yaratılıyor olduğu görülür. Freud'un da belirttiği üzere, özünde bir canavarla var olan insan, Jung'un belirttiği gibi gölge misali kendisini takip eden şeytanı ile vardı.

Allah insan için, nur ile var olan ruh düzeyinde ve tanrısallar ile var olma belirlenimlerinde ne kadar özsel bir gerçeklik ise insanın şeytanı yani vahşi -ilkel- yönü de bedene dair özsel bir gerçeğiydi... ki bedene dair özsel gerçekliği sebebiyle insanların ekseriyeti en temel özsel olan Allah'ı, tanrısalları ile hakkı gereği terbiyede güzel ahlak belirlenimli olarak talim etmek yerine, dışa dönük olarak varoluş nesnelere tutunmuş olmakta dünyayı talim etmekteydi. Her duyu, dünya kurulumuna ve dünyaya açılan bir kapıydı.

Gerçekliği içinde bulunan dünya ile sınırlı tutan da duyuusal deneyimdi... ki sure, ussal olmaktan yoksun ilkel yönü ile düşünen insanın dünya ile sınırlı gerçekliğe aldanmış olduğunun gerçeğini gösterir. Aldanmış insanların ne için olduklarından habersiz olduklarını da işaret eder. İlkel durum, ilişkilerde yapısal kılınmış olduğunda ise artık terbiyeden yani rabbi belirlenimi ile görünüş bulmaktan, vücut kazanıyor olmaktan uzak, insan hayvandan da aşağı bir mahluk olarak nitelenmekteydi. Sure, genel anlamı ile ne için olduğunu hatırlaması gereken insana bir

nasihat ve sonuçlardan yana uyarıcı bir metin özelliği de taşımaktaydı... ki insan, doğaya ve nefsi emmareye ait değil, Allah'a ait olarak nefsi emmare dolayımında terbiye edilmesi gereken varlıktı.

En'âm suresinde, merkezde rahmet öncelikli bir varoluşa dikkat çekilmekteydi. Araf suresinde ise rahmet öncelikli varoluşa rağmen, rahmetin bereketinden, kendilerini inkâr ve kötülükleri ile mahrum kılanların helak edildikleri vurgulanır. Bu bağlamda, Celal ilahi tavrının -tanrısalının- belirleyici olarak merkezde yer aldığı görülür.

Surenin 4. ayetinde “Nice kentler var ki onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geliverdi” denilir iken azaba uğramış kavimlerden bahsedilir ve surenin genelinde de azabı hak etmiş kavimler anlatısı vardır. Ayetlerin olay belirlenimli tevili yani açıklaması olacağından da bahsedilir... ki bu doğrultuda surede “Halen uyanmayacak mısınız” sorusu ile karşılaşmış oluruz.

Bir önceki surelerde, hak edişe bağlı ceza, misilleme ve muamele vardı. Bu surede, ilk defa hak edişe bağlı sınıflamaya tanığız. Surenin 8. ve 9. ayetlerinde de hak edişe göre sınıflanışın olacağı/ olması gerektiği net olarak ifade edilir. 8. ve 9. ayetler: “O gün ölçü-tartı haktır. Artık kimin tartıları ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse işte onlar, ayetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.” Surede; cehennemlikler, cennetlikler ve araftakiler olarak tanımlananlar, hak edişe bağlı olarak sınıflanmış olanlardı.

Kur'an'da isimler, isimlere bağlı karakter içerikli kimlik belirlenimli her niteleme veya benzetmenin tanımlama olduğu görülür. İlahi isimler bir tanımlamaydı. Mümin, münkir, müslim, münafık, iblis, şeytan vb. her karakter biçimsel kimlik ifadesi de bir tanımlamaydı. Surede, İsrailoğlu olmayıp da Musa ümmeti olan bir kişinin, sonunda dünya menfaatine aldanmış olması sebebi ile köpek misali tanımlanması ve Nur suresindeki nur ayetinde nurun inci misali tanecik -nicel- belirlenimli olmasının tanımlanıyor olması da Kur'an'da benzetmenin bir tanımlama biçimi olarak kullanıldığını göstermekteydi. Her tanımlama

biçiminde tanımlanan; bilfiil gerçekleşen veya gerçekliği olup da gerçekleşme belirlenimlerinde belirtilen iken kendinden fazlası olarak hakkı gereği veya hak edişine bağlı olmak kaydıyla gerçekleşmesi dolayımında tanımlanmaktaydı. Her tanımlamada da metafizik bilmenin olanaklı kılınmasına tanık oluruz.

Hak edişle bağlı her tanımlama, farklı başkası olma belirleniminde sınıflanıyor olmayı kaçınılmaz kılmaktaydı. Tür, cins, ırk belirlenimine vb. göre tanımlamada tanımlanan hakkı gereği olduğu belirlenime göre tanımlanmaktaydı. Hak edişle göre her tanımlamada ise türe, cinse, ırka aşkınsal hak ediş belirlenimi ne ise ona göre tanımlama gerçekleşmekteydi. Bu da ilke gereği fırsat eşitliği ve herkesin hak edişle açık olarak var olması, tanımlanacağı gerçeğine bağlı olarak adalet belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Fatiha suresinde nimete erenler ve sapkınlar ifadesi ile hak edişle dair bir tanımlamaya tanık olsak da Araf suresinde hak edişle bağlı sınıflanmanın kaçınılmazlığı net olarak ifade edilmiş olur. Hak edişle göre sınıflanmanın kaçınılmaz olmasına bağlı olarak okuyucuya - muhataba- da hak edişlere, sonuçlara dikkat edilmesi gerektiği nasihati bir uyarı olarak verilmiş olur. Bu dahi davetin -teklifin- ders belirlenimi gerçekleştirdiği gerçeğini bir daha göstermektedir.

Davette; nasihat yani olması gerekenler ve uyarı yani sonuçlara göre olmaması gerekenler içeriği net olarak görülür iken uygulamada, insanın şeytani olan ilkel yönüne dikkat çekilmiş olması ile beraber, celal ile terbiyenin kaçınılmazlığına dikkat çekilir. En'âm suresinde yolcu talime açık talim edildi. Araf suresinde yolcu bir ekinci ve terbiye edilmesi gerekendi... ki tanrısallığa dair özsel olan gerçeğini açık etmiş olsun. Ne için olduğunu göstermiş olsun.

Surede, insan -çekirdek- artık özünde olanı açık etmeliydi. Bu anlamda yaşamın zorlukları ve insan tininde diyalektiğe dair karşıtlık dolayımında olan biten, tanrısal öz ile ilkel öze dair gerçekleşenlerde daha çok ilkel öze dair olanın açık olup da tanrısal özün gerçekleşmesinden mahrum bulunduğu gerçeğini gösterir. Tanrısal

özün gerçekleşmesine, açık olmasına geri dönüşün olmayacağı durumlarda yani davetin tüketildiği, ahlakın tüketildiği, hukukun tüketildiği, cihadın tüketildiği durumlarda artık helakin kaçınılmazlığına dikkat çekilir.

Dünya hayatının ekin olduğunu örnekleyen misal yani surenin 58. ayeti “İyi ve elverişli beldenin bitkisi, Rabbinin izniyle bol ve bereketli çıkar. Kötü ve elverişsiz olandan ise faydasız bitkiden başkası çıkmaz...” denilir iken insanın ekin olduğu gerçeği ifade edilir. Surenin 8. ayeti: “O gün amellerin tartılması da haktır. Kimlerin sevabı ağır basarsa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.” 9. ayet: “Kimlerin sevabı da hafif gelirse, işte onlar ayetlerimize haksızlık etmiş olmaları sebebiyle kendilerini ziyana sokanlardır.” 10. ayet: “Andolsun, size yeryüzünde imkân ve iktidar verdik. Sizin için orada birçok geçim imkânları da yarattık. Siz ne kadar az şükrediyorsunuz!” 24. ayet: “Allah ‘Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve fayda vardır’ buyurdu.” 25. ayet: “Allah, dedi ki: “Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (mahşere) çıkarılacaksınız.”

Yukarıdaki ayetlere dikkat edildiğinde; 58. ayet ve yaşananların sonuçları bağntısında, dünya yaşamının insan için ekin olduğu ve dünyada insanın sonuçta kendisi için ekin olduğu net olarak anlaşılır. Sonuçta ise insan ekinde başarılı veya başarısız olmuştur. Başarısız olanlar çorak topraklara atılmış olup tanrısal bereketten yoksun olanlardı. Başarılı olanlar ise verimli topraklara atılmış olup tanrısal bereketten istifade etmeye hak kazananlardı. Surede, cehennemlikler kesinlikle yenilmiş olup da içeriği boş çıkmış ekinlerdi. Arafta kalanlar, ekinden yana başarısız olanlardı. Cennetlikler de sonuç onlarındır içeriğinde ekinlerinde başarılı olanlardı.

Dünya, Allah'ın hasat tarlasıydı. Bu hasat tarlasında ekin olmanın mücadelesini verenler, terbiye odaklı olarak celale maruz kalsalar da sonuca doğru muhafaza da edilmiş olarak yürümekte olanlardı. Ekin olmalarına ve inanç ehli olmalarına rağmen bilgiden yana şüphede, olması gerekenden yana tereddütte vb. kalanlar, ekin olmanın

mücadelesini vermeyenler olarak, arafta değerlendirilenlerdi. Surede geçen Arafta kalanlar da dünyada iken batıldan, zulümden yana olmayanlar olmak ile beraber, hak ve olması gerekene dair eylem sahibi olmaktan yana tereddüt edenlerdi. Söz konusu hak ve olması gereken ise ezik değilse de silik karakter profili göstermemek gerekirdi. Ahirete, hakikate kıyasen ekin olan bir yaşamı sadece haktan taraf olmak ile değil, her türlü zorluğu göğüsleyerek ilkeye dair olması - gerçekleşmesi- gerekenleri hakkı gereği gerçekleştirmek ile ekin olduğunun idrakinde talim etmek gerekti.

Ekin olmalarına rağmen, ekin olma mücadelesi vermek orda dursun, ekine zarar vermekte olanlar ise cehennemi hak edenlerdi... ki sure bu bağlamda, hak edişlere göre gerçekleşecek sonuçlar bağıntısında insanın, ekin olma fırsatını değerlendirmesi gerektiğinin, kendisine hak tanınmış yaşamı israf etmemesi gerektiğinin mesajını verir.

Surede şeytan artık bir kişi olarak vücut kazanmış karakterdi. Şeytan; önlerinden yani gelecek belirlenimli, arkalarından yani geçmiş belirlenimli, sağdan yani maneviyat nesnelere dolayımında, soldan yani dünyevi varoluş nesnelere dolayımında, insanları yoldan çıkarmaya çalışacaktı... ki surede bu, net olarak ifade edilir. İçsel şeytani durumun dışında, şeytan karakterine bürünmüş yani ekini şeytan olmakta bulmuş diğerlerine dikkat etmek gerektiği de surede belirtilir. Zaten özündeki şeytani ekini ahlak edinenin/ edinenlerin, Allah'a uzanan doğru yolun üzerine kurulacağı sureni başında ifade edilmekteydi. En'âm suresinde yolculukta olan insan, yolculuğu Allah'a uğradığında, şeytanı ve şeytanlaşmış ekin sahipleri ile karşılaşacağı bir oluş içinde bulunacaktı. Yol şeytana/ şeytanlara da uğramaktaydı.

Âdem nebi ve şeytan anlatısında; yasak ağaç dolayımında verilmek istenen ana mesaj, yüklem almaya açık yaratım oluşunun devam ettiği ve yasak ile beraber aidiyet ve sorumluluk alanı sınırları oluşturulduğudur. Aidiyet ve sorumluluk alanında ortak anlam-değer yüklemlerine bağlı gerçekleşen varoluşa dair ilişkilerde tanrısallar apaçık gerçeklik belirlenimleri olarak gerçekleşenlerdi. İşte cennet de

apaçık olarak tanrısalların talim edildiği selamet yurduydı. Böyle olsa da her sınırı aşma durumu, günah yüklenmiş olarak utanç olmaktadır. Niyetin, gizli olanın veya özele dair olanın günah belirlenimli gerçekleşmesi, utanç ile maskelenmekte, kapatılmaktadır. Utanç; yasaklar ile sınırlı alanı değer olarak bilmekle beraber, alan değeri dolayımında kişinin de değer olarak varlık sahnesi kurulumu içinde var olduğunu göstermekteydi. Olması gerekene geri dönüşün belirlenimi olsa da artık yasağın çiğnenmesi sebebi ile ceza, yasak ile beraber değer olarak gerçekleşenin, değer olarak meşru kılınıyor olmasının olanağı olmakta gerçekleşmesi gerekendi.

Takva, karakter biçimsel bir elbise olduğu gibi özele dair gizli olan da gizil tutulması gereği değer oluşunda karakter biçimsel olarak bir elbise misali öznelliğe giyilen yüklem. Surede insan; ihtiyaç, koşullar, arzular, ilkeler vb. belirlenimlerde değişen yüklem oluşu içinde her daim yaratıma açık olan varlıktı.

Sureye genel anlamından bakıldığında yaşam veya varoluş; yüklem almaya açık değişen oluş içinde, her yüklem belirlenimin ekin olarak gerçekleştiği ve sonuçta ekine bağlı tercih ve eylemlerde ekinin açık olarak gerçekleştiğine dikkat çekilir. Benlik, yüklem almaya açık varoluş gösterir iken güzel ahlaka veya kötü ahlak belirlenimli günaha dair gerçekleşenler, bir elbise misali karakter biçimsel olarak benliğe giyilebilmekteydi. Bu anlamda, takva ve güzel ahlak tavsiye edilir iken takvanın elbise olduğu vurgusu da karaktere dair gerçekleşenler dahi ekin misali talim edilir iken karakter biçimsel olarak yüklem alınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

İblis, kavimler anlatısında belirgin olarak görülen; benliğe yüklem giyilmiş kibir ve kibre yüklem olarak giyilmiş yani ahlak edinilmiş hakikate inat, bencillik, şımarıklık, beden tapıcılık olan narsistlik, beden tapıcılığa bağlı fuhşiyat, iktidar ve mevki sarhoşluğu, açık delillere rağmen gerçeğe aymazlık vb. günahlar bir elbise misali benliğe giyilebilmekteydi. Kişi nefsi emmareyi tanımakta ise bu günahlar ahlaki olmadan terk edebilme olanağına haizdi. Yeter ki iman ile sınırlanmış,

yasaklar ile sınırlanmış olmakta terbiye edilmeye açık olmuş, diğerinin varoluş haklarına dikkat etmiş, diğeri için de olmayı öğrenmiş vb. olarak nefsi emmareye dair kötücül her belirene hayır diyebilme cesareti göstermiş olabilsin.

İnsan yüklem almaya açık olmakta yaratıma açık varlık iken gerçekte ne için olduğuna bağlı yüklem almaya -yaratıma- açık olmayı koruması gereken varlıktı. Ne için olduğuna bağlı olarak, kendisini gerçeğinden koparacak her türlü aldanıştan, günahattan yani sonuçta kendisine yazık etmiş olduğu kötülükten uzak durması gerekmektedir. İnsan; En'âm suresinde yolcuymdu... Araf suresinde de ekin olmak ile kalmayıp yolculuğu, Allah ve diğerleri dolayımında bir hikâye oluşu içinde gerçekleşiyor bulmaktaydı. Hikâyenin esas öznesi Allah olsa da Allah herkesin hakikati olmak kaydı ile kendi olmanın gerçekliğinde insan hikâyesini şeytan veya şeytanlık ile mücadelesinde gerçekleşiyor bulmaktaydı. Hikâyesi şeytana uğradığında ya şeytanlaşmakta ya da şeytan ile mücadelede şeytana aşkın, tanrısal özünü açık etmekteydi.

Anlam-değer, irade-duygu, haz-arzu, duyusal-hissiyat vb. belirlenimli yüklem almaya açık olmak, yaratıma açık olmak anlamını taşıyan iken tür olarak mümkün kılınmış olmakta kati ama tinsel/ öznel olarak da değişime açık mümkün varlık olmak anlamını taşımaktaydı. Bu anlamda mümkün varlık olmak demek, yaratıma açık oluş içinde, yaratımına katılan varlık olmak anlamını da taşımaktaydı. Bu durumda insan, çoklu gerçekliğine bağlı olarak yüklem almanın çoklu olanağında yüklem almaya dikkat etmeliydi. Şeytanın insanı kandırması, varoluşsal olarak her yönden gelmesi, doğru yolun üzerine kurulması, yaratıma dair açıklığın korunuyor olmasındandı. Yaratıma dair açıklık bir dezavantaj olduğu kadar, şeytanlık dolayımında terbiye ile gelen hak edişler sebebiyle de bir avantajdı.

Olumsuz anlamda manipülasyona açık olmak anlamında vesveseye açık olmak, anlam yüklü yaratıma açık varoluşun bir parçasıydı. Âdem'in yaratılışı ve iblis ile olan olay ilişkisine dair anlatıda, insanın cennetten çıkarılmasının en büyük sebebinin: 20. ayette geçen

“...onlara göstermek için vesvese verdi ve ‘Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı’ dedi” der iken vesvese olduğunu görmekteyiz. Yani insan anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda bulunmaktaydı... ki bu anlamda olumsuz anlamda manipülasyona açık olduğu gibi, yasak nesnelere, nasihat ve uyarı ile olumlu anlamda terbiyesine katılımcı olarak kendi yaratımına, birinin yönlendirmesinde veya uzantısında değil de kendi olduğu belirlenimlerinde katılma olanağı da olandı.

20. ayet ve ardından gelen “Onlara ‘Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim’ diye yemin etti” içeriğinde 21. ayetten de anlaşılacağı gibi insan sadece anlam yüklem almakta değil, anlamın öznelde değer biçimsel karşılanıyor olmasına bağlı olarak değer varlığı olarak da yaratıma açıktı... ki bu anlamda, anlam biçimsel olarak değil de değer biçimsel olarak yönetilmeye, kandırılmaya açık varlıktı. Değer belirlenimlerimize göre yaratıma açık olmamız sebebi ile manipülasyona açık olmak, yönetime açık varlık olduğumuz anlamını taşır iken kimin yönetimi altında isek onun amaç belirlenimlerinin gölgesi altında kendi olmaktan yana yitik bir varoluşa olduğumuz gerçeğini görmekteyiz... ki tarihsel bakımdan insan bu yönü ile değerlendirilebileceği gibi modern insandan bakıldığında insanın bu yönü ile kullanıma, yönetilmeye daha açık kılınmış olarak değerlendirildiğini görmekteyiz.

İblis karakteri önceki surelerde fazladan konu kılınmamıştı... ki Araf suresinde bu karakterin insan tinsel alanını, baş rol oyuncusu gibi doldurduğunu görmekteyiz. İnsan, tinsel alanını yani anlam-değer varlığı uzayını, Allah ve kendisi ile doldurması gerekir. İblis karakteri de diyalektik oluşa bağlı yan oyuncu iken insanın yaratıma açık olan yönüne dokunarak rol çalmış olarak, insanın tinsel varlık alanını doldurmaya çalışmaktaydı.

Elindeki varoluş olanaklarını Allah vermiş olduğundan dolayı şükre ermesi gerekir iken kibir ile nankörlük ederek isyan ediyor olması dikkate değerdi. Kendisinin azmasına müsaade gösteren Allah’a küs

misali isyanını besliyor olması da ibretlik olarak ders konusuydu. Karakter olarak iblis, kimlik olarak şeytan olarak tanımlanır. İnsanın ona aldanmış olması doğrultusunda gölgesinde kalmış olması, kendi varlık değerinden soyunmuş olması anlamını taşımaktaydı... ki bu anlamda yasağın ne olduğu önemli değil, yasağın yasak nesnesi olarak yasak edilen ile insanın varlık değeri korunuyor olması önemliydi. İnsanın yasağa uymayarak varlık değerinden soyunmuş olması sebebi ile varlık değerini yeniden kazanmasının çabası içinde olması için yerküreye indirilmiş olmasına sonuç belirlenim olarak tanık olmaktadır. Yani her insan varlık değerinde doğar, duyuları ve hazları ile nesnel dünyaya dalar iken kendi varlık değerinden soyunmuş olarak nesnelere değer olduğuna inandığı (her değer inanılındır ki) dünyaya doğar. Bu doğuş içinde kendi varlık değerini yeniden kazanmanın olanaklı kılınmış olduğu olanaklar dünyasına yükselmek zorundadır.

Yani insan; yeryüzüne duyuşsal algı ve hazları ile inmekteydi. Kendiliğede dışsal varoluş nesnelere, inşinin sürekli kılındığı anlamını taşır iken varoluş nesnelere değil de öz varlığı olarak Allah ve kendi olmakta varlık değerine dönebilme -yükselbilme- olanağı içinde de doğmaktaydı. Yeter ki varlık değerini sorgulayıcı olarak üst ve evrensel gerçeklik olan Allah ile kendi olabilmeyi olanaklı bulduğu gerçeğine değer olarak uyanabilsin.

Bu anlamda iman, kendi varlık değerine uyanmanın başlangıç adımıydı... ki her inkâr durumu da kendi varlık değerinde değil, varoluş nesnelere değer olarak inanıldığı dünya içinde kılar iken insan, ne için olduğunun değerinden de uzaklaşmış olmaktadır. Çünkü yeryüzünde insandan amaç, ne için olduğuna bağlı olarak değer olmasını korumasıydı. İnsan halifetullahtı... değer olmayı Allah'ta bulduğu kadar, kendi varoluşunu Allah ile anlamlı ve değerli kılabilmekteydi. Şeytan, Allah ile anlamlı ve değerli varoluştan uzak, yüklem almaya açık geçici yaratım belirlenimlerinde düşmeye dair sürükleniyor olduğumuz bir varoluşa bizi eylemekteydi. Şeytan ister nefsi emmare anlamında ilkel doğamız olsun ister ise ilkel doğasını karakter biçimsel kılmış iblis belirlenimli varoluş biçimleri olsun fark

etmez Allah ile kendi varlık değerini bulmaktan uzak, kendiliğe dışsal varoluş nesnelerinde kaybolmayı öncelemekteydi.

Varoluş olanaklarına bağlı olarak büyükmek, şeytanlığın en temel özelliği olarak surede belirtilmekteydi. İnsanın yaratımına isyan ederken büyükmek İblis en temel şeytan örneğiydi. 36. ayette “Ayetlerimizi yalanlayanlar ve büyükmek yüz çevirenler var ya, işte onlar ateş ehlidir...” denilir iken ilk şeytanlık örneğinde ayet olarak insanı yalanlamak ve insana büyükmek, insan dolayımında kendisi ile var olunan Allah'a büyükmek olmak gerçekleşmekte iken ayetin, eylem ve sonuç belirlenimli olarak şeytanlığa dair genel bir ifade, tanımlama içerdiği görülür.

40. ayette de “Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar deve iğne deliğine girinceye (iğne deliğinden geçinceye) kadar cennete giremeyecekler! Suçluları işte böyle cezalandırırız” denilir. Ayet 36. Ayetteki tanımlamayı içermek ile beraber hak edişe dair sonuç belirlenimine göre sığ bir yaşam ile sınırlanmış olacakları ve yanlışlarından özeleştiriy yaparak vazgeçip de doğrulmadıkları sürece huzurun, selametin kalıcı olarak bulunmayacağı gerçeğinin anlamını taşımaktaydı. Sonuçta azap haktı ve gerçeği idrak etmekten uzak örtülü olmak da kaçınılmazdı.

İman edip iyi işler yapmak ise huzur ve selametin kalıcı olduğu bir varoluşa eylemekteydi... ki bunun ismi cennetti. İman etmek, yalandan uzak kibirden arı Allah ilkesinde nefsini belirli kılmak anlamını taşır iken iyi işler yapmak da kibirden uzaklaşmış olarak diğerine inebilmenin olanağını vermiş olmaktadır. Kibrin müsaade etmediği, diğerine iyilik dolayımından rahmet edebilmektir.

Surenin 52. ve 53. ayetinde “Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak ilim üzeri açıkladığımız bir kitap getirdik. Onun tevildinden başka bir şey beklemiyorlar. Tevil edildiği gün, önceden onu unutmış olanlar der ki ‘Doğrusu Rabbimizin resulleri gerçeği getirmişler...’ denilir iken ayet ifadesinden, söze dair gerçeği/

gerçekliği olanı işaret eden anlaşılmak ile beraber, olay bağıntısında olgusal gerçekleşenin de anlaşılması gerekir ki bu bağlamda ayetin açıklanması yani tevili, sürece bağlı olarak zamansal oluşta gerçekleşecekti. Şeytanın şeytan olması, Âdem'in Âdem olması, yaşananların sonuçlarının olduğu vb. anlam yüklü varoluşta süreç belirlenimli olarak bilfiil olarak gerçekleştirdikleri/ gerçekleşenler dolayımında ne, nasıl ve ne için kılınmış oldukları/ bulunduğu belirleniminde açıklanmış olacaktı.

Bu anlamda sonuç belirlenimli olarak herkes hak edişine bağlı olarak kendini bilmiş olacaktı... ki 53. ayetin sonuna doğru "... Şimdi bizim şefaathlarımız var mı ki bize şefaath etsinler veya geri döndürülmemiz mümkün mü ki yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? Onlar kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti" denilir. Ayete dair gerçek, sonuçta olay belirlenimli olarak açıklanmış olmakta açık olduğunda her kişi gerçek dolayımında kendine tanıktı ve gerçekte karşılığı olmayan değerler yani inanç nesnelere yüklem belirlenimli olmaktan yana olumsuzlanmış olarak kendisinden kaybolup gitmişti.

Surenin 57. ve 58. ayetinde: "O Allah ki, rüzgârları rahmetinin öncesinde müjdeciler olarak gönderir. Nihâyet bu rüzgârlar, yağmur yüklü bulutları pek hafifmişçesine kaldırıp yüklediği zaman biz onu kuruyup ölmüş bir memlekete sevk ederiz; böylece oraya su indirir de onunla her çeşit ürünü çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhâlde bundan ibret alırsınız. Rabbinin izni ile güzel memleketin bitkisi çıkar, kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz şükreden bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz."

Bu iki ayet (57. ve 58.); ayet açıklamasına dair misal verilmiş olmaktadır. Bu iki ayet ile ayrıca; vahiy bilgisinin, hak olana dair bilginin, sonuç almaya dair bilginin, sonucu işaret eder iken olay belirlenimli gerçekleşen ayet bilgisinin, rahmet öncesi müjdeciler rüzgâr misali olduğu kast edilmek ile beraber, dünyanın ekin yeri olduğu ve insanın da ekin olduğu temsilen açıklanmış olmaktadır... ki varoluşa

dair ayet belirlenimli her olayın, esinti belirlenimli olarak müjdecî bir rahmet olduğu, sonuçta da insanın ekin alanında ekin olması sonucunda yaratımına katıldığı oluş içinde var edilmiş olduğu gerçeğine dikkat çekilir.

Bu iki ayet (57. ve 58.); insanın yeryüzüne gelmiş olması nedenini, bir daha açıklanmış olması anlamını taşır. İnsan varlık değerini açık etmek için yeryüzüne indirilmiş olan varlıktı... ki insan; iblisin, varlık değerini göremediği ayetti. Artık yeryüzünde varlık değerine bağlı gerçekleşiyor olan açılımlarında açıklanmış ayet olarak tanık olunması gereken ayet insandı.

Nuh nebi dolayımında, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a davet vardı. İman ve kulluk yaklaşımı ile sonuç alınabilecek Allah'a davet edilir iken inkârda inat eden, zorba olan, iblisliğe düşen zihniyete de tanıklık. Büyüklenmelerine karşılık su ile silinip gitmişlerdi.

Hud nebi de kendisi ile var olunan Allah'a davet edilmekteydik. Her iki nebi ile "La ilahe illallah-a" davet edilmekteydik. İman ve kulluk, nefsi emmarenin kibre dair varoluş biçimini aşmanın olanağıydı. Bu anlamda tavsiye edilmekteydi. Her iki nebide "Rabb-ül Âlemin" ifadesi ile herkesin, her şeyin üst ve ortak gerçeğinden bahsetmiş olmaktadır. Davetleri ilmi olduğu kadar yaşam biçimsel gerçekleşmesi talep edildi.

Hud nebi 69. ayette varoluşa dair gerçeği hatırlatıcı yani kimin ile var olunduğunun gerçeğini hatırlatıcı olmak ile beraber yaratılış ve olanak olarak kimin üstün kılmış olduğu gerçeğini hatırlatır iken Allah ile var olunduğu gerçeğine bir daha dikkat çekmiş olmaktadır. Nuh nebinin gönderildiği kavimden sonra yeryüzünü yerleşke bulan kavmine, onlardan üstün kılınmış olanaklar içinde var olduklarını hatırlatır iken tarih bilinci olduğunu da görmekteydi... ki tarih idraki, günü olması gerekenlere göre değerlendirir iken varlıkta nasıl yer tutmak gerektiğinin de idrakini vermiş olmaktadır. Gelecek öngörüsü ile günde olması gerekenlere de dikkat çekilmiş olunmaktadır.

Tarih idraki dolayımında Hud nebi; cehaletleri sebebi ile nankör -kibirli- olmamaları gerektiği yönünde kavmini, nankörlerden olmamaları için uyarılmış olmaktadır... ki İblis de büyüklenir iken Allah'ın verdikleri ile Allah'a nankörlük etmiş olmaktan öte davranmış değildi. Sonuçta nimetlerin ellerinden alınmış olduğu ve soyca aldanmalarından dolayı köklerinin kesilmiş olduğu yok oluşu yaşamışlardı. Allah'ın verdiği ile Allah'a karşı, diğerinin varlığına karşı ve yaşananların sonuçları olduğundan bakıldığında kibir, ahmaklık belirlenimiydi.

Kibir; sahiplenilen mülkiyet, ilişkiler ile şişirilmiş benliğin, hakkı dışında gerçekleşen görünüş biçimiydi. Çocukluk travmalarına dair korkularını, ezikliklerini, yitirdiklerini gizlemek için de kullanılan kibir, çocukluk maskesiydi. Diğerine karşı hep üstün görünme çabası anlamında savunma refleksli olarak değerlendirilse de kibir; baskıcı, tektip kılıcı gerçekleştiğinde, diğerinin özgünlüğünü öldürücü veya özgürlüğünü baskılayıcı gerçekleşmekteydi.

Kibir nesnesi ne ise, kişi onun ile imtihan edilmekteydi. Sonuçta yitirmek, kaderi olmaktadır.

Kibir; varoluşa ve nimete yani Allah ve diğeri ile var iken Allah ve diğerine karşı nankör kılmaktaydı. İnat ve anlayış yetersizliğine sebep verir iken hakikate kör, anlamaya dair ahmak kılındı. Mülkiyetten paye alınanlar ile şımarıklık, iktidara dair güç sarhoşluğu ve zorbalık, günahın meşru kılınmış olmasına bağlı hazcılık, tekbenci sahiplenilenler ile sadece kendi için olmakta bencillik vb. sonuçlar göstermekteydi. Varoluşa ve nimete nankörlük şükür ile, hakikate körlük vicdan ile, anlamaya dair ahmaklık düşünsel ve duygusal duyarlılık ile, mülkiyetten paye almış olmakta gerçekleşen şımarıklık paylaşımına dair geri dönüşler ile, iktidara dair güç sarhoşluğu ve zorbalık da hukuk ve hizmet öncelikli olmak ile, günahın meşru kılınmış olan hazcılık belirlenimi tevbe (özeleştirme ve özür) ile, bencillik fedakârlıklar ile aşılabilirdi. Şükür, düşünsel ve duygusal duyarlılık, vicdan, diğerkâmlık, hukuk ve hizmet, tevbe, fedakârlık kibri aşmanın reçeteleriydi.

Müminlerin ahlakı olması gereken tevazu, Allah'a kullukta da görülmesi de gerekir iken Allah ile var olduğunun ve Allah'ın mülkiyetinden bahsettikleriyle varoluşun sürdürebilir olduğunun idraki gereği gerçekleşmesi gereken fakr ahlakı da kibri aşmanın olanaklarındandı. İman ile Allah'la sınırlanmış olmak, salih ameller ile de ilişkilerde kibri aşmak, yasaklar ile de meşru alanlarda kibirden yana terbiye olmak surede işaret edilmekteydi.

Yukarıda belirtildiği gibi kibir birçok biçimde gerçekleşmekteydi. Surede de kavimler anlatısı dolayımında buna dikkat çekilmiş olunmaktaydı. İman, salih amel, yasak nesnelere, diğeriyle değerli olan bir yaşam vb. ile kibri aşmak olanaklıydı.

Surede, hayvani edasında ve inatçı tabiatında devenin, kibri temsil ediyor etmesi sebebi ile konu örneği gösterilmiş olması dikkate değerdir. İğnenin deliğinden geçmesi gereken, varoluşsal anlamda kendine kattıklarını kibir ile kendine yük edinenin, kibre dair kendine yük ettiklerinden önce kurtulması gerektiğidir. Salih'in himayesinde Allah'ın devesi olarak işaret edilen örnek ile de kibrin eril olarak dışa yönelik hoyratça gerçekleşmemesi ve dişil belirlenimli olarak zarafet, ahlaki anlamda güzellikte biçimlenmesi gerektiği işaret edilir... ve zarafete, ahlaki güzelliğe dair gerçekleşenlere karşı hoyrat, bağnaz ve zorba olmamak gerektiği mesajı da verilmiş olur. Deve, dayanıklılığı da işaret eder iken zorluklara ve nefsi emmareye zor gelenlere karşı muhalif ve dayanıklı olmak gerektiği vurgulanır. Dişi devenin katledilmesi de katledenlerden zarafetin kaldırılmış, kıskançlığın, hoyratlığın ve kibrin galip gelmiş olduğunu göstermekteydi.

Hud nebi ile; tarihsel idrak dolayımında, verilen nimetlerden - olanaklardan- yana şıarmamak gerektiği hatırlatılmaktaydı. Mülkiyeti Allah'a ait olanlar ile şıarmamak, olanın gerçekte kime ait olduğu gerçekliğine körlüktü. Surede; kronolojik ardı sıra geliyor olmakta ifade edilen nebiler anlatısı, tarihsel idrak dolayımında yerleşik toplumsal oluşumda nelerin öncelenmesi gerektiğinin mesajını taşımaktaydı.

Salih nebi de Rabb-ül Âlemin olana, “La ilahe illallah-a” davet etmekteydi. Allah'ın yasak kılmış olduğu değere kast etmemeleri gerektiğinin uyarısı ile fesat çıkarmamalarına yönelik kavmini uyarılmış olmaktadır. Allah'ın vermiş olduğu nimetler fesada, yani gerçekten koparıcı eylemlere, öfke ile zulme sebep vermenin nesnesi olmamalıydı. Sonuçta fesatlarının karşılığı olarak korundukları yurtlarında korumasız olduklarının korkusunu uyandıran sarsıntı ile gafletlerine tanık oldular. Hoyrat, bağınaz ve zorbalık ile yasak kılınmış olana kast etmek de varoluşsal olarak vicdani anlamda kabul görecekti değildi.

Lut nebide hakikate davet etmiş olmaktadır. Ancak cinselliğe dair şehvetlerini hakkı dışında sapkınca yerine getirmelerinden de anlaşılacağı gibi lükse ve ahlaki yozlaşmaya dair zihniyet sahibi olarak şeytanlaşmış olanların dönüşü olmadığı gibi sonuçta taşlaşmış olmak ile taşlandıkları bir yağmur ile cezalandırılmışlardı.

Şuayb nebi de hakikate davet etmekteydi. Kul hakkını hiçe sayarak, değerini değer görmekten uzak, ticaretine hile hak edişlere hıyanet edecek kadar hain, hırsız, hatır ve değer bilmekten yoksun zorba halka nebi gönderilmişti. Kibir onların da gerçeğe kör kalmış olmalarının nedeniydi. Zorbalıklarına sebep, kendilerine nesne edinmiş oldukları nesnelere dolayımında kibir olarak beliren aşırı özgüvenleriydi. Sonuçta kaçamadıkları ve varoluş korkusuna sebep veren felaketle, acizyetleri hatırlatılmış olmaktadır. Halen doğaya dair zorluklar ve felaketler insanın acizyetini hatırlatıcı olarak deneyimledikleridir.

Musa nebi de Firavun ve halkına gönderilmiş bir nebi idi. İktidarın verdiği kibir ve siyasi oyunlar ile fesat sahipleri iken hakları tesis etmiyor olmaları sebebiyle iktidarın ellerinde olmadığını deneyimledikleri olay/ olaylar -mucizeler- ile karşılaşmışlardı. Buna rağmen, Mülkiyet sahibi Allah'ı inkâr etmeye inat etmeleri sonucunda, iktidarın ellerinden alınmış olduğu helak ile karşılaşmışlardı.

Sihirbazların imanı, yüklem almaya açık olan insanın gerçek olan dolayımında Allah'a tanık olabileceğinin ve bu bağtımda Allah'a

adanmış olarak kibir ve illüzyondan uzak Allah'a yönelmiş olmanın değerini göstermiş olmaktadır. Sihirbazlar, artık veliler veya azizler olarak Allah'a yükselmişlerdi. Gerçek, Allah'ın hakikatten sonuç almanın olanağıydı... yeter ki uygulamada iman ile yaşamın merkezine alınmış olarak Allah'a tanık olmanın aracı kılınmış olsun.

Musa'nın kavmi ise hakikat hak olan belirlenimlerde açık olsa da yüklem almaya açık insanın varlıksal anlamda somut olsa da kendileri - insan- için soyut duranı anlamaktan yana yoksun oldukları gerçeğini görünür kılmaktaydı. Bu anlamda hiç yoksa hakikate hak olan belirlenimlerde inanmış olmaya devam etmeleri kendi faydalarındaydı.

Musa nebinin Allah'ı görme talebi ise "Sen beni göremezsin" ifadesinden bakıldığında "Sen" ifadesi ile Musa nebi için geçerli olan bir durumdu... ki sure genelinde duyuların sadece doğayı algılamak için değil, Allah'a tanık olmak için de var edilmiş olduğu net olarak anlaşılır. Görmeye dair duyuşsal algı yetersizliği surede ifade edilmesi ile beraber görmek sadece bakış belirlenimli gerçekleşmekte değil, anlam yüklemli idrak belirlenimli gerçekleşmekte iken Musa'nın Allah'ı görmeye dair idrak düzeyinin o sırada yeterli olmadığını da anlamış olmaktadır.

Çünkü başka surelerde Allah nuru ve Rabb-ül Âlemin nitelemesi ile zaten Musa'ya görünmüş olmasına ve Musa nebinin görmeye dair gerçekleşen bir oluşta Allah'a bakıyor olmasına rağmen görmenin gerçekleşmemiş olmasının anlatılıyor olmasından da anlaşılacağı üzere görmek duyuşsal yeterlilikte değil, idrak yeterliliğinde de gerçekleşen bir olguydu. Dağın Musa nebinin gözü önünde yok edilmiş olması da görmenin bir yeterlilik belirlenimi olarak gerçekleştiğinin anlamını taşımaktaydı. Allah görülmeyecek değil, gerçekleştirdikleri dolayımında, nesnellığe aşkınsal öznel belirlenimlerinde bilfiil olarak görülecek olardı. Yeter ki Allah'ı görmeye yönelik iman ve idrak düzeyinde, yeterlilik seviyesinde bulunmuş olalım.

"Musa nebi zaten Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde biliyor ve O'nu müşahede edendi, onun görmekten muradı Allah'ı zatı ile görmektir" denilir ise elbette böylesi bir durum söz konusu olabilir. Böyle olmuş

olsa da Allah'ın zatı kendi dışı olan bir zat olmadığından dolayı, kendiliğe dışsal görülecek olan değildi. Yani Allah'ın zatını, şahıs olma durumunda varlık olarak görmek, kendiliğe dışsal olay belirlenimli gerçekleşecek bir durum değildi. Allah zatı ile bilfiil olduğu gerçekleştirdikleri dolayımında tanrısal belirlenimlerde görünüş bulur. Şahıs varlık olarak her varlık Allah'a kendi şahsında kavuşma olanağı bulur ise Allah'ı kendi olduğu aynılık belirleniminde bulmuş olarak talim etmiş olmanın deneyiminin idraki dolayımında görmüş olur.

Bazı yorumcular, Musa nebinin “Bana görün ki sana bakayım” yaklaşımından dolayı Allah'ı görmeye dair muameleden yoksun kaldığı kanaatini paylaşırlar. Yani Musa “Rabbim seni görmeye dair olanak var mıdır?” diye sormuş olsaydı... bunun olanaklı olduğunun bilgisine Allah'ın talebesi olarak vakıf kılınmış olacaktı. Bu da doğru bir yorum olup, Allah ile ilişkilerimizde ben merkezli olarak tavırlarda bulunmamak gerektiği gerçeğini göz ardı etmememiz ettiğinin anlamını taşır.

Demek ki insan; iman ve talim varlığı iken kendi referansından bakıldığında, kendisine soyut duranları varlık merkezli düşünce biçimi ile görebilme talebinde bulunmakta. Görmediğine anlam yüklümlü olarak biçim vermeye başladığında ise hakikatinden kopuk her biçim verme, Allah'ı idrak etmekten yana uzaklaşmış olmak anlamını taşımaktaydı... ki Musa kavminin buzağı putu ile yani batıl zanları ile Allah'tan uzak idrakte bulunuyor olmaları da bu anlamda dikkate değerdi.

Surede geçen nebiler seyrinde nübüvvetin ortak söylemi net olarak görülür. Herkesin ve her şeyin üst ve ortak gerçeği Rabb-ül Âleminin hatırlatılmış olması, bu dolayımında Allah ile var olduğunun gerçeğinin hatırlatılmış olması net olarak anlaşılır. İman ve kulluk, teklif edilendir. İnkâr, kötülük veya günah yani Allah'a duyarlılığı öldüren ve idrak olarak uzak düşüren ne var ise men edilendir. Sonuçta ise her kişi veya toplum, yaptıklarının sonuçları ile karşılaşacağı hesap gününde gerçek olanın tevili yani açıklaması ile karşı karşıya kalacaktı. Ölüm eşiği

deneyiminde dahi inkârın ve günahın itirafında gerçeği kendi nefesine açıklamış olacağı olay akışında bulunacaktı. Her nebi söyleminde ve yaşam biçimi ile nübüvveti nasihat ve uyarı içeriğinde deneyimlemekteydi. Nasihat verilenler gerçekleşmediğinde ve uyarısı yapılanlardan uzaklaşmadığında sonuç başarısız bir ekin olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Surenin nebiler anlatısında dikkat edilmesi gereken; nübüvvette ortak söyleme sahip olsalar da geldikleri anlam-değer dünyalarının, eş deyişle de ortak zihniyet dünyalarının farklı olduğuydu. Her kavim farklı anlam-değer yüklemelerinde farklı zihniyet biçimleri olarak tanık olduklarımızdı... ki ortak zihniyete bağlı olarak toplumun karakteristik özelliği de belirli olmaktaydı. Ortak zihniyete bağlı olarak toplumun veya çevrenin baskıcı, etkir ve kişiliği, karakteri belirleyici gücüne de tanık olmaktaydık.

Surede; nübüvvetin ortak söylemine karşılık, inkârın da ortak bir söylemi olduğunu görmekteyiz. Bunlar:

- 1) Allah'a yönelik inkâr anlamında yalanlama ve iftira anlamında yalan söylemek,
- 2) İnkâra çağırarak,
- 3) Doğaya dair gerçekleşen -görünen- olanaklara bağlı olarak anlam-değer oluşu içinde gerçekleşen dünyaya aldanmak ve çağırarak,
- 4) Gerçeklikten, gerçeğinden kopuk uydurulmuş olup hakkı dışında değer kılınmış nesnelere itibar etmek,
- 5) Nebileri aşağılama ile beraber nebi ve ilahi mesajı itibarsızlaştırmak,
- 6) Hakikate inat etmek, yetmedi mi zorbalığa başvurmak ve bunu genelleştirme çabası,
- 7) Şımarıklığı, fesatçılığı, günahı meşru kılma çabası,
- 8) İlke gereği olması gereken yasaklara ve emirlere karşı isyan,
- 9) Vesvese, fitne, sözünde samimiyetin olmaması vb. dolayımında aldatmayı ahlak edinmiş olmak,

- 10) Hak ve hakikate dair olanı saklamak,
- 11) Kibirden dolayı imana dönmek vb. ilişkilerde ve karakter biçimsel gerçekleşen belirlenimlerde inkârın söylemde biçimlendiği görülür.

Geçmişe dair kavimler sadece adları ile zikredilmekte değil, adları ile olmaması gerekeni hatırlatmak için kullanılmaktaydı... amaca bağlı kullanımlarında, ideolojik nesnelere olmaktadır. Suredeki kavimler anlatısında, kavimlerin yerleşik hayat sahibi olup nübüvveti muhatap kıldıklarını da görmek gerekir. Yerleşik düzende kavimin tarihsel anlamda varoluş nesnesi kılınmış olması, varoluş nesnelere ve nesnelere bağlı oluşan alanlarına bağlı olarak da değer oluşu içinde var olması kaçınılmazdır.

En ilkel düzeyden hareket ile ihtiyaçlar, soya dair aidiyet, kavim olmaya dair sorumluluklar -ananeler- kültür belirlenimleri olarak değerlendirilebilir... konfor alanlarının oluşması, ticaret ve devlet aygıtı ile medeniyet belirlenimli yerleşik olmak, nebiler anlatısında ardı sıra gelen kavimler anlatısında dikkat edilmesi gereken bir olguydu. Çünkü, toplumsal yaşam, değerler alanı yani inanç alanı olarak, nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal fazladan verilmiş olgu olarak gerçekleşir iken toplumun metafizik belirleyicilerinin ne olması gerektiği, surede nebiler anlatısı ile net olarak ifade edilmiş olmaktadır.

En'âm suresinde yolcu olan insan, Araf suresinde yerleşik olan insan olarak ele alınır iken yerleşik olmanın, dünyaya göre değil, hakikat ve sonuçlara (akıbet veya ahirete) göre olması gerektiği surede belirtilmiştir. En'âm suresinde anlama dair toparlanmış ve temsil belirlenimli var olmak anlamında çekirdek olan insan, Araf suresinde ekindir. Dünya da ekin alanı olarak hakikat ve sonuç belirlenime göre değerli olup ekin olarak değerlendirilmesi gerektir. Toplum da insanlık tını anlamında kurulan dünya içeriği ile ekin alanıydı... ki hakikat yani herkesin hakikati olup da varoluşun asıl olan gerçeği olan ve ilkeye göre gerçekleşmesi gereken tanrısal zeminde kurulması gerektir.

Nebilerin ortak söylemi, sadece hakikati bilmenin ortak söylemi değil, toplumun hangi idrak ve ilke belirlenimlerinde kurulması gerektiğinin zeminini vermektedir. Değişen yüklem almaya açık değişen yaratım oluşunda var olmak, nefsi emmarenin değişken ve güvenilmez kötücül doğasına haiz var olmak, dilin kullanım anlamına bağlı olarak manipülasyona -vesveseye- açık var olmak, toplumsal ilişkilerde çoğunluğun baskıcı rolüne göre değişmeye açık olmak vb. birçok sebepten bakıldığında varoluş kaygan bir zeminde gerçekleşmekteydi... ki nübüvvet, ortak söylemi ile bu kaygan zemine karşı bir reçete vermektedir.

Böyle olsa da doğaya dair musibetler, insanlık tininde görülen zorluk ve acılar, insanın/ insanlığın varoluşa dair zemininin teste tabii tutulması anlamını taşımaktaydı... ki kaygan zeminde insanın anlam-değer yüklemelerinde sınanıyor -tartılıyor- olması, insanın hangi düzeyde karakter kazanmış olarak vücut bulmuş olduğu ile ilgiliydi. İnsan anlam-değer varlığı olarak yaratıma açık hep yeniden yaratılıyor iken kaygan zeminde teste -tartılmaya- tabii tutulmaktaydı. İnsanın/ insanlığın kötülük ile sınanması -tartılması-, potansiyel olarak kendini taşıyabileceği veya indirebileceği tinsel düzeyin, hak ediş olarak belirmesi içindi. Kötülük insanın sınavıydı... ki nübüvvet bunun hatırlatıcısı olarak hak edişe göre varoluşu hatırlatıcıydı.

Nübüvvetin ortak söylemine rağmen, yerleşik toplumlarda; asabiyet (kan, soy bağı ile desteklenen kavimcilik) bağları ve buna bağlı olarak yer edinmiş olmak, güç nesnelere sahibi olmak veya güç nesnelere üzerinden otorite olmak, kurumsal anlamda devlet gibi organizasyon büyüklüğünün verdiği aşırı özgüven, kibir belirlenimli olarak karakter biçimsel gerçekleşmekteydi. Bu duruma da göçebe-yerleşik, ait-öteki, mektepli-alaylı, meczup-birey, Arap-bedevi, yakın-yabancı vb. belirlenimlerde tanık olmak olanaklıydı. Güç nesnelere de mülkiyete dair paye verilmiş olan soy, aile, kavim, para, kariyer, toprak, servet, yurt, devlet, silah, ordu vb. olup, hakkı gereği araçsal kılınıyor olması gerekenlerdi. Hakkı dışında değer -put- ve araçsal kılınmış olduklarında, hak ve hakikat idrakinden uzak -kör- kıldıkları gibi kibir ve

zulüm nesnesi de olabilmektedir. Güç nesnelere dolayımında baskın derecede otorite olan toplamların, diğer toplamlara ve kendi içinde görülen sınıflara ezici derecede büyükleniyor (kibirleniyor) olmalarında da haksızca gerçekleşen kibre tanık kılmaktaydı.

Görülen o ki kibir; varoluş biçimi olarak kendiliğe, varlığa ve topluma aidiyet içeriğinde karakter biçimsel olarak tutunma biçimidir. Yukarıda belirtilen toplumsal belirlenimlerdeki ayrımlara dikkat edildiğinde bu daha net anlaşılır. Nübüvvet ile yerleşik toplamların doğrudan kâle alınıyor olması da toplumda oluşan varoluş nesnelere, güç nesnelere dolayımında hadsızca kibrin gerçekleşiyor olması bağıntısında değerlendirilmelidir. Hadsızca ve haksızca gerçekleşen her kibir (şişirilmiş ego) belirlenimi, yozlaşan toplumu görünür kılmaktaydı. Haddi aşmak, yerleşik toplamlarda yerleşik karakter biçimsel gerçekleşmekteydi... ki yozlaşan toplamlarda, sözün nasihat ve uyarı bağıntısında tekliften yana tüketilmesi yani inkâr edilmesi, hukukun tüketilmesi yani adaletin hiçe sayılıyor olması ve vicdanların yitirilmiş olması, sonuçta da zulme karşı mücadelenin, savaşın tüketilmesi yani cihattan sonuç alınamıyor olması söz konusu olduğunda çöküş ve tarihten siliniyor olarak helak yakındı.

Surenin 181. ayetinde “Yarattıklarımız içinde, daima hakka ileten ve adaleti yerine getiren bir ümmet (ortak anlam-değer zihniyetine sahip topluluk) bulunur” denilir. Surenin genelinde de toplamlar içinde, iyiliği emreden ve kötülüğü men eden kişilerin olduğu belirtilir... ki bu anlamda, sözün tüketilmediği durumlarda azabın gerçekleşmeyeceği surede vurgulanmış olur. Yani belasını erken isteyenlere yönelik dahi ilke bağıntısında rahmet gözetilmekteydi. Sözün tüketildiği, zorbalığın başladığı yerde, salihlerin -iyilerin- toplumdan uzaklaştırılması ile beraber, yozlaşmış olarak nedenini yitirmiş olmak ile kalmayıp haddi aşan her toplumun, geri dönüşü yok ise çöküşü başlamıştı.

Ayrıca surenin 187. ayetinde “Ne zaman gelip çatacak?” diye sana -helakin- saatini sorarlar. De ki: “Onun hakkındaki bilgi sadece rabbimin katındadır. Vakti geldiğinde onu açığa çıkaracak olan ancak Allah'tır. O,

göklere de yere de ağır gelecektir” denilir iken helake dair belasını erken isteyenlere mesaj verilir. Sureye dikkat edildiğinde “İçlerinde bir uyarıcı ve nasihatçi var iken, adalete dair mücadeleden yana sonuçsuz kalmadan, cihada dair gücü yetmez olarak cihad seçeneğinin tüketilmiş olması gerçekleşmeden helake dair vaktin gelmiş olmayacağı net olarak ifade edilir. Başka bir deyişle de ilkeselliğin tüketildiği yerde, Allah helaki her topluma gerçek kılmıştır... ki toplumlara ecel verilmiş olduğu surede belirtilir iken toplumların ecellerini ilkesel olmaktan kopuyor olmakta bulduklarına tanık olunur.

Al'i İmran suresinde “Her nefis ölümü tadacaktır” denilir. Araf surenin 34. ayetinde de “Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler” denilir iken 187. ayet ile bağıntılı bir anlam içeriği verilmiş olmaktadır... ki söz konusu toplumların tarih sahnesinden yani insanlık tininden, kavim, millet, kültür, medeniyet olarak silinmeleri ise gerekçeleri oluşmadığı sürece silinmeyeceklerdi. Bu da surenin genel anlatısında özellikle nebiler ve kavimlerin helaki anlatısından net olarak anlaşılması gerekendi.

Sure genel anlamda, toplumsal yapılanmada olmaması gerekenler dolayımında olması gerekenleri betimlemekteydi. Olmaması gerekenler meşru olduğunda, olması gerekenler artık gerçekleşmediğinde toplumsal yozlaşma sebebi ile çöküş ve helak yakindi. İsim vermeden Âdem ve Havva dolayımında bireysel anlamda pişmanlık, Musa'nın kavminin hatalarından dönmesi dolayımında toplumsal anlamda pişmanlık, tevbenin helâki engellediği gerçeğine vardırır. Tevbe helaki -yok oluşu- önlese de artık kendi olmanın yol ayrımına da gelmiş olduğu surede net olarak görülür. 153. ayette “Kötülük yaptıktan sonra ardından tevbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o iman ve tevbeden sonra, Rabbin elbette gafur ve rahimdir.

Surenin 24. ayetinde “Allah ‘Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve fayda vardır’ buyurdu” denilir iken söz konusu olanın sadece Âdem nebi ve Havva olmadığı, insan

olarak her öz kendilik -ruh- sahibinin yeryüzünde anlam-değer karşılığı dolayımında diyalektik oluşa haiz olarak var olacağı ve yeryüzünün geçici bir yerleşke olduğu belirtilir.

Surede özellikle Firavun hanedanlığı; devlet oluşu içinde toplumun organize olduğu sistemsel bir yapı olarak değerlendirilmekteydi. Musa ve kavmi de başkasının hükmü altında olan esaretten kurtulmanın, yani özgürlüğü hakkı gereği talep edenlere işaret etmekteydi. Böyle iken İsrailoğulları ile Musa nebi anlatısında özgürlüğün sadece boyunduruktan kurtulmak olmadığını da gösterilmekteydi. Allah'tan başka değer veya inanca dair güç nesnelere edinmek, hevasına esir olmak yani hakkı dışında varlık değeri yüklenmiş olunan putlar edinmek de hakikat kıyasınca bakıldığında esaretin başka bir biçimiydi. Bu da göstermekteydi ki özgürlük; Allah'a iman, imanda özgüven bulmak ve Allah'a göre değer kıldıkları dolayımında değer alanı oluşturmakta gerçekleşmesi gerekendi. Musa ve arkasından gelenlerin, daha yurt değilse de bir yerleşkeye yerleştirilmesi de özgürlük alanı oluşturulmasının bir parçasıydı. Bu anlamda emir ve yasak nesnelere değer dünyası kurmanın ve değer yönetimine bağlı Allah ile özgürleşmenin de gereği idi.

Surede, kötülüğe haiz günahkâr var olan toplamların nefsi emmareye dair kötücül tutum ve davranışlarından bakıldığında, hazların sapkınca deneyimlendiği ve zulmün çeşitleri ile beraber baskın gerçekleştiği anlatılardan, sınırsız bir özgürlükten bahsedilemeyeceğini anlamaktayız. Allah ve diğeri ile var olmak söz konusu ise sınırsız özgürlüğün olmadığı bir varoluşta bulunmaktaydık. Söz konusu adalet ise hiç kimse sınırsızca özgür değildi.

Özgürlükler hak talepleri ile ilgiliydi. Söz konusu nefsi emmarenin kötücül doğası ve insanın kaygan zeminde varoluşu ise özgürlükler yönetilebilir olmalıydı. Bu anlamda yasaklar, yasak nesnelere yönetilebilir özgürlüğün de nesnelere olarak gerçekleşmiş olmaktadır.

Surede yasağa, yasak nesnelere dikkat edildiğinde, toplumsal ilişkilerin sürekli kılınması, sürdürülebilir olması ve yönetilebilir

olmasının nesnelere olarak verilmiş olmaktadır. Kişilik ve karakter gelişiminin yani terbiyenin de bir parçası olsalar da neye bağlı olarak değer alanı oluşturulmuş olduğunun gerçeğini göstermektedirler. Bir toplumun emir ve yasakları, o toplumun değer alanını görünür kılmaktadır. Bunun ile de kalmayıp, değer yönetiminin yani ilişki yönetiminin nelere göre yapılıyor olduğunun nesnelere olarak değerlendirilmeliydi... ki bu anlamda surede yerleşik insanın, hangi değerlere göre ilişkilerini yönetmesi gerektiği nebilerin ortak söyleminde net olarak ifade edilmektedir.

Varoluşa dair kaygan zeminde var olan insanın, yasaklar ile hak ve had belirlenimli olarak varoluşa dair kaygan zemininin sağlamlaştırılması öncelenmiş olmaktadır. Yasaklar sadece öznel anlamda kişilik gelişimi değil, hangi sınırlar dahilinde toplum olunacağına bir belirlenimi olarak gereklidir.

Nebilerin nübüvvetine dair teklifi; emir ve yasaklara göre değer oluşu içinde anlam yüklemine bağlı olarak nasıl insan olunması gerektiği ve ilişkilerin rahmete dair olarak nasıl yönetilmesi gerektiği ile doğrudan ilgiliydi. Özellikle 54. ayette “...Bilin ki yaratma da, emir ve idare de yalnız O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah nihayetsiz bereket, rahmet sahibidir.” denilir iken doğadaki anlam-değer oluşunda gerçekleşen yaratım ve yönetimin Allah'ın mesuliyetinde ve rahmet öncelikli olarak gerçekleştiği ifade edilir. Bu bağlamda nübüvvet ile beraber insanlığa, Allah'ın doğadaki yönetimine, üst bir değer olarak katılmış olması teklifi yapılıdır. Nefsi emmaresi sebebiyle ve değişen yüklem almaya açık oluşu içinde yaratımına açık mümkün varlık olmaktan yaratıma dair kaygan zemini olan insana, hakikate iman ayrıca emir ve yasaklar ile anlam-değer oluşu içinde bir varoluş teklif edilir... ki bu anlamda kaygan zeminden kurtulmuş olarak kendine varoluşa - yaratıma- dair bir temel edinmiş olsun. Buna da kibirlenerek itiraz ediliyor olması ise eleştirilir.

Surede, Firavun hanedanı ve İsrailoğulları emsaliinde, sözünde durmadan kaygan zeminde kalmayı tercih etmek ifade edilir iken ilkeli

olmamak eleştirilir. Kaygan zeminde insan güvenilmez, dolayısıyla da öngörülemeyen olandı... ki surede insandan beklenenlerden biri de öngörülemeyen olmaktan insanın sıyrılmasıydı. Ancak kibir ile değil, iman ve salih amelle insanın kaygan zeminden, sağlamlaştırılmış zemine geçmesi surenin başında zaten ifade edilir.

Hakikat ile var olmakta iken hakikate göre yaşamak gerekmekeydi. Hakikatin insanlık tininde nasıl görünüş bulması gerektiği teklif edilmekteydi. Böylece insanlığın, ne için yaratılmış olduğunun değerine bağlı olarak değerinde kendi olması istenmekteydi... ki teklif, bu kadar rahmete rağmen kabul görmemekte ise inkârın eleştiriliyor olması kaçınılmazdı.

Surede geçen nebiler anlatısını da surenin anlam bağlamının belirleyici ve açıcı olduğu yönde kritik etmek gerekir. Nuh nebin gönderildiği kavim, cehalet ve zorbalıkta ileriye idi. Hud nebinin gönderildiği kavim, fitraten üstün yaratılmış ve putperestti... ki varlıkta karşılığı olmayan boş isimlere tapındıkları veya takılı kaldıklarının ifade eden suredeki 71. ayet ile de putperestliğin gerçekte karşılığı olmayan nitelemelerde takılı kalmak olduğuna da tanık olmuştuk. Demek ki isim varlıkta, gerçekte olanı karşılması gerekendi... ki ilahi isimler yani Esmayı Hüsna'ya dair tanrısallar da isim belirlenimli karakter içerikli kimliğe dair yüklemeler olarak benliğe giyen elbiselerdi. Varoluşsal anlamda varlık sahnesinde, insanlık tininde ve insanlık tini belirlenimli insanlık tarihinde gerçekleşirler iken tanık olunması olanaklı olanlardı.

71. ayet: "Hud şöyle cevap verdi: Üzerinize rabbinizden bir öfke ve bir azap inmektedir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda mı benimle tartışıyorsunuz? Bekleyin öyleyse! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!" Bu ayet ile beraber görmekteydik ki isimler, varlıkta veya varoluşta karşılığı olmayıp da içeriği boş nitelemeler ise anlam yüklü olarak sadece niteleme değil, nitelediğini yüklem alır iken ortak değer dünyasında karşılık da görünce, yalan bir dünyaya neden olmuştuk. Bu anlamda dil, kaygan bir zemin olup, gerçekte

karşılığı olanlara göre biçimlenmesi ve kullanılması gerekendi. Ayrıca dil dolayımında yönlendirilmeye ve yönetilmeye de açık iken vesvese anlamında gerçekten koparan her türlü anlama yönelik gerçek ve olması gerekene dair bilgi sahibi olmak gerekirdi.

Zaaflarımız, vesveseye aldanmadan, gerçeğe kör kılmadan kontrol edebildiklerimiz olmalıydı... ki insanın cennetten iniş anlatısında da vesvese dolayımında, anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda değişen varoluş biçimlerinde yaratılan insana tanık olmak ile beraber, vesveseye aldanmamak gerektiğini de öğrenmekteydik. Dil; hakikatten, tevhitte, olması gerekenlerden uzak ise kaygan bir zemindi ve nefsi emmare kadar dikkat edilmesi gereken bir konuydu.

Salih nebinin gönderildiği kavim, verilmiş nimetler içinde şırmış olup, yasak karşısında fesadı, bozgunculuğu, zorbalığı tercih etmekteydi. Yasak: ya cehalet ya inat ya açgözlülük ya şımarıklık ya kibir vb. olmak üzere çiğnendi. Herkese rahmet olması gereken yasağı içselleştirmiş olarak yasak zemininde yasağı aşmış olmak olması gerekendi. Allah'a kulluğun bir belirlenimi olarak yasaklanmış olanların sınırlarına dikkat etmek gerekmekteydi... ki surede; yasak nesnesi anlamında cennet ağacı, Salih nebinin himayesinde olan Allah'ın devesi, cumartesi günü yasak kılınmışlardan bahsedilmekteydi. Surenin genel anlam içeriğinde de kavimler anlatısı dolayımında putperestlik -şirk-, kibir, cehalet, hakikate inat, düşüncesizlik, duyarsızlık vb. de yasak kılınmış olanlar arasındaydı.

Lut nebinin gönderildiği kavim, şehvete düşkünlükte, cinsi sapkınlıkta yani fuhşiyat sahibi haddi aşanlardı. Bu da fırsatçı ve lükse meyilli olduklarını da göstermekteydi. Şuayb nebinin gönderilmiş olduğu kavim, hakkaniyetten uzak diğerinin malını gasp etmekten yana hırsızlığa meyilliydi. Ticarete de hakkaniyetten uzak hırsızlık yapmaktalardı.

Musa nebinin gönderildiği kavimlerden biri, iktidar sarhoşu olmakta kibirde şırmış ve aymaz bir toplumdur. Diğer kavim yani İsrailoğulları

da cehaletleri ve aymazlıkları -ahmaklıkları- sebebi ile hakikati duymaktan uzaktı.

Nebiler; değişen ortak zihniyetlere gönderilmiş iken insan tinin değişen zamansal oluşunda nübüvvete dair ortak söylemin korunmasına bağlı olarak, karakteristik anlamda değişen ve galip belirlenimli görünüş bulan kötülük belirlenimlerine karşı durmak, her insanın veya iman edenin nübüvvete dair mesajı içselleştirmiş olarak bir nebi gibi gerçekleştirmesi gerekendi. Kaldı ki Kur'an'da haram kılınmış yasaklar açıkça belirtilmiş iken insanlık tininde kötülüğe, zulme dair görülecek her ne ise zaten farklı biçimlerde anlatılmıştı. Artık nübüvvet her bir iman edenin içselleştirmiş olduğu değeri olarak gerçekleşmesi gerekendi. Kurtarıcılar beklemek yerine, Allah'a iman eden her kul, nübüvvet bayrağını taşıyan bir er gibi zulmete, kötülüğe dair olanın önünde durmalıydı. Ta ki söz, vicdan, hukuk, mücadele tüketilmiş olduğu vakte kadar.

Hakikati ve ilke gereği olması gerekenleri duymaya ve gerçekleştirmeye engel olan en temel faktörün de kibir olduğu surede belirtilmekteydi. En'âm suresinde Allahu Ekber'e tanık iken asl olarak kibirin Allah'a ait olduğunu hatırlamak gerekir. Allah'ta kibir; bencilik anlamında değil, çünkü O rahmeti ahlak edinmiş olandı... ki O'nda kibir, Allahu Ekber olması belirlenimlerinde Rabb olması gereği gerçekleşmek ile beraber, adalet sahibi ve galip yönetici olması gereği karakter biçimsel olarak olması gerektiği gibi gerçekleşmekteydi. Söz konusu insanın kibirli olması ise Allah, Allahu Ekber iken kibir, yalana düşmenin bir belirlenimiydi, Kötülüğe dair gerçekleştirenler ise yasak kılınmış olarak hükme ve sonuca bağlanmıştı.

İşler, sonuçları gereği Allah'ın hikmetine tabiydi... ki bu anlamda iman ve düşünce tarihi boyunca kötülük sorunun sorunsal olarak ele alınması görülmekteydi. Kötülük var ise Allah yok diyerek Allah'ı inkâr etmeye sebep kılanlar olduğu gibi, kötülük var ise kötülüğü gidermekten yana Allah'ın aciz olduğunu ve tekâmül ediyor olmayı tamamladığında kötülüğü yok edebileceğini belirten Allah'tan

habersiz cahiller de vardı. İblis ve helak edilen kavimler dolayımında ve nebiler ile inanmış olanların azlığı dolayımında, kötülüğün ekseriyete dair çokluğuna ve toplumlarda yozlaşmaya neden galip durumuna dikkat çekilir.

Elbette kötülüğü “Ol” emri üzeri yaratan Allah’tır. Ancak En’âm suresinde görüleceği üzere Allah kendi ve yarattıkları için rahmeti önceleyen ahlak sahibiydi. Her şey üzerinde tam tasarruf sahibi de olmakta iken kötülüğü yok etmeye elbette gücü yetendi. Bu anlamda kötülüğü teolojik anlamda sorunsal kılmadan “Kötülük ne içindi” sorusunu sormak gerekirdi.

Sure genelinde kötülüğün, kötülüğe dair zihniyetin hakikatten yana sonuçsuz kalacağına ifade ediliyor olması, kavimler helaki ve nübüvvetin ortak söylemine, vahiy bilgisine bakıldığında kötülüğün Allah’ta amaç olmadığı net görülür. Yani Allah kötü olarak nitelenmekten uzaktı. Çünkü birine kötü demek için kötülüğün kendisi için amaç olması gerekirdi... ki surede veya Kur’an’da genel anlamda kötü olarak tanımlananlar, kötülüğe dair olanı amaç edinmiş olup da amaç edindiği dolayımında karakterinde iblisleşmiş ve kimlikte şeytan olmuş kişilerdi. Azazil anlamında iblisin, Âdem’e veya insanlığa düşman kesilerek kötülüğü tercih etmiş olması ve ardın sıra gelenlerin kötülükte ısrarcı karakter gösteriyor olmaları da bunu açıklar.

Demek istediğim; Allah, kötü nitelemesi ile tanımlanmayacak olandı. Elbette kötülüğü yaratmıştı ama kötülüğü kendi için değil, insan için yaratmıştı. İnsanlık tarihine ve tarihsel izlekte insanlık tinine bakıldığında, diyalektik oluşa bağlı karşıtlık bağıntısında kötülüğün; iyiye, doğruya, gerçeğe, rahmete dair olanın görünüş bulması ve tesis edilmesinin gereği olduğu görülür. Nebiler ve karşıtları dolayımında kavimler de bunu görünür kılar. İnsanın ahlaki gelişimi, kültür ve medeniyete dair gelişimi, diğeri karşısında kendini korumaya dair gelişimi, kötülük karşısında hukuku tesis etme ve bu bağıntıda rahmeti de devlet çatısı altında tesis etme ihtiyacı hep kötülük dolayımında gerçekleşmekteydi. İnsan kötülük dolayımında diyalektik oluşta

değişen zamanların öznesi olarak tarih ve miras varlığı olmayı bulmakta, varoluşu kötülük dolayımında anlam sorgulamasına tabi tutmakta olan varlıktı... ki tarihsel ve tinsel değişim içinde hep yeniden kendini, yüklem almaya açık yaratım oluşunda yaratıyor olmanın olanağına sahipti.

İnsanın; kötülüğe dair yanlışları dolayımında deneyim varlığı olarak yükselmiş olduğu idrak seviyesinde erdemli insan olması olanaklıydı. Nübüvvet ile beraber, insanlık tininde kötülük gerçeğine dikkat çekilerek, kötülüğün insan için amaç olsun diye yaratılmış olmadığı yani insan kötü olsun diye kötülüğün yaratılmış olmadığı, insan kötülüğü aşma dolayımında tanrısalları gerçekleştirirken tekâmülünün bir aracı olarak yaratılmış olduğu gerçeğine dikkat çekilmiş olur. Surede, nebiler ile kötülüğün karşısında dururken kötülüğün insan için amaç kılınmış olmadığı gerçeğine dikkat çekilmiş olarak Allah'ın rahmeti öncelediği de net olarak görülür. Kötülük araçsal niteliğe haiz olup aşılması gerekendi. İnsanlık tininde, kötücül olan nefsi emmarenin doğası gereği kötülük gerçekleşirken insan, varoluşu diğeri ile olanaklı iken terbiye varlığı olarak da kötülüğü aşması gerekendi.

Kur'an açısından bakıldığında kötülük, eskilerin de dediği gibi araçsaldı ve giderilmesi olanaklı olandı... ki 95. Ayette “Sonra kötülüğü giderip iyiliği getirdik...” der iken kötülüğün giderilebileceği ifade edilmiş olur. Kötülüğü giderdikten sonra fesada yeniden dönülmemesi gerektiği de surede belirtilmiş olur. Kötülüğün gideriliyor olabilmesi, bir yüklem olarak giyilmediğinde gerçekleşmeyeceği anlamını taşımaktaydı. Genele yaygın rahmet, hukuk zemininde tesis edildiğinde, kötülüğü toplumsal ilişkilerde de gidermek, selameti tesis etmek olanaklıydı. Elbette bireysel anlamda kötülük, söz konusu nefsi emmarenin kötücül doğası ise istisnai olarak gerçekleşecekti/ gerçekleşebilirdi ama genele yaygın olarak kontrol edilebilir olarak aşılması olanaklı da olandı. Olumsuzlanabilir olanın, değişebilir yüklem olduğu idraki ile kötülüğün giderilebileceği toplum kurmak olanaklıydı.

Kötülük, insanlık tininde bir kara delik misali belirsizliğe kapı aralarken, insanlığın karanlıkta kalmasına sebep görülür iken onu aşması gereken, olay ufkundan kaçarak ışımaya devam etmesi gereken insandı. Yani senin için kılınmış olup da sınavın olması sebebi ile tinsel/ öznel anlamda tartıldığı, vicdan ile de kendini tarttığı, olay belirlenimli görülen kötülük, Allah'a iman ve diğeri ile varoluşta aidiyet ve sorumlulukların doğrultusunda aşman gerekendi. Kötülük insan için kılınmış olup da insanın aşması gereken varoluşsal olanaktı. Varoluş biçimi olarak gerçekleşmesi istenmiyor olup, insanın kötülük ile tanımlanması da istenmemekteydi. Kötü olan dahi kendini kötü olarak tanımlamaktan kaçınır iken fitri ve insan ilişkilerinde kötülüğün esas olmadığına tanık oluruz. Surenin 28. ayetinde, kötülüğü ahlak edinmiş olanlar için "Onlar bir kötülük yaptıklarında 'Babalarımızı bu yolda bulduk, Allah'ta bize bunu emretti' derler. De ki 'Allah kötülüğü emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz'" denilir iken nübüvvet ile beraber yalanları, yalanlanmış olmaktadır.

Surede nübüvvetin; aşağılanmaya, zorbalığa ve her türlü zorluğuna rağmen devamlılığına dikkat çekilir iken nübüvvet ehline saygı duymak gerektiğini net olarak görmekteyiz. Nübüvvetin sürekliliği; öznel kurumsal anlamda her türlü zorluğa ve aşağılanmaya rağmen gerçekleşir iken Allah'ın gerçek olduğunun ve sonuç belirlenimli varoluşun gerçek olduğunun en büyük delillerdendi. Hiç kimse; aşağılanmaya, zorbalığa, zorluklara rağmen sürekli bir oluş içinde gerçek bildiği bir anlamı, sözü taşımaya dair kararlı olmaz.

Surede, insanın değişen ve kaygan bir oluş içinde yüklem almaya açık olduğuna (özellikle Firavun, tebaası veya halkı ile) dikkat çekilir iken her türlü zorluğa, zorbalığa, aşağılanmaya rağmen hak olandan taviz vermeden Allah için insanlığa hizmet ediliyor olması, nübüvvet davasının gerçek olana bağlı olarak gerçek olduğunu göstermekteydi. Bu anlamda bütün nübüvvet ehline selam olsun diyerek halen Kur'an ile bizlere nebilik vazifesinde nebi oldukları için teşekkürü borç biliriz. Onların emsalinde halen davet edildiğimiz bir hakikate ve hakikate

göre nasıl yaşamamız gerektiğine tanıştık. Onları Kur'an'da da bizlere nübüvvetleri ile nebi kılan Allah'a hamd olsun!

Demek ki Allah'ı değer bilip, O'na göre değer oluşu içinde yaşayanları, Allah da kendi katında değer kılmış olarak, âlemlerden üstün tutmaktaydı. Bu anlamda sure Allah'a göre değer oluşu içinde değer kazanmış olarak var olmamız gerektiğinin mesajını da taşır. Allah ile var olmakta iken Allah'a ve değer kılmış olduklarına kibirlenmeden yönelmek gerektiği ve değerinde yaşanması gerekenleri büyülenmeden hayata geçirmek gerektiği mesajı da surenden anlaşılmalıydı.

Surenin 54. ayetinde "Şüphesiz sizin Rabbiniz; gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden, gündüzü kendisini süratle kovalayan geceyle bürüyüp örten, güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah'tır. Bilin ki yaratma da, emir ve idare de yalnız O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah nihayetsiz bereket, rahmet sahibidir." denilir iken Allah'ın yaratıcı fail, yargı sahibi, hükümler olma ve nihayetsiz bereket sahibi olma yeterliliğinde Allahu Ekber olduğu ifade edilmiş olur... ki bu ayet ile büyüklük yani kibir sahibi olanın Allah olduğu net olarak ifade edilir iken insanın haddi aşması anlamında kibir sahibi olmaması gerektiği mesajı verilmiş olur. Ayrıca hakikat bağintısında emir ve yasaklar çerçevesinde insanın, anlam-değer yaratımına dair yaratılışına kaygan olmayan bir zemin edinmiş olması gerektiği vurgulanır. Yaratımda tekrarlar bağintısında süreklilik, arşa istiva etmek, emir ve idare sahibi olarak yaratımda fail olmak ve yarattıkları için rahmeti gözetiyor olmaktan da anlaşılacağı gibi Allah'ın yüklem alamaya açık yaratım oluşunda kaygan bir zemini olmadığıydı.

Bu ayette (54. ayet) geçen gökler ve yerin altı günde yaratılıyor olması, dünya günü değil, Allah'ın kendi nezdindeki zamansal oluşa bağlı vakit belirlenimi ile ilgiliydi... ki bizler Allah'ın altı gün diye belirttiği zamansal oluşu milyarlarca sene olarak bulmuş olmuştuk...ki zaten dünyanın yaratım aşamasının, dünya günü ile belirtilmiş olmadığına her akıl sahibi mantıksal olarak da tanık olur. Çünkü yaratılmış olanın güne dair

zamansallığın belirli kılınmamış olduğu bir oluş içinde yaratılmış olanın günü değil, yaratıcı olanın zamansal oluşana dair vakit belirlenimi ayette konu edinilmektedir. Ayeti anlamak için buna dikkat etmek gerekir ama bu ayet sure bağlamında; Allah'ın yaratım, emir, idare, nihayetsiz bereket -rahmet- sahibi olarak büyüklük sahibi olduğunun gerçeğini göstermekteydi.

İnsan elbet özgüven anlamında kibire ihtiyaçlıydı... ki tanrısalları, her türlü koşul altında hakkı gereği gerçekleştirme olanağı bulsun. Varoluşuna tutunma olanağı olarak da ben merkezli olarak kibire ihtiyaçlıydı. Devlet yöneticilerinin, patronların vb. iş yaptırabilme, organizasyon kurma becerileri de kibir ile doğrudan ilgiliydi. Siyasetçilerin veya sanatçıların karizmatik olmaları anlamında alanları gereği kibire ihtiyaç duyuyor olmaları da kibrin olması gerektiği belirlenimleriydi. Devlet başkanlarının halkına yönelik değil, ama diğer devlet başkanlarına yönelik karizmatik olarak ve mesafeleri koruyarak kibir belirlenimli ilişkilerde bulunmaları, temsil ettiği toplumun saygınlığını, değerini göstermesi adına önemliydi. Aşırı özgüven kendine inanmış olmak anlamını taşıyan bir sporcunun başarı için en çok ihtiyaç duyduğuydü.

Bencillik, üstünlük taslama -alay etme- ve horlama anlamında beliren kibir elbette günahı. Alan belirlenimine göre özgüven, karizmatik olma, temsil ettiği gerçeğin değerini ve saygınlığını koruma vb. gerçekleşme belirlenimli kibir, yaşamın olağan akışı içinde olması gerekendi. Günah olan kibir ile olması gereken kibir arasındaki en temel fark; günah olan kibirde bencillik merkezli olarak diğerinin hak ve had belirlenimlerini görmezden gelmenin veya görmeye kör olacak düzeyde şişirilmiş benlik sahibi olmanın gerçekleşiyor olması görülmekte iken hak kılınmış kibirde ise asaleten tanrısalların başarı belirlenimli gerçekleşiyor olması ve diğeri için olabiliyor olmanın olanağına dair kibrin gerçekleşiyor olması görülmekteydi. Musa'nın temsil ettiği gerçeğin değerinden dolayı azgın kavmine celallenmesi, güzel ve değerli olan şeylerin müminlerin hakkı olduğunun ifade

ediliyor olması dolayımından bakıldığında, varoluşsal anlamda hak kılınmış olan kibire dikkat çekildiği görülür.

Böyle olsa da Allah'ın devesi misali zarafetin öncelenmesi, temsil ediyor olduğu gerçeğin değerini koruyor iken değerli olanların önceliğine dikkat edilmesi, Allah'a yönelik dua ve ilişkilerde konuşma üslubuna dikkat edilmesi vb. de surede, kibirden yana letafet kazanılması gerektiğinin anlamını taşımaktaydı. Asalet de kibirden olup, Allah'ı temsilen var olan insan asaletini; soy, ırk, dünyevi kariyer veya servette değil, Musa nebi misali Allah'tan hak ediyor olarak kazanmış olmalıydı. Yüklem aldıklarında zarafet, ilişkilerde letafet, varoluşsal olarak asalet ve Allah'a yönelik kulluk, edebi koruyor olarak olumsuz anlamda gerçekleşen kibrin niteliğini değiştiriyor olmakta aşmanın olanaklarıydı.

Kibir; yaratılışı gereği kabalığı içermekteydi... ki kibirden yana incelmek, letafet kazanmak, devenin iğne deliğinden geçmesi ile örneklenmekteydi.

Söz konusu Allah ve diğerinin varoluş hakları ise bencillik anlamında ve nesnelere bağlı aşırı özgüven anlamında kibir, kişiye yasak kılınmış olandı. Allah ile var olmanın olanağında nesnelere kibir bulmakta değil, Allah ile var olduğunun idrakiyle kibir aşılması gerekendi. Kişi, nesnelere bağlı kibri aştığında, Allah'ın tanrısal olanakları kendisinden görünüş bulduğunda, artık insan, Allah ile büyüklük -kibir- sahibi olandı... ki Allah ile kibir sahibi olanlar, Allah'ın El- Kebir isminin hakkı gereği gerçekleşmesinin, kulu ve tanrısalın gerçekleşmesi dolayımında Allah'ın görünüş bulmasının nesnesi olmaktadır. İman ve özgüven, aidiyet ve özgüven, başarı ve övünç, adalet gereği şecaat - cesaret- ve celal, ahlakta zarafet ve letafet, erdemli olmaktan yana asalet, zulme karşı cesaret, nefsi emmarenin kötücül doğasına hayır diyebilme cesareti, zorluklara karşı metanet vb. bir mümin için hak etmiş olarak hakkı gereği yaşaması gereken kibir belirlenimlerdendi.

146. ayette de "Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri (kibirlenenleri) ayetlerimden uzaklaştıracağım" denilir. Demek ki hak kılınmış düzeyde

gerçekleşmesi olanaklı olan kibir de vardı. Kibir; nefsi emmarenin kötücül doğası ve değişen yüklem almaya açık gerçekleşen kaygan zeminde var olur iken geçici olarak yükselmiş olunan varoluşa tutunma biçimiydi. Önemli olan; kibrin, diğerine yönelik aşağılayıcı olarak haksızca gerçekleşmemesiydi... ki tanrısalları gerçekleştirir iken başarı gereği edinilen övünç (hamd) bulmak ve özgüven, kişide kibrin duygusal anlamda varoluşsal olarak gerçekleştiği gerçeğini görünür kılar iken kibir, başarı ile beraber olağan varoluş biçimi olarak da gerçekleşmekteydi. Böyle olmak ile beraber ayette, haksızca büyükmek anlamında; hak olanı güç nesnelere dolayımında inkâr etme, diğerine karşı üstünlük taslama, tahakküm kurma, aşağılama içerikli gerçekleşen kibrin olmaması gerektiği anlaşılması gerekendi.

Haddi aşmak anlamında (hak olanı, güç nesnelere dolayımında inkâr etme, üstünlük taslama, tahakküm kurma, aşağılama vb.) kibirlenmek, nankörlük ile eş değer olup bizden beklenen, Allah ve değer kılmış oldukları ile değer oluşunda asalet kazanmış olarak yaşamamızdır. Müminlerden beklenen, Allah ile asalet sahibi olmayı hak etmiş olarak dünya ekinini rahmete dair hasada çevirmiş olmalarıdır.

Kibir; hakikate ve olması gerekene, idrak yoksunu anlamında kör kılmaktaydı. 64. Ayette "... Çünkü onlar kör bir kavimdi" denilirken de kibrin, gerçeği ve olması gerekeni görmekten yoksun tinsel anlamda körlük nedeni olduğu görülür. Rahmet olmaktan, hemhâl olmaktan, diğerini anlamaktan, tanrısalları güzel ahlakta yaşarken zarafet ve letafet sahibi olmaktan, Allah'ı temsilen var olmakta iken asalet sahibi olmaktan yoksun bırakıp da kötülüğü önceleyen kibir yasaktı.

Surede geçen nebiler anlatısında, iblislik belirlenimi olanlar üzerinden, kibre nesne edinilenler dolayımında kibrin farklı biçimlerde gerçekleştiği de gösterilmekteydi. Azazil örneği ile fitrata dair olanakların kibre nesne edinilmiş olduğu görülür. Nuh kavminin cehaletleri ve kabalıkları dolayımında kibre düşmüş oldukları belirtilir. Hud kavminin verilmiş nimetler dolayımında kibre düşükleri vurgulanır. Salih kavminin yasak ile sınırlanmaya isyan ederek kibre

düşmesi de ilginç olmak ile beraber geçmişin izleğinde soydan gelen ile kibirlenmiş olmaları dikkate değerdir. Lut kavminin, lüks içinde iken acziyet gösterenlere kibirlenmesi ve Şuayb kavminin kaba kuvvet ile zorbalıkta kibirlenmeleri dikkate değerdir. Musa nebinin Firavuna gönderilmesinin sebebi de iktidar ile kibirlenmiş olmalarıdır. Sihirbazlar örneği de kariyer ile kibirleniyor olmaya örnek verilebilir. Sihirbazlar, kariyerlerini terk etmek ile kalmayıp ölümü göze almış olmalarıyla değerlendirildiğinde kibri, gerçek olan ve olması gereken ile aşmış olanlardı. İsrailoğulları ise soyu ile kibre düşmeye örnek verilebilir. Kibri aşmak için iman ve kulluğa insanın davet ediliyor olması da nübüvvetteki ortak bir söylem olarak dikkate değerd.

Fitri olanak üstünlüğü, nimet fazlasında nimet budalılığı, ego merkezli olmak sebebi ile yasa veya yasaklara başkaldırı, lükse ve yaşam biçimine dair üstünlük anlayışı, kaba kuvvet üstünlüğü, iktidar veya kariyer sarhoşluğu, sistemsel oluşa bağlı organizasyonun büyüklüğü ve üstünlüğü (Firavun'un temsil ettiği tiran devlet) ayrıca aymazca cehalet gösterir iken gerçekleşen ahmaklık (İsrailoğullarının temsilinde ifade edilmiş olan) vb. kibrin gerçekleşme nesnelерinin, gerçekleşme biçimini belirli kıldığını göstermekteydi. Ayet ifadesi ile açıklar isek önceden inkâr etmiş olmak da ben merkezli ve itibar merkezli olarak savunma refleksi oluşturmak, savunma duvarları örmek nedeni ile de kibre düşmek gerçekleşmekteydi. İtibarını yitirme korkusu ve yanlış yapmanın ezikliği kibir ile perdelenmiş olarak, davetin gerçek olduğunu idrakine rağmen davetin kabul edilmemesinin nedeni olarak gerçekleşebilmekteydi. Kibir, insanın en temelde tedavi etmesi gereken hastalığıydı. Varoluş nesneleri güç nesneleri olarak değerlendirildiğinde, kibre neden vermekteydi/ verebilmekteydi.

Sonuçta kibir, gerçeği görmekten ve olması gerekenleri yapmaktan uzak kılmaktaydı. Ancak sonuç ceza ve azap olduğunda herkes kibre dair uykusundan uyanmak zorunda kalmaktaydı. Sonuç hep uyarıcı ve sonuçta da uyandırıcıydı. Surede kötülük ve kibir yani kişi ve toplumların sonuçtan bakıldığında kendilerine zulmetmiş olmaları, merkezi bir konu olarak ele alınmış olmaktadır. Kötülük ve kibir surenin

konularından olsa da surenin esas konusu, sonuçlar bağlamında ve tarih izleğinde insanın deneyim varlığı olarak hakikate ve hak olanın gerçekleşmesine dair uyarıyı dikkate alarak uyanmış olmasıydı.

Dünya bir aldanma nesnesi değil, hakikati tanrısal belirlenimlerinde seyir etmek, hakkı gereği talim etme yeri idi. Yani bir mabetti ki bu anlamda hakikati, hakikatle var olduğumuz gerçeği ile hatırlamak ve tanrısallar olan ilahi isimler ile de talim etmek olması gerekendi. Surenin 55. ayetinde: “Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez” denilir iken kibrin yasak kılınmış günah olduğunu da anlamak gerekirdi. Çünkü sure genelinde haddi aşanların en temel ortak özelliği nesnelere farklı olsa da kibirdi. Bunun ile beraber dünya yaşamında dünyayı, olması gerekenleri gerçekleştirmek ile mabede çevirmek de olanaklıydı.

Dünya bir köpek misali tamah edilecek olan veya haz, çıkar öncelikli deneyimlenen değil, mabet misali değerlendirilmesi gerekendi. Toplumsal yaşam da ilkelerin, tanrısalların gerçekleştiği alan olarak mabet misali gerçekleşmesi gerekendi. Hakikati yani herkesin üst ve evrensel gerçeği olanı hatırlamak, O'na göre yaşarken tanrısallarını terbiye belirlenimli talime açık gerçekleştirmek, bizler için dünyayı mabet kılmış olacaktı.

Dünya, toplum olmanın olanaklarında ortak anlam-değer yüklemelerinde yaratılmış dünyaydı. Her yaratılmış dünya yüklem belirlenimli gerçekleşir iken surede olumsuzlanması yapılabılır olan olarak konu edilmekteydi.

En'âm suresinde, yolculuk gereği nübüvvette dikkat edilmesi gerekenler hatırlatılmakta iken Araf suresinde nübüvvetin ortak söylemine ve zorluğuna dikkat çekilmiş olarak gerçekliğin değer oluşu içinde idrak edilmesi ve değer oluşuna bağlı olarak yaşanması gerektiğine dikkat çekilir. En'âm suresinde nübüvvet; olması gerekenleri ile bize hakikatin herkese açık fırsat eşitliğinde geldiği gerçeğini gösterir. Araf suresinde de nübüvvet; ortak söylemi ile

herkese açık olarak herkesin evrensel gerçeğine/ gerçeğe davet edildiği, nebiler sürekliliğinde gerçekleşen kurumdu.

Sure bağlamında ayrıca belirtirsek: dünyada olgusal olanın gerçekleştiği her olay, imtihan belirlenimli olarak kişinin karakter ve kişilik biçimsel olarak tartıldığı tartıydı. Kavimler anlatısından da bu net olarak anlaşılır. Gerçek, inkâr edilmeyecek olay belirleniminde gerçekleşenler dolayımında açık olduğunda ise vicdan kişinin kendisini tarttığı öznel tartıydı. Bu anlamda imtihan ve vicdan oluşu içinde insanın tartıldığı yani katılımcı olması dolayımında değerlendirildiği bir yaratım oluşu içinde ve sonucunda, insanın hak edişlerine bağlı olarak sınıflandırıldığı, kimliklendirildiği süreç belirlenimli bir varoluşa surede dikkat çekilir.

Nübüvvetin ortak söylemine bağlı olarak ardı sıra gelen (kronolojik olarak da birbirini teyit eden) nebiler seyrinden bakıldığında, geçmiş veya tarihsel olaylar, gerçek olanın gerçekleşme belirleniminde görünüş bulduğu gerçeğini göstermekteydi. Yani tarihsel olaylar gerçeğin açık olduğu açıklamalar -tevil- olarak, gerçeği görmenin belirlenimi içeriğinde metafizik değerlendirilmekteydi. Başka bir deyişle de geçmişin olayı sadece olay belirlenimli değerlendirilmeyecek kadar, gerçekleşen olgusuna, ilkesine bağlı olmakta gerçekleşir iken kendinden fazlası olarak gerçekleşti. Bu anlamda özellikle Nuh, Hud, Salih, Lut, Şuayb, Musa nebi dolayımında tarihsel idrakin sadece kişi, kavim, ırk, millet, olay belirlenimli değerlendirilmemesi gerektiği, ayet belirlenimli olarak gerçekleşirler iken hakikatin gerçekleştirdikleri dolayımında görünüş bulduğu idrakin izleğinde okunmaları gerektiğini öğrenmekteyiz.

Surede geçen nebiler anlatısında, nebilere itiraz edilir iken onların delilikle suçlanması üzerinden bakıldığında, vahiy bilgisinin bilgi/ bilme kaynağı olarak değerlendirilmediği görülür. Kültürel miras (Atamızdan böyle görmedik gibi ifadeler) bilme kaynağı olarak kabul edilir iken nebiler, âlemler dolayımında Allah'ın herkesin üst ve evrensel gerçeğini hatırlatma, gerçeğine davet etmek ile ussal tanıtlamaya

gitmiş olmaktadır. Ussal olarak bilmeye açık olana davet etmiş olmaktadır.

Surede nübüvvete dair ortak söylem ile söylemde tutarlılık, tarihsel izlekten hareket ile gerçeğin nasıl gerçekleşme biçimi gösterdiği, en basit anlamda vahiy bilgisinin, bilmeye/ bilgiye dair kaynak olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Zaten Kur'an sonuçlardan bahsederken, sonuç alınabilecek hakikate dikkat çekerken, yaşananların sonuçları olan bir evren oluşuna dikkat çekerken, hakikat ve sonuçlar bağintısında nasıl yaşanması gerektiğinin ahlaki ve hukuki sonuçlarını ifade eder iken bilgilimsel metodolojiye haiz bir kitaptı.

En basit anlamı ile ayet denilen her bir ifade; varlıkta ve varoluşta karşılığı olması gereken, karşılıklarına bağlı olarak da talime ve tahkike yani idrakin -usun- eşlik ettiği deneyime ve doğrulamaya açık oluşu ile gerçeklik bağintısında olgusal iken bilimsel metodolojiye haiz nitelikteydi. Sure bağlamında bu konu değerlendirildiğinde; nebilerin birbirinden habersiz veya haberli olarak söylem birliği, vahyin bilgi bilimsel anlamda usallık içerdiği gerçeğini göstermekteydi. Nebilerin, söylem birliği yaptıkları içeriklerin, varlıksal veya varoluşsa karşılıklarının olması, ilke bağintısında olması gerekenlerin ortak pragmatik sonuçlar sebebi ile yani genele rahmet sebebi ile uygulanabilir olarak uygulamaya dair sonuçlarının olması, vahyin bilgi/ bilme kaynağı olarak kabul edilmesi gerektiğini göstermekteydi.

Gerçekliği talime ve tahkike açık ayetler, tahkiki ve talimi gerçekleştirecek olay bağintısında gerçekleşmeye tabii kılınmış ayetlerin de gerçek olduğu anlamı taşır. Bu bağlamdan bakıldığında, ilk izlenimde talime açık görülmeyen ayetler, vahyin bilme/ bilgi kaynağı olmadığı yargısına vardırımalı değil, bizzat bilgi kaynağı olduğu yargısında değerlendirilmeliydiler. Ayetlerin varoluşsal karşılıklarını gösterirken de sadece gerçeğin varlıksal ve varoluşsal olarak herkesin gerçeği olduğunu değil, vahiy bilgisinin bilgiye/ bilmeye dair bir kaynak olduğu gerçeğini de göstermekteyiz.

Surede, sözde doğruluk ve vadin gerçek bulunması, Allah'ı rol model göstermek ile beraber talim ve tahkik belirlenimli olarak vahiy bilgisinin bilgi/ bilme kaynağı olduğunun bir belirlenimiydi. Gaybi haberlerin (yani Rumların Perslilere galip geleceği, Yusuf'un kisası dolayımında Müslümanlara zaferin müjdelenmiş olması, vb.) zaman içinde olay belirlenimli olarak tevil edilmiş yani açıklanmış oluyor olması da vahiy bilgisinin bilgi/ bilme kaynağı olarak değerlendirilmesi gerektiği gerçeğini gösterir. Uygulamada ceza, misilleme ve muameleye dair gerçekleşen kisasın, tanrısal bir belirlenim olarak fitri ve ilahi adalet belirlenimli gerçekleştiği gerçeği de ilahi sözün, talime ve tahkike açık gözlem içinde gerçekliğini gösterir iken vahyin bilgi/ bilme olanağı olarak kâle alınması gerektiği gerçeğini bir daha göstermiş olur.

Anne karnındaki, Allah'ın bilebileceği ifade edilirken dahi bize gizli duranı Allah ile bilebileceğimiz gerçeği ifade edilmekteydi... ki bu anlamda mekânsal olarak bize gizli duranı nur ile bilme olanağında bilmeye açık bulduğumuz andan beri ayetin bize açıklanmış olduğu zamanlarda yaşar iken Allah'la yani nur ile bilme olanağına haiz olduğumuz gerçeğini işaret eden her ayetle, vahyin bir bilgi/ bilme kaynağı olduğuna tanık olmaktadır. Kur'an'da vahyin bilgi/ bilme kaynağı olduğuna dair daha birçok örnek verilebilir. Dileyen bu örnekleri esasına sadık kalmak kaydı ile çoğaltabilir.

Bizlerin sure anlam bağıntısında yaptığı ders çalışmaları dahi ifadede ki tutarlılığı gösterir iken ussal bağlam içeriği ile vahyin bilgi/ bilme kaynağı olduğunu göstermekteydi. Ayetlerin gerçekleşme belirlenimli talime ve tahkike açık olması da bir daha söylemek gerekir ise vahyin bilgi/ bilme kaynağı olduğunu kanıtlamaktaydı. Nebiler ve veliler tarihinden bakıldığında da vahyin uygulamaya dair dersleri sonucunda hakikatten sonuç almaların gerçekleştiğinden bakılır ise vahyin tarih olgusal olarak bilgi/ bilme kaynağı olduğu görülür. Bunun ile beraber uygulamada evrensel pragmatik sonuçlar, vahyin gerçekliğini teyit eder.

Eğer nebilerin olup olmadığına dair ispat yok denilir ise sadece Muhammed Mustafa'nın gerçek olduğunun bilgisi dahi vahyin gerçek olduğunu gösterir. Ona dair gerçeklik bilgisi yok denilir ise Emevîlerin ilk yöneticilerine bakıldığında Özellikle Muaviye'nin kendisi adına para bastırıldığına bakıldığında, yönetime dair uygulamada her ne kadar fevri olsa da uygulamada İslam izleğinde olduğunun itibarı ile yönetim yapıyor olması dahi Muhammed Mustafa'nın gerçek olduğunu anlamaya yeterdi. Sözlü, yazılı ve ibadete dair miras gelenler de onun Allah'ın resulü olduğunun kanıtıdır. Bu kadar ifadeden sonra halen kabul edilmekte değil ise "Senin dinin sana benim dinim bana" demekten başka bir yol kalmamıştır.

Allah'ın hakikatini talime ve tahkike açık bulan her kişi, vahyin bilgi bilme kaynağı olduğunu da bilir. Her türlü delil belirlenimli gerekçeye rağmen vahyin bilgi/ bilme kaynağı olduğu kabul görememekte ise kişileri vicdana davet ederek vicdanları ile baş başa bırakırız. Her kişi nefsi ile tek başına kaldığında gerçeğe inanıyor olmayı, kendine fısıldar. Cehalet veya kibirden dolayı gerçeği kabul etmekten yana uzak durur ise o da günah olarak kendisine yeter. Yani gerçeği kabul etmemekten yana insan mesul kılınmış varlıktır.

Sure genel anlamda mümkün varlık olarak yüklem almaya açık insanın yüklem almaya bağlı yaratım oluşunda hangi yüklem oluşu içinde yaratımına katılması gerektiğinin gerçeğini açıklar, değerler, değer oluşu içinde yüklem almaya açık var olan insanın, genel anlamda belirtmek gerekir ise değer yönetimi yapamadığına tanık olunur. Değer yönetiminde, başka bir deyişle de anlam-değer yüklümlü gerçekleşen ilişki yönetiminde başarısız olduğuna dikkat çekilir. Başarılı olması için gerekli olan ise en temelde nefsi emmare ve değişen yüklem almaya açık oluşa bağlı gerçekleşen kaygan zemini, ilkeli olmak ile sağlamlaştırmasıydı. Allah'a iman, emir ve yasaklar ilkeli yaşamının öncülleri idi.

En'âm suresinde dua ile ilişki kurabilmeye açık olan Allah, Araf suresinde isimlerinin zikri ve dua ile ilişki kurmaya açık varlıktır.

Kendisini nasıl zikretmemiz yani hatırlamamız ve çağırmanız gerektiği dahi surede yönetsel olarak ifade edilir. En'âm suresinde dünya, yolculukta aldanılmaması gerekendi ve insan yolcu oldu. Araf suresinde ise dünya, ekin yeri olarak değer bilinmesi, tanrısalların gerçekleştiği mabet misali değer kılınması gerekendi ve insan ekin olarak neye/ kime göre nasıl yetişmesi gerektiğini bilmesi gerekendi.

Araf suresinde dünya ekindi, insan ekindi, toplum ekindi ve ahiret veya yaşananların sonuçları da hasattı. Çift yönlü varoluşta da dünya ve insan Allah için ekindi. Tanrısallar ile var olmaktadır, Allah'tan sonuç alma olanağı varken Allah da kulları için ekindi. Bundan kastım: "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmak, sıfatları ile sıfatlanmak" hadisi şerifidir, "Yakin gelene kadar ibadet" ayetidir ve "Bir kulumu sever ise kulum benim ile görür, benimle duyar..." hadisi kutsisidir. Sonuç alınacak hakikat anlamında Allah, tanrısalları dolayımında kendini kulları, sevdikleri için kılabilendi. İnsan da Allah'a ait tanrısallar ile var iken halifetullah olması gereği ve sonuçta kendisinden istenen nurdan varoluşu gereği, sadece Allah için ekin değil, kendi için de ekin oldu. Ortak anlam-değer alanı oluşturmakta, yeni bir düzeye insanlığı taşımakta ise insanlık da kendi için ekin, kendisi de insanlık için ekin olabilmekteydi. İnsanlıkta doğan, insanlığa doğduğunda ekindi. Başka bir deyişle de insan miras içinde doğan ve miras bıraktıkları ile insanlığa doğabilme olanağında miras varlığı olarak ekindi.

Not: (Avcı, göçebe ve yerleşik olup da ziraatla uğraşan insan, sanayi ile beraber yeni bir zaman dilimine geçmiş olmaktadır. Sanayi toplumuna gelene kadar ki evre bin senelik periyotlarda hep yeni bir oluşa gebe açılır iken sanayi ve teknolojinin egemen olduğu yani iş gücü ve zihin gücü kolaylığı sağlayan araçların edinildiği dünya oluşu, bin iki yüz küsur senelik bir periyot sürecine girmiş olmaktadır. Bundan sonra da on iki bin senelik yeni bir periyoda girilmiş olarak insan ekinin süreç belirlenimli gelişimine tanık olunur. Her bin senede bir öz/ özde olan Allah'ın nur varlığı olarak genetik yazgıya dair açılımlar, sıçramalar vermesi devam eder veya Allah, insan dolayımında insanoğlunun kendi yazgısına/ yazgı belirlenimlerine müdahil etmesini bahşeder ise

yepyeni bir dünyalara açık olmak gerektiği ile karşı karşıya kalırız. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak varoluş zamansal eşikleri ve varlıksal belirlenimli yapılarında gerçekleşen mümkün olmaya dair var olmak, neden bağıntılarına bağlı olarak yeniden yeni oluşlara açık gerçekleşebilirdi. On bin senelik ve on iki bin senelik periyod arasında geçiş dönemi olan bin iki yüz senelik günüm döneminde, yeniden yaratımın başlangıcı olan teknik bilgilerin hayata geçiriliyor veya hayata geçirilmeye çalışılması da yeni insanlık döneminde merkezde yaratımın olacağını göstermektedir.

On bin senelik ilk dönem her türlü alanda bilgi ve bilmeye çalışma dönemi olarak isimlendirilir ise bilgi zemininde yeni dönem yaratıma açık dönem olarak gerçekleşeceğe benzemekte. Miras varlığı olarak insan, ekin oluşuna müdahil bir varlık olarak tarih sahnesinde görünecek gibi durmakta. Bu durum, Allah'tan kopuk değil, tanrısallar ile var olmakta iken Allah'ın bilfiil enformasyon yaratım bağıntısında, rahmet etmesi ile gerçekleşecek olan bir durumdu. Allah'tan bağımsız ne var olmaktadır ki insanlık tını de Allah'tan bağımsız var olabilsin?)

Toplumların ekin bulduğu kültürel ve medeniyete dair geçmiş, insanın miras varlığı olarak bulduuydu. Kültürel ve medeniyete dair miras batıl olma niteliğinde gerçekleşmekte ise sözün tüketildiği yerde, içinden çıkılması, artık yozlaşanlardan olmamak için gerekendi. Batıl olan kullanılabilir araçsallığa haiz gerçekleşen olsa da gerçekte karşılığı olmamak ile beraber, Allah'ın hakikatinden yana sonuçsuz bıraktığı için batıldı. Miras olarak anlam-değer yüklemine, toplumsal düzeyde gerçekleşiyor olsa da insanı özüne yabancı kılan, insanın ekin olma özelliğini yitirmesine sebep verendi... ki bu anlamda, kendisi dolayımında hak olan görünüş bulsa da aşılması gerekendi... anlayış ve yaşam biçimsel olarak, hukuki ve ahlaki anlamda kontrol altına alınmıyor ise yok edilmesi gerekendi.

Gerçek olanın gerçekleşmesi için sözün, iyiliğin -rahmetin-, adaletin, savaşın tüketildiği bir sonuçta artık insanın tükenmişliğine tanık olmaktadır. İnsanlığın tüketilmiş olması, iblis karakterli olarak şeytan

kimliğinde kişi veya toplum belirlenimli vücut bulmuş olmak anlamını taşımaktaydı. Bunun içindi ki haksız gerçekleşen kibir, surede merkezi olarak yer edinir iken kötü kibri aşmanın ve asli olarak kibri dönüştürmenin olanaklı olduğu gerçeğine de dikkat çekilir. Surede esas kibir değil, kibrin aşılması gerektiği ve sonuçta hak edişlere göre sınıflanmanın olanağıdır.

Değer oluşu içinde Allah'ın değer kıldıklarına dikkat eden müminlerin Allah nezdinde değer oldukları ve her türlü değerli şeye de layık oldukları da surede ifade edilmiş olanlardandır. Ekinde başarılı olanlar nebiler ve sadık ümmetleriydi. Başarısız olanlar ise hakikati inkâr eden günahkâr zorbalardı. Toplum ekin yurduydu. Toplumsal başarısızlık veya başarı, toplumun tamamını bağlayıcı iken sonuçları itibarı ile her bir fert başarısızlık veya başarı durumuna göre sınıflanacağı hak ettiği ortam da var olacaktı.

Surenin yerleşik olan toplum varlığı insana, insanlığa mesajı sebebi ile biçimlendiğini ifade eden 52. ayetinde; “Gerçekten inanan bir toplum -kavim- için, rahmet ve yol gösterici bilgiye göre açıkladığımız bir kitap verdik (getirdik veya gönderdik de denilebilir)” denilir iken surenin toplumsal yaşamı biçimleyen yönüne dikkat çekilir. Toplumsal yaşamda ve bireysel anlamda mülkiyet belirlenimlerine bağlı olarak güç nesnelere edinilmesi dolayımında görünüş bulan kibir ve çeşitleri ile karşı karşıya kalındığı da surede net olarak görülür. Bu durumda kibrin haksızca değil, olması gerektiği gibi gerçekleşmesi talebinde bulunulur... ki bu durumda toplumsal yaşamda ve bireyde, kibire dair terbiye ve kibrin yönetilmesi gereken, varoluşsal bir gerçekleşme biçimi olduğu da belirtilmiş olur.

Sure bir nevi, toplumsal yaşam bildirisi veya toplumsal bir sözleşme içeriğini taşımaktaydı... ki toplum kurucu, anlam-değer yüklemine içeriğe haizdi. Allah ve insan merkezli, hakikat ve varoluş merkezli veya tevhid ve insan merkezli toplumun nasıl kurulması gerektiğini esasını taşımaktaydı. Hukuki zeminde, hak edişlere bağlı olarak sınıfların gerçekleşmesi gerektiği, cehennem, araf ve cennet sınıflandırılmasında

surede görülür. Her bir insanın ve etnik grubun, toplum içinde haklarının gözetilmesi de Firavun hanedanlığı altında yaşayan Musa kavmi dolayımında Musa nebinin özgürlük hak talebinde bulunmasında görülür. Günahın, kötülüğün meşru olmadığı, yasaklara bağlı olarak meşru sınırlar edinilmesi gerektiğini de sureden anlayabiliriz. Kibri sınırlayacak tevhid, yasa/ yasaklar ve caydırıcı ceza, toplumun geneline uygun eğitim ile verilmesi gerekendi.

Allah'a iman ve ibadetler de bireysel anlamda kibri yenmenin olanağı olarak değerlendirilmeliydi. Allah'a yönelik değer oluşu içinde takvanın tesisi de kibre galip yakın bulmanın olanağıydı.

Sure bu bağlamda vahiy bilgisine bağlı olarak gerçekleşecek ekin için toplulaşmanın önemine dikkat çeker. Anlam ve değerlerini hakkı gereği yaşayabilmenin olanağı olan memleket edinmenin olması gerektiğine işaret etmektedir. Nübüvvetin ortak söylemi de toplumsal bir sözleşme -anayasa- misali surede yerini alır. Nübüvvetin evrensel mesajı ile çokluğu kucaklayıcı çatı mesaj verilmiş olmaktadır. Hakikate iman, batıldan uzak olarak hak olan ve sonuçlara göre biçimlenen yaşam, hak edişe bağlı sınıflanan toplum, rahmeti önceler iken zorbalıktan uzak gerçekleşen yönetim -iktidar- vb. ile toplulaşmanın olanağına dikkat çekilir. Allah ve insan merkezli bir varoluşun olanağına dikkat çeker.

Surede, toplumların belli bir zihniyette kalıcı olmayacakları gerçeği gösterilir iken tarih bunun kanıtıydı. Gerçeğe, yeniye, olması gerekene açık olmayan toplumlar, zorbalığa ve yozlaşmaya açık olarak çöküşe evrilmekteydi. Kibirleri sebebi ile eleştiriye ve yeniye açık olmayanlar, gelişime kapalı olarak yozlaşmaya ve çöküşe açıktı. Konfor ve iktidar alanlarını kibir ile öznelliğe taşıyor olup da gösterenler için kibir, sadece bir görünüş biçimi değil, dünyevi kazanımlarını yitirmenin korkusunu taşıyor iken korkunun maskelendiği varoluş biçimiydi.

Kibir; varlıkta yeri olduğunun görünüş biçimi olmak ile beraber, zorluklara göğüs germenin -dayanıklılığın- bir belirlenimi olarak görülse de varlıkta yeri olmak diğerine üstünlük göstermek, diğerine haksızca galip olmak veya haklarını gasp etmek anlamını taşımakta değildi. Söz konusu dayanıklılık ise kibir nesnesi yitirildiğinde yıkım kaçınılmaz iken iman ve takva zorluklar veya acılar karşısında daha dayanıklı olarak varoluşa tutunmanın olanağını vermekteydi. Diğerine haksızca galip olmak veya haklarını gasp etmek zulüm ve zorbalık olup, hakların er ya da geç hesabı verilecek olan bir varlık oluşu içinde bulunulmaktaydı... ki geçmişin tarihsel deneyimleri: söz konusu toplum ve bireyin geleceği ise iman, diğerinin hak ve hadleri, meşru yasak nesnelere ile kibrin yönetilmesi gerektiğinin derslerini içermekteydi.

Sure genelinde kavimler anlatısı ve Hud nebi emsalinde tarihsel idrakin önemine dikkat çekilir iken tarihsel idrakin devamlılığı da toplumsal yaşam için geleceğe doğru yürüyüşte hayatiydi. Bu anlamda Araf suresi; geçmişin deneyimleri, tarihin dersleri dolayımında gelecek öngörüsü ile günü nasıl yaşamak gerektiğinin anlayışını verir.

Sure, geçmiş ve gelecek arasında köprü misali, nasıl yaşamak gerektiğinin dersini verir. Gelecek hep hak edişe göre biçimlenmiş olay bağıntısında gerçekleşir iken sonuçlara göre geleceğe göre yaşamak olması gerekirdi. Toplumsal yapılan işlere katılıma göre her birey, sonuçları kendisini bağlayıcı olan oluş içinde sonuçta, Allah nezdinde sınıflanmış olduğu sonuca doğru yürümekteydi. Genel anlamda sure zamansal bir koridor gibi, gelecek, geçmiş bağıntısında güne ayna olmaktadır. Bu anlamda üç zamanlı bengesel oluşta, ilkesel olanın zamansızlığına tanık kılmaktaydı... ki Kur'an sureleri, genel anlamda üç zamanlı bengesel olmakta gerçeğe dair olanın zamansızlığı ile aynalaştırır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki Araf suresi, Bakara suresi misali, kitap hükmü taşıyan niteliğe haizdi... ki her bir sure anlam bağlamı zenginliğine göre kitap misali niteliğe haizdi. Özellikle uzun sureler,

kitap misali olarak ifade ediliyor olmaktadır. Bizler sadece Kur'an merkezli kitap algısı geliştirdiğimizden dolayı, Bakara suresi veya Araf suresi gibi surelerin, Kur'an içinde diğer sureler ile anlam birliği dolayımı gösterse de bir fasikül misali kitap olarak yer edindiğini görmekten uzaklaşmışız. Araf suresi 52. Ayeti dolayımında surelerin ilkeleri bağlamında kitap misali nasıl anlamamız gerektiği de ifade edilmiş olmaktadır. Bu anlamda özellikle uzun surelere dikkat etmek gerekmektedir. Her bir sure muhatabı olan insana göre biçimlenirken de insan biçimsel olarak değerlendirilmeliydi.

Araf suresi dolayımında nasıl bir insan olduğumuza tanık olur isek "Ben toplum kurucu önderim. Tarih bilinci, günün koşulları, gelecek ideali, sonuçlara bağlı deneyimler, herkes için hukuk, herkes için hakikat idraki ile rahmet ve rehberim. Söz konusu olan, yolculukta geçici yerleşke sahibi olmak ise Allah'ın varlığında Allah için olmayı yitirmeden insan merkezli olarak toplum kuruyor olabilmektir... ki ben halk için iken Allah için olan karakter sahibiyim. Söz konusu Allah ve insan ise kibre uğramadan olması gerekeni yapmak vazifemdir. Aidiyetim Allah'a, sorumluluğum toplum nezdinde halkadır. Ben devletin vücut bulmuş olduğu rahmet ocağı, hizmet yurduyum.

Yönetim ve terbiye için celal karakterimdir, bütünlüğün korunması ve ilişkilerin sürdürülebilirliği için hizmette de cemel kişilik belirlenimdir. Gerçeğe, yeniye ve olması gerekene duyarlı açık olmak yazgımdır. Takva ile kibre galip hizmet ehliyim. Hizmette asalet ahlakımdır. Rabbim olan Allah uzak değil, yakın bulduğumdur. Gözetimi altında gerçekleştirenlerden hikmete dair nice dersler verenimdir."

Surede günah ve utanç, kötülük ve takva, kibir ve kulluk gelişim sürecinde uğraklar olup, utançtan takvaya, takva ile kulluğa uzanan yolculukta her sonuç eylemlerin hasadı olarak biçilecek olandı. Allah herkesin Allah'ıydı... yani hakikat, ayrı değil aynı da değil olmakta herkesin hakikatiydi ama herkes ekini/ ekinini hak edişine göre olay belirlenimli olarak kendi biçecekti.

Nebiler de ortak söylemlerinde; hakikatin herkesin özsel gerçeği, üst ve evrensel gerçeği olduğunu belirten anlam içeriğinde evrensel mesaj vermek ile kalmayıp, uyarı ve nasihat, kötülükten men ve iyiliği tavsiye, sonuçlara göre yaşamaktan bakıldığında insanca yaşamının evrensel olanağını göstermektelerdi... ki bu anlamda nebilerden sonra her mümin, genele yaygın tamamlanmış nübüvvete binaen nebi misali - gibi- ilahi mesajın taşıyıcısı, yaşayanı olmalıydı... ki Araf suresi bu anlamda nübüvvetin mesajı gereği sürekliliğine dikkat çekmesi sebebi ile önemliydi. İlahi mesaj, taşıyanları olduğu sürece nübüvvet, gerçekleşmeye devam etmekteydi.

Surede ayrıca önemli olan bir başlık da insanın yeryüzüne indirilmiş olmasıydı... ki geldiği yerde de Allah ile var olduğunun idrakine dair kendisinden söz alınmış olan insanın, yeryüzü ile sınırlanmış bir varoluşu olmadığı görülür. Sadece Âdem'in değil, âdemoğulların yeryüzüne düşmanlar olarak indirildiği mesajı çoğul ifade ile verilir iken anlam-değer karşılığı dolayımında varoluşa dair hikâyesi gerçekleşen insana dikkat çekilmiş olmaktadır. İnsan sadece yeryüzüne dair bu âlem ile sınırlı hikâyesi olan değil, geldiği âlemlere döner iken hikâyesi devam eden varlıktı.

Bu sure ile insana, dünya ve beden ile sınırlı bir varlık değil, kendisinden fazlası olan tinsel/ öznel -manevi- bir varlık olduğu da hatırlatılmaktaydı. Araf suresinde insana, kendisinden fazlası olan metafizik varlık olduğu da hatırlatılmaktaydı. İnsan arafta kalmalı değil, kendisinden fazlası olduğu tinsel alana yükselmeliydi. Kendisinden fazlası olmayı en temelde Allah ile var olmakta bulur iken tanrısalları gerçekleştirmek ile Allah'a geri dönüyor olarak kendisinden fazlası olduğunu göstermeliydi.

Not: Surenin 38. ayetinde “...Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz” denilir iken kiminin aklına “Hani Allah kötülüğe misli ile karşılık verendi” demek gelebilir. Bu ayette; kısas gereği misilleme olarak misli ile cezaya dair karşılık verilmiş olduğu zaten anlam içeriği olarak belirtilmiştir. Ancak misilleme olarak misli ile

karşılık verilir iken kişinin sonuçta başarısız olmasının pişmanlığı ve cezanın yargı olarak karşılığı karşısında korkusu da ruhsal (psikolojik) anlamda kişiye azaptı.

Eskiler “Dert birdir iki etme” demişlerdi. Misilleme düzeyinde her ceza sadece ceza olarak çetin azap olmakta değil, psikolojik karşılıkları dolayımında da acı azap olarak deneyimlenmiş olmaktaydı. Madem ki çetin derde düşmek gerçekleşti, öyle ise dersi ruhsal anlamda acı azaba çevirmeden yani iki kılmadan aşmanın olanaklarına bakmak gerekirdi. Bu da sureden çıkarılması gereken derslerdendir... ki deve iğne deliğinden ancak, “İğnenin deliğinden nasıl geçeceğim” diyerek, sorun nesnesinde takılı kalmak ile değil, sorun nesnelere aşkınsal olarak kendi özeleştirisini de yaparak çözüm arayışında olmak ile geçebilirdi. Çözüm ise sorun nesnesinden kurtulmak için özür dilemekte değil, özeleştiriyeye bağlı olarak samimi tevbe edebilmekteydi, yani özür dileyebilmekteydi. Söz konusu cehennem ise Allah’a samimiyet ile yakarmak yani hakiki olmak, cehennem azabından kurtulmanın yoluydu.

*

Enfal suresi...

Araf suresi genel olarak ekinden yana toplumsal anlamda başarısız olanları görünür kılar iken Enfal suresi başarının nasıl geldiğine bağlı olarak toplumsal anlamda nasıl başarılı olunabileceğine dikkat çeker. Nebiler her ne kadar değer yönetiminde sürekliliği olan mesaja haiz hareket etseler de toplum nezdinde karşılığı olmadığında, genele yaygın değer yönetiminin gerçekleşmediği görülür. Enfal suresinde ise değer yönetiminin toplum nezdinde nasıl gerçekleşeceğine dair insan psikolojisi bağintısında metodolojisi verilir.

Araf suresinde anayasa misali toplum kurmanın bildirisi verilir iken Enfal suresinde anayasayı muhafaza edecek biçimde organize ve koordine olmak gerektiğinin mesajı verilir. Yani en çetin durumda dahi ilkesel olmanın korunması istenir. Söz konusu inkâr ve kötülük ise toplumsal birliğini, değerler alanını bozacak biçimde gerçekleşmekte, kapağa dayanmış olduğunda kaçmak değil, savaşmak artık gerçektir. Değerlerin muhafazasının, toplumun birliğinin, tevhidin gerçekleştiği toplumsal ocağı korumanın gereği savaş ise artık helak doğaya dair gerçekleşen felaketler veya melekler eliyle değil, tevhid gereği olarak iman eden insan eliyle gerçekleşmesi gerekendir. Yani tevhid ve insan merkezli toplum kurulacak ise bunun önünde duran her türlü engel şecaat ve gerekir ise savaş ile aşılmalıdır.

Surede, ganimetler dolayımında ifade edilmeye başlayan, savaş merkezli bir anlatıya tanıktık. Olağanüstü durumlarda yani savaş gibi durumlarda toplumsal ilişkilerde ve yapılanmalarda önceliğin neler olduğu veya olması gerektiği net olarak anlatılır. Savaş gibi durumlarda merkezi yönetime bağlı olarak kriz yönetimi ve çözümlerin uygulanmasını surede okuyabilirdik. Risk yönetimine bağlı olarak da kayıpların az olmasına dair çözümler üretmek de surenin bir diğer başlığı olarak değerlendirilebilirdi... ki kriz yönetiminde merkezi yönetimin olması ve çözümlerin uygulanabilir olması stratejiktir. Risk yönetimine bağlı olarak da müttefikler edinmek, riskler taşıyan

olaylardan kaçınmak ve öncelikli risk gurubuna karşı diğer risk grupları ile karşılıklı güvenliğin tesisi, stratejik anlamda öncelenmesi gerekendi.

Surenin 1. ayeti ve ardi sıra gelen 2. ile 3. ayetleri amaçta önceliğin ne olduğu, ne olması gerektiğine dair net fikir verir. “Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki ‘Ganimetler, Allah'a ve Resulüne aittir. O hâlde, eğer müminler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Resulüne itaat edin. Müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğunda onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir.” Bu ayetlerde sadece ganimetlerin kime ait olduğu ve mümin olmanın gerekenleri ifade edilmez. Amaç yitimi sebebi ile mümin olmanın gerekenleri hatırlatılır.

Elbette 41. ayette “Bilin ki, ganimet olarak aldığınız şeylerin beşte biri Allah ile Resulüne, -Resulün- onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir” denilir iken ganimet taksimi vardır ama sure genelinde ganimet, bağlayıcı ilke değildir. Yer yer olumsuz eleştiriye neden olandır. Çünkü surede esas, ilkenin yani hak olanın gerçekleşmesi talebidir. Ganimetler dolayımında amaçta esas olanın ne olması gerektiği ve ne olduğu anlatılmaktadır. Allah'ın vaadi ile görünüş bulması, hak olanın batıl üzerinden açık olması, hak olanın batıla galip olarak tesis ediliyor olması surede açıkça ifade edilmekteydi.

Surede; 1. ayetten itibaren “Allah ve Resulüne itaat edin” ayeti, sıklıkça tekrar edilir. Allah ve Resulüne uymak gerektiği, karşı gelmemek gerektiği, ihanet etmemek gerektiği, olması gerekenden kaçmamak gerektiğini ifade eden ayetler dolayımında dahi, Allah ve Resulüne itaatin edilmesi gerektiğinin öncelendiğine tanik oluruz. Sure genel anlamı ile savaşı konu alır iken savaş gibi kontrolü kaybetmeye sebep kriz durumlarında, merkezi komuta ile ayrılığa düşmeden, organize olmayı, koordine sağlamayı, ilke gereği sabrı -kararlılığı, tutarlılığı- ve

disiplini önceler. Bundan dolayıdır ki bu surede, Allah ve Resulüne itaat, savaş gibi organize güç isteyen krizlerde, devlete, komuta merkezine itaat anlamında ifade edilir. Merkezi yönetim etrafında birliğin oluşması ve her türlü koşul, ihtiyaç, zafiyet karşısında disiplinli olmak öncelenir iken gerçek amaçtan kopmamak gerektiği böylece vurgulanmış olur. Her şeyden önce Allah'a iman ve tevekkül ediliyor olması da birliğin bozulmaması için önemliydi. Özellikle müminlerin kalplerinin birleşmesi de aynı taraflar arasında birliğin bozulmaması için önemliydi.

Zor şartlarda müminlerin birbirine emanetçi anlamında mirasçı olmaları helal kılınır iken soyca mirasın hak olduğunun öncelenmiş olması da birbirine destek ve birliğin maddi ve ruhsal anlamda korunması için önemliydi. Bu anlamda 75. ayette "Daha sonra iman edenler, hicret edip sizinle beraber cihad edenler, işte bunlar da sizdendir. Aralarında rahim bağı bulunanlar Allah'ın hükmüne göre birbirlerine daha yakındır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir" denilir iken 72. Ayet nesih edilmekte değildi. 72. ayet: "İman edip de hicret edenler, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve onları bağırklarına basıp yardım edenler birbirlerinin velisidir. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, göç edinceye kadar onlarla aranızdaki bağ (yakınlık) sebebiyle hiçbir sorumluluğunuz yoktur." Savaş veya zor şartlar altında öncelik durumuna göre müslimin müslime yardımı haktı. Güvenliğin tesis edildiği durumlarda söz konusu miras ise öncelik soyca bağı olanlarındı.

Savaşta esas olan amaçtır ki amaçta; Allah'ın sözünün hak olarak genele yaygın gerçekleşmesi ve hayati anlamda yaşam ile değer alanına kastediliyor olması sebebiyle varlık korunumu, savaşmanın ana gerekçesi olarak gösterilir. Söz konusu inkâr ile yaşam ve yaşam alanına kast etmek anlamında kötülüğün gerçekleşmesi ise savaş kaçınılmaz oldu. Eskiler "Şerre lanet, şerre lanet! Kapına gelir ise durana lanet" demişler. Söz konusu şerrin genelleşerek insani anlamda yaşamaya engel olması ise artık savaşın kaçınılmazlığı ile karşı karşıya kalınmaktaydı.

Bu durumda insan; varlığını değer bulmasına sebep hayati korku ile yüzleştiği gibi taktiksel anlamda esir, fidye, ganimet bağıntısında amaç yitimine uğradığı olay akışında bulunabilmekteydi. Hayati korku sebebi ile savaştan uzak durmanın düşüncesi ve tartışmasına girebilmekteydi. Surede, barışın tesis edildiği kimseler ile savaşılmaması gerektiği ifade edilirken de savaşın son çözüm olması dahilinde olması gereken olduğu ifade edilmiş olur. Yani İslam'da savaş, gerekçelerine bağlı olarak son çözümde gerçekleşmesi gerektirir. Sure bu anlamda İslami savaş gerekçelerinin ifade edildiği sure olması sebebi ile önemlidir. Hayati anlamda yaşamın tehdit edilmesi ve değerler alanına dair kasıtlar, savaşın başlangıcı olup, ilahi söz gerçekleşene kadar savaşmak her Müslümana farz kılınmıştır. 39. ayette “Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakıyla görendir.” Denilir iken savaşın farz kılınma gerekçesi ve bitmesine dair sonuç gerekçesi verilmiş olmaktadır.

Başka bir deyişle de surede; menfi kazanımlar ile amaçtan sapmamak, basit taktikler ile stratejik düşünmemek eleştirilir. Özellikle 67. ayette “Yeryüzünde baskın -galip- gelinceye kadar, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (yani sonuçta gerçekleşmesi gerekeni, öncelediklerinin gerçekleşmesini) istiyor. Allah, Aziz ve Hâkim'dir.” Aziz ve Hâkim'dir denilir iken Allah'ın mutlak başarı yani Aziz ve neden bağıntısında hikmet sahibi yani Hâkim olduğu ifade edilir. Bu ayet ile strateji gereği, yeryüzünde alan tutmak ve coğrafi alanda galip olmak koşulları. Ayette ahiret denilir iken uzak bir gelecekte daha çok yakın bir gelecek anlamında dünyada gerçekleşmesi gerekenin Allah tarafından istendiğinin bilgisini verilmekteydi... ki ayetin başında geçen “Yeryüzünde baskın -galip- gelinceye kadar...” ifadesinden de uzak bir gelecek anlamında sonucun değil, yeryüzünde gerçekleşmesi gereken bir sonucun anlaşılması gerekir. Ahiret anlamında ölüm sonrası yaşam ise elbet Allah'ın kulları için rahmet belirlenimli istediğiydi.

Böyle olmak ile beraber “Yeryüzünde baskın -galip- gelinciye kadar...” denilir iken beşerî hikâyesi ile varlık alanında yer tutan insandan, insanlık tarihinde anlam-değer varlığı olarak yer tutması yani tarih sahnesine çıkması gerektiği de anlamlı kılınır. Yeryüzünde hem yer/ yurt tutmuş hem anlam- değer dünyası kurmuş hem dünya kurulumunda kültür ve medeniyet nesnelere edinmiş hem de kurumsal anlamda organize olmuş, amaca bağlı koordinasyon sağlamış olarak galip gelenler, tarih öznesi olarak tarih sahnesinde görünüş bulmuş demektir. Yurt edinmek veya hak taleplerini gerçekleştirmek, mücadele ve bedeller vermeden gerçekleşecek değildi. Mücadele ve bedeller vererek hak edilen yurttan yabancılığı aşarak kök salma olanağı başlamış olur.

Enfal suresi ile bakıldığında, yeryüzü artık dünya olarak anlam-değer yüklü yurt yapılması gerekendi. Dünya yurdu; kalıcı değil, geçici olsa da hakkı ve gerçekte değer olması gerekeni özgürce talim etmenin yaşamanın olanağıydı. Artık insan, özgürce ilkesini ereğinde yaşamanın alanını tarih varlığı olarak edinmesi gerekendi. Bunun için olması gereken ise beşeriyete dair korkuları, fırsatçılığı, fevri anlamda faydacılığı aşarak, hedef odaklı stratejik düşünemesiydi. Beşerî korkular, fırsatçılık ve fevri faydacılık hikmeti gereği değerlendirilmeyi hak etse de tarih varlığı olmak söz konusu ise olması -gerçekleşmesi-gerekenler izleğinde aşılması gerekenlerdi.

Surenin 60. ayetinde “Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın! Onlarla Allah'ın ve sizin düşmanınızı ve onlardan başka, Allah'ın bilip de sizin bilmediğiniz kimseleri korkutmuş olursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız, size eksiksiz ödenir. Siz asla haksızlığa uğratılmazsınız” denilir. Bu ayetle, savaşa hazır olmak veya savaş için, stratejik nesnelere edinilmesi gerektiği net olarak anlamlı kılınır. Savaşa dair her hazırlık, psikolojik savaşın da bir parçası olmakta stratejik bir unsur olarak gerçekleşmekteydi. Savaş nedeni ile yapılan harcamalar ve kayıplar

nedeni ile kaygılanmadan hedef, amaç odaklı olmaları gerektiğinin nasihati verilmiş olur.

Söz konusu savaş ise müttefikler edinmek de önemliydi. Bu anlamda müminler için iman ile güvenmiş olarak tutunulan, kudreti ve melekleri ile destekçi olan Allah en büyük müttefik, dayanak olarak ifade edilmiş olmaktadır. Surede; insanlıkta Ensar ve Muhacir olanlara, devlet sahibi olan Allah'ın en büyük müttefik olduğu belirtilmekteydi. Allah'ın müttefik olduğu 61. ayette "Seni oyuna getirmeye kalkıştırlarsa kuşkusuz Allah sana yeter; yardımıyla ve müminlerle seni destekleyen O'dur" denilir iken anlaşılması gerekendi.

Savaşta müttefik arayışı da stratejikti. Ensar ve Muhacirler emsalinde doğru müttefikler edinmek gerektiği de net olarak anlaşılması gerekendi. Allah'tan daha iyi destekçi de bulunacak değildi. 64. Ve 65. ayette "Ey Nebi! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter. Ey Nebi! Müminleri savaşa teşvik et! Sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelir. Sizden yüz kişi olur ise bin kişiye galip gelir. Çünkü onlar anlamaz bir toplumdur." Bu ayetlerle, savaşta imana, ahlaki olarak haklı olmaya bağlı moral üstünlüğünün stratejik olduğu ifade edilmiş olur. Savaşa dair motivasyonun eksikliği, inançta zafiyet göstermek anlamını taşır iken motivasyon ve inanmışlık, başarıya doğru giden stratejik olan psikolojik nedenlerdi. Allah'ın hak olarak yardım vaat ediyor olması dahi stratejik bir hamleydi.

Söz konusu savaşta hayati korku ise inanmışlıkta zafiyet, başarıdan koparcasına korku nesnelere odaklanıp hedeften uzaklaşmak anlamını taşımaktaydı... ki bu anlamda Allah'ın on katı olarak vaat ettiği yardım, tamamı ile moral çöküntüsü olmasın diye iki katına düşürülmekteydi. 66. ayette de bu duruma dikkat çekilir. "Allah sizde bir zayıflık olduğunu bilmektedir ve yükünüzü hafifletti. Artık sizden sabırlı yüz kişi olursa Allah'ın izniyle iki yüz kişiyi yener, sizden bin kişi olursa iki bin kişiyi yener. Allah sabredenlerle beraberdir." 66. ayet, savaş karşısında varoluş korkusu sebebi ile inanmışlık zafiyeti göstermek ve motivasyon yitimine uğramanın sonuçlarını

göstermekteydi. Moraller tam çökmesin diye de iki katı yardım vaadi canlı tutulmaktaydı.

Böyle olmak ile beraber savaş sanatında amaca doğru yürür iken düşmana hile korku vermek ve taraftarı manipülasyon ile motive etmek de stratejiye hizmet eden taktikler olarak surenin başlıklarındandı. Söz konusu savaş ise önemli olan, stratejiye hizmet eden taktiklerin uygulanmasıydı. Düşmanı küçümsemeden gerekli hazırlıklar, donanımlar olması gerekenlerdi.

Düşman tarafının da stratejik hamleler, savaşa dair harcama ve hazırlıklar yaptığı surede bildirilir. Allah'ın bunları boşa çıkardığını ifade eden ayetler de savaş stratejisinde düşmanın hamlelerini okumanın ve boşa çıkaracak taktiklerde bulunmanın gerekliliği ifade edilmiş olur.

Düşmanın büyüklüğü veya küçümseyerek kendi iç birliğini sağlama çabası, aldatıcı olmamalıydı. Allah'a imanda kati olmak ve gerekli donanımları edindikten sonra bir müminin düşmandan korkması kabul edilir değildi. Söz konusu ölüm ise ahiret bize vadedilendi... ki ölümden korkusu olmayan bir toplum ile savaşmak, sonuçta başarısız olmanın en büyük nedeniydi. Söz konusu Allah'a düşmanlık ise Firavun misali nicesi tarih sahnesinden ölüm ile silinip gitmişti.

Sureni 73. ayetinde “Kafir olanlar da birbirinin velileridir. Eğer siz onu (yani savaşı) yerine getirmezsensiz, yeryüzünde fitne olur. Büyük fesat çıkar” denilir iken kafirlerin birbirinin velileri olmaları dolayımında, müminler arası yardımlaşmanın ve sorumluluk idrakinde birbirini sahiplenmenin hak olduğu belirtilmiş olmaktaydı. “Eğer siz onu yerine getirmezsensiz” denilir iken sure bağlamında ayette geçen “Onu” ifadesinin savaş olduğu net olarak anlaşılması gerekendi ki savaş gerekçelerinden biri olarak yeryüzünde fesadın çıkmaması net olarak ifade edilmekteydi ve savaş farz kılınmış olmaktaydı.

Söz konusu savaş ve düşmanlık ise insan haysiyetini yitirmeden savaşmak gerekmekteydi. Ölmek ve öldürmek savaşta gerçetti... ki söz

konusu fitne ve fesat -kargaşa- ise insan haysiyetine göre yaşamak öncelenmekte ise inkâr ve kötülüğü öldürmek, temsilcilerini öldürmek ve geride kalanlara caydırıcı ceza veriyor olarak gerçekleşebilecekti. Savaşın haklı gerekçesine bağlı olarak, öldürmenin yükünden kurtulmak ile beraber hayata devam etmek olanaklıydı.

Surenin 17. ayetinde “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da kendinden bir güzellik, müminleri de sınamak için yaptı. Allah her şeyi iştirmektedir, her şeyi bilmektedir” denilir iken öldürmenin vicdani yükünden müminler kurtarılmış olmaktadır. Bunun ile beraber Allah'ın yaratıma dair fail olması dolayımında insanlık tininde olan bitenin gerçekleştiğine de dikkat çekilmiş olmaktadır.

Savaş imanın can ve mal ile en şiddetli biçimde sınandığı olay belirlenimli oluydu. Bu sınavdan geçmek için değil, hak olanın genele yaygın tesisi, zulmün ve zorbalığın insanlık tininde kaldırılmış olması için savaşmak öncelenmesi gerekendi. Surede bu da net olarak ifade edilir. Yani savaş, bireysel bir varoluş belirlenimi olarak değerlendirmekten daha çok, genel gerekçesine bağlı olarak herkesin faydasına olan rahmetin, ilkenin gerçekleşmesinin aracı olmaktan değerlendirilmesi gerekendi. Bu bağtımdan hareket ile savaşın ahlaki bir zemini olmalıydı... ki savaşmak olanaklı olsun. Surenin 39. ayetinde de “Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamı ile Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Son verirler ise şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını görür” denilir iken savaşın bireysel değil, ilke belirlenimli genel karşılıkları dolayımında değerlendirilmesi gerektiği anlaşılır.

Surede ganimetlerin paylaşımına dair ifadede bulunuluyor olsa da ganimetlerin helal olmasından daha çok gerekçeye bağlı amaç -hedef- odaklı- olmak gerektiği vurgulanır. Ganimet odaklı savaşmaktan yana men ediliyor olmak dikkat edilmesi gereken en önemli konulardandır... ki hedeften sapılmış olmaktan dolayı, yenilgi ile yüzleşilmiş olunmasın.

Surede; iman eden sadece Allah'ın dervişi değil, savaşçısı olan yiğitti. Söz konusu savaşçı olmak ise korkudan uzak cesaret, hainlikten uzak

mertlik, komplodan uzak stratejik hamleler ile alperen olmak gerekendi. Batı deyimi ile sure, şövalyelik erdemlerini yani savaşçı eren (alperen) olmanın gerekenlerini de içeren bir bildiriydi. Bu anlamda surenin karakterize ettiği insan tipi; cesur ve mert olup, fevri anlamda olayları değerlendiren insan değildi. Kriz ve risk yönetimi yapabilecek stratejik düşünebilen kurmay, öncü insan tipi surede betimlenmiş olmaktadır. Ayrıca, Allah için insanlık namına olması gerekenler bağıntısında olayları olgusal gerçekleşme içeriğinde değerlendiren insandı... ki Enfal suresi, merkezi bütünlük ve strateji ve disipline bağlı olarak organize olma gücü gösteren insanın suresiydi. Artık bir topluluk düzeyinde bir toplumun insanı değil, tarih sahnesine çıkan bir toplumun insanı Enfal suresinde konu merkezinde yerini almış olmaktadır. O imamdı, eş deyişle toplumunu geleceğe taşıyan bir önderdi.

Korkuların geride bırakıldığı ve cesaretin geleceğe taşıdığı kararların alınması gerektiği mesajı surede net verilir. Bunun için ihtiyaç olan ise topluluğa önder olanın karizması etrafında bütünlüşerek toplum olma yolculuğuna doğru atılması gereken bütün adımlara ayak uydurarak yeni bir hikâyeye başlayabilmektir... ki bu hikâyenin ismi tarihtir. Tarih; her ne kadar insanlık tininde olay belirlenimli olarak ilkelerin gerçekleştiği olgusalığa haiz olsa da yurt tutanların ve savaş becerisi gösterebilenlerin tarihi olarak biçimlenmekteydi. Coğrafya, savaş, yurt tutmak ve miras ile kök salmak tarih varlığı olmanın öncülleri idi.

Nefsi emmarenin korkak karakterine, yaşamın temel ihtiyaç ve koşullarına bağlı olarak fevri düşüncelere elbet uğranabilirdi ama söz konusu savaş gibi hayati bir durum ise fevri düşünmekten uzak, merkezi olarak organize olmak ve idealde gerçekleşmesi gerekenler uğruna olması gerekenleri gerçekleştirmek olması gerekendi. Malı ve canı ile cihad eden, Allah'ın verdikleri dolayımında olması gerekenleri yapmaktan kaçınmayan insan tipi içeriğinde Enfal suresi, fedayı can ve fedayı nefis düzeyinde karakter bulmuş olarak mücadele vermek gerektiğini özetlemekteydi. Araf suresinde doğaya dair felaketler ve melekler ile helak edilen toplumlar zikredilir iken Enfal suresiyle artık,

insanlık tininde küfre, zulme, zorbalığa, en genel ismi ile batıla karşı savaş seçeneğini tüketmesi gereken insandı.

Müslim; davayı hak söz konusu ise canı ve malı ile cihadı göz önüne almış olardı. Savaşta acımasız olduğu kadar, aman dileyen ve barışı koruyana karşı, şecaati koruyarak af ve adaleti gözetmekten çekinmeyendi. Dünya faydasına aldanmadan, Allah için hak olanı gözetiyor olarak olması gerekeni gerçekleştirmek, tipolojik anlamda ahlakıydı/ ahlakı olması gerekirdi.

Araf suresinde, kavimler tanımlaması ile toplumsal niteliği olanlar kastedilmiş olmak ile beraber, gerçekte toplum niteliği gösteren Firavun hanedanlığıydı. Kurumsallaşarak savaş kabiliyeti gösterecek kadar organize olan topluluklar, kurum bağıntısında gerçekte toplum olma niteliği göstermekteydi. Bu durumda Enfal suresinde, merkezi yönetime bağlı savaş kabiliyeti gösteriyor olmanın organizasyonunda, öncesinde sadece topluluk düzeyinde görülenler, savaş ile beraber üst bir ilkeye göre anlam-değer yüklemine gerçekleşen metafizik varoluşta toplulaşma düzeyinde tarih sahnesine çıkmaktaydı.

Tarih sahnesi, toplulukların değil, toplulaşmayı kurumsal düzeye taşıyan önderlerin ve toplumların sahnesiydi. Bu bağıntıdan bakıldığında Enfal suresi sadece savaş ve savaş sanatı bağıntısında değerlendirilmemeli, tarih sahnesine insanın/ insanlığın nasıl çıktığını da özetliyor veya betimliyor olduğuna dair değerlendirilmeliydi.

Savaş, tarih sahnesine çıkan insanın savaşıydı. İnsan/ insanlık tarih sahnesine çıkacak ise savaşın kaçınılmaz olduğu ile karşı karşıya kalacaktı... ki bu durumda insanlık ya batılın hakikatten uzak olumsuz tarafındaydı ya da hakikatin herkese açık gerçekleşiyor olmasında tesis edilmesine bağlı gerçekleşen hak olanın tarafındaydı. Savaşın ekonomik nedenleri olsa da İslami anlamda savaş, batıl ve hak olan arasında gerçekleşti. Artık dileyen dilediği tarafta olabilirdi. Sonuç Allah'ın iken tutulan tarafın batıl olmamasına dikkat etmek gerekirdi.

Bu bağlamda surede Allah nezdinde canlıların en kötüsünün; 22. ayette düşünmeyen sağırlar ve dilsizler olduğu yani olan bitenden ders almayan, ibretler çıkarmayan ve hak olanı duymazdan gelir iken ifade etme duyarlılığını -cesaretini- göstermeyen kişilerin olduğu belirtilir iken 55. ayette de iman etmeyen kafirlerin olduğu belirtilir. Batıla batmış olup da Allah'ın varlık hakikatini inkâr eden ve olan bitene dair hikmeti gereği düşünmeyenler, varlık nedeninden, başka bir deyişle de varlık değerinden uzaklaşmış olmaktadır. 22. ve 55. ayette "Canlıların en kötüsü" derken kötü nitelemesi ile kastedilen, gerçek değerinden yitik olmak anlamını taşımaktaydı. Ne için olduğundan gafil her can, gerçek değerine yitik kalmış olmanın kötülüğüne kendini mahkûm kılmış olmaktadır. Varlığın üst ve evrensel gerçeği olan Allah'ı iman ile tanımak, gerçeği ve olan bitene dair gerçekleştirenleri hikmetine bağlı anlamaya açık düşünen insan olmak da canlılar içinde hayırlı olmanın olanağıydı.

Araf suresinde yurtlarından, batıl ve zulüm -zorbalık- sebebi ile göç etmek zorunda kalan nebler ve ümmetlerine tanıklık. Enfal suresinde de hicret etmiş nebi ve ümmetine tanıdık. Araf suresi gerçekleşme sürecinde hicret etmiş olanların, Enfal suresi gerçekleşme sürecinde artık yer -yurt- tutmaları gerekmektedir. Enfal suresi ile beraber öğrenmekteyiz ki belli bir sayıya gelmiş ve savaşmaya olanağı olan insanların sadece hayati gerekçeleri değil, varoluşsal değerleri sebebi ile de savaşmaları gerektiğidir.

Artık göç etmek değil, yerleşme zamanıdır. Yerleşmek ile beraber kök salma, toplum olma ve tarih sahnesine çıkma zamanıdır. Yani tarih öznesi olarak alan tutmanın ve anlam-değer dünyası oluşumuna öncülük etmenin, yeni bir yapılanma olanağı olarak savaşın gerçeği ile karşılaşmaktayız. Sözü yerleşikliği, gücün yer tutacak biçimde alan açması orantısında gerçekleşir.

Yaşama dair anlam ve değerleri olanlar özgürleşme idealinde savaşa kaçınılmaz olarak uğrarlar. Özgürlükler savaşmadan kazanılacak değildi. Böyle olmak ile birlikte savaş; çıkarlar sebebiyle ise katle sebep

olma anlamına haiz gerçekleşmekteydi. Savaş, insanlık namına Allah ve insanlık için ise rahmetin ve tevhidin bir belirlenimiydi.

Savaş ve strateji, savaş ve taktik, savaş ve basit pragmatik yaklaşımlar surenin genel konusunu belirler iken surede Allah'ı müttefik rol modelinde görmekteyiz... ki bu surede Allah'ın velilerin dostu olmasından, anlaşılması gereken müttefikliktir. Barış için savaştan daha çok güvenlik için savaşın öncelendiği, surede görülür.

Enfal suresi insanı; korkuya uğradığı kadar korkularını aşmış olarak Allah için canı ve malı ile savaşan insandı. Allah için özverili olup, varlık değerleri için dik duran, merkezi anlam-değer önceliklerine sadakat ile iş gören insandı. Ben Enfal isem "Allah'ın müttefiki olduğu eriyimdir. Asker yaratılışlı yönü ile disiplinli ve stratejik düşünme becerisi gösterip, menfi kazanımlar peşinde koşmadan hedef odaklı çözümler üretebilen analitik düşünce sahibiyimdir. Sertliğim düşmana olup, dostlarıma, yoldaşlarıma babacan ve rahmet sahibiyimdir. Yıkılmaz bir kale misali düşmana karşı geçit vermeyen karakter sahibiyimdir. Sadece korumacı olarak yerinde duran değil, krizler karşısında stratejik olarak olması gerekenleri, risk yönetimi ile değerlendirir iken geleceğe adım atabilecek kabiliyete yani riskler alabilecek öngörüye sahip insanım.

Tarih benimle başlar iken benimle biçimlenir. Çünkü ben, savaşçı olarak değerleri için yurt tutan, koruyan, miras varlığı olarak kök salan öncü insanım."

Savaş; büyük kriz ortamıydı ve riskler taşır iken stratejik düşünmek, kriz ve risk yönetiminde bulunmak savaşın olmazsa olmazıydı. Sure stratejik ve taktiksel düşünmenin önemine dikkat çeker.

Söz konusu savaş veya savaş gibi büyük krizler ise:

- 1) Merkezi otoriteyi, yönetimi yitirmeden organize olmak ve disiplini gözetmek,

- 2) Birliğin korunması için gereken güven ve motive edici yardımcı olanaklara başvurmak,
- 3) Krize göre değil, krizi aşmaya göre değişen koşulları da öngörerek yapılanmak, hareket kabiliyeti göstermek
- 4) Kriz öncesinde hazırlıklar yapmış olarak krize hazır olmak,
- 5) Tehdit gösteren düşmana karşı tehdit oluşturacak taktikler geliştirmek, gerekirse ihtarda bulunmak,
- 6) Korkudan sebebiyet, krizi büyütecek olay akışından uzak durmak, korkmadan olması gerekenleri yapmak, kriz nedeni olanların üstüne gidebilme becerisi göstermek,
- 7) Travmatik durumlar karşısında, inanmışlığı ve ilkeselliği yitirmemek... kriz durumunda korku, anlam körlüğüne sebep aşırı öfke veya depresyon gibi durumlara karşı önlemler almak ve uygulamak ki savaş sonrası psikolojik yönetim de stratejik anlamda hayatiydi,
- 8) Müttelik kazanımına göre riskleri azaltmak ve risk yönetimi yapmak ayrıca yanlış kişi ve guruplar ile müttelik olmaktan kaçınmak,
- 9) Başka yerden gelecek tehlikelere karşı önlemler almak ve öncesinden önleyebilme becerisi göstermek,
- 10) Lojistik kaynakları öncelikli olarak krizi aşmanın çözümlerine kanalize edebilmek,
- 11) Psikolojik üstünlüğü yitirmemek için olması gerekenleri yapmak, inanmışlık ve başarı azmini yitirmemek yani psikoloji yönetimi yapabiliyor olmak,
- 12) Geçmişteki olanaksızlıklar, yetersizliklerin hatırlatılması ile bahşedilen olanakların değerini, muhafaza edilmesi gerektiği de içe yönelik savunma taktiği olarak kullanılmalıydı,

- 13) Krize sebep olan bütün unsurlardan haberdar olmak, -dış-istihbarat olanaklarını değerlendirebiliyor olmak ve kontrolü kaybetmemenin gereği olan bütün unsurları kullanabilmek. Söz konusu savaş ise kontrolün kaybedilmesi, tarih sahnesinden silinmeye dahi neden olabilirdi.
- 14) Taktiksel düşünme becerisi göstermek ve hedef odaklı olarak tuzak kurabilme, aleyhine kurulmuş olan tuzakları bozabilme ve tuzakları kendi lehine kurabilme yani savaş hile sanatı da olduğundan, hileleri öngörmeye açık olmak ve boşa çıkarma becerisi göstermek,
- 15) Gizli kalması gerekenler sebebi ile gizliliği korunması gerekenlerden herkesin haberdar olmaması, gizlilik esasına bağlı olarak bilgi yönetiminin yapılması,
- 16) Sonuçlar bağlamında manipülatif olabilmek,
- 17) Karar alırken net ve kararlı olarak sonuca doğru yürümek,
- 18) Sadece savunma değil, stratejik nitelikte saldırı her zaman en büyük savunma olduğu içindir ki saldırı söz konusu ise kaçınmadan savaşa bilme kabiliyeti göstermek,
- 19) İlk saldırıda taktiksel anlamda caydırıcılık göstermek ve saldırıda başarılı olmak ayrıca bir daha aynı durumların yaşanmaması için karşı tarafa caydırıcı cezalar vermek,
- 20) Menfaat öncelikli değil, ilke öncelikli sonuç almanın olanaklarını değerlendirmek,
- 21) Olumsuz çıkarılara karşı önlemler almak ve önüne geçmek,
- 22) Menfaatlerin ferdi değil, toplumsal ve kurumsal olarak herkes için değerlendirme becerisi göstermek,
- 23) Söz konusu savaş ise karşı taraftan kullanılabilir işbirlikçiler edinmek,

- 24) Coğrafyada avantajlı olan yer/ yerler seçimine bağlı konumlanmak,
- 25) Kayıpların çok olacağı öngörüsü var ise kazanmak yerine barışı incelemek,
- 26) Sonuç kayıplara rağmen kazanmak ise kayıpların değeceği kazanımı incelemek,

Surede savaş merkezi olsa da sure genel anlamda tarih sahnesine çıkmanın olanağını gösterir. Savaş ve devlet, savaş ve psikoloji, savaş ve ekonomi, savaş ve istihbarat ana başlıklar iken savaş yönetiminde savaş psikolojisinin, savaş ekonomisinin, istihbarat bilgilerinin doğru yönetilmesi gerektiğinin dersini de almaktayız.

1. ayetten itibaren 2. ve 3. ayetler, “Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki ‘Ganimetler, Allah'a ve Resulüne aittir. O hâlde, eğer müminler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Resulüne itaat edin. Müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun ayetleri kendilerine okunduğunda onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir” bağlamından bakıldığında Allah sadece bir ilah değil, ilahi devlet anlamında belirmiş olmalı... ki Resulü de ilahi devletin yeryüzünde insanlık tinini yönetmeye dair temsilciydi. Müminlerin özelliklerinden bahsedilirken de ilahi devlete aidiyet ve sorumluluk idrakinde olarak katılmanın öncelikleri dile getirilir.

Ganimetlerin beşte birinin Allah’a, resulüne ve yakın akrabasına, yetime, yolda kalmış yolcuya vb. ait olduğunun söylenmesinden de anlaşılacağı gibi toplum içinde öncelenmesi gerekenlere yönelik taksimin yapılması istenmekteydi. Surede ganimetlerin taksimine bakıldığında, “Büyük balık küçük balığı yutar” anlayışına göre değil, öncelikli ihtiyaçlılara göre taksimin yapıldığı görülür. Yani toplum, en aşağıdan en yukarıya doğru iktisadi adaleti, rahmeti önceleyerek

toplum olması gerekendi. Toplumsal formalizasyona dikkat edildiğinde, ilkesel olanın öncelenmesi gerektiğine tanık olunur.

Savaş, ordu, istihbarat, ekonomik güç, devlet, psikoloji yönetimi ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen toplumsal formalizasyon ile bakıldığında, insan artık tarih varlığıydı. Tarih varlığı olmak için ise savaşmayı göze alarak öncesinde yurt tutmak ve taktiksel değil de stratejik hedefler belirlemek olması gerekendi. Anlam-değer yüklümlü olarak gerçekleşecek olan toplumsal formalizasyonda da değerler alanı oluşturmak ve yurdu biçimlendirmek ile kök salmak, miras varlığı olarak tarihi aidiyet olarak yüklenmek vb. savaş ve sonrasında gerçekleşmesi gerekenlerdi.

Allah'ın, kişi ve kalbi arasına girdiğinin ifade edildiği 24. ayette “Ey iman edenler! Sizi hayat verecek şeylere çağırdıklarında Allah ve resulünün çağrısına uyun ve şüphesiz bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer” denir iken Cenabı Allah'ın, insanın yüklem almaya açık değişen oluştta gerçekleşen varoluşuna müdahil olabileceği hatırlatılır. Bu da insanın, yüklem almaya açık zamansal varoluş eşliğinden daha hızlı olarak Allah'ın hareket kabiliyeti olduğu gerçeğini göstermektedir. Zaten yaratıcı olanın, yaratılmış olanların görünüşünü olanaklı kılan zamansal varoluş eşiklerinden daha hızlı hareket etmek olanağı olması gerekir ki yaratım gerçekleşmiş olsun.

Böyle olsa da 24. ayet ile surenin genel anlam içeriğine bağlı olarak insana, olması gerekenler hatırlatılır iken kendilerinden haberdar olunduğu ifade edilmekteydi. Kalplerde hükümlerliliğin Allah'a ait olduğu da ifade edilmiş olarak, öncelenmesi gerekene dikkat etmek gerektiği, yoksa hak edişe bağlı olarak hak ve rahmet belirlenimli olandan uzaklaştırılacağı uyarısı da yapılmış olmaktadır. 21. ayette “İşitmeyip de ‘İştittik’ diyenler gibi olmayın”, 22. ayette “Şüphesiz ki Allah nezdinde, canlıların en kötüsü düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir” ve 23. ayette de “Allah onlarda bir hayır görseydi onlara işittirirdi. Fakat işitseler de yüz çevirip dönerlerdi” denilir iken 24. ayet, gerekçelerine bağlı olarak zaten anlamlı kılınmaktaydı. Özellikle 23.

ayet; toplumsal ortak anlam ve değerlere ayrıca fitrata dair yazgının kaçınılmaz sonuçlarını görmek adına önemlidir.

Surede, Allah'ın kişi ile kalbi arasına girdiği belirtilmekle beraber, şeytanın da Allah ile kulu arasına girdiği görülmektedir. Vesvese ile motivasyon veren şeytanın, zor karşısında kaçtığı da ifade edilmektedir. Allah, içeriden kaynaklı olarak kişi ile kalbi arasına girmektedir. Bunu da savaşta, her iki tarafın birbirini az görmesi veya küçümsüyor olarak bakması dolayımında görmektedir. Şeytan (bu ahlak üzere yaratılmış nefsi emmare ve bu ahlak üzere vücut bulmuş kişi veya gruplar) ise dışarıdan olarak vesvese vermiş olmakta manipüle etmeye olanaklı kişiydi. Böylesi ayrıntıdan bakıldığında, manipülasyona açık yaratılışında insanın, kontrolü elinde olmadan gerçekleşen birçok şeye maruz kalmış olarak var olduğu da görülür.

Kriz belirlenimli olay ve olaya maruz kalmak, varoluşa dair kontrolün elimizde olmadan gerçekleştiğinin belirlenimiydi. Biyolojik anlamda varoluş zaten elimizde olmadan gerçekleşmekteydi. Bilgibilimsel anlamda bilmek, öznelliğe bağlı melekeler dolayımında gerçekleşir iken bilmek dahi bir tanrısal olarak kontrolümüz dahilinde gerçekleşmekte değildi. Elbette bize dair gerçekleşmekteydi ama tanrısalara için her deneyim zaten bize dair kılınmış olmakta gerçekleşir iken kendi olmayı deneyim dolayımında bulmuş olmaktadır. Ancak, tanrısal Allah'a ait Allah tarafından gerçekleştirilir iken yaratılmışa dair kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

Farklı bir deyişle de varoluşun nedeni Allah iken varoluşun kontrolü de Allah'a ait gerçekleşmekteydi. Bilginin gerçekleşmesi dahi insanın tasarrufu altında yani kontrolü dahilinde gerçekleşmekte değildi. Öznenin bilgi üzerinde kontrolü, kullanıma dair gerçekleşse de kriz durumlarında, bilginin kontrolünü kaybetmekte iken bilginin, dolayısıyla da kendiliğın ve olay belirlenimli varoluşun kontrolümüz dışında, yaratılmış olmaya dair gerçekleştiğine tanık olmaktadır.

Varoluşun merkezinde kişinin kendi varmış gibi var olursa da varoluşun merkezinde Allah vardı.

Bilgibilimsel anlamda bilişim kişiden kaynaklı değil, Allah kaynaklı gerçekleşmekteydi. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşen yaratım oluşunda; kendi olma, bellek sahibi olma, deneyim ve tercih sahibi olma belirlenimlerinde, kontrolümüz dışında gerçekleşen yaratım oluşuna kontrol sahibi olarak katılmaktaydık... ki surede, varoluşa dair kontrolü kendi elinde gerçekleşmeyen insana, Allah ile tanrısallardan peye alma olanağında, fırsatçı ve faydacı olmaya aşkınsal stratejik olarak hedef odaklı düşünebilmesi, kurumsal organize ve koordinasyon oluşturulması ve eylem birliği gösterebilmek ile kontrolü özgürlük belirlenimi olmakta sağlaması tavsiye edilmiş olur. Plan ve proje belirlenimli olarak önceliklerin belirlenmesi de kontrollü olmanın bir gereğiydi. Öncelikler, kriz durumunda kontrolü yitirmemek için, yani krizi kriz olmaktan çıkarmak için de ihtiyaç duyulanlardı. Bu bağlamda farklı bir deyişle belirtmek gerekir ise Allah; Alim, Hâkim ve Aziz iken Allah ile alim, hâkim ve aziz olma olanağı surede gösterilmiş olmaktadır.

Bilgibilimsel anlamda her kategorize etmede, analitik olarak analiz etmede ve kavramlaştırmada, modelleme ile bilmek olanaklı kılınca da her modellemenin varlık veya varoluştaki karşılığı olmasına bağlı olarak karşılandığı unutulmamalıdır. Bu durumda modelleme, varlığın kendinde şey olduğu mahiyetini bilemeyiz değil, bilmemizin araçsal olanağı olarak gerçekleşir. Modern dünyada bilginin özsel kaynağı olarak özne merkeze alınmış olsa da bilimsel veriler ışığından bakıldığında, varoluşu kendi elinde gerçekleşmeyen, varoluşa dair kontrol dahi kendi elinde gerçekleşmeyen insanın, bilmek dahi, elinde gerçekleşmeden tanrısallara dair gerçekleşir iken bilginin özsel kaynağı olmadığı görülür.

Kur'an ve Enfal suresi bağıntısından bakıldığında bilişime dair her deneyimin bir tanrısal olarak Allah'a ait gerçekleşir iken yaratılmış olanın deneyime açık kendisine dair kılınmış olmasında gerçekleştiği

ifade edilir. Yani bilmenin özsel kaynağının Allah olduğundan referans ile varoluşun yaratım belirlenimli gerçekleştiği ifade edilmiş olur. İnsan yerçekimi ve elektromanyetik oluş içinde varoluşu elinde gerçekleşmeden yaratılıyor iken bilginin insan kaynaklı gerçekleştiğini ifade etmek yanlış bir kanıdan öte değildi. Yaratım, bilgiye haiz bilginin bilfiil oluş içinde kullanılması, gerçekleşmesi dolayımında gerçekleşir iken bilmek dahi anlamın yaratılıyor olmasında gerçekleşiyor iken insan merkezli olarak bilginin nedenleniyor olması hatadan ibaretti.

Elbette insan; tanrısallardan paye almış olması dolayımında pay sahibi olarak, modelleme ve anlamın yargısal olması dolayımında bilme olanağına haizdi... bilgiyi teknik düzeyde kullanabilme, bağıntısal indirgemeciliğin bir biçimi olan yorumlayarak yeni bağlamlarda anlayabilme ve yeniden yaratım oluşu içinde fazladan belirmiş olgu olarak yeni bir bağlama taşıyabilme yeteneği de göstermekteydi. Ancak, insan, en temelde varoluşu kendi elinde gerçekleşmeyen ve varoluşa dair ana kontrolü de kendi elinde gerçekleşmeyendi... ki varoluş; enformasyon ilişki bağıntılarında, neden bağıntısına haiz bağıntısal indirgemeci gerçekleşen birbirini karşılayan varlıksal âlem belirlenimlerinde yaratım belirlenimli gerçekleşir iken insan merkezli değil, Allah merkezli olarak bilfiil yaratıcı olma faaliyetinde gerçekleşmesi olanaklı olardı. Bilgi de yaratımın bir belirlenimi olarak varoluşun olmasa olmazıydı ve Allah merkezli bir varoluşun olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Allah ile vardık, Allah ile var olma sürekliliğinde kendi olmayı, hep yüklem almaya açık yaratım oluşunda yaratıma açık bulmuş olmuştuk. Allah'a ait tanrısallar olan görmek, duymak ve anlamak, bilişim merkezli olarak bize dair kılınmış gerçekleşir iken Allah ile görmekte, duymakta ve anlayabilmekteydik... ki O isterse göstermeyen, işittirmeyen, anlayış vermeyendi... isterse görmemizi, işitmemizi veya anlamamızı, hikmetine bağlı amaç belirleniminde manipüle etmekteydi. Bu, surede net olarak görülmekteydi ki bilgiye/bilmeye dair oluşta bilmek, görülen o ki insanın elinde gerçekleşmekte değildi. En basit anlamda biz kendimiz biliyoruz

zannında olarak düşünür ve bildim yargısında bulunuruz ama tanrısalların gerçekleşmesinden ve nörolojik bilişimsel bağıntıdan bakıldığında bilmenin hiç kimsenin elinde olmadan Allah'tan kaynaklı olarak tanrısal belirlenim olmakta gerçekleştiği görülür.

Başka bir deyişle de Allah'a ait olarak bilmek, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci dolayım belirlenimlerinde, yapı belirlenimli olanaklar -melekeler- dahilinde yaratılmış olana dair gerçekleşmekteydi. Bu anlamda Allah öte bir varlık değil, bilginin gerçekleşmesinin nedeni olacak kadar insana yakın varlık düzeyinde var olardı. Başka bir deyişle de varlığı nur olan, nurun, öznel yüklem belirlenimli gerçekleşen olanaklarında yaratıma dair gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil olmakta görünüş bulmaktaydı... ki Allah, bu anlamda kişinin kalbi ve arasına girecek kadar bilginin kaynağı olarak bilgi ve kontrolü, kontrolünde tutan varlıktı.

Demek ki kalp veya gönül alanı, zamansal varoluş eşiğine bağlı olarak araya girilmeye açık bir aralığa haiz. Ancak bu durum, Allah'ta yaratım belirlenimli olarak gerçekleşir iken Allah'ın bilfiil yarattığı şeytan söz konusu olduğunda sadece vesvese verme düzeyinde yaratıma müdahil olma biçiminde gerçekleşmekteydi. Bu durumda insanın, şeytana açık aralık vermeden, kati iman ile Allah'a bağlılığı ve Allah'ı dayanak bilmesi önemliydi. Surede "Allah yeter" denilirken bu durumun da anlaşılması gerekir. Varlığa, varoluşa dair var olma yeterliliği kendinde olup da yarattıklarına yeten bir varlık, Es Samed olmakta Allah olma yeterliliği de göstermiş olmaktaydı.

Allah, kulu ile kalbi arasına girebilmekte, şeytan dahi vesvese ve içgüdü belirlenimleriyle kişi ile kalbi arasına girmese de kalbine dokunabilmekteydi. Müminlerin üstüne, koruma ve arınma amaçlı uyku indirirken de kişinin elinde gerçekleşmeyen bir varoluşa tanıktık. Öldüren ve dirilten Allah iken Resul'den bilfiil yaratıcı etkinlikte bulunup da "Attığında sen atmadın Allah attı" denilirken de elimizde olmadan gerçekleşen varoluşa tanıktık.

Demek istediğim. Surede, varoluşun kimsenin elinde gerçekleşmediği, farklı tevhid belirlenimlerde ifade edilmiş olmaktadır. Varoluş elimizde olmadan yaratım belirlenimli gerçekleşiyor olmak ile beraber, surede varoluşa dair kontrolümüzün de kısmi olduğu vurgusuna tanık oluruz. Böyle olmak ile beraber sure genelinden bakıldığında; insanın mümkün varlık olarak kati bir yazgı değil, yaratım belirlenimli gerçekleşen deneyimleri ile yaratımına katıldığı varoluşu da ifade edilir. Kriz veya depresyona dair olaylarda uykunun, sakinleştirici ve koruyucu olması dolayımında bakıldığında uykuyu varoluşsal bir belirlenim olarak deneyimleyen insanın, aslında yaratım etkinliğine deneyim belirlenimli katıldığı görülmelidir.

Öldürme, inisiyatif kullanma veya silah kullanmaya dair iradi olarak gerçekleşen eylemlerde, bilfiil gerçekleşen her ne ise Allah'tan olarak Allah'ın yaratıcı eylem belirleniminde gerçekleşmekteydi. Böylesi bağıntıda bilfiil gerçekleştirdiklerimiz dolayımından bakıldığında ve uykuya müdahil olacak kadar varoluşun insanın kontrolünde gerçekleşmediğinden bakıldığında, ilk bakışta kendi olmaktan yana yitik insana tanık olmaktadır. Ancak, Allah'tan paye almış pay sahibi olmakta farklı başkası olma belirleniminde, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında fazla verilmiş fazladan bir olgu olarak kendimiz olur iken Allah'tan irade sahibi olmanın dolayımında, kısmi de olsa deneyim belirlenimli olarak tercihe bağlı gerçekleşen kontrolü elinde tutabilen insana tanıktık.

Savaş vb. krizlere kriz olması dolayımından bakıldığında kriz zaten kontrolün elimizde olmadığı gerçeğini göstermekte gerçekleşmekteydi. Biyolojik anlamda yazgı, tür belirlenimli yazgı, tanrısalın Allah'a ait bizlere dair kılınmış olmasında gerçekleşen varoluşa dair yazgı, doğa yasalarına dair yazgı, miras -tarih- varlığı olarak yazgı, yüklem almaya açık iken yaratıma açık olmaya dair gerçekleşen yazgı vb. elimizde olmadan gerçekleşenlere dair yazgı anlamında kader, kontrolün elimizde olmadığı gerçeğini hatırlatmaktaydı. Enfal suresinde, varoluşa dair kontrolün, yaratılmış kişinin/ kişilerin elinde gerçekleşmediği net olarak anlamlı kılınır iken

insanın yok veya koca bir hiç olduğu değil, kontrolü elinde tutan gerçek kuvvet sahibi ile kontrol sahibi özgür varlık olması gerektiği ve özgür varlık olabilmesinin yolu gösterilmiş olur.

Var olmak kendi elinde gerçekleşmeyen, olay akışına bağlı gerçekleşen nedenlerde de kontrolü elinde bulundurmayan bir varoluşu deneyimlemekteydik. Bu, kontrolsüz ve kaotik bir varoluş değil, sadece kontrolü insan elinde olmayıp da kontrolü Allah'a ait gerçekleşen bir varoluşu deneyimlediğimiz anlamına gelmekteydi. İnsan; varoluşu kendi elinde gerçekleşen yani kendi nedeni olmaya yeterli olabilen bir varlık olsaydı, ölmek istemezdi ki ölüm, varoluşun kimsenin elinde gerçekleşmediğin en büyük kanıtıydı. İnsan; olay belirlenimli olarak nedenselliğe dair kontrol elinde gerçekleşen yani her şeye güç yetirebilen veya kısmi de olsa istemediği şeylerin gerçekleşmemesine dair güç yetirebilen olsaydı, krizlere düşmek istemezdi ki krizler, nedenselliğin kontrolümüzde gerçekleşmediğin en büyük kanıtıydı.

Enfal suresinde belirtilen; faydacılığa dair olan ve hayati risk taşıyan olay akışında dahi faydacılığı tercih edecek olan insanın çatallanan olay akışında hayati anlamda en kolayı tercih ediyor olması da göstermekteydi ki kısmi kontrol belirlenimli görülse de hayati risk taşıyan savaş veya kayıplara neden olacak kriz durumlarından insan kaçınmaktaydı. Nefsi emmaresi gereği insan, yani beşerî doğası gereği ile hayati risk ve kayıplara sebep verecek olay belirlenimli gerçekleşenlerden kaçınmaktaydı... ki bu durum, yaşama hakkı üzerinde kontrol sahibi olduğunu kısmi anlamda gösteriyor olsa da hayati risk ve kayıpların yaşandığı olaylar gerçekleşmekte ise kontrolün elinde olmadığı olay akışı içinde var olmaktadır.

Bellek, idrakin eşlik ettiği deneyimler yani talim ve tercih, kendi olmayı bulduğumuz belirlenimlerimizdi. Varoluşa dair kısmide olsa kontrol sahibi olabildiğimiz belirlenimleri olarak gerçekleşmekteydi. Her ne kadar görme, duyma, anlama, duyum vb. tanrısallar elimizde olmadan gerçekleşiyor olsa da idrakin eşlik ettiği kadarı ile kontrollü olmaya yönelik terbiye, kısmi de olsa kontrol sahibi olduğumuzu

göstermekteydi. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleştirenleri bildiğimizde ve neden bağıntılarına bağlı olarak kontrol etmeyi öğrendiğimizde, varlığa dair kontrolden yana da söz hakkı sahibi olabilmekteydik. Başka bir deyişle de varlığa ve varoluşumuza dair söz hakkı sahibiydik.

Bakara suresinde isim verme yeterliliğini kendinde bulan insanın varlığa dair söz hakkı olduğunu bilmıştık. Enfal suresinde de insan olmaya, var olmaya dair insanın söz hakkı olduğunu görmekteydi. Ancak, en temelde bu söz hakkını dahi tanrısallardan paye almış olarak pay sahibi olmakta buluyor olduğumuzu da unutmamak gerekirdi... ki Allah ile var olduğumuzun gerçeği, varlığa ve varoluşa dair gerçekte söz hakkı sahibi olanın Allah olduğunu göstermekteydi.

Canlılık, anlamak, irade etmek, güç yetirmek, görmek, duymak, yaratım oluşunda olay belirlenimli olarak kararlar almak, usa haiz olarak sonuçlandırmaya doğru olanaklarını organize etmek ve olanakları iş bölümüne göre koordine edebilmek vb. her belirlenim tanrısal belirlenim ve tanrısal belirlenimler zemininde gerçekleşir iken en temelde kontrol yaratıcıya ait olup, yaratılmış olana dair kılınmış olandı.

El- Hâkim olarak hikmet üzeri iş gören Allah'tan, hâkim olmaya dair kontrol sahibi olmaktan yana ne kadar olanak sahibi isek o kadar varoluşa dair söz sahibi olmak anlamında kontrol sahibiydik. Buna rağmen, hayati risk taşıyan, kayıplara neden olan krizler, genel olay akışı ve neden bağıntıları üzerinde tam anlamı ile kontrol sahibi olmaktan yana yeterli varlık olmadığımızı göstermekteydi. En temelde, yaratım belirlenimli olarak kontrol Allah'ta gerçekleşir iken Allah'tan alınan paye gereği kontrol edebildiklerimiz ile anlamaya ve bildikçe kontrol etmeye çalıştığımız bir varoluşa ve varlık ortamına haiz var olmaktadır.

En temelde var olmak elimizde gerçekleşmiyordu. Olay akışı ve neden bağıntılarında kontrol bizde değildi. Ancak tanrısallardan alınan paye kadarı ile varlığa katılabilmekte ve kendiliğe tutunabilmekteydik.

Tanrısallardan alınan payeyi kullanabildiğimiz kadarı ile olaylar karşısında belirleyici olabilmekte ve neden bağıntılarını öğrendikçe de neden bağıntıları kontrolünde belirleyici olabilmekte ayrıca yeni neden bağıntılarında bir şeyler yaratabilmekteydik. “Siz öldürür iken siz değil Allah öldürdü. Sen atarken de sen değil ama Allah attı...” ayeti ile de Allah ile var olup, Allah ile kontrolden (irade, us, vicdan, güç yetirme vb. dolayımında yönetebiliyor olmaktan) paye aldığımız ölçüde varlığa katıldığımızı ve yeni bir oluş içinde varoluşa yön verebildiğimizi görebilmeliydik.

Bu anlamda Enfal suresinde, mutlak kontrolün yaratım belirlenimli olarak Allah'a ait gerçekleştiği ve Allah'tan paye alma olanağı dahilinde kısmi de olsa yaratılmış olana dair de gerçekleştiğini görmekteyiz. Nihayetsiz yaratma olanağına kıyasen, ne kadar fazla kontrol kazanıyor olsak da edindiğimiz kontrol hep kısmi gerçekleşmekteydi. Zaten en temelde kontrol yaratım belirlenimli olarak Allah'a ait, yaratılmış olana dair gerçekleşir iken hep kısmi olarak deneyimlediğimizi... ki bu durumda kontrole dair kısmi ve bağıntısal bakıldığında kontrolün çift yönlü gerçekleşme olanağında kendi olabilmenin bir belirlenimi olarak deneyimlendiğini anlamak yerinde olur.

Kısmi ve çift yönlü bağıntısal gerçekleşiyor olmasından bakıldığında, kontrolden nasipli insan; yüklem almaya açık yaratım oluşunda, olumsuzlaması yapılabilir olanlar dolayımında değişebilme olanağını da kendi olmanın -kontrol- olanağında bulmuş olmaktadır. Başka bir deyişle de kontrol edebilme olanağı kadar kendi olabilme olanağı gösterir iken varlık sahnesinde özerk bir varoluş gösteren varlıktık. Bundan dolayı, teklife rağmen olumsuz anlamda değişmeyenler, teklif ile beraber değişenlere kıyasen hak ediş belirlenimli değerlendirildiğinde, varoluş olarak hoşnut olunmayan varlık kategorisine dahil olmaktadır.

Tevhidi efal ve tevhidi sıfat belirlenimli olan surenin 17. ayetinde “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da kendinden bir güzellik, müminleri de

sınamak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir” denilir iken yaratıma tevhid belirlenimli katılan insana, yaratıma dair varoluşu kendi üzerinde bilfiil gerçekleşen varlığa tanık olmuştuk... ki bu anlamda sure, yaratım belirlenimli olarak varoluşuna deneyim belirlenimli bilfiil olarak katılan mümkün varlık olmayı da konu almış olmuştuk.

İnsan mümkün varlık olmakta, yüklem almaya açık yaratım oluşunda deneyim varlığı olarak hem tanrısallar dolayımında Allah'ı hem de kendi olmayı deneyimlemekteydi. Allah da tanrısallar dolayımında kendini ve insanlık tinini fazladan belirilmiş bir olgu olarak deneyimlemekteydi. Bu bağlamda sure; aynılık düzeyinde varlık birliği değil, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntılılığında gerçekleşen varlık birliğine tanık kılınmaktaydı. Öldüren Allah iken bedensel ölümü deneyimleyen insandı... ki Allah öldüren iken ölen değildi. Yani aynılık düzeyinde varlık birliği olmuş olsaydı, ölenin de Allah olması gerekirdi ki Allah ölmekten münezzehtir. Acziyeti yaratıp da aciz olmayan, yemeyi içmeyi yaratıp da yeme içmeden münezzehtir olan, uykuyu yaratıp da uyumaktan münezzehtir olan, fakrı yaratıp da fakırdan münezzehtir olan vb. Allah iken aynılık düzeyinde varlık birliği gerçekleşmekte değildi.

Özellikle belirtmek gerekir ki aynılık düzeyinde varlık birliğinden bahsedildiğinde; çelişikliği ve çatışkıyı içeren diyalektikten bahsedilemezdi. Enfal suresi hakiki varlıkta diyalektiğin, yaratım biçimsel gerçekleşir iken araçsallığına dikkat çeker. Yaratımda, yaratan ile yaratılan ayrı değil aynı değil olma bağıntısında belirir iken insanlık tininde diyalektik, insan tininde çelişki ve çatışkıyı olanaklı kılacak biçimde gerçekleşen araçsallığa haizdir.

Demek ki varlıksal zeminden hareket ile amaç belirlenimli olarak gerçekleşenlerin ne için olduğunun hikmetini, gerçekleşme gerekçeleri dolayımında bilme olanağı olur... ki bu durumda hakiki varlıkta yani Allah'ta çelişki değil ama insan tininde gerçekleşen çelişkileri ve çatışkıyı, ne için gerçekleştiğine dair biliriz/ bilebiliriz.

Bilgi; anlamın yargısal belirleniminde tümel belirlenimli gerçekleşir iken öznelde; amaç, kullanım nesnesi, ilke bağıntısı, varlık bakışımı, ayrıştırıcı öncelik belirlenimi vb. nedenlerden dolayı değer belirlenimli olarak inanç nesnesi olmakta gerçekleşir iken yaratım nesnesiydi ki varoluşsal anlamda en çok dikkat edilmesi gerekendi. Sadece bilmenin değil, kendisi de yaratım belirlenimli gerçekleşirken varlıksal ve varoluşsal yaratımın da nesnesi olmaktaydı.

Bilgi; yaratıma sebep yaratıcı nesne olarak edinildiğinde, öncesinde yaratılmış her ne var ise neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken yeni neden bağıntılarında hep yeniden, yaratım bilgisine bağlı olarak yaratıma açık bulmanın da olanağıydı. Bu anlamda surede bilgi; gerekçesine bağlı olarak takip edilebilir olması ve gerçekleştiği karşılıklarına bağlı olarak doğruluğunun bilmeye açık olmasına göre değerlendirilmesi gerekendi... ki hak olandan yana kaybolmadan doğru biçimde yaşamak olanaklı olsun.

İnsan tininde, yoruma açık olarak bilginin değerlendirilmesinde çarpıtma, çıkar ilişkileri sebebi ile kendine yorma, menfaatlerine gerekçe kılma gibi durumlar gerçekleşir iken hak veya doğru olan ile çıkarlarımız arasında çelişkiye neden olabiliriz. Anlam-değer alanlarının farklılıklarına göre de çatışkı içinde bulunabiliriz. Bu neden ile gerekçeli olup da yaşamda karşılıklıklarına bağlı olarak sonuç belirlenimli doğrulanabilir bilgiye hayati anlamda ihtiyaçlıyızdır.

Araf suresinde kötülüğün insan/ insan tini için olduğuna tanıktık. Enfal suresinde de çelişki ve çatışkının insan tininde gerçekleşir iken ilke belirlenimli görünüş bulmanın, hak edişe göre (pis ve temiz, batıl ve hak olana göre) ayrışmanın/ ayrıştırılmış olmanın ve sonuçta hak edişlerin tesisi, başka bir deyişle de adaletin tesisini olanaklı kılmak için olduğunu görmekteyiz.

Surede; olay bağıntısında gerekçeler verilirken de neyin gerçekleşmesi ve neyin gerçekleşmemesi gerektiği, diyalektik oluşa bağlı açıklanmış olmaktaydı. Varlıksal zeminden hareket ile varoluşun nasıl gerçekleştiği ve varoluşa dair olay belirlenimli gerçekleşenlerin ne için

olduğu, vahiy bilgisi ile açıklanmış olmaktadır. Talimi içeren gerekçeli bilgi ile terbiyeye ihtiyaçlı insana, dünyaya tamah (açgözlülük) ederek kaybolmaması gerektiği mesajını vermektedir. Söz konusu yaşam ise, geçici dünya faydası, üst ve kurucu değer bağıntısında öncelenmesi gerekenin gerçekleşmesine kör kılmamalıydı. Başka bir deyişle de anlam ve değerler alanı, geçici dünya menfaatlerine göre değil, hak edişlere göre biçimlenen dünyada gerçekte değer olarak bilinmesi gerekene yani Allah'a göre biçimlenmesi gerekendi. Bu da surede teklif olarak -sure baki- korumaktaydı, sunulmaktaydı.

İnsan tarih varlığı olacak ise tarih sahnesine savaş ve savaş dolayımında gerçekleşen çelişkileri dolayımında çelişkilerini aşarak geçecekti. Çelişkilerini aşamayıp da hak olana göre organize olamayan ve koordinasyon sağlamayanlar, insanlık tarihine çıkıyor olsalar da yozlaşma ve sonuçları bağıntısında yok olmaya mahkûm kılınmış olmaktadır. Firavun ve hanedanlığının yok edilmesi emsalinde de bu duruma dikkat çekilmektedir.

Firavun ve hanedanlığının yıkımının örnek verilmesinin başka bir sebebi de zamanının en büyük güç odağı olmaları ve buna rağmen yıkımın önüne geçemediklerinin haber verilmiş olmasıdır. Güç nesnelere fazla güvenmemeleri gerektiği bu anlamda da hatırlatılmış olur. Bununla beraber, surenin genel anlamı ile bakıldığında; Allah'ın çağrısına/ teklifine sağır ve duyarsız olanların, suçları sebebiyle sonuçta helak oldukları, emsal gösterilmiş olmakta idi. Ayrıca Firavun ve hanedanlığına dikkat edilir ise Musa içlerinde büyümüş olarak karşılına gelmiş Allah resulüydü. Bedir savaşında karşı karşıya geldiğinde müşrikler içinden çıkmış olan Muhammed Mustafa (s.a.v) ve onunla hicret edenler yani muhacirler karşı karşıya gelmiş olmaktadır. Batıldan ayrışarak tarih sahnesinde galip olacak, hak olanın yani gerçek olanın böylesi bir cilve, espri içeren olay akışında gerçekleşmesi de vardı. Allah'ın hikmet bağıntısında gerçekleşen hilesi, beşerin anlamadığı oluş içinde gerçekleşmekteydi.

Enfal suresinde fırsat veya fayda bakımında ganimet hevesine düşmemek gerektiği, amaçtan kopmamak gerekçesi ile ifade edilir. Tevbe suresinde de tam tersi olarak sadaka ve zekâtların verilmesi gerektiği ifade edilir. Yani amaç birliğinde buluşmak, amacın -hak olanın- gerçekleşmesi için olması gerekenlerin yapılması gerektiği ifade edilir. Organize olabilmek, fedakarlıklar istemekydi. Organize ve koordine olabilmek gücü gösterebilenler tarih sahnesinde görünmeye başlamıştır. Organize olmakta açık olan gücü doğru kullanmak, sürekliliğini sağlamak da stratejik düşünebilmenin olanağında gerçekleşmekteydi.

Özellikle 7. ayette “O vakit, Allah size o iki gruptan; kervan veya yaklaşmakta olan müşrik ordusundan birinin mutlaka sizin olacağını vadediyordu. Siz ise bunlardan, kuvveti ve silahı olmayanın elinize düşmesini arzuluyordunuz. Oysa Allah, bu emir ve icraatlarıyla hakkı gerçekleştirip üstün kılmak ve kâfirlerin kökünü kesmek istiyordu” denir. Vaat edilen iki şık doğrultusunda katılımın öncelendiğini ayette görmekteyiz. Ancak katılım öncelenir iken amaçtan kopmamak gerektiğine yönelik karar almak gerektiği de ayette gerekçesi ile beraber vurgulanır. 8. ayette de “Bu, suçlular istemese de batılın ortadan kalkması ve hak olanın gerçekleşmesi -açık olması- içindi” denilir iken 7. ayetteki gerekçe apaçık kılınmış olarak belirginleştirilir. Kararlarımız hak olanın gerçekleşmesini öncelediği kadar doğru olmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen 7 ve 8. ayetlere ve surenin gerekçeli karar ayetlerine dikkat edildiğinde; sure genelinde, kriz veya olay belirlenimli her gerçekleşenin, gerekçelendirilmiş yargısına bağlı gerçekleştiği de bilimsel olmanın gereği olarak ifade edilmekteydi. 17. Ayette de bu durum net görülmekteydi. “Onları öldürürken siz öldürmediniz Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın ama Allah attı. Bunu da kendinden bir güzellik ve müminleri de sınamak için yaptı. Allah elbette duyan ve bilendir.” Söz konusu savaş (hayati korkunun en yüksek olarak deneyimlendiği olay) ve tanıdığı (akraba bağları olan) insanlar ile hak olanın gerçekleşmesi arasında kalıyor olarak sınanmak ise

savaşın kaçınılmazlığında, ilkeye bağlı gerekçeler göz ardı edilebilirdi. Yani haksız yere cana kıymak yasaktı ama savaş söz konusu ise akrabası dahi olsa öldürmek hak kılınmıştı. Yalan söylemek yasaktı ama savaşta hayati gerekçeler sebebi ile yalan söylemek veya takiye yapmak hak kılınmıştı.

Sınanmak; potansiyelin açık olmasına dair zorlayıcı olan olay belirlenimli gerçekleşen iken insanın yaratımına karar aldıkları ile katılıyor olması, bu doğrultuda da karakterini -öznelliğini- hangi yönde gerçekleştiriyor olması ve sonuç belirlenimli hak edişe göre kendine geri dönülmesi için gerçekleşendi. Sınıyor olduğu ile hak edişine bağlı tartılan özne, hak edişe bağlı sınıflanıyor olmayı da kaçınılmaz olarak bulmaktaydı. Zorlayıcı olay karşısında sınanmak, potansiyelini görmek ile kendini tanıyabilmenin olanağı olarak da gerçekleşmekteydi.

Böyle olmak ile beraber yukarıda ifade edilen 17. ayet; olay belirlenimli gerçekleşen her sınanıyor olmanın bir gerekçeye bağlı olarak gerçekleştiğini ve bu anlamda anlam-değer yüklü gerçekleştiğini, ayrıca gerekçe ne ise ifadede bunun da bilgilimsel olarak anlamlı kılındığını göstermekteydi... ki insanın sorgulayıcı tinsel doğasında "Bunlar ne içindi" demek de vardı. Özellikle, savaş ve yakınlık bağları ile sınanıyor olmak, ölüm ve yaşam arasında kalmak, öldürmek veya öldürülmek riski ile karşılaşmak söz konusu olmakta ise, sorgulamanın haklılığına yönelik, cevap içerikli gerekçe veriliyor olması gerekliydi, önemliydi. Kriz, risk, kayıplar, yitirilmiş yaşamlar vb. travmatik durumlarda gerekçe, yaşama tutunmanın ruhsal belirleyeni olarak hayati değere -öneme- sahipti. Ussal olarak da bilgilimsel olmanın gereği olmakta ifade edilmesi gerekendi. Olay merkezli gerçekleşenlerin ne için olduğunu, ilkesine bağlı tutarlılıkta ve ilkesine bağlı anlam-değer belirlenimli gerçekleşmesinde, ifade edilebiliyor olmanın gücünü taşımaktaydı.

53. ayette de "Bir toplum -millet- kendilerinde olanı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği nimeti asla değiştirmez. Şüphesiz bu böyledir. Allah

ve işiten ve bilendir” denilirken de gerekçeli yargısal olmak ifade edilmekteydi. Bu ayet ile toplumsal yapılanmada ve ilişkilerde ilke gereği olması gerekenleri tesis etmek gerektiği net ifade edilmekteydi. İnsanlık tininde toplumsal düzeyde gerçekleşenlerin dahi hak ediş e bağlı olarak değerlendirildiğini bu ayette görmekteydik.

Surede geçen gerekçeli ayetlere bakıldığında sure, bilgilimsel anlamda olay belirlenimlerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiğinin aklını vermekteydi. İlke gereği gerekçesine bağlı olarak belirtilen ifade ve gerçekleşen eylemler dolayımında insanın, olay merkezli olarak ne için olduğunu/ olduğunu sorgulayan yönünün de olmasıdır. İnsanın bildikleri inandıkları olduğunda, değerleri olmaktadır... ki bilindiğinin iddiasında olunan her ne ise, gerekçesine bağlı olarak temellendirilmesi gerekendi. Gerekçe; nasıl veya ne için olduğuna dair gösterilen tanımlamaya, tanıtlamaya veya kanıtlamaya dair temellendirmeydi... ki bilgi, gerçek olandan hareket ile doğruluğuna dair talime açık olarak doğrulanabilir -tahkiki- olması gerekendi.

Surede, olay belirlenimli gerçekleşmesi gerekenler gerekçelendirilir iken gerekçesine bağlı olgusal kılınanlardı... ki bu anlamda olgusal olana bağlı olarak temellendirilmiş bir yaşam teklif edilmekteydi. Gerekçelerin; fevri olarak fırsatçılık veya fevri olarak faydacılıktan uzak, gerçek ile bağıntıda ve sonuç belirlenimli olarak herkesin zararına olan dolayımında, herkesin hayrına olması gerekenden referans ile verildiğine de surede tanıktık. İnsan mümkün varlık olarak kaygan zeminde var olmakta iken olay belirlenimli olgusal kazanılan varoluş belirlenimlerinde, gerçekliği olana ve erekte gerçekleşmesi gereken ilkeye dikkat etmesi gerekmekteydi. Fevri fırsatçılıklar, faydalar veya bakışımına aşkın olarak, ilkeye bağlı bakmayı, sonuçta gerçekleşmesi gereken ilke bağıntısında organize olmalı ve koordinasyon göstermeliydi... ki olay bağıntısında belirsizliğ e sebep mümkün geleceğ e yönelik, sağlam adımlar ile belirsizliği aşarak yürüyebilirdi.

Mümkün varlık olmaya bağlı olarak insan, kötülüğ ü veya batıl olanı giderme ve hak veya rahmet olanı tesis etme olanağına sahipti. Bunun

tam tersini de gerçekleştirme olanağı olandı ama hak edişlere bağlı olarak karşılık görüleceği kaçınılmazdı. 51. Ayette “İşte bu elleriniz ile yaptıklarınızın sonucudur. Allah, elbet kullara zulmedici değildir” denilir iken 52. ayette de Firavun ve arka sıra gidenlerin sonuçta cezalandırıldığı ifade edilir iken toplumların hak edişe bağlı olarak karşılık göreceği ifade edilmiş olur. Başka bir deyişle de 53. ayetle insanın değişime açık yönüne vurgu yapılır iken kati bir yazgı değil, mümkün bir yazı oluşunda sonuçlar öngörüsüne ve hak olana göre değişime açık olması gerektiği de ifade edilmiş olur. Yeter ki insan, hak olana duyarlı ve hakiki olarak değişimi istesin!

Araf'ta sağlam olmayıp da kaygan bir zeminde gelgitler içinde var olan insana tanıktık. Enfal suresinde de kaygan varoluş zeminini ilkeli olmasına bağlı olarak sağlamlaştıran, kök salmış değil de kök salmaya başlayan ve yeryüzünde tinsel anlamda görünüş bulmaya başlayan metafizik varlığa tanık olmaya başladık. Değer önceliklerini bilip de önceliklerine göre yaşamaya başlayan insana tanık olmaktaydık. İnsan değer öncelikli olarak kendine, hikâyesine yön vermeye başlıyordu. Araf suresinde hikâye sahibi olmaya başlayan insan, Enfal suresinde hikâyesine yön veren/ vermesi gereken insandı.

Araf suresinde felsefi anlamda üst ve evrensel -neden- gerçeklik, önceki sureler bağlamında bir daha hatırlatılır iken Enfal suresinde de üst ve evrensel gerçek olan etkin nedene göre nasıl organize olmak ve koordinasyon sağlamak gerektiği ifade edilmektedir. Böylece erek ilkeye göre ne için olduğunu belirli kılan oluş içinde değer olarak kendi yaratımına katılan, yaratımını anlamlı kılmayı olanaklı bulmuş olmaktaydı. Yani Enfal suresinde, gerçekleştirdiklerine bağlı olarak kendini değer belirlenimli yaratan öznenin, yaratımına katıldığını görmektedir. Değer belirlenimli olarak anlamlı kıldığı varoluşunda hikâyesine; öncelikli değerler ve tercihlere göre yön vermesi gereken artık özne olması gerekendi. Varlık olarak varlık sahnesine, insan olarak da olay bağıntısında tinsel anlamda gerçekleşen tarih sahnesine çıkması gerekendi.

Bizler küçük hikâyelerden, kaderlerden bakarken büyük bir hikâyenin, kaderin parçası olmak hiç aklımıza gelmez. Sure bizi büyük bir anlatının, üst bir kaderin parçası olma teklifini sunması adına önemlidir. Surenin 67. ayetinde “Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, halbuki Allah ahireti -sonucu- ister” ve 68. ayette “Allah tarafından önceden belirlenmiş bir yazgı -hüküm- olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı size büyük bir azap dokunurdu” denilir iken dünyaya dair yazgısı, hikâyesi olan insanın üst bir yazgıya, hikâyeye taşınması gerektiği net olarak ifade edilir. Küçük yazgının küçük hikâyelerinden, daha büyük bir yazgının büyük hikâyesine dahil olmak, büyük hikâyenin bir parçası olmak surede teklif edilenlerdendi.

İnsanın yeryüzüne uyumlu yazgısında yani yaratılışı -fıtratı gereği gelişen bir hikâyesi vardı... ancak insanın, Allah'ın insandan beklediği üst bir yazgısı, hikâyesi de vardı. Başka bir deyişle insan dünyaya dair yaratılış yazgısı olsa da Allah'a ait gerçekleşen yazgısı da vardı. Allah'ın kendisi için istediği büyük bir projenin de parçasıydı... ki yazgı anlamında hikâyesi olarak bulacağı bu projeye isteği ile katılması beklenmekteydi.

Savaş ve tarih sahnesine çıkmak yazgı anlamında projelerden birisiydi. İnsanın; nefsi emmareye içkin dünyaya dair kılınmış bir yazgısı olduğu gibi Allah'a aidiyete halifetullah olduğu bir yazgısı da vardı... ki bu da insanın başka bir yazgısıydı. Tür olarak insan olmak bir yazgı olduğu gibi, kendinden fazla vermiş olarak beliren fazladan belirilmiş olgular dolayımında (aile, millet, devlet, anne, baba, felsefe-filozof, sanat-sanatçı vb.) üst -metafizik- bir yazgıda hikâye sahibi olmak da yaratırken yükselmiş olunan bir yazgıydı.

Kendi zamanımızdan hareket ile sonuçtan bakıldığında; ilk Müslümanların savaş ve ümmet, savaş ve devlet olma belirlenimli organize olmaları ve koordinasyon sağlamış olmaları sonucunda İslam olmanın hikâyesini miras bırakmış olmaları dolayımında kültür ve medeniyet belirlenimli yazgı sahibi olarak, İslam olmanın yazgısını,

hikâyesini deneyimlemekteydik... ve miras olarak paylaşmaktaydık. Miras, tarihsel yazgı olarak bulduğumuz ortak hikâyemizdi.

Öncülerin (nebler ve takipçilerinin) izleri, bugün onları takip eder iken Allah'ın tanrısallara dair yazgısını, hikâyesini talime açık buluyor olarak yaşamamızı olanaklı kılmış olmaktadır. Onlar, hikâyelerine yön veriyor olarak tarih sahnesine çıkar iken belki böylesi geleceğe uzanan bir hikâyenin parçası olduklarını bilmiyorlardı. Bugün baktığımızda, onların yazgısının, ortak hikâyemiz olduğunun gerçeğine tanıktık. Allah'ın insan için istediği sonuç, metafizik hikâye bir yazgı olarak bugün yaşadığımızdı. Mirası taşıyan her müslim, yarın da ortak hikâyenin, yazgının bir parçası olduğu kadar, varlık sahnesinde ve insanlığın tinsel olan tarih sahnesinde yerini almış olacaktı.

Surede insan; insan olma gücünün, potansiyelinin farkına varması gerekendi. Beşerî olarak varlıkta alan tutan insanın, beşeriyetine aşkınsal tarihte kendine alan açması yani insanlık tininde kendine alan açması surede işaret edilmekteydi. Sure; yazgısı, hikayesi, gerçekleştirdiklerine bağlı olarak değişebilen insanı betimlemekteydi. İnsan değişebilmeye açık varlıktı.

Sure genel anlamda savaş ve insan başlığı altında bir anlatıya haiz olsa da katmanlı bir okuma yapıldığında; bilgi ve gerekçe, tevhid ve gerçek, varlık zemininde varoluş ve tevhid, faydacılık ve ilkesellik, yazgı -kader- ve hikâye vb. başlıklar altında da anlam bağlamlarına haiz okunabilmekteydi. Her bir başlık surenin kendi içinde bağlam belirlenimli yer edinmekteydi. Enfal suresi başlığı altında da Kur'an'ın çok katmanlı olup da çok gerçekli, çok anlamlı olarak çok bağlamlı değerlendirilmesi gereken bir metin olduğunu, açıkça göstermek istedim.

*

Tevbe suresi...

Enfal suresinde savaşın; coğrafik olarak stratejik anlamda yurt edinmenin, güvenliği tesis etmenin ve insanın tarih sahnesine çıkmasının kaçınılmazı olarak konu edinildiğini görmekteyiz. Tevbe suresinde de bu bağıntı izleğinde bakıldığında kurucu anlam ve değerleri ile kültür ve medeniyet anlamında kök salmış olarak dünya kurulumunun öncelendiğini görürüz. Başka bir deyişle de Enfal suresinde, bilgi gerekçelendirilerek yaşamsal kılındı. Tevbe suresinde ise Enfal suresinde gerekçeye bağlı kılınan, yürürlükte bina edilmiş olarak uygulamada yerleşik kılınması gerekendi. Tevhid ve hak, adalet ve rahmet, karara bağlı kılınmış belirlenimlerde yaşama taşındı. Enfal suresinde gerekçeli bilgilendirme öncelikli iken Tevbe suresinde, genele yönelik kararlar, yönetmenlik olarak uygulanması gerekendi.

İnsan bir yolcu gibi yaşamalıydı ama ekin olan dünyada, kurucu anlam-değerleri ile dünya kurulumunda insanlığa kök salması gerekendi. Kök salmaya engel olacaklar ile savaş kaçınılmaz olduğu gibi, zor şartlar altında ilkeden/ amaçtan kopanlarla ortak bir dünya kurulmayacağı da kaçınılmaz bir gerçektir... ki bu anlamda Tevbe suresinde, amaç ve eylem birliği kazanmış olarak dünya kurulumu içinde anlam-değer belirlenimli kök salınması gereken dünyaya dikkat çekilir.

Tevbe suresinde merkezi kavramlardan biri tevbe iken tevbe; bireysel anlamda geri dönüş anlamını içerse de sure bağlamından bakıldığında, tevhide bağlı gerçekleşmesi gereken toplumsal yaşamda, kurulan dünyada insanı yeniden kazanmaya yönelik gerçekleşti... ki Allah'a düşman kafir ve münafıkların değil ama yanlış yapan müminlerin yeniden kazanımına dair özür kapısıydı. Enfal suresinde yurt tutmak için savaş öncelenir iken tarih sahnesine çıkması gereken insan anlatılmaktaydı... ki Tevbe suresinde artık yurt edinmiş insanın ortak yaşamda olması gerekenleri anlatılmaktaydı.

Surede merkezi kavramlardan birisi her ne kadar tevbe olmuş olsa da toplumsal yaşamda kurulu düzene geçer iken olması gerekenlerin

aidiyet ve sorumluluk idrakinde yapılması gerekilmekteydi. Yapılması gerekenlerden kaçmak, hayati ve ihtiyaca dair gerekçeler dolayısıyla korkmak istenen değildi. Toplum yani anlam-değer yüklemli dünya kurulacak ise ilkedен taviz vermeden kurulması gerekilmekteydi... ki İslami anlamda temel ilke Allah ve tevhitti. Bu da surede Allah'ın oğul edinmekten münezzeه olduğu dolayımında anlatılır. Ayrıca 14. ayette “Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil rüsva etsin, onlara karşı size yardım ve zafer ihsan buyursun, baskı ve zulüm altında inleyen mümin toplulukların gönüllerini ferahlatsın” denilir iken tevhidi eفال ve tevhidi sıfat belirleniminde tevhidin, yaşamsal olarak tanrısalların toplumsal ilişkilerde gerçekleşmesi gerektiğinden bahsedilmiş olur.

Savaş dahi hak olanın, adaletin tesisi için gerekli olandı. Savaş birliğe sebep seferberlikti. Yönetilmesi gereken, olay belirlenimli kriz durumuydu.

Surenin 128. ayetinde de “Andolsun ki size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şereflidir, sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir, size çok düşkündür ve müminlere karşı çok rauf ve rahimdir” denilir. Bu ayette de Allah'ın Er- Rauf ve Er Rahim tanrısallarının yaşamsal anlamda insandan görünüş bulduğuna dikkat çekilir iken tevhidin sadece ilmi değil yaşamsal olduğu da ifade edilmiş olur. Cenabı Allah'ın doğa dolayımında musibetler veya yine doğa dolayımında güven ve huzur veriyor olması da yaşamsal anlamda doğa nesnelere üzerinden bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında görünüş bulan Allah'a işaret edilmekteydi... ki bu anlamda tevhid yaşamsal anlamda idrak belirlenimli olarak hayatın merkezinde olması gerekendi. Bu bağlamda da kurulacak toplumsal yaşamın yani yaratılacak dünyanın da merkezinde, bilfiil yaşamsal anlamda olması gerekendi.

Kurulacak toplumsal yaşamın gerekenleri de surede:

- 1) Devlet otoritesi altında var olma... ki bu surede Allah zatihi devlet sahibi olandı. 116. ayette “Göklerin ve yerin mülkü

yalnız Allah'ındır. O diriltir, O öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne bir yardımcı vardır." 129. ayette de "Yüz çevirirlerse de ki: 'Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O büyük -yüce- olan arşın sahibidir." Bu ayetler bağlamında surede Allah'ın ilahi devlet sahibi olduğu net olarak anlatılır.

Araf suresi 54. ayette Allah için "...Arşa istiva etti denilir iken arş nesnel karşılığı ile bütün işlerin yönetildiği, karara bağlandığı ve nur düzeyinde nesnel karşılığı da olandı... ki eskiler, varlık âleminde insanın Allah'ın arşı olduğunu söylemişlerdi. İnsan tahtına, arşına istiva etmiş olarak hükümrانlığını varlık âlemine gösteren Allah'tı. Böyle olmak ile beraber insan temsiline arşın, bedenin baş bölgesi olduğunu ifade ederken de doğru bir tespitte bulunmuşlardı. Çünkü insan, Kürsiyi Ala olan beyin ve baş bölgesi belirleniminde insan olmanın niteliklerini göstermekteydi... ki insan için öznel anlamda bir devlet var ise o baş bölgesiydi. Göz, kulak ve beyin bağıntısında baş, insanın mülkiyetten paye aldığı en temel tahtıydı... ki Allah'ı temsilen arşa istivası, bütün benliği ile baş bölgesine istiva etmiş olmasıydı.

Ancak söz konusu Allah ise hem dünyada ve kâinatta mülkiyet alanı hem insanda baş hem de Tevbe suresinde ve genel anlamda arştan kastedilen; ilahi devlet, hükümrانlık, iktidar alanı olmak ile beraber iktidar alanında yönetici olduğuydu. Arşa istiva eden yani ilahi devletin sahibi olup da hükümrان yönetici (yani Malik-el Mülk, El- Melik) olan Allah'tı. Yani Allah bütün varlık âleminin hükümrانı olarak devlet anlamında tahtına istiva etmiş olarak bütün işlerin amiri ve faili olmakta yaratıcı etkinlik gösterendi. Mülkiyet alanı iktidar alanı olarak gerçekleştiğinde arş olmakta gerçekleşmekteydi.

Bu anlamda Tevbe suresinde, ilahi devletin izdüşümü misali devlet olmanın gerekenleri ifade edilmekteydi. Devletin temsilcisi de halifetullah anlamında Resulün kendisiydi.

Yarının dünyasında Allah'ın yeryüzündeki arşının Manyetosfer olduğunun bulgularına ulaşılır ise bu da şaşırtıcı olmaz.

Ancak sure bağlamında arş ifade edilmiş olduğunda; mülkiyet alanı ve ilahi devlet kast edilmek ile beraber, mülkiyet alanı ve devlet, yönetimin gerçekleşme nesnelere olması anlamında üzerine yönetici olarak istiva edilmiş arş olmaktadır. Araf, Tevbe, Yunus, Hud, Furkan, Secde, Hadid vb. surelerde arşa ve arşa istiva etmeye dair her ifadede; ilahi iktidar alanı, mülkiyet alanı kast edilmiş olmaktadır. İktidar olarak mülkiyet alanına istiva edilmiş olmaktan da anlamalıydık ki varlık âlemi, Allah'ın iktidar alanı, yönetim alanı olarak gerçekleşmekteydi.

Allah'ın kendi varlık zaman genişliğinde altı günde yaratılmış olduğu dünya, dünya olmak ile bırakılmış değil, Allah'ın iktidar sahibi olarak da görülebileceği yönetim ve yaratım alanıydı. Söz konusu arş ve arşa istifa etmek ise yarattıklarını başıboş bırakmış bir Allah yoktu. Yaratımı da yönetiyor olarak, mülkiyet alanını iktidar alanı olarak yöneten bir Allah vardı.

- 2) Tevhide dair biçimlenmesi gereken toplumsal yaşam... ki bu anlamda Allah ve Resulü eğitmen olduğu kadar yöneticiydi. Sure, yönetici insan tipini Allah ve Resulü emsalinde örneklemekteydi.
- 3) Toplumun savunması için olması gereken ordu ve ordunun ihtiyaçlarının tesisi... ki savaş ve ordu, medeniyet kurmanın olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Ordunun varlığı medeniyetin, anlam-değer dünyasının savunulması için elzemdi. Orduya dair organizasyon, devletin kurulmuş olduğu anlamını taşımaktaydı.
- 4) Surede organizasyona bağlı olarak koordinasyonun olması gerektiği de betimlenir iken organizasyon ussallığı ve

fedakârlığı içermekte iken koordinasyon da motivasyon, amaç ve eylem birliği, organizasyonu yönetebilme kabiliyeti olarak gerçekleşmesi gerekendi.

- 5) Koordinasyonda en dikkat edilmesi gereken ise her türlü koşul altında ilke de kararlılık ve tutarlı olmaya yani sabra bağlı olarak devamlılığın öncelenmesiydi. Başka bir deyişle de ilkesel olanın ussal bir ödev olarak içselleştirilmesi ve duygu duyarlılığında gerçekleşmesine yönelik ruhsal motivasyonun sürekli kılınması olması gerekenlerdendi.
- 6) Ordu ve devlet, medeniyetin gerçekleşme sınırları olduğu yönde toplulaşmayı koşullamaktaydı.
- 7) Toplumun sürekliliği ve yönetilebilir olması için, toplumun kazanımlarına dair vergilendirilmesi,
- 8) Vergiler (Sadaka ve zekâtlar) anlamında gelirlerin, toplumun temel ihtiyaçlarına ve ilkenin gerçekleşmesine dair hizmete yönelik kullanılması,
- 9) Söz konusu savaş ise her mümin, mesuliyet sahibi olarak canı ve malı ile Allah için olması gereken er misali devletin mesuliyetlerinin gerçekleşmesinden yana aidiyet duymalıydı.
- 10) Organizasyonun büyüklüğünden daha çok değişen koşullar karşısında ve zorluklarda sürprizlere ve yeniliğe açık olarak yönetilebilir olması ve her türlü koşulda bütünlüğünü yitirmeden toparlanabilecek inanca ve ahlaka dair moral değerlere ihtiyaç olması,
- 11) Değer çatışkısı söz konusu ise kurulacak dünyada öncelenmesi gereken, yakınlarını değil, Allah ve tanrısalların gerçekleşmesini öncelemekti... ki toplum, kendi içinde değer çatışkısı yaşamaması gerekendi. Enfal suresinde düşman, karşı taraf olarak görülür iken Tevbe suresinde düşman, içeride olardı. Bunun içindi ki toplumsal bütün işlerde fitneye sebep vermemek için, içerideki düşmanların susturulması, korkutulması, açık edilmesi, ekinde yaban otu misali belirenlerin ayıklanması ve toplumun ortak anlam-değer dünyasında yekvücut olma olanağının tesis edilmesi,

- 12) Kurumsal yapılanmaya gidildiğinde sadece ileri düzeyde öncelikler değil, geride bırakılanların muhafazası düzeyinde önceliklere göre yapılanmaya gidilmesi gerekmektedir,
- 13) Kültür ve medeniyete dair olarak mabet merkezli bir dünya kuruluşu... ki insan mabetti, bu anlamda iç dünyaya dair inşa edilen karakter belirlenimli binası 109. Ayette işaret edilen "Allah rızası ve takva üzerine kurulan" insan surede merkezdeydi. İnsanı temsilen Allah için rıza ve takva üzere yapılan bina da medeniyet merkezli kültürün -ekinin-, insanın kendinde deneyimlediği anlam-değer belirlenimlerine göre biçimlendiğine ve insanı yansıttığına tanık olmaktadır.
- 14) Kültür ve medeniyet nesnelere kazanımı (Hacc-ı Ekber, Haram aylar, Mescidi Haram, cenaze namazı, vergilendirilmiş gelirler vb.)

Bu açılardan bakıldığında Tevbe suresi, toplumsal yaşamda düzeni, uyumluluğu ve yönetimi önceleyen bir sureydi. İlahi devlet çatısı altında toplum, ilahi devlet izleğinde hak edişe göre biçimlenen adalet ve rahmetin tesis edilmesi ile düzen kazanması gerekendi. Böyle olmak ile beraber Tevbe suresi, öncelikli değer oluşu içinde anlam yüklü toplum oluşumunu, toplum inşasını, toplumun bina edilmesini önelemekteydi. Toplum ekinci ve anlam yüklü olarak gerçekte kök salınması gereken insanlık tini, insanlık yurduyd.

Toplumun inşa edileceği zemin tevhid, çatısı hukuk olmak kaydı ile hak edilere göre biçimlenen oluş içinde toplumda düzen ve uyumluluğu bozacak olanların ayrıştırılması, kazanılmaya çalışılması ve kazanılmadığı durumlarda ayıklanması elzemdi. Özellikle yeni toplumsal oluşumlarda ayrıştırma, kazanmaya çalışma, olmadı mı ayıklama, toplumun ve toplumsal düzenin devamlılığı için hayatiydi. Sure bu bağlamda anlam kazanır iken toplumsal ekinin devamlılığı ile insanlık tinine kök salmanın olanağında toplumsal yönetimin olması gerekenlerine dikkat çekmekteydi. Enfal suresinde elimizde olmayan nedenler bağintısında kontrolümüzde gerçekleşmeyen varoluşa tanık olmak ile beraber kısmi de olsa tanrısallar bağintısında kontrollü

olmamız gerektiği ifade edilir. Tevbe suresinde de kendi için tarih alanı açan insanın, Allah'ın yöneticiliğe dair rol model olması izleğinde nasıl yönetici insan olması gerektiği açıklanır.

Tevbe suresinde yönetici Allah ve izleğinde yönetici insan konu alınır iken nefsi emmare nedeni ile, fikri uyumsuzluklar nedeni ile, menfaat farklılıkları nedeni ile, bilgisizlik -cehalet- nedeni ile, durum değerlendirmesi yapılamaması nedeni ile vb. nedenler bağlamında yönetimin olmadığı, yönetime dair zaafaların görüldüğü veya yönetilemez durumlar karşısında yönetimin ilkeye bağlı nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin bilgisini edinmekteydik.

Amaç varlığı olan öznenin, amaca bağlı hareketleri ve ilişkileri söz konusu ise amaca bağlı, eylem ve ilişki yönetimi kaçınılmazdı. Mülkiyet hakkı veya mülkten paye alma ve kurulan dünyalarda diğeri ile var olmak da söz konusu olduğunda mülkiyetin ve kurulan dünyaların da yönetilmesi kaçınılmazdı. Amaç veya irade varlığı olan ve diğeri ile var olma gerçeğini deneyimleyen varlık, bütün ilişkilerinde ve alanlarda yönetimi kaderi bulmaktaydı. Kısmi veya genele yönelik yönetici olmak kaderiydi.

Bu durumda yönetimin olmazsa olmazları:

- 1) Yöneticinin, yönetici liyakati ve yeterliliğinde olması,
- 2) Yöneticinin, toplu durum, anlam-değer öncelikleri ve zamansal sürecin idrakinde olması gerektiğine bağlı olarak yönetim alanının idrakinde olması,
- 3) Yöneticinin tarihsel idrak sahibi olması ile beraber değer alanı yönetimi,
- 4) Kısa, orta ve uzun süreçli yönetim planının olması... surede yazgısı olan insan ifade edilir iken bir planın parçası olan ifade edilmiş olmaktaydı ki plan yönetimi, yönetimin olmazsa olmazıydı.
- 5) Amaç ve değer belirlenimli olarak öncelik duruma göre zamansal durum yönetimi... haram aylara riayet edilmesi

gerektiği ile değerler alanının korunması ve zamansal olmaya bağlı durum yönetimi görülmektedir.

- 6) Gelecek ideali olması ile idari yönetim bağıntısında gelecek yönetimi olması ve değişen durumlar karşısında zaman yönetimi,
- 7) Toplumsal kararlarda, toplumun bütün kesimlerine, görüşlere açık olan yönetimin öncelenmesi... ki Resul için, münafıkların herkesi dinleyen kulak demeleri de katı sınıflanmış olan bir dünya da alt tabaka ile aynı sınıfsal konumda bulunmayı yermiş olmalarıdır. Yönetimde önemli olan, toplumun her kesiminin dikkate değer olarak göz ardı edilmemesidir.
- 8) Tehditler karşısında durum, karakter ve kriz yönetimi,
- 9) Organize ve koordinasyonu da içerecek biçimde bilgi yönetimi ayrıca bilginin olumsuz anlamda manipülasyon amacı ile kullanılmasına karşı bilgi, iç istihbarat yönetimi ve halk ile ilişkiler yönetimi... Enfal suresinde dış istihbaratı, Tevbe suresinde de iç istihbaratın olması gerektiğine, dikkat etmek gerekir.
- 10) Toplumsal düzenin devamlılığı için kolluk kuvvetlerinin oluşturulması ve güvenlik yönetimi,
- 11) Gelir kaynaklarının oluşturulması ve fevri taleplerden bağımsız, genelin hizmetine yönelik olarak gelirlerin yönetilmesi,
- 12) İyi veya kötü olarak ilişkilerin yönetimi... özellikle söz konusu nefsi emmarenin tekbenci kötücül doğası ise iyi olanın yönetilmesinin zorluğuna bağlı olarak iyiliği, doğruluğu telkin ve uygulamada yönetilebilir kılmak... başka bir deyişle de diğerkamılığın nefsi emmareye rağmen sürekli kılınmasına bağlı olarak yönetilebilir olması,
- 13) Hak edişe bağlı olarak hukukun tesisi ve ilişkilerin yönetilebilir olması,
- 14) Düzen, uyum ve güvenliğin tesis edilmesi ve buna engel olacılara karşı önemler alınması ile risk yönetimi,

- 15) Anlam-değer yüklemeleri referansından hareket ile psikoloji yönetimi... takva, telkin, güven, sınanma, tevekkül, bu anlamda önemliydi. Mağara arkadaşı Eba Bekir Sıddık'a Resulullah'ın "Allah bizimle beraber" diyerek güven vermiş olması ayrıca malları ve canları ile müminlerin savaşa motive ediyor olması, münafıkların sınanma ile açık olmalarının sağlanması vb. bu şıkka örnek verilebilir.
- 16) Aidiyet ve mesuliyetler bağintısında özyönetim ve diğeri ile ilişkiler yönetimi... anlam-değer yüklemelerine bağlı öncelikler ve surede geçen tevbe, bir özyönetim belirlenimi olmakla beraber, diğerkleri ile ilişki yönetiminin bir belirlenimi olarak gerçekleşmesi gerekendi. Ortak aidiyet ve mesuliyetlerin olmadığı yerde yönetim, aşağıdan yukarıya doğru katılımcılığı önceleyecek biçimde gerçekleşmez. Aidiyet ve mesuliyetler, yönetilebilir ilişkiler ile gelecek idealine ortak adım atmak için olması gerekendi.
- 17) Yönetim gelecek idealinde bulunduğumuzda da gerçekleşecek olandı. Gelecek ideali, gelecek yönetiminin bir belirlenimiydi.
- 18) Allah'a tevekkül de belirsizliğe bağlı olarak, psikoloji ve gelecek yönetimi adına önemliydi. Bireysel anlamda belirsizlik yönetimi, anlam-değer yönetimi ile ruhsallığın yönlendirilebilir, kontrol edilebilir olması ile gerçekleşebilmekteydi.

Tevekkül; belirsizliği, ruhsallığı yönetmeyi olanaklı kılan özgüven, metanet, soğukkanlılığı olanaklı kılar iken karşılıklı ilişkileri ve içinde bulunan alanı yönetmeyi olanaklı kılar. Toplumsal anlamda belirsizlik yönetimi de devlet, hukuk, ekonomi, eğitim vb. yönetimlerine bağlı gerçekleşebilirdi.

- 19) Kültür nesnelere ve uygulamalarına bağlı olarak toplumsal entegrasyonun sağlanması ve öncelenmesi ile değerler -öncelikler- yönetimi,
- 20) Kültür nesnelere ve uygulamalarda düşmanların çıkarılıyor veya atılıyor olmasına bağlı olarak ortak değer alanlarının biçimlenmesi, öteki dolayımında kültür alanı oluşturulmuş olması ve yönetimi,
- 21) Yasak nesnelere, ortak değerlere bağlı olarak toplumsal bütünlüğün öncelenmesi ile ilişki yönetimi,
- 22) Aidiyetlere bağlı olarak toplumsal sorumlulukların öncelenmiş olmasına bağlı olarak eğitimin tesisi ile terbiye yönetimi,
- 23) Toplumsal yapının inşasını, bina edilmesini sağlayacak fikri zeminin tesis edilmesi... ki surede bu tevhit olarak işaret edilir. Başka bir deyişle de toplumsal yapıyı ayakta tutacak ideolojik temelin tesis edilmesi yani ortak gelecek idealinde buluşulması ile ideale bağlı gelecek yönetimi,
- 24) İdeolojik olanın psikolojik karşılıklarının ilişkilerde tesis edilmesi ile halkla ilişkiler yönetimi,
- 25) İdeolojik yapının kurulumuna yönelik engellere rağmen, kararlı ve tutarlı olmak ile risk ve kriz yönetimi,
- 26) Söz konusu hakikat, tevhid, adalet ise yakınları dahi olsa ilkeyi gözetmek ile ilke ve öncelik yönetimi,
- 27) Yaşam gaflete düşmekte de deneyimlediğimizi ki gerçeği ve gerçekte otorite olanı hatırlatıcı sınav, deneyim yönetimi,
- 28) Özgül varlık haklarını öldürmeden, toplumsal oluşuma aidiyet duyulmasının olanaklarını gerçekleştirmek... yani olumlu anlamda asimilasyonu olanaklı kılmış olarak üst bir insanlık seviyesine taşınmayı olanaklı kılmak. Bu da surede şehirleşmeden uzak Bedeviler emsaliinde anlamlı kılınmaktaydı. Bu durumda gerçekleşmesi gereken entegrasyon, asimilasyon ve propaganda yani halk ile

ilişkiler yönetimi... ki bu yönetim belirlenimi 3. şıktaki halkla ilişkiler yönetiminde farklıydı.

- 29) İnsanı hep yeniden kazanımın yollarını açık kılmak... ki bu anlamda özür dilemek, surede öncelenmekteydi. Başkası adına özür dilemek yani bağışlanma istemek değil, özür sahibi olması gereken kişinin özür dilemesi, özrün kabulünü olanaklı kılan nedenlerdendi... ki bu anlamda aidiyet ve mesuliyet yönetimi,
- 30) İslam'da öncelen toplumda, en aşağıdan yukarıya doğru fırsat eşitliğinin korunmasına bağlı olarak en yukarıdan aşağıya doğru iktisadi adaletin tesisini sağlayarak insanın kazanımıydı... ki bu anlamda insanın zulme bağlı yönetilmesi değil, insan olmasının varlık değeri olan haysiyetinin korunmasına bağlı olarak ilişkilerde yönetilmesi öncelenmekteydi. Bu anlamda insan merkezli adalet yönetimi,
- 31) Olanak genişliği olanların imtiyazlı olması veya imtiyaz taleplerinin değil, olanakları yetersiz olanların imtiyaz sahibi olması, yönetimde öncelenmesi gerekendi. Herkes olanakları ve gücünün yettiği kadar mesul kılınmıştı. Mesuliyeti kadar yönetim erkine destek vermeli ve böylece gelecek ideale katılmalıydı. Olanak ve mesuliyetler yönetimi,
- 32) Sınava bağlı konu ve zaman yönetimi... ki her sınav; potansiyelin keşfini, kendiliği tanımayı olanaklı kılmak ile beraber, sonuç belirlenimli gerçekleşir iken sonuç bağıntısında konu ve zamansal yönetimi olanaklı kılar.
- 33) Surenin ifade üslubuna dikkat edildiğinde, ana mesajı ile uyumlu olarak retorığı de içerecek biçimde bir dil kullanımına, dil yönetimine haiz gerçekleşmekteydi.
- 34) Değişen toplu durumlar karşısında yeni yönetim biçimlerine açık olmak gerekirdi... ki bu yönetimin en temel olması gerekenlerindendi. İktidar biçimi değil, iktidarın hangi nitelikte yönetimi gerçekleştirdiği önemliydi. Gerçek,

rahmet, adalet ve tevhid içeriğinde gerçekleşecek her yönetim, ilahi devlet ile yani Allah'ın iktidarı ile uyumlu olmakta gerçekleşme olanağı olardı. Aşağıdan yukarıya fırsat eşitliği, yukarıdan aşağıya iktisadi adalet, denetim ve hesap verilebilir hukuk ve mesuliyetler karşısında imtiyazın sadece yeterliliği olmayanlar için olması elzemdi. Hak edişe bağlı sınıflama, sınıflar arası ilişki uyumluluğu ve hak edişe bağlı hak taleplerinin göz ardı edilmeden tesis edilmesi, olması gerekendi. Yönetimin biçiminden daha çok hangi nitelikte yapılıyor olduğu önemliydi.

35) Söz konusu olan tevhid, adalet, hak ve rahmetin tesis edilmesi ise, yönetim bu ilkelerin genele yaygın işlevsel kılınması bağıntısında gelecek ideali veriyor olarak gelecek idealine katılmaya dair asimilasyonu öncelmiş olarak yapılması gerekendi. Yani zorla değil, gelecek idealine bağlı olarak yönetim alanına girmiş olmak ve yönetilebilir ilişkiler ile geleceğe ortak adım atıyor olabilmek yönetimin olmazsa olmazlarındandı.

36) Surede yönetim; birinin mülkiyet alanına girmiş olmak, mülkiyetin parçası olmak ile gerçekleşen değil, toplumun, ilişkilerin, anlam ve değerler alanının nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgiliydi. Yani kişi Allah ile var olmakta iken Allah'ın mülkiyet alanında ve mülkiyetinin bir parçası olarak var iken başka birinin geçici olarak yönetimine verilmiş olan mülkiyet alanında mülkiyetin bir parçası olarak var olamazdı, var olmamalıydı. Bu da özgürlüğün olması gerekeni iken kişinin kendi özgürlüğünü yönetebilmesinin ve özgünlüğünü koruyabilmesinin olanağı olarak değerlendirilmeliydi. Allah'tan başkasına kul olmak, bu anlamda İslam'da yasaktı.

Allah'tan sakınmak gerektiğinin ayetleri de bu anlamda, kendi dışında olanlardan değil, öz varlığı olandan sakınmak gerektiği anlamında önemliydi. Surede, Müminlerin

kafirlerden değil, Allah'tan sakınmaları gerektiği ifade edilir iken kişinin, kendisi ile var olduğu Allah'tan sakınması gerektiğinin idrakinde olması da ifade edilmiş olmaktadır. İnsan, diğerinin aidiyetinde olmayacak biçimde kendi olma aidiyetinde yaratılmış ve Allah'ın mülkiyet, iktidar alanında diğerine boyun eğmeyecek, özgürlük ve özgünlüğünü koruma haysiyetinde, değerinde yaratılmış olandı.

Böylesi yönetim belirlenimli ilişkiler, toplumsal yapı veya devlet kurulmamış ise, ilahi devletin çatısı altında var olduğunun idraki ile Allah'ın yönetimine -iktidarına- surede işaret edildiği yönde tevhid idraki ve güzel ahlak ile gelecek ideali edinmiş olarak katılmalıydı. Söz konusu tasavvuf ise kişi sadece nefsi emmaresi ile verdiği savaşta değil, ilişkilerinde nefsi emmaresini ve diğerleriyle ilişkilerini terbiye belirlenimli olarak yönetebilmeliydi.

Sureyi yukarıda belirtilmiş olan şıklar ile değerlendirdiğimizde: surede, yönetime dair teklifin olması önemliydi. Surenin barış, tevbe, tevekkül, gelirler, hakiki -samimi- olmak, toplumsal anlam-değer alanı oluşumu, toplumsal aidiyet ve sorumluluklar vb. başlıkları olsa da en temelde yönetici rol model ve toplumsal yönetimi konu aldığı da görülür. Alt konu başlıkları üst konu başlığının görünüş bulmasının nesnelere olarak değerlendirilir iken surenin, söz konusu yönetim ve yöneticilik ise ilişki yönetimine bağlı olarak retorik içeren ifadeye haiz biçimlenmiş olduğu görülür. Alt nedenler ve gerekçeler, üst anlam başlığını yani surenin kendi metafizik nedenini görünür kılmaktaydı. Anlatım dolaylı bir anlatım olup anlamaya -keşfe- açık duyarlılıkta surelerin okunması elzemdi. Surede kavramsal çiftler, tamamlayıcı ayet çiftleri, üslup biçimi vb. surenin niteliğini belirli kılmaktaydı. Yeter ki anlamaya açık hakiki olarak okuyalım.

Surede münafıkların, münafıklıklarını yönetebilmek için nebi ve müminleri haber almaya açık etkinlik içinde gözlemledikleri de görülmekteydi. Münafıkların durumlarını bildiren, niyetlerini bildiren

Allah da resulünü haberdar etmekteydi... ki haberdar olmak, istihbarat, yönetimin olmazsa olmazlarındandı.

Söz konusu olan, ilişki bağlamında gerçekleşen olay ve olay akışında olgunun gerçekleşmesi ise her ilişki yönetimi, olayda beliren olgunun da yönetimi olarak gerçekleşmekteydi. İlişkileri yönetmek olguları yönetmenin aracı olarak varlıkta donanımlı konumlanmayı da olanaklı kılmış olmaktadır.

Enfal suresinde müttefik, dost ve savaşçı olan insan, Tevbe suresinde, olan bitenden haberdar olması gereken yönetici insandı. Allah, yönetici olan Allah olarak toplumsal düzenin, uyumluluğun, bütünlüğün, yönetilebilirliğin nasıl olması gerektiğini ve nasıl korunması gerektiğini net olarak anlamlı kılmaktaydı. Enfal suresinde tarih sahnesine çıkan insan, tarih sahnesinde yurt tutmuş olmak ile beraber Tevbe suresinde; toplumsal yapılanmaya bağlı olarak tarih sahnesine nasıl tutunması gerektiğine, nasıl kök salması gerektiğine ve toplum yapısı içinde ilkesel oluşu nasıl koruması gerektiğine bağlı olarak yönetici insandı... gelecek ideali olan insandı.

Surede insanın iç dünyasında deneyimledikleri ile yüzleştiği oluş içinde insan ile Allah arasında aynalaşmaya dair gerçekleşmenin gerçekliğine de dikkat çekilir. Münafıkların iç dünyalarını gösteren ayetler dolayımında bakıldığında ve kendilerinin düşüncelerine dair ayet inmesinden korkmalarında da bakıldığında surenin, aynalaşma oluşu içinde kişinin kendisine ve Allah'a tanık olabileceği gerçeği gösterilir. Müminler için ayetler dolayımında da her mümin, aynalaşma oluşu içinde kendisini gösteren ve kendisini göstermesi dolayımında görünüş bulan Allah'a tanık olmaktadır. Kafirlerin Allah'ı unutmalarına karşı Allah'ın da onları unutmaması, yani idrak ve bellek düzeyinde gaflet değil ama öncelememesi veya değer önceliği taşıyor olmaları dahi, kısas gereği misilleme olarak aynalaşmaya dair gerçekleşmekteydi. Senede iki defa sınanıyor olmaları dahi kendi ile aynalaşma olanağında gerçekleşmekteydi.

Varoluşa dair aynalaşma olanağı, ayrı değil aynı da değil olma

bağıntısında gerçekleşir iken bilişimin insan elinde olmadan gerçekleştiği gerçeğini de göstermekteydi. Çünkü insan, aynalaşmanın nedeni olmadan aynalaşma olanağı içinde kendi olmaya dair seyir etmekteydi. Böyle olsa da aynalaşma oluşu içinde insan; kendini görebilme, tanıyabilme, kendi olmanın idrakinde olarak olması gerekenlerin farkına gelme vb. rahmet belirlenimli olarak seyrinde bulunmaktaydı. Yeter ki aynalaşmaya dair oluş içinde aymaz olmayıp da aidiyet ve mesuliyet belirlenimli olarak vicdana dair idrakte kişi, kendine dönebiliyor olsun. Özeleştiriyeye bağlı olarak kendi ile aynalaşmayı, olay akışından alarak düşünce dünyasında devam ettirebilsin.

Aynalaşmaya dair olay akışında anlam-değer yüklü gerçekleşen; olay akışından alınarak kendilik dünyasına taşındığında artık kişi için olay, kendisini işaret ayet -delil- olmakta gerçekleşir iken elinde olmadan gerçekleşen aynalaşma olayının yaratıcı faili olan Allah'a da işaret eden ayet olarak gerçekleşmekteydi. Böylece aynalaşmada üst ve evrensel gerçek olan Allah'a olay belirlenimli olarak tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında tanık olur iken kişinin ussallığa ve sezgiye bağlı olarak katıldığı ama kişinin kendisinden bağımsız gerçekleşen olay belirlenimli aynalaşma oluşunda elinde olmadan gerçekleşene maruz kaldığı bir oluş içinde bulunduğu görülür.

Eş deyişle de ussal ve sezgiye bağlı olarak idrak belirlenimli ve olay belirlenimli katılımcı olunan aynalaşma olayı; maruz kalınan olgusallığa haiz gerçekleşir iken anlam-değer yüklü olarak gerçekleşen olay bağıntısında maruz kalınmış olmak ile beraber kendisine yönelik idrak gerçekleşir ise deneyim olarak katılınan olmaktadır... ki surede tevbe, sınanmış olmak, iç dünyaların sözlü olarak ifade edilmiş olunması, olay belirlenimli olarak kişilerin özlerinde olanı açık etmesi belirlenimlerden bakıldığına, aynalaşma oluşuna dair gerçekleşenin idrakinde olmak gerektiği görülür... ki idrakinde olduğumuzda aynalaşma oluşu, olgu niteliğinde gerçekleşmiş olmaktadır. Neden olanı, ussal olarak neden bağıntılarında bilmek olanaklıydı. Aynalaşma oluşunda da bilfiil olarak erek belirlenimli olmasında bulmuş olabilmekteydik. Sadece kendimize

tanık olmak ile kalmayıp, yaratıcı faile bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında olay belirlenimli olarak tanık olabilmekteydik.

Cenabı Allah, aynalaşma oluşu içinde hem kendisinin hem de kendimizin idrakinde olarak katılmamız gereken varoluşa dikkat çekmekteydi... ki bu dahi idrakin ve bilginin yönetilmesi anlamında gerçekleşir iken insanlığın idealist olduğu kadar realist bir varoluş içinde bulunduğu gerçeğini göstermekteydi. Bu anlamda, kati olarak özneliğin dışında bir gerçekliğin olmadığı kanısına veya gerçekliğin sadece öznenen bağımsız olduğu kanısına -yargılarına- varmadan, varlığı ve varoluşu yeniden değerlendirmek gerekir. İç içe katmanlı bağıntısal gerçekleşen ve katmanlı olma bağıntısında birbirine dışsal karşılıklı gerçekleşme olanağında benzer-farklı oluş içinde aynalaşmanın olanaklı kılınmış olduğu, mümkün varoluşa dikkat etmek gerekirdi.

Ne idealizmin özneye bağlı gerçeklik kanısına dair aşırı yaklaşımı ne de realizmin öznenen bağımsız gerçeklik kanısına dair aşırı yaklaşımına takılmadan, mümkün varoluşa bağlı olarak Allah merkezli gerçekleşen gerçekliği idrak etmek olanaklıydı. Allah'a bağlı gerçeklik, mümkün varlık olma bağıntısında gerçekleşen talim ettiğimiz, katıldığımız ve kendinden fazla verilenler dolayımında yeniden yaratıma tabi tutabildiğimiz bir gerçeklikti. Sadece bilmenin olanağı olarak değerlendirdiğimiz değil, değişen yüklemelerde hep yeniden yaratım belirlenimli gerçekleşen, katıldığımız gerçeklikti.

Gerçekle var olduğumuz için gerçek talim edilebilir olandı. Gerçekten aldığımız paye gereği ile gerçek gözlemlenebilir, neden bağıntılarında yeniden yaratıma açık bulunabilir ve yeniden yaratılıyor olmasının olanak belirlenimlerinde hep yeniden deneyimlenebilir olandı... ki asl olanın niteliksel olarak kendinden kayıp vermeden, yani öz niteliğini yitirmeden değişime açık mümkün varlık olması sebebi ile mümkün varlık olmanın olanağında hakiki gerçeğe açık, asl olan gerçeği talim edebilir, yaratıcı etkinlikte katılabilir ve yaratılmış itibari olan mümkün gerçekliği de yeniden yaratılabilir olma olanağında vardık.

Birbirini olay belirlenimli karşılayan âlemler bağıntısında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen bir oluş içinde var olmaktaydık. Ereğ, amaç, sonuç veya yazgı yani bir plan belirlenimli olarak, olay ve olgu belirlenimli gerçekleşen nedenlerin belirlenmiş olduğu dolayımında ne için olduğunu anlam-değer belirlenimli bulan olarak, sibernetik yapısal bir sistem oluşu içinde var olduğumuzu artık görmeliydik. Salt mekanik değil, nesnellik zemininde özneliğin yükseldiği oluş içinde mümkün ve organik varlık olma durumunda var olunduğunu artık görmeliydik. Diyalektik oluşa bağlı ilerleyen ve değişen -gerçekleşen- zamansallıkta da var olmaktaydık. Diyalektik oluşa bağlı hak, rahmet ve adalet belirlenimli olarak da geri dönüşsel gerçekleşen aynalaşma olanağında var olmaktaydık. Tevbe suresi ile de yazgıya bağlı sibernetik olduğu kadar, karşıtlığa bağlı diyalektik gerçekleşen olay ve olgu belirlenimli varoluşun aynalaşmaya dair gerçekleştirdiğini görmekteydik.

Dil de gerçeğe dair yüklemelerde gerçekleşir iken aynalaşmaya dair gerçekleşendi... ki bu anlamda sure, varoluşun nasıl gerçekleşiyor olduğuna ussal ve deneyimsel anlamda ayna tutmaktaydı. Aynalaşma; olgusuna bağlı olay ve idrak belirlenimli, maruz ve katılımcı olmakta gerçekleşir iken ussal ve deneyimsel gerçekleşendi. Diğerinin varlığı; katmanlı yaratım bağıntısında karşılıklı var olma olanağının mümkün kılınmış olması dolayımında, ilke içerikli plana göre olumsuz veya olumlu anlamda olay belirlenimli gerçekleşir iken diyalektik işlevsel olan planın bir parçası olarak gerçekleşiyor olsa da aynalaşmanın bir nesnesi kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

Surede; varoluş, nesnelere dolayımında hep hakikat ile aynalaşmaya dair gerçekleşir iken aynalaşmanın idrakine varması gereken müslimlere dikkat çekilir. İnsanlık tinine değil de yeryüzüne kök salma çabası içinde olup, kaybedecekleri dolayımında korkularını aşamayan insanın, aynalaşmaktan yoksunluğuna da dikkat çekilmiş olur. Surede yeryüzüne kök salmaya çalışan insanlar konu edilir iken onlara gıpta edilmemesi net olarak ifade edilir. Önemli olan; niceliğe dair olup da sürekli kılınamayacak olan büyük değil, anlam-değer yüklü olarak

gerçekleşir iken sürekli kılınabilecek olan büyüklüktü. Nicel büyüklüğün gaflete sebep vermemesi gerektiği, Huneyn savaşı emsalinde de anlamlı kılınır... ki bu bağlamda önemli olan Allah ile kazanılmış anlam-değer yüklemli gerçekleşen büyüklüktü.

Bu bağlamda yeryüzüne değil de insanlık tinine kök salması gereken insan muhatap alınır. İnsanlık tinine kök salan için ise yeryüzü, yeryüzü merkezli olarak mülkiyet belirlenimli kök salınacak yer değildi. Elbette yeryüzüne dair mülkiyete ve nimetlere ihtiyaç vardı. Bunun için dahi olsa savaş vermek gerekmekteydi. Ancak niyette, yeryüzüne kök salmak değil, insanlık tinine kök salmak olması gerekendi. Böyle olduğunda yeryüzü insanlığa mabet ekin olmuş olacaktı. İnsanlık tini de yeryüzü zemininde mabet belirlenimli ekin olacaktı. Allah da tanrısalları gereği, tanrısalların bilfiil ve ilişkilerde gerçekleşmesi dolayımında bulunacak olandı.

Ekin; kendinden fazla vermek ve fazla verdikleri dolayımında hak ediş belirlenimlerinde hasat edilendi... kendinden fazla verilmiş olup da fazla verdikleri dolayımında gerçekleşen de metafizik gerçekleşiyor iken ekin, metafizik gerçekleşendi. Başka bir deyişle de öznesi ve nesnesi olup da fazla verilmiş olunan her olgu ekindi, fazla verilen dolayımında öznesi ve nesnesi olunan ve bilfiil gerçekleşir iken hak ediş belirlenimli gerçekleşen her olgu da hasattı. Varlık âlemi ekindi... varlık âleminde bilfiil gerçekleşen tanrısallar, meleke veya karakter içerikli kimlik belirlenimleri hak edilmiş gerçekler olarak hasattı. İnsan ekindi... insanlık tininde gerçekleşen tanrısallar hasattı. Din ekindi... insan din mabedinde hasat edilen kâmil insan olması gerekendi. Varlık âlemi ekindi... halifetullah anlamında insan hasattı. İnsanlık tininde gerçekleşen sanat ekindi... sanatçı olmak hasattı. Felsefe ekindi... filozof olmak hasattı. Aile ekindi... anne, baba, yakın akrabalar olarak karakter içerikli kimlik sahibi olmak hasattı. Devlet ekindi... hak ediş bağli yönetici olmak hasattı. Bu örnekleri dileyen istediği kadar çoğaltabilir.

Demek istediğim ise Tevbe suresinde artık varlıkta yer tutan insanın,

insanlık tininde tarih varlığı olarak yer tutmayı sürekli -kalıcı- tutmasıydı. İnsanlık tini tanrısalların hasat edildiği ekindi. Bu neden ile hak, adalet, rahmet üzeri bina edilmesi gereken iken zan, batıl, yalan, riya vb. belirlenimlerden arı kılması gerekendi. Bunun içindi ki ekin ve hasadın; gözetilerek, her şeyinden haberdar olarak denetlenmesi ve hakkı gereği yönetilmesi gerekmekteydi... ki bu anlamda sure; insanlık tininin, ekin olma içeriğinde ve hasadına yönelik nelere dikkat edilmesi gerektiğinin, yönetimine dair içeriğe haizdi. İnsanlık tini sadece insanın ekin olarak tanrısallar hasadında bulunduğu bir alan değil, Çift yönlü varoluş nedeni ile Allah'ın tanrısallarının ekin olup da karakter içerikli kimlik belirlenimli olarak hasat edildiği tinsel alandı.

Bunun içindi ki ayet sonlarında surenin kendi anlam içeriği ile de bağıntılı olan Allah'ın tanrısallık isimlerinin hatırlatılmış olduğuna tanıktık. El- Alim, El- Hâkim, El- Aziz, El- Kadir, El- Gaffur, Er- Rahim, Es- Semi, Et- Tevvab, Er- Rauf vb. kimlik belirlenimleri hatırlatılır. Sure genelinde El Alim ve El- Hâkim, El Gaffur ve Er- Rahim isimleri, surenin anlam bağlamı ile doğrudan ilgili olarak surede yer alır. Özellikle El- Hâkim ismi; Allah'ın hikmet sahibi olduğu anlamını taşımak ile beraber, El- Alim ismi ve hikmet içeriğinde bilen olması bağıntısında egemen olan anlamını taşımaktaydı. Hikmet ile iş gören, hikmet sahibi olarak yargı sahibi olan ve egemen olan iktidar sahibi Allah El- Hakim'di. El- Melik ismi, iktidar alanı olup da yönetici olan anlamını taşıyan iken El- Hâkim ismi hikmet ve egemenlik sahibi olarak yargı ve iktidar sahibi olan Allah'ı tanımlamaktaydı.

Böyle olmak ile beraber bu isimler; sadece ismin hem ussal bir tanımlama hem de olumsuzladıkları dolayımında ussal bir tanımlama olması içeriğinde ifade edilmiş değil, varoluşsal olarak insanlık tininde talim edilebilir iken hak edişe dair hasadı yapılabilecek olanlardı. Bu da Er- Rauf ve Er- Rahim isimleri Allah'a ait gerçekleşiyor olsa da Resulü emsalinde talim ediliyor olmasında gösterilmiş olmaktadır. Allah kullarını yönetici olmakta sınavandı... ki Resulün de yönetici olarak yanında olanları sınaması gerektiğini ifade etmekteydi. Böylece hikmete dair yanında gerçekte kimler var ise onlar ile ekine devam

etmesi gerektiğinin idraki edinilmiş olsun. Hikmette dair böyle olsa da esasta yöneticilik dahi Allah'a ait, kula dair gerçekleşmekteydi. Bu anlamda karşılıklı varoluş içinde ekin ve hasat, benzer ve farklı olma, ayrı değil ama aynı da değil olma bağıntısında aynalaşmaya dair oluş içinde, üst bir düzeyde gerçekleşmekteydi.

Aynalaşma oluşu içinde Cenabı Allah; bende bana yakın, sende sana yakın olma bağıntısında her kişiye; hangi tanrısallar ile gerçekleşme olanağı vermekteyse o tanrısallar bağıntısında aynalaşma olanağı vermekteydi. Tanrısallar Allah'a ait gerçekleşiyor ve yaratılmış olana dair kılınmış olmakta da gerçekleşiyor iken her kişi için Allah, kendisinde kendisine yakın olmakta bulacağıydı... varoluş da böylesi var olma olanağında çift yönlü ve olay belirlenimli aynalaşma olanağında da çift yönlü gerçekleşmekteydi.

Aynalaşma olanağı içinde artık, yeryüzünün nesnelliği zemininde kök salınması gereken insanlık tiniydi, gelecekti... Allah ile miras alınacak olan cennetti yani gerçekleştirenlerin, yaratım dolayımında biçimleneceği/ biçimlendiği ekin yurdu olan yurttu. Kimisi de cehenneme kök salmakta iken onlara tevbe kapısı, tevbenin, mesul kılınmış olan kendilerinde gerçekleşmesi kaidesi ile açtı. En geniş biçimi ile yeryüzünde açtı. Şimdi ve burada olmak, ekin oluşu içinde gerçekleşir iken gelecek hep hasat olarak gerçekleşmekteydi. Tarih de hasadı idrak ediyor olmanın ekin alanı olarak, hasada dair deneyimlerin dersleri ile hasat edilmesi gereken geçmişti.

İnsan, insanlık tinine ve geleceğe kök salar iken asli olarak varlıksal ve öznelliğe dair varoluşsal anlamda kökünü Allah'ta bulması gerekendi. Bu anlamda surede tevhid; yaratım belirlenimli varlık olmaya dair ve varoluşsal olarak tanrısall belirlenimlerde kökünü Allah'ta bulmuş olmanın köksel ilmiydi.

Tevbe suresi, Enfal suresinin devamı niteliğindediydi. Savaş ile tarih sahnesine çıkan insanın, toplumsal yaşamı da düzenlemesi gerekmekteydi... ki yurt edindiği yerde kök salmış olarak tarih sahnesinde artık yerini almış olsun. Ancak savaş ve birikimlerinden,

mülkiyete dair edindiklerinden vazgeçmek söz konusu olduğunda sure, savaşın ve fedakârlık gösterilmesi gerekenlerin savaş ve korku bağintısında imtihan olduğunu da göstermekteydi. Surede korku, savaş ve kaybedilecekler dolayımında gizli yüklem olarak işaret edilmiş olmaktadır. Sonuçta aşılması gereken iken yeryüzüne kök saldıkları ruhuna işlenmiş olanlar, ruhlarına işlediklerinin fayda vermeyeceği sonuç ile karşılaşmaktan kurtulamayacaklardı... ki ruha işlenmiş olan bedene, cana işleniyor olarak bulacakları olacaktı. Bu dahi her canın yaptıkları dolayımında aynalaşacağı/ aynalaştığı bir varoluşta gerçekleştiğine dikkat çekmekteydi.

Söz konusu kök salmak ise her anlamı taşıyacak dile dair biçim gerekirdi. Her ruhu taşıyacak kıvam belirlenimli bedene ihtiyaç vardı. Her anlam-değer içeriğini taşıyacak toplumsal yapılanmaya da ihtiyaç vardı... ki tevhid ve toplum söz konusu ise en temelde ihtiyaç olan devletti, yurt kılınmış olana kök salmaktı. Ancak, ekin yurduna kök salar iken önceliğin yaşamsal anlamda tevhide dair olarak Allah olduğu ve yaşananların sonuçlarının hasadı olan ahiret olduğunu da unutmamak gerekmekteydi. Yani yeryüzünde ilahi devletin izdüşümü olan devleti, tevhid ve rahmet öncelikli olarak bütün zorluklara, savaşa rağmen yeryüzüne kök salmak için değil, insanlık tinine (öznelliğe dair anlam-değer dünyasına) kök salmak için Allah ve insan merkezli olarak incelemek ve kurmak gerekirdi.

Devlet Allah'ın devletiydi. Taht anlamında arşın hükümrani, yani varlık âleminde devlet sahibi olup da hükümrani -yönetici- olan Allah'tı. Allah'ın devletinde varlık bulmuş olan her yönetici, tevhide önceleyerek rahmet üzeri olmalıydı. Söz konusu devletin, yurdun kökleri olan insanlar ise öncelik hep onlarındı. Elbette diğerine de çatı olmak kaydı ile hukuk öncelenmeliydi ama söz konusu adaletin tesisi ise hak edişe bağlı olarak kök olan yurttaşlarına sahip çıkan devlet olması gerekendi.

Surenin 111. ayetinde "Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da

yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah'tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin” denilir iken Allah devlet sahibi olarak kullarına sahip çıkandı. 128 ayette “Andolsun ki size kendi içinizden öyle bir Peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şereflidir, sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir, size çok düşkündür ve müminlere karşı çok rauf ve rahimdir” denilir iken Allah tevhid belirlenimli olarak Resul'ü üzerinden kullarına sahip çıkandı. Artık kul, devlet sahibi olan Allah'ın kuluydu ki sahipsiz değildi. Tevbe dahi, devletinde kulunu sahiplenen Allah'ın bağışlamaya dair açık kapısıydı. Muhacir ve Ensar emsalinde onları örnek alan iman edenlerin Allah'tan razı, Allah'ın da onlardan razı olduğunu ifade eden 100. ayet dahi kullarını sahiplenen Allah'ı işaret etmekteydi.

Sureye dikkat edildiğinde fedakârlığa dair gerçekleşenlerin arındırıcı olduğu ifade edilmek ile beraber Allah'a yükseltici olduğuna da dikkat çekilmiş olmaktadır. Arap veya bedevi, kadın veya erkek demeksizin Allah rızanı arayarak iş görenlerin hak edişe dair fırsat eşitliğine sahip olduklarını da görmekteydik... ki bu dahi kendi için olanları sahiplenen bir Allah olduğunu göstermekteydi. Gelirleri ihtiyaçlıya veya hizmetliye taksim ederken dahi kullarını sahiplenen Allah'a tanıktık.

Sureye farklı bir açıdan bakar isek faydacılığın da konu edinilmiş olduğunu görmekteydik. Dünyevi faydacılık (pragmatik) konu alınmak ile beraber gerçekte fayda -rahmet- olanın sonuç belirlenimli olarak kişiyi yükseltici olan, özgürleştirici olan, herkesin rahmetine -iyiliğine- olan olduğu görülür. Sonuçta kişiyi cezaya mahkûm kılıcı olan değil, kötülükten arındırıcı ve Allah ile özgürleştirici olanın insanın faydasına olduğu belirtilmiş olur. Kafirlerin yeryüzünü dünya kılmış olarak kök saldıkları kazanımlarının aldatıcı olduğu ve buna aldanılmaması gerektiği, Hazreti Resul emsalinde 55. ve 85. ayetler dolayımında net olarak ifade edilir. 55. Ayet: “O halde onların malları da evlâtları da seni imrendirmesin; çünkü Allah onlara dünya hayatında bunlarla eziyet çektirmeyi ve canlarının da kâfir olarak çıkmasını murat ediyor.” 85. Ayet: “Onların mal ve çocukları seni imrendirmesin. Allah bunlarla, onlara dünyada azap etmek ve canlarının inkârcı olarak çıkmasını

ister.”

Yukarıda belirtilen 111. ayette de yeryüzüne kök salmış olmakta değil, yeryüzü kazanımlarını Allah için kılar iken faydayı Allah'ta bulmak gerektiği net olarak anlatılır. Elbette yeryüzü gerekliydi ama gerekliliği dışında değer yüklemine bulunarak Allah'ın hakikatine kör ve olması gerekenlerin gerçekleşmesine engel olmamalıydı. Aile, soy, servet vb. birçok şey elbette gerekliydi ama söz konusu Allah'ın hakikati, O'na göre dünya kurulumu ve yaşananlara bağlı gerçekleşecek sonuç belirlenimli gelecek ise faydacılığa dair öncelenmesi gereken, taviz verilmeden gerçeğin, tevhidin, rahmetin hayata geçirilmesiydi. Bunun için en temelde ihtiyaç olan ise devlet ve medeniyet merkezli kültürel iktidarın tesis edilmesiydi. Merkezinde mabedin olduğu ahlak biçimsel varoluşta tevhid ve rahmet hep öncelenmesi gerekendi.

İnsan emekti. Bu anlamda kaybetmekten daha çok kazanılmaya çalışılması gerekendi... ki özür kapısının açık olduğu genişlikte rahmet hep öncelenmeliydi. Böyle olmak ile beraber, kafir veya münafık olan ve mümin olan, hak edişe bağlı olarak aynı tutulmayacakları adalet ve rahmet üzere karşılık görecekleri. Hak edişe bağlı karşılık gördükleri dolayımında da Allah ile aynalaştığı varoluşta kendi olmayı hak ettikleri nitelikte bulacaklardı.

Sure, faydacılığı konu alır iken öncelik durumuna ve sonuç belirlenimine göre hangi faydadan bakılması gerektiğine dikkat çeker. Artık yeryüzünde kök salması gereken insanın yeryüzü merkezli olarak dünya kurulumuna dair kök salması değil, yeryüzü nesneliliği zemininde insanlık tıne, geleceğe ve gideceği âleme kök salıyor olarak var olmasının kendisinin faydasına olacağı belirtilir. Dinin ruhsal olarak faydaları olmak ile beraber, öncelik, ilahi devlet izdüşümünde Allah ile insan, tevhid ile rahmet, devlet ile toplum, kültür ile medeniyet bağıntısında kök salmanın olanaklarının değerlendirilmesi gerektiğiydi.

Genel anlamda sureye bakıldığında; Allah'ın tanrısal devletinde ilkesel gerçekleşenler bağıntısında, yeryüzünde Allah gibi olması gereken insan betimlenir. İnsan; devlet sahibi olmak için savaşmayı göze alacak,

insanlık tinine kök salmak için fedakârlıklarda bulunacak, diğerine verilmiş olanlar ile dikkatini dağıtmayacak, kendi olanakları dahilinde hak ve rahmeti adalet üzeri tesis etmesi gerekendi. Allah'tan aldığı dehası; olumsuz faydacılık yani fırsatçılık sebebi ile günde olanların anlamayacağı olup da tarihe özne olduğunda gelecek belirlenimli olarak anlaşılacak olandı. Dikkatini kaybetmeden, Araf suresi ve izleğinde salihlere dair geçmişin mirasını kendine katar iken geleceği biçimleyen her yeni açılım ve oluşumda geleceği miras alacak olandı. Bu, Allah ile kulu arasında vaade dair bir sözleşmeydi... ki Allah, ayetlerinin gerçek olduğu belirlenimleri ile de göstermekteydi ki vaadine güvenilecek tek varlıktı.

Surenin insanı; artık yeni kurulan dünya oluşu içinde, tarihin izleğinde biçimlenip de geçmişin uzantısı olan her türlü olumsuzluğu aşabilen savaşı ruha sahip olmak ile beraber yönetici akla sahip olması gereken insandı. İlkeselliği gözeten yönetici ve asker gibi olması gerekenden taviz vermeden sonuca doğru yürümesi gerekendi. Yönetici rol modelinde izzet, asalet olması gerekendi. Zillete sebep olan veya nimet altında bırakan yardımlardan bağımsız ayrıca zaafı kontrol edebilir olmak, yönetici olanın ahlaki olması gerekenlerdendi.

Surenin insanı; Allah ve insan merkezli olarak Allah'a aidiyet te insana dair mesuliyet te vazife idrakini taşıyan/ taşıması gereken insandı. Yönetici olarak ilişkileri yönetebilecek donanımda yeterlilik göstermesi gerekendi.

Allah'ın aynalaşmaya dair gerçekleştirdiği varoluşta, hak olanı ve olması gerekenleri daha net görmüş olmaktadır... ki vahiy; bir bilgi kaynağı olarak varoluşu, aynalaşmaya dair gerçekleşme içinde daha iyi anlamayı olanaklı kılmış olmaktadır. Surede aynalaşmaya dair ifade edilenler dahi ilişkileri yönetmenin bir belirlenimi olarak surede yer almaktadır. Vahyin aynalaşmaya dair olanak açılımı; gerçeğe, tanrısalının gerçekleşmesi/ gerçekleştirilmesi ile Allah'a tutunmak gerektiğini bir daha göstermiş olmaktadır. Enfal suresinde kontrol, Tevbe suresinde yönetim bilimi seviyesinde, yöneticiliğin bir olanak

belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

İslam'da öncelenen devlet,ırka dayalı ulus devlet değil, ilkenin gerçekleşmesine dair bengiselliği, zamansızlığı içeren devletti. Herkese açık ama ilke gereği hak edişi önceleyen devlet modeliydi. Devletin kurucu ilkeleri de tevhid, gerçek, adalet, fedakarlıklara bağlı rahmetti. Savaş ve kök salmak da tarih öznesi olmanın kaçınılmazıydı.

Sure besmelesiz başlamaktaaydı. Kimi yorumcuya göre Enfal suresinin devamı olduğu için besmelesiz başlamış olmaktadır. Kimi yorumcuya göre de besmeleyi şerif rahmeti içerir iken surenin ihtar içerikli tehdit içeriyor olarak başlaması ve tehdide haiz ihtarın sure boyunca devam etmesi sebebi ile sure besmelesiz başlamış olmaktadır. İhtar, tehdit veya fesih rahmete muhalif bir içerikte ele alındığından sure besmelesiz başlamış olmaktadır. Allah'a düşman olanların sure boyunca sadece eleştirilmesi değil, başarısızlığa uğramaları/ uğrayacak olmaları, dünyevi kazanımları olan soy, aile, servet vb. olanları kaybedecekleri ve sonuçta da cezayı hak etmiş olmaları sebebi ile hak edilmiş cezanın uygulanacağı net olarak ifade edilir. Allah'a düşman olup da yeryüzüne kök salmaya çalışanlara karşı Allah'ın rahmetini kesmiş olması sebebi ile sure besmelesiz başlamaktaaydı.

Böyle olmak ile beraber Allah'ın müminleri sahiplenmesi, kendisine veliler kılmış olması, onları muhafaza ediyor olması, Rauf ve Rahim olarak muameleyi onlara hak kılmış olmasından da anlaşılmaktaaydı ki surede rahmeti hak edenler ve hak etmeyenler net olarak sınıflandırılmış olmaktadır. Yani sure içeriği gereği besmeleyi şerifi hak edenler ile hak etmeyenlerin ayrışımına da dikkat çeker iken rahmeti hak edenler ve hak etmeyenler, rahmetin hak edilmesinin sebepleri ve hak edilmiyor olmasının sebepleri surenin konusuydu.

Surede; hak edişe bağlı olarak rahmeti hak edip etmiyor olmaya göre sınıflanmış olma veya ilkeye bağlı yaşam ve menfaate dair yaşam arasında toplumsal olarak net ayrıma gidilmekteydi. Hak edişe bağlı olarak sonuçların kaçınılmaz olduğu bir varoluşta, özrün -tevbenin-merkeze alınması dahi rahmettendi. Hak edişe bağlı sonuçlar söz

konusu olduğunda öze bağlı olarak insan kazanımı önemsenmek ile beraber özür, ilkeye bağlı asimilasyonun bir parçasıydı.

Modern yaşamda asimilasyon her ne kadar olumsuz anlamda eleştirilerin konusu olsa da Kur'an'ın genel anlam içeriklerinden olan, hakikat ile var olduğunun surede de hatırlatılıyor olmasından bakıldığında, hakikat herkesin hakikati iken herkese açık olmak ile beraber, kendi olmaya dair özgünlük yitirilmeden kimliğe ve aidiyete dair asimilasyon haktı. Hakikat ile var olduğun gerçeği dolayımında düşünce, iman ve tevbe ile asimilasyon -benzeşmek- korunmaktaydı. Böylesi asimilasyonda tektip kılmak değil, kendi olmaya dair yeterliliğin korunmasına bağlı olarak özgünlük olması gerekendi. Zaten söz konusu yaratımda özgünlüğün öncelenmesi olduğunda, hakikat ile var olmanın olanağından özgünlüğün korunması gerekirdi.

Bu nedenle İslam'da asimilasyon; tektip kılma düzeyinde değil, liyakat ve aidiyet düzeyinde gerçekleşmesi gerekendi. Hakikatin evrensel olması, yolun benzer belirlenimlerde gerçekleşiyor olması ve insan ile İslam kimliğinde tümele dair benzer olmak, aidiyet ve sorumluluk belirlenimlerinde benzeşmeyi kaçınılmaz kılmaktaydı.

Fıtrata dair yeterlilikler veya yetersizlikler yani kabiliyet farklılıkları, ilişkilerde anlam-değer yüklümlü gerçekleşen diyalektik varoluş ve hak edişlere göre sınıflanıyor olmak sebebi ile herkesin aynı olmadığı varoluşta, Allah'ın hakikatine dair teklif; tektip kılıyor değil, aynı zeminde var olanların aynı zemini çatı kılıyor olarak ortak bir dünyada buluşmanın olanağına dikkat çekmekteydi. Ortak gelecek idealinde buluşulmakta ise asimilasyon zaten olması gerekendi.

Asimilasyonda dikkat edilmesi gereken bir durum da "Dinde zorlama yoktur" ayeti gereği zorla değil, gönüllük esasına bağlı olarak rıza ile asimilasyonun iknaya dair gerçekleşmesiydi. Zorla yapılacak her güzellik, aidiyeti olmayıp da yabancı olunandı. Gönüllü olarak katılımcı olunan ise aidiyet duygusunun, duyarlılığın tesis edilmiş olması ile yabancılığı aşmayı olanaklı kılmış olacaktı. Yunus suresinde göreceğimiz, teklifte ısrar edilmemesi gerektiğinin ana sebeplerinden

bir tanesi de gönüllük esasına göre düzen, uyum ve sonuçta da bütünlüğün tesis edilmesidir. Gönüllük esasına göre gerçekleşmeyen her katılımın; sonuçta hakiki olmamaya, riyaya, yaptıklarını yadsımaya, hainliğe eş deyişle de münafıklığa neden olduğu görülmektedir. Haksızca muhalif olmak, sorumlu olduklarını yapmamak, yapıyor ise eğer angarya saymak, dalga geçmek vb. ne var ise aidiyet duymuyor olmanın sonucunda gerçekleşenlerdir.

Bu durumda, gelecek idealinin gerçekleşmesinden yana içeriden tehlikeye atacak, dışarıdan tehdit edecek her türlü düşmanlığa karşı hazırlıklı ve savaşçı olmak gerekmektedir. Sonuçta batıl zayıf olacak ve hak tesis edilecek ise ya bizdensin ya da bizden değilsin sonucuyla da karşı karşıya kalmak kaçınılmazdır. Bu durumda surede, yönetici olanın düşmana karşı net, kararlı, sert mizaçlı olması beklenir iken refiklere yönelik rahim ve rauf olmakta aidiyeti sürekli kıldığına dikkat çekilir.

Ceza ve mükafat, sertlik ve merhamet/ şefkat, barış ve savaş, aidiyet ve yabancılaşma, sorumluluk ve kaçmak surede dikkat edilir ise, diyalektikliğe bağlı olarak aynı oluş içinde ele alınmaz. Diyalektik oluş içinde olgu ve olay bağlamlarına bağlı olarak farklı biçimlerde gerçekleştikleri gösterilir. Surede Allah sert karakter sahibi yönetici rol modelinde görüleceği gibi, refik olanlara ve hakiki tevbe edenlere merhamet sahibi olarak da görülmektedir. Rahim ve Rauf tanrısalları karakteri bulmuş Resul için de yönetimde yumuşak huylu latif değil, sert mizaçlı veya kişilikli olması beklenmektedir. Karakterinde Rahim ve Rauf olan söz konusu yöneticilik ise sert karakterli değil ama sert kişilik belirlenimli olarak olayın ciddiyetini koruması gerekirdi... ki batıl var ise açık olsun, hainler var ise açık olsun ve hainler üzerinde hak ile galip olarak, değişimlerine neden değilse de zarar vermektense yana bastırılmış olsunlar. Surenin 43. ayetinde "Allah seni affetti de doğru söyleyenler sence belli olmadan ve kimlerin yalancı olduğunu bilmeden niçin onlara izin verdin" denilir iken bu duruma dikkat çekilmişti.

Aşağıda geçen ayetler de yukarıda konu edilen ceza-mükafat, sertlik-

merhamet vb. açılımlarda yönetici rol modelinin olması gerekenlerine örnek olarak verilebilir:

13. ayet: “Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size tecavüzü ilk defa kendileri başlatan bir kavimle savaştığınız mı? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allah, - gerçek müminler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”

38. ayet: “Ey iman edenler! Size ne oldu ki, “Allah yolunda seferber olun” denilince yerinize çakılıp kaldınız; yoksa ahiretten vazgeçip de dünya hayatıyla yetinmeye razı mı oldunuz? Halbuki dünya hayatının sağladığı fayda ahiretinkine göre pek azdır.

20. ayet: “İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.”

39. ayet: “Eğer Allah, yolunda sefere çıkmazsanız, sizi elem dolu bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir toplum getirir. Siz ise O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”

73. ayet: “Ey peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara karşı çetin ol. Onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir varış yeridir orası!”

84. ayet: “Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resulünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.”

128. ayet “Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.

Özellikle 84. ayette “Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resulünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler” ifade edilene dikkat edildiğinde, hak ilkesine bağlı olarak ortak dünya, ortak gelecek idealine aidiyet duymayanların,

aidiyet belirlenimli gerçekleşen kültür uygulamalarından mahrum edilmiş oldukları ifade edilir. Dolayısıyla da aidiyet duymayanların, aidiyet belirlenimli gerçekleşen uygulamaları hak etmedikleri de ifade edilmiş olur.

Allah, deneyimize bağlı olmadan var olup da deneyime açık kendi ile var olduğumuz varlıktı... ki bilimsel anlamda ilke belirlenimli gereklilik kabulü ile insan; Allah'ı tasarlamış veya kendi yaratmış olarak tininin bir parçası kılmakta bilen değil, tanrısal varlık belirlenimleri ile bilinmeye açık varlıktı. Tanrısal belirlenimlerini talim eder iken Allah'ı bilme olanağına göre yaratılmış varlıktı. İnsan; dil dolayımında da gerçeği, kavramsal modellemeler ile bilmeye açık kılmaktaydık. Dilde Allah, insanın yarattığı olmaktan öte, özde hakikat olan yaratıcının, insan dolayımında kendisine hak kıldığı kimlik belirlenimiydi.

Cenabı Allah; varoluşun merkezinde idrak edilmesi gereken ana neden olan hakikat olması sebebiyle temelinde Allah'a iman, tevhid ve takva olan, çatı olması gereği ile de herkese açık fırsat eşitliğinde ve hak edişlere göre sınıflanmayı olanaklı kılan hukuki yapısıyla rahmete dair kurumsal yapısallığa haiz devletin öncül örneğiydi. Kendisi ile özgünce var olmanın olanağında, sonuçlara bağlı olarak özgürce yaşamak da vardı.

Asimilasyon da hakikatin yani kişinin kimin ile var olduğunun gerçeğinin teklif ediliyor olması dolayımında değerlendirilmeliydi. Hak edişlere göre biçimlenen varoluştaki sonuç merkezli yaşamak söz konusu ise gazaba dair sonuçlardan korunmanın olması gerekeni olarak koşullanmaktaydı.

Kişi veya gruplar teklifi kabul etmiyor ama barışı öncelemekteler ise hayati bir zarara sebep vermedikleri ve değerler alanına tecavüz etmedikleri sürece barış, riayet edilmesi gereken kurallar gereği uygulanması gerekendi. Barışın karşılıklı ilişkide tesis edilmesi dolayımından da anlaşılmalıydı... ki artık varlık alanında varlığınız kabul edilmiş olmakta ve siz barışı biçimlendirdiğiniz yönde varlık alanına

tarix öznesi olarak çıkmış olmaktadır. Artık bir güç odağı olarak dikkatler, çekinceler ile beraber üzerinizdeydi. Kimlik ile varlık olarak onanan, barış ile varlık âleminde kendine alan açmış olması dolayımında onanmış olmaktadır. Ortak irade sağlamış olarak da gelecek idealini, hayata taşıma olanağı bulmuş olmaktadır.

Her kuruluş aşamasında, diğerinin öteki kılınıyor olması dolayımında varoluşa dair toplumsal zemin edinilmesinin kaçınılmaz olduğunu da surede görmekteydik. 28. ayette; ortak mülkiyet ve değer alanından, düşmanın atılıyor, çıkarılıyor olması da yeni oluşumun değer alanını göstermekteydi. 28. ayet: “Ey iman edenler! Bilin ki Allah'a ortak koşanlar pislige batmışlardır; artık onlar bu yıldan sonra Mescidi Harama yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan endişe ederseniz, unutmayınız ki Allah size -dilerse- kendi lütfuyla bolluk verir. Allah bilmekte, hikmetle yönetmektedir” denilir iken artık öteki dolayımında görünüş bulan anlam-değer alanına tanıktık. Ortak mülkiyet ve değer alanından, düşmanın atılıyor/ çıkarılıyor olması da yeni oluşumun değer alanını göstermekteydi.

Anlam-değer alanı belirginleşirken ya bendensin ya da benden değilsin çerçevesinde gerçekleşen her kuruluş aşaması, toplumsal zemin edinmek için kaçınılmaz olarak gerçekleşmiş olmaktadır. Kuruluş aşaması tamamlandığında, artık her kişi veya grup, olumsuz anlamda faydacı yani fırsatçı olarak değil, hak edişe bağlı yerindeliğine göre toplumsal mesuliyetlere muhatap kılınmış olarak olması gerekenlerini yapmak zorundaydı. Toplum, fesada yer vermeyecek biçimde anlam-değer yüklemine zemini olması gerekendi... ki ümmet veya millet anlamında vücut kazanmış olsun.

Surenin 29. ayetinde “Ehli kitaptan oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resul'ünün haram kıldıklarını haram tanımayan ve hak dini din olarak kabul etmeyen kimselerle, küçülmüş -teslim olmuş- olarak elleriyle cizye verinceye kadar savaşın” denilir. 29. ayet; artık devlet niteliği kazanmış olmanın temel özelliğini belirtmektedir. Egemenliğin kabul edilmesi ve düşmanın vergiye -

güvenlik haracına- bağlanması, kendi içinde topluluk olmaktan, devlet nitelikli organizasyona geçildiğinin göstergelerindendi.

30 ve 31. ayetler ile de inkârcılardan, müşriklerden uzak olarak toplumsal yapının anlam zeminine tevhid yerleştirilmiş olur. Başka bir deyişle de devlet; salt mekanik işlevsel değil, çalışma motivasyonunu ilke gereğinde bulan organik yapısallığa haiz kurumsal yapıydı... ki söz konusu İslam ise devlet, tevhid akaidine -esasına- bağlı yapılanmış olması gerekendi. 31. ayet: “Allah'ı bırakıp da din âlimlerini, rahiplerini, özellikle Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa tek bir Allah'a kulluk etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka tanrı yoktur; O yüceler yücesidir. Onların yakıştırdıkları eş ve ortaklardan bütünüyle uzaktır.” 32. ayet: “Onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla üfleyip söndürmek istiyorlar. Allah ise, kâfirler hiçbir zaman hoşlanmasa da nurunu mutlaka tamamlamak istiyor.” Bu iki ayette; yanlış itikat ve inkâr sahipleri dolayımında tevhidin, toplumsal yapıda esas olması gerektiği de vurgulanmış olur.

Özellikle 32. ayette; Allah'ın nurunu tamamlayacak olması ifadesinin birçok yorumu olsa da sure bağlamında bu ayet; tevhide, hak olana, adalete ve rahmete dair gerçekleşmesi gereken toplumsal ekini Allah'ın tamamlayacağı mesajını taşımaktaydı. Surenin 48. ayetinde de “Andolsun ki önceden fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri hâlde Allah'ın emri yerini buldu” denilir iken insanlık tininde hak -gerçek- olana bağlı olarak ekinin gerçekleştiği artık teyit edilmiş olmaktaydı. Tevhide, hak olana dair anlamın/ sözün gerçekleşiyor olması bağıntısında Allah'ın varlık niteliği olan nurdan istifade edilmesi ve toplumsal ekinde Allah'ın tanrısalları ile görünüş bulması olanaklı olacaktı.

İnsan Allah'ın nuru ile nurlandıkça, olan bitenin gerçekliğine daha açık olacaktı. İlişkilerinde de anlayış ve uygulamaya dair olarak tevhidin tesisi ile insanlık tini artık hem ekin hem de tanrısalların hasat edilmiş olduğu anlam-değer yüklü tinsel/ öznel alandı.

Toplum, tanrısalların gerçekleştiği ekindi. Tevhid esasına bağlı olarak tanrısalların gerçekleşmesi gerekmektedir. Tevhidi genele yaygın tesis etmek ise devletin çatısı altında, devletin tevhid esasına göre hizmet öncelikli yani tanrısalları genele yaygın tesis etmesinde, gerçekleştirmesinde olması gerekendi.

İslam devlet yapılanmasında hakikat hem varlıksal anlamda zemin hem de varoluşsal anlamda çatı olan ilke olarak devlete dair yapının biçimini belirli kılmış olmaktadır. Yeryüzü olanağında insanlık tinine, geleceğe kök salmanın en temel gerekeni devletti. Anlam olarak tevhid, uygulamada adalet ve rahmet, devlette öncelenmesi gereken ilkelerdi. Tevhid; hak, adalet ve rahmet ilkelerine bağlı uygulamada da genele hizmet olarak tesis edilmiş olması gerekendi. Surede Resul, modern dünyada artık kişi anlamında temsilci değil de kurum anlamında temsilci olarak tevhid içeriğine göre hak, adalet ve rahmet içerikli tesis edilmesi gereken devletti... ki ilahi devlet artık yeryüzünde hakkı gereği temsil edilmiş olsun. Bu olmadığında da Allah'ın dinine hizmet tam anlamı ile gerçekleşmediğinden dolayı, değişen yani tarih sahnesinde giderilen devletler ve milletler tarihine tanık olmaya devam edecektik.

Devlet konusuna dair ayrıca belirtmek gerekir ise surede mabet olarak işaret edilenler, sadece tapınma yeri değil, toplumsal sorunların da merkeze alınarak çözülmeye çalışıldığı yerdirdi... ki bu anlamda ilk örneği ile mabet sadece Allah'a ibadet edilen yer değil, kısmi olsa da devlet niteliğinde oluşumun gerçekleştiği kurumsal yapıydı. Söz konusu olan, tevhid dair tanrısalların topluma yönelik hizmet ile genelleştirilmesi ise devlet, tanrısalların gerçekleştiği mabetti... ki bu anlamda ilk örneği ile mescid, tanrısalların genele yaygın gerçekleşmesinin olanağı olarak mabet niteliğinde gerçekleşti.

Modern dünyada mabet yerine devlet, toplumun merkezi yapısı olmuştu. Mabedin tanrısalları yani ilkelerin tesis edildiği yer olması ve ilk örnekten hareket ile devlet, mabet misali tanrısalların genele yaygın hizmette, rahmete yönelik tesis edildiği yapı olmalıydı. Araf suresinde mabet insandı, dünyaydı, toplumdu... Tevbe suresinde de mabet

devletti. Devlet medeniyet olmanın gereğiydi. Çoklukta bütünlük hep yeni bir düzeyde ve farklı belirlenimlerde gerçekleşmekteydi.

Surenin ana başlıkları: ihtar ve ihtarın sürekliliği, korku, tevhid, tevbe, bağışlanmak, aynalaşma, faydacılık, devlet, sadaka veya zekât, kök salmak ve sahiplenmek, karşılıklı rızanın ve güvenin yani selametinin tesis edilmesi, ortak gelecek idealinde buluşmak, ilahi devlette var olmakta iken devlet sahibi -yönetici- Allah'a tevekkül edilmesiydi. Devlet sahibi Allah'ın, vaat sahibi olarak vaadinin gerçek olduğu ifade edilirken yani bu anlamda kendisine tevekkülden yana şüpheye düşülmemesi gerektiği vurgulanır iken fırsatçılık, faydacılık, haksızca imtiyaz talepleri ve bunların merkezinde yer alan korkuların Allah'a tevekkül ile aşılması gerektiği de surenin ana konularındandı... ki bu anlamda sure bireysel anlamda muhatabı öncelemekteydi.

Böyle olsa da sure genel anlamı ile toplumu önceleyecek anlatıya haizdi. Allah'ın varlık âlemindeki yüce devletinde, hükümranlılığında kendisine göre yaşamak artık ilişkilerde öncelenmesi gerekendi. Korkuları aşmanın en güzel yöntemi de Allah'a iman, muhabbet, rıza, paylaştıkları ve olması gerekenleri yapmak dolayımında Allah'a gelecek belirlenimli tevekkülde bulunmaktı. Allah vekildi ve vekil olması hakkı gereği kendisine işlerinde ve gelecek belirlenimli vaadinde güvenmek olması gerekendi.

Sure toplum kurucu ana konuları içerir iken özellikle öncelenmesi ve dikkat edilmesi konulara ayna olmakta, mercek tutmaktaydı. İdrakimiz ve idrake bağlı deneyimlediğimiz kadar katıldığımız dünya oluşu içinde var olmaktaydık. Anlam-değer ve aidiyet-sorumluluk belirlenimlerinde, gerçekleşen dünyanın bir parçası olabilmekteydik. Yüklem almaya açık yaratım oluşunda hep yeni bir düzeyde varoluş gerçekleşme olanağı bulmaktaydı. Her yeni dünya oluşunda yeni varoluş düzeylerinde insan, kendine hep sürpriz varlık olarak yaratıma açıktı.

Ancak yüklem almaya açık yaratım oluşunda varoluş yazgı belirlenimli gerçekleşen sınırlarda gerçekleşendi, gerçekleşmesi beklenendi. 50.

ayet “Sen iyi bir sonuç elde etsen bu onlara üzüntü verir; ama başına bir musibet gelse, ‘Biz tedbirimizi önceden almıştık’ derler ve sevine sevine dönüp giderler. 51. ayet “De ki: ‘Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlamızdır.’ Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar.”

Yukarıdaki 50 ve 51. ayete dikkat edildiğinde, dünya yaşantısına dair gerçekleşenlerin, bencilce faydacılığa, fırsatçılığa veya kıskançlığa dair değerlendirildiğinde hikmetten yoksun bakışıma neden olduğu görülür. 51. ayette “Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir. O bizim mevlamızdır...” denilir iken sadece kader olgusuna bağlı anlamlandırma yapmak eksik olur. Çünkü Kur'an'da yazgı sadece kader değil, hikmet üzeri var olmak, hikmetine bağlı olarak ne için olduğunun belirli kılınmış olmasında anlam-değer yüklü var olmak anlamını taşımaktaydı. Ayrıca gerçekleşenlerin bir plana sadık olarak gerçekleştiğinin anlamını taşımaktaydı.

Yani hikmet, yazgı ile okunduğunda, bir plan bağlamında, olan bitenin gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı... ki bu anlamda “Allah bize ne yazmış ise başımıza ancak o gelir. O bizim mevlamızdır...” denilir iken tanrısal plana dahil olarak gerçekleşenlerin bir mümin tarafından nasıl karşılandığına dikkat etmek gerekir. Dünyaya dair yaşananlar, zor ve sınavıcı iken Allah'tan olduğunun ve bir plana, gayeye bağlı gerçekleştiğinin idraki ile planın bir parçası da olduğunun idraki ile karşılanması gerekmektedir. Bu anlamda insan, yazgısı olan hikmetine açık olması gereken insandı.

Mümin; önceden belirlenmiş bir yazgısı olduğunun idrakinden farklı olarak, yazgı anlamında Allah'ın planının bir parçası olduğunun idrakinde, plana taraf hareket eden olmakta Allah'a rıza göstermekte olandı. Yazgı, Allah'ın olana bitene dair planın bir parçası olmakta gerçekleşendi... ki kişi kendi nedenini, ne için olduğunu, Allah'ın planının bir parçası olmakta değer belirlenimli gerçekleşmekte bulmaktaydı. Olan bitene dair gerçekleşenlere yönelik kendi tasarrufunda olanları gerçekleştirmekten yana vazifeli ve mesul olmak

ile beraber, elinde olmadan gerçekleşen bir varoluş içinde olduğunun idrakinde olarak, belirsizlikte savrulan değildi. Sonuçta Allah'ın iradesi ile uyumlu olarak rahmete dair varoluşta Allah'tan razı ve Allah da ondan razıydı.

Allah'ın insanlığa dair planından bağımsız olmasalar da plana muhalif hareket edenler dahi planın bir parçası olarak plan yönetimin bir parçasıydılar. Allah'ı unutanlar da Allah'ın unuttuğu yani öncelemediği ve değer olarak geriye atmış olmak ile beraber, planda göz ardı edilmeseler de kâle alınmayanlardı. Plan, öncelikli anlam-değer yönetimine bağlı olarak herkesin katıldığı yönde değer kazanmış olduğu geneli bağlayıcı olgu belirlenimli ve süreç belirlenimli olay akışında gerçekleşmekteydi.

Kur'an'daki ayetler ile bakıldığında yazgı; psikolojik ve ussal olarak itiraz edeceğimiz değil, varoluşsal olarak tanrısal planın bir parçası olduğumuz gerçeğini taşımaktaydı. Varlıksal anlamda tür belirlenimli var olmak, kodlanmış inşa olanağında yapı olarak var olmak, fitrata dair tanrısal olanaklar dahilinde gerçekleşiyor olmak vb. varlık olma bakımından var olmanın yazgı belirlenimli olarak elimizde olmadan gerçekleştiği gerçeğini göstermekteydi.

Söz konusu benlik ve bellek bağıntısında var olmak ise yüklem almaya açık olup da yaratıma açık oluş içinde deneyim varlığı olarak var olmak, varlık alanında yüzde bir olanak bile taşımakta değildi. Bunun ile beraber duyum- izlenim, irade-duygu, anlam-değer, haz-arzu, acı-sıkıntı, gülmek-ağlamak vb. gerçekleşenler dahi kişinin kendine ait gerçekleştiğini zannedip de elinde gerçekleşmiyor olup yaratım belirlenimli gerçekleşenlerdi. Bu anlamda varoluş; bahşedilen rahmet ve olanak belirlenimli yazgı olarak gerçekleşmekteydi.

Varoluşa dair gerçekleşenler, insanın tanrısalılığı açık etmesi için de gerçekleşir iken halifetullah yazgısına bağlı gerçekleşmekteydi. Halifetullah olmanın gereği olarak diyalektiği ve aynalaşmayı içeren bir varoluşta diyalektik ve aynalaşma olanağı da insan olmanın yazgısına dahildi... ki bu anlamda çelişki, çatışki ile beraber gelgitler içinde var

olmak kaçınılmaz olduğu kadar gerçekleşenler dolayımında geri dönüşel her varoluş aynalaşmayı da içerecek biçimde yaratıma katılmayı koşullamaktaydı. Varoluşa dair koşullama yazgı olarak gerçekleşmekteydi. Bu anlamda deneyime açık yaratılan insanın, yazgıları dolayımında ne olduğuna ve ne olacağına katılıyor olması gerçekleşmekteydi.

Surede, fedakârlığın ne olduğuna dair de betimlemede bulunulmaktaydı. Zorla zekatlarını verenler veya yardım ediyor gibi görünenlerin, yardımları angarya olarak değerlendirdikleri ifade edilir iken fedakârlık ahlakından uzak oldukları net olarak ifade edilmiş olmaktadır. Canları ve malları ile savaşçı ruhlar olarak mücadele veren kadından veya erkekten veya kimsenin beğenmediği bedeviden bakıldığında, Allah için kıldıkları ile Allah'ın rızasını gözetenlerin fedakârlığına dikkat çekilir. Onlar Allah'ı sever, Allah da onları sever. Onlar Allah'tan razı, Allah da onlardan razıydı.

Özellikle 44. ayette “Allah’a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmekten geri kalmak için senden izin istemezler. Allah, korunanları -sakınanları- çok iyi bilendir” denilir. Fedakârlık; içselleştirilmiş değer yargısında, değere bağlı öncelenmiş olan anlamın, duyguya haiz olarak gerçekleşiyor olmasında, kişinin feda edebildikleri dolayımında gerçekleşmekteydi. 44. ayet; imana dair olanın anlam-değer olarak anlam-duygu belirlenimli içselleştirildiğinde, inanmışlık öncelikli olarak insanın, feda edebilecekleri dolayımında yeni bir düzeye, varoluş biçimine geçebileceğini gösterir. Nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen insan, kendinden fazlasını vermiş olarak üst bir varoluş düzeyinde gerçekleşen metafizik bir varoluşu öncelemiş olarak var olabilmekteydi.

Eskiler, söz konusu canı ve malı ile Allah'a hizmet olduğunda “Ver demeden veren, yap demeden yapan makbuldür” demişler. Yani 44. ayeti, kelamı kibarlar belirlenimli yorumlamış olarak yaşama taşımışlar. İlkesel olanın, varoluşsal anlamda gerçekleşmesi gerektiğinin vazifesini, mesuliyeti üstlenmiş olarak iman ettiklerine aidiyet

belirlenimli olarak, feda ettikleri dolayımında gerçekleştirenler, gerçekte fedakâr olanlardı. Bu bağlamdan sureye, yeryüzüne dair dünyevi olarak gerçekleşen faydacılığa aşkın olarak ilke bağıntısında ilkenin erekte gerçekleşmesinin olanağı olan fedakârlık ve sadakat içeriğinde bakıldığında, sınanmış olmanın aşıldığını görmekteydik. Artık insan, varoluşun gelgitlerine rağmen sınanan değil, olması gerekeni değer öncelikli olarak önceleyendi.

Başka bir deyişle de insan, feda ettikleri dolayımında ideali ereğinde gerçekleştirdikleri üzere idealistti. Yani gelecek ideali olandı. Idealist karakterine bağlı olarak da vazife, aidiyet, mesuliyet sahibi olmak ile beraber ilişkileri yönetebilme kabiliyeti olması gereken insandı. Tevbe suresinin vücut bulduğu insanın; nefsi emmarenin kötücül doğasına, yeryüzünün geçici fırsatlar ve faydalar dünyası olmasına, ayrıca doğada ve insanlık tininde karşılaşılan zorluklara rağmen, Allah için olmanın idealist belirleniminde vazife, aidiyet ve mesuliyet idrakine bağlı karakter sahibi olması gerekir. Kişiliğinde güven uyandıran, karakterinden taviz vermeyen insan olması gerekir. Nefsi emmaresini, helal ve haramlar izleğinde terbiye belirlenimli yönetebildiği gibi, diğeri ile ilişkilerini de yönetebilmesi gereken insan tipine, Resulü Ekrem emsalinde tanık olmaktadır.

Felsefi anlamda bu durum değerlendirilir ise: öncülünüze göre her şey anlamlı ve değerli olmakta ve ilişkiler ve dünya biçimlenmekteydi. Bu durumda öncülün varlıkta gerçek, varoluş belirlenimlerinde sonuç almaya bağlı olarak doğru ayrıca ilişkileri biçimlemeye, sürdürebilir, yönetilebilir kılmaya ve uyumluluk esasına göre de iyi olması gerekir... ki gerçekliği olan zemininde hem öznel hem de nesnel karşılıkları olan dünya, yapı belirlenimli olarak kurulmuş olsun. Bu anlamda Enfal ve Tevbe sûreleri, öncüllerine bağlı olarak toplumda formalizasyonu önceler iken bireyi de formalizasyona tabii kılmak ile beraber toplumda deformasyonun önüne nasıl geçileceğini göstermesi adına önemliydi. Özellikle Tevbe suresinde toplumsal formalizasyon, gelecek ideale bağlı olarak yönetilebilir bir toplum yapısallığında gerçekleşmesi gerekendi.

Enfal ve Tevbe sureleri, ilke gereği öncüllere göre toplumsal formalizasyonun nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin ana hatlarını çizer iken bozgunculuk, yağmacılık, haksız yere gerçekleşen göç, katliam, sömürü, güvenlik kaygısı vb. nitelikte yeryüzünde gerçekleşecek fitnenin önüne geçmek için olması gerekenleri belirtmekteydi. İnsanlık tininde görülen fitneye rağmen rahmet herkes içindi. Sonuçlar bağintısında rahmetten istifadeyi sürekli kılmak, Kur'an'dan bakıldığında istenen ve teklif edilendi. Fedakârlık gösterdiklerimiz ile rahmeti sürekli kıldığımız bir dünya oluşu içinde bulunabilirdik. Azapta aceleci olmamak, rahmette ısrarcı olmak da sureden çıkarılması gereken derslerdendi.

Din; tevhid ve güzel ahlak belirlenimli yaşamsal olması gerekendi. Fedakârlık da her şeye (nefsi emmareye, zorluklara, dünyevi fırsat ve faydalara) rağmen tevhid ve güzel ahlakta var olmanın olanağıydı. Bu anlamda din, fedakârlığa haiz gerçekleşmeyi koşullayandı... ki sure genelinde herkese fedakârlık teklif edilmiş olsa da herkesten fedakârlık beklenmemekteydi. Bundan dolayı özür kapısı hep açıktı. Yeter ki ihanet ve inkârda, inat ve şımarıklıkta, kibir ve riyada kati olarak kalınmamış olunsun.

Sure fedakârlık ve faydacılık dolayımında okunduğunda; faydacılığa bağlı gerçekleşecek sonuç olarak nesnelere gerçekleşen mutluluğun değil, fedakârlığa bağlı gerçekleşecek sonuç olarak güvenin, rızanın, sevginin, affediyor olabilmenin ve ilkenin gerçekleşmesi dolayımında gerçekleşen huzurun tesis edilmesi gerektiğinin dersini de vermekteydi. Kaybettiklerimiz, feda edebildiklerimiz Allah için ise Allah da bizim için olduğu bir gelecek vaat etmekteydi.

Nasıl çıkılır aydınlığa? Bencilce fırsatçı olarak faydacılığı öncelemek ile değil, fayda olarak bulunanları üst bir değerde feda edebildiklerimiz dolayımında buluştuklarımızda, ortak bir gelecek yaratabilmekte isek aydınlığa yürümekteyiz. Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te, Çanakkale'de, Kurtuluş savaşında, Pragmatik ve emperyalist sömürgeci İngilizlere ve

müşrik veya pagan Hintlilere karşı Müslümanların verdiği her savaşta, iman ile can ve malları ile fedakârlık gösterenlerin bıraktığı dünyayı yaşamakta iken Tevbe suresini tarihsel miras dolayımında zaten yaşamaktaydık.

Cenabı Allah, onların feda ettikleri dolayımında bizlere dinimizi hakkı gereği ile devlet çatısı altında yaşamayı nasip etmiş. Artık devletin, İslami olarak ne anlam taşıdığıнын idraki ile nasıl olması gerektiğinin eleştirisini yapmalıydık. Tanrısalları genele yaygın gerçekleştirmenin tevhid olanağı olarak hak, adalet, rahmet ve hizmet içeriğinde devleti yeniden mabet kılabilir miydik sorusunu sormalıydık.

Devlet mabetti... mabet olması niteliği ile yaşamın merkezinde olması gerekendi. Yeter ki tevhid ve hak, adalet ve rahmet meşru zeminde herkes için kılınıyor olsun.

Enfal suresinde ilahi devlet çatısında yani Allah'ın geneli kucaklayan otoritesinde yaşayan insan için, tinsel alanda devlete dair oluşum yapı olarak başlamış olsa da tam anlamı ile kurulmuş değildi. Savaşa dair organize ve koordinasyon yeterliliği göstermek ile ordu kurma bağıntısında artık kısmi de olsa bir devlet oluşumuna tanıktık ama Tevbe suresi ile beraber devletin artık, halkın ilişki bütünlüğünü sağlayacak uygulamalar dolayımında kurulduğunu/ kurulabileceğini görmekteydik.

129. ayette "...O azim olan arşın sahibidir." Denilir iken ilahi devletin sahibi olduğu kastedilir. Bu bağıntıda insanlık tininde gerçekleşmesi gereken devletin nasıl olması gerektiği surede açıklanır. Amaç ve eylem birliğinden yoksun olanlarla değil, hakiki olup da amaç ve eylem birliğini tesis etmiş olanlar ile yol birliği sağlanmış olarak millet olmak olanaklıydı. Millet olmadan devlet, devlet olmadan da millet olunmazdı ki bu doğrultuda toplumlaşmaya dair gelirlerin kullanılması, önemli işlere kanalize edilmesi öncelenir. Toplumda yeniden kazanımın olanağı olarak tevbenin, etkin pişmanlığın kabulünün olanaklı kılınmış olması önemliydi.

Öncelenmesi gereken ise içeride toplumsal birliğin ve toplumun da dış tehditlere karşı korunması olup, bu anlamda öncelik ordu merkezli devlet oluşumu ve kaynakların bu bağıntıda organize edilmesiydi. Toplumsal yapıyı canlı tutacak kültür nesnelere ve uygulamaları değer olarak içselleştirmek de olması gerekendi. Deneyimlerinden ders çıkarmayanlar ve hakiki olmayanlar ile birliğin sağlanamayacağı ve korunamayacağı da surede anlamlı kılınmaktaydı.

Enfal suresinde; organize ve koordinasyon kabiliyeti kazanmış olarak savaş dolayımında yurt tutan ve tarih sahnesine çıkan insana tanıttık. Tevbe suresinde de yurt tutmak ile beraber değişen düşman belirlenimleri ile yeniden tanımlanması gereken düşman olgusu ile karşı karşıya kalılabileceğini görmekteydik. Hem içeride hem de dışarda yeni düşmanlar çıkmaktaydı... ki Enfal suresinde düşman, içinden çıktıkları toplum iken Tevbe suresinde düşman, yabancı veya tanımadıkları münafıklar olabilmekteydi. Yabancı düşmandan daha çok içerideki münafık düşmanların daha tehlike olup daha dikkat edilmesi gerekenler olduğu surede net olarak anlamlı kılınmaktaydı.

Karşıdaki düşmana hazırlıklı olmak olması gerekendi. İçindeki düşmandan yana korkmak değilse de dikkat etmek farzdı. Artık kök salma zamanıydı. Kök salınacak ise ayırık otlarını temizlemek, ayıklamak, hakiki olanlar ile toplumsal ekine yönelmiş olarak yeni başlangıcı muhafaza etmek olması gerekendi. Toplumsal ekinden bakıldığında, ekin sahibi Allah'tı ve resulü de sanki bir bahçıvan misali ayırık otlarını ayıklaması gerekendi. Zorluk karşısında ekinin niteliğinin de açık olması gerekmektedir.

Tevbe ile verilen mesajda da "Değişebilirsin ve değişmelisin" mesajı verilmekteydi. Tevbeden sıklıkla bahsedilmesi ve El- Gaffur isminden sıklıkla bahsediliyor olmasından da bunun anlaşılması gerekir. Enfal suresinde değişime açık bulunduğu, değişilebileceği ifade edilir iken Tevbe suresinde değişilebileceği ve değiştirilmesi gerektiği ifade edilir. Enfal suresi 53. ayette "Bu böyle olmuştur; çünkü Allah, bir topluluğa lütfettiği nimetini, onlar kendilerini değiştirmedikçe değiştirmez ve

Allah her şeyi iştirip bilmektedir” denilir iken değişime açık yaratılmış olunduğu ifade edilir. Zaten Enfal suresi değişime açık toplumu konu alır iken değişilebilir olunduğunun mesajını net olarak verir. Tevbe suresinde de ilkeye bağlı olarak değişmelisin/ değişmelisiniz mesajı net olarak verilir. Allah'ın varlık âlemi, Allah'ın devlet, iktidar alanıydı ki Allah'a göre değişmek gerektiği surenin ana başlıklarındandı.

Hak olana dair değişmekten yana inat edenlerin, düşmanlık yapanların, kafir olarak tavizi olmayanların özürlerinin kabul edilmeyeceği de net olarak belirtilmiş olmaktadır. İnkârda yani kafirlikte inat edenler ve riyakârlık maskesinde saklananlar iki defa azabı hak etmiş olanlardı. Başka bir deyişle de yeni olan ile toplumsal anlamda yeniden yapılanma içinde olmayı sindiremeyenler, kendilerini muhafaza etmekte değil, hak olana göre tarih sahnesinde pozisyon alamadıkları için yalanları ile yüzleşmeye, inkârları ile kendi içlerinde hesaplaşmaya, riyakârlıkları ile korkmaya, alay ettikleri ile hesaplaşmaya ve çekindikleri ile er ya da geç karşılaşmaya mahkûmdular. Amaç birliğinden yana eylem birliği göstermeye dair gevşeklik edenler de hatalarını anladıklarında, kuldan değil, Allah'tan af dileyerek yani üzerlerinde varlık hakkı olandan af dilemiş olarak geri dönmeye yol bulmalıydılar.

Eylemin sorumluluğu kişiye aitti ve kişi tevbe edilmesi gereken eylemlerden mesul tutulur iken başkasının kendi adına yapacağı özür dilemek veya af dilemek kabul edilecek değildi. Tevbeden maksat; suçlunun, suça dair mesuliyeti yüklenmiş olarak kendi olma gerçeğini göstermiş olmasıydı. Tevbe etmesi gereken suçlu iken suçlu adına başka birinin tevbe etmesi elbet kabul edilecek değildi. Nebi duası Allah nezdinde ret edilmeyecek olan dua niteliğinde gerçekleşir iken nebi için, yetmiş defa af dilese de kabul edilmeyeceğinin ifade ediliyor olması, kişinin bizzat kendisinin tevbekâr olması gerektiğinin mesajını taşır. Nebi ve müminlerin, yakınları dahi olsa tevhid suçlusu yani münkir veya münafık olanlar ve zulüm suçlusu olanlar için af dilememesi farz kılınmış olmaktadır. İbrahim nebi emsalinde de babası

için af dilemiş olması, sonuçta da kafir, Allah düşmanı olduğu için babasından yüz çevirmiş olması örnek gösterilir.

Tevbe; bireysel anlamda kişinin, suçuna dair mesuliyet yüklenmiş olarak kendi başına hakiki olarak pişman olmuş olmakta Allah ile arasına kimseyi koymadan af dilemiş olmasının, Allah'a geri dönmüş olmasının, olması gereken değerler ile aidiyet ve mesuliyet düzeyinde karakter biçimsel olarak yaratımına olumlu anlamda katılabiliyor olmasının, acziyetini itiraf ediyor olmasının, değer önceliğine göre nefsi emmareyi terbiye etmiş olmasının, dışlandığı tinsel alana veya varlık alanına mesuliyet sahibi olarak yeniden dönebilmesinin vb. olarak belirlenimiydi. Tevbe; kişi adına başkasının değil, kişinin bilfiil kendisi tarafından yapılmış olması ile gerçekleştiğinde tevbe olma niteliğinde olgusal olmakta gerçekleşmiş olan, tinsel aidiyetin görünüş bulduğu, bilfiil gerçekleşen olguydu. Günah geçmiş deneyime dair iken tevbe geçmişte olanın idrakinde şimdi gerçekleşendi... bağışlanmaya dair istiğfar da gelecek belirlenimli bulduğumuzdu. Her hâlükârda tevbe, bireysel mesuliyeti içeriyor olarak yapılması gerekendi.

Nebi veya -mümin- ümmeti dahi olsa Allah'a düşman olanlar veya hain olmaya sebep suç işlemiş olanlar için af dilemesi, değer önceliği sebebi ile yakışır bir durum değildi. Böyle olmak ile beraber, tevbe diğeri adına yapılacak olan değil, mesul olan kişi tarafından bilfiil yapılması gerekendi. Allah ile kulu arasında gerçekleşmesi gereken bir olgunun, başkası tarafından yapılıyor olması, gerçekleşmiyor olması anlamını taşımaktaydı.

Tevbe; değişen yüklemeler almaya açık yaratım oluşunda değişebilir olmanın, ilişkileri yeniden düzenleyebilir olmanın, mesuliyet sahibi olarak yetişkin olabilmenin olanağı olarak değerlendirilmeliydi. Değişebilen öznellikte, değişebilen ilişkilerde, değişebilen anlam-değer yüklü dünyalarda, hak olana göre değişebilmenin, değiştirebilmenin olanağı olarak gerçekleşebilmekteydi. Nefsi emmareye rağmen öznel yönetime, ilişki yönetimine dair de gerçekleşmekteydi. Özü olduğu bir dünyada hep yeniden ayağa kalkıp ilkeye dair olanı gerçekleştirme

ile yaşam yürüyüşüne, yolculuğuna değer edindikleri ile devam etmek olanaklıydı.

Hak olup da yeni olan rahmetti. Sure bu bağlamda rahmet olanı yani hak olanı, genele yaygın nasıl tesis etmek gerektiğinin aklını verirken, rahmet olanı genele yaygın tesis etmek ile artık geçici dünya yurdunda insanlık ekinine kök salmak gerektiğinin mesajını vermektedir. Kök salmak, insanlık ekinine anlam-değer oluşu içinde hak olan ile yerleşik olmak anlamını taşımaktaydı. Surede müşriklığın giderilmesi, münafıkların açık edilmesi ve tevhidin öncelenmesi içeriğinde olması gerekenler net olarak ifade edilir. Aynı Allah'a iman eden diğer dini gruplar olan Yahudi ve Hristiyanların itikada dair müşrikçe yaklaşımları da hakikat ile bağdaşmakta olmadığı içindi ki olumsuz anlamda eleştirilmekteydi. Yani hak olana bağlı gerçekleşmesi gereken yeni toplumsal oluşumda, hakikatin idrakinden uzak kılacak ne bir fikir ne de bir uygulama kabul edilen değildi.

Araf, Enfal ve Tevbe suresi ile her devirde, değişen koşullara ve zorluklara rağmen yeniden ümmet olma, devlet kurma, insanlığa umut olma, beşerî olan kısacık hikâyelerin değil, metafizik bir hikâyenin parçası olarak yeni bir dünya kurma olanağı verilir. Büyük hikâyeyi talim eden kişiler olarak, tarih sahnesine yeniden çıkmanın nasıl olanaklı olacağına mesajı verilir. Hikâye artık toplumsal nitelikte herkesin ortak hikâyesi olarak yerleşik olarak kültüre dair kılınması gerekendi, medeniyete dair de ilkesi bağıntısında yapısal kılınması gerekendi. Gerçeği ve gerçekleşmesini içeren hikâyeden; inkârla, riyakârlıkla, imtiyazlar talep etmek ile kaçanlar surede belirtilmiş olmak ile beraber, hikâyenin bir parçası olmadıkları da net olarak ifade edilmekteydi. Allah'ın yalanlarına tanık olmaları da müminler için yeterliydi.

Tevbe suresinde insan; hak olana dair yeni olan ile yolculuğa devam etmeliydi. Dünyada yolcu ve ekin olan artık insanlık tininde yerleşik olarak kök salması gerekendi. Bunun için yapılması gerekenleri bedel vermesi gerekiyor olsa dahi gerçekleştirmesi gerekendi. Sadece

idealist olmak yeterli değildi. Aksiyoner insan olmak da artık olması gerekendi. Aksiyoner olmaktan kaçışın olmadığı hak olana dair her yeni oluşumda beklenen, olması gerektiği gibi fedakârlıklardan kaçınmadan ilkeye dair olanı gerçekleştirmektir. Maddi ve manevi olanaklar, ilkenin gerçekleşmesine dair kanalize edildiğinde, yerleşik yaşam kök salınan yaşam olarak biçimlenecekti... ki artık insan, miras varlığı olarak aidiyetleri ve sorumlulukları olmalı. Hak olana göre aidiyet ve sorumlulukları olup da karakter biçimsel olarak mabet olması gerekendi. İnsan veya insanlık mabet olmalı, aile veya devlet gibi mabet kıldıkları/ kılacakları dolayımında Allah'ın insanı olması gerekendi, Allah'ın insanı olmalı. Mabet de kök salmanın en yetkin anlam biçimi olup da olması gerekendi.

Araf suresindeki ekin, Tevbe suresinde insanlık tinine kök salacak biçimde yönetilmesi gerekendi. Bir bahçıvan misali düzenlenmesi, terbiye edilmesi, estetik düzeye taşınmasının olması gerekenleri yapılmalıydı. Ayrı otları ayıklanırken ekin nefes alınacak ortam olmalıydı. Ekin, söz konusu insanlık ise yönetilmesi gerekendi... ki sonuçta tanrısalının gerçekleşmesi ve miras olarak hasat edilebilmeliydi.

Enfal suresinde yurt tutmak ve savaş ile tarih sahnesine çıkan insan, Tevbe suresinde yurda kök salması gerekendi. Kök salmak için ise tarih bilinci, gelecek ideali bağintısında olması gerekenleri öngören ve gerçekleştiren bir yönetime ve yöneticiye/ yöneticilere ihtiyaç vardı. Kök salmak, yönetim becerisi ve miras verilenler ile gerçekleşmesi olanaklı olmalı. Gelecek idealine dair vaatleri hak olan, gerçeğe bağlı olması gerekenleri öngören, güvenilir ve öngörülü yöneticiler her devirde ihtiyaç duyulmalı.

Enfal suresinde değişime açık olan insana dikkat çekilir iken Tevbe suresi ile insana; değişime açıksın, değişebilirsin denilmekteydi. Bu anlamda surede tevbe, kavram olarak merkeziydi. Yeter ki insan irade etsin, iman etsin, imtiyaz taleplerinden soyunarak aidiyet ve sorumluluk duygusu ve idrakinde topluma katılabilirsin! Tevbe suresi ile

neye göre değişime açık olmak gerektiğine dikkat etmek gerektiği de vurgulanmış olur. Allah'a göre değişimi iman ile öncelemek ve yeni olan hak olana dair ise ona göre değişmek öncelenmesi gereken olarak kişinin hayrınaydı.

Tevbe suresi; yüklem alamaya açık değişebilen insanın, değişim içinde neye göre değişmesi gerektiğini betimler. Neye göre değişmesi gerektiğinden de ileri, varoluşun bir inşa süreci olduğunu gösterir iken neye göre inşa olarak bina edilmesi gerekenlerin ifade edildiği suredir. Kişilik, karakter biçimsel olarak bina edildi, toplum da ortak anlam değer belirleniminde bina -inşa- edildi. Ortak aidiyet ve sorumluluk duygusu ve idrakinde de bina edilenler, şüpheden arı hakiki olmak ile sağlaştırılması gerekenlerdi. Söz konusu devlet olmak ise ilahi devletin gölgesi altında izdüşümü misali hak, adalet ve rahmeti önceleyen devlet olmak olması gerekendi. Devlet sadece ilişkileri yöneten değil, gelecek idealine bağlı olarak gelecek yönetimi de yapması gerekendi... ki gelecek ideali ile anlamlı ve değerli bir yaşama tutunmak olanaklı olsun. Gelecek ideali de hakikat idrakinden uzak veya uzaklaştırıcı ve ilişkilerde gerçekleşmesi gereken ilkelerden uzak ise hak edişlere göre bulunacak gelecek, hüsrandan ibaretti.

Tevbe suresi ile tanık olduğumuz olgusal bir durum da fikri ve ahlaki değişimin, zihniyete dair değişimin kolay olmadığıydı. Değişen fikirler, zihniyetler ve ahlaki oluşa bağlı yeni bir dünya kurulacak veya yeni bir dünyaya taşınılacak ise bedeller vermek ve bedel vermeye bağlı gerçekleşecek olan hak edişin gerçekleşiyor olması gerekmektedir. Sadece bildiğimiz bir dünya oluşunda bulunmakta değil, hak ettiğimiz bir dünya oluşunda da bulunmaktaydık. Var olmayı güzel ahlak ile, içinde bulunduğumuz yeryüzünü emek ile, insanlık tinini aidiyet ve sorumlulukları yerine getirmiş olmak ile, cenneti güzel ahlak ile, varsa bir gelecek ideali hak etmeye dair olması gerekenlerini gerçekleştirmek ile, hak etmek gerekmektedir. Derler ki "Allah hak ettiğimizi verir". Surede de hak ettiğimizi veren yönetici bir Allah'a tanık olmaktaydık. Zorluklar dahi hak edip etmediğimizin sınanması, denediklerimizdi.

Böyle olmak ile beraber surede, insanlık tinine anlam-değer yüklemli olarak kök salmanın ve anlam-değer yüklemli dünyanın yönetilebilir kılınmasına tanıktık. Dünya mümkün kılınmış yaratılmış dünyaydı ve öznesi ve nesnesi olan tarafından yönetilebilir olması da gerekli olmalı. Bunun için ihtiyaç olan bir olgu da insana dokunabilmektir... ki rahim ve rauf olma özelliği ile insanlığa dokunan bir Allah vardı. Yönetici rol modeli ile insanlık tinini biçimlendirerek insanlığa dokunan bir Allah vardı. Sadece vahye dayalı bilgi biçimsel değil, vahiy dolayımında ilişki biçimsel olarak da aynalaştırma oluşu içinde olay belirlenimli gerçekleşen oluşta insanlık ile konuşan olmakta Cenabı Allah, insana dokunabilmektedir.

Cenabı Allah; gelecek ideali veriyor olarak da insana dokunabilmektedir. Sözü ikna edici yargısal gücünü öznel yaratıma ve toplumsal yaratıma dair kullanırken de insanlık tinine dokunmaktaydı... ki hâlen söz ile dokunmuş olarak biçimlemiş olduğu dünyayı miras almış olarak ve sözün muhatabı olmak iken gerçekleşen öznel yaratıma dair gerçekleşen oluş içinde bulunmaktaydık. Kalplere iman vermiş olarak da insana dokunabilmektedir. Cenabı Allah Tevbe suresinde de göstermekteydi ki insanlık âlemine -tinine- dokunmak ile; inkâr-iman, kafir-müslim, münafık-mümin, batıl-hak, geçmiş-gelecek, cehennem-cennet vb. oluş belirlenimlerinde hep yeniden yeni yaratım kombinasyonlarında bulunmaktaydı.

Tasavvuf ehli sureyi; bedene yerleşik münafık ve kafir içerikli kötücül doğası olan nefsi emmare ile savaşa yorumlar. İçkin düşman ile savaş, Allah Resul'ünün dediği gibi "Büyük cihat-tır-." Büyük cihatta dikkat edilmesi gereken ise nefsi emmareye hayır diyebilme cesaret göstererek özyönetim ve diğeri ile de yönetilebilir ilişki geliştirebilmektir. Özür dahi her düşmüş olunan durum karşısında, aidiyet ve mesuliyet bağıntısında yeniden özünde ayağa kalkarak var olabilmenin olanağıydı. Aidiyet ve diğerdinden mesul olmak, değerler alanından yana mesuliyet, Allah'a dair mesuliyet var ise tevbe; aidiyet ve mesuliyet belirlenimli olarak ne ile varoluşu anlamlı kıldığımızın belirlenimiydi. Tevbesi olmayanın, kabulü yoktu.

Tevbe suresi ile görmekteydik ki varlıkta iki ayağı üzerine şaha kalmış olan insanın; anlam ve değer, aidiyet ve mesuliyet idraki ile özünde, tevhid, hak, adalet, rahmet idraki ile de ilişkilerinde ayağa -şaha-kalkması gerekmekteydi. Özyönetimi veya kişilik yönetimi, ilişki yönetimi, olgu yönetimi, alan yönetimi, ilkeye bağlı ekin ve hasat yönetimi vb. bakıldığında yönetimsiz bir insanlık tininden bahsedilemezdi.

Bu durumda önemli olan yönetimin anlam-değer yüklü olarak hangi nitelikte gerçekleşmesi gerektiğiydi. Bu anlamda Tevbe suresi ile İslami anlamda teklif; anlayışa dair tevhid, toplum yapısallığına dair aşağıdan yukarıya fırsat eşitliği, yukarıdan aşağıya iktisadi adalet, birebir ilişkilerde rahmetin öncelenmesine bağlı olarak güzel ahlakın gerçekleşmesi, aidiyet ve mesuliyet idrakinde yaşanması vb. idi. İslami anlamda yönetilebilir bir dünya, gelecek idealinde bütünlenecek, ilişkilerde tanrısalın ekin anlamında gerçekleşmesi olanağında hasat edilmesini olanaklı kılmış olmaktadır... ki insan tininde bilfiil olarak ilişki ve alan belirlenimlerinde Allah görünmüş olsun.

Değişen yüklem almalara, nefsi emmarenin değişken kötücül doğasına, değişen toplumsal konjonktüre, süreksizliğe bağlı değişen doğaya vb. değişimlere rağmen yönetim; yönelimsel olan öznenin, gelecek belirlenimli varoluşunda geleceğe öngörülü olarak adım atmasının olanağıydı. Yönetim; gelecek idealinin olmazsa olmazıydı. Bütün yönetim belirlenimleri, öznenin gelecek yönelimli var olması sebebi ile gelecek yönetimi altında gerçekleşmekteydi. Sure bu bağlamda, gelecek yönetimi anlamında, insanın yaşamı nasıl formalize ediyor olduğu ile ilgili olarak geleceğe dokunması, yaratım oluşu içinde biçimlenmesine katılıyor olması ile ilgiliydi. Kaygı bozukluğu, paranoya vb. sebebiyle aşırı kontrollü olmamak kaydı ile yönetim; yargısal anlamda tinin yani anlam-değer yüklü gerçekleşen özneliğin yaratılıyor olmasıyla ilgiliydi. Yönetilemez olanlar ile insanın yolculuğunun ilişkilerde devam etmesi beklenemezdi.

Amaca, sonuçlara, ereğe göre biçimlenen bir dünyada, yönetim

kaçınılmazdı. Tevbe suresi ile de insanlığa, yönetilebilir bir dünya teklifinde bulunulmaktaydı. Gelecek ideali yönetilebilir olduğu sürece yönetilebilir dünya daha yaşanabilir dünya olarak bina edilebilirdi. Anlam-değer dünyalarının farklı olmasına bağlı olarak farklı ve karşıt dünya çeşitliliğine, gelecek ideallerine elbette günde ve tarihsel olarak tanıktık. Aynı koşullar gerçekleştiği sürece, gelecekte de anlam-değer farklılıklarına bağlı olarak gerçekleşen farklı ve karşıt dünyalara, gelecek ideallerine tanık olmak kaçınılmazdır. Önemli olan ise farklı dünyalara rağmen, gelecek ideallerinin hakkaniyeti gözetiyor olarak yönetilebilmesiydi. Gelecek ideali yönetimi; gelecek felsefesinin bir belirlenimi olarak, değişen koşullara, süreksizliğe rağmen kurumsal ve ilkesel olmanın korunuyor olmasına bağlı olmak kaydı ile gelecek yönetimi anlamında anlaşılması gerekendi.

*

Yunus suresi...

Yunus suresi; Elif, Lam, Ra harflerinin ayet olması belirlenimli başlamaktaydı. Sure bağlamında Elif, yaratıcı etken neden olan Allah'a işaret etmekteydi. Lam, her işin ve olayın bir proje bağıntısında gerçekleştiğinin, Ra harfi de gerçekleşenlerin iç yüzü, anlam bağıntısına dair olarak surenin muhatabına yönelik rahmet belirlenimli ifadeye haiz olduğunu işaret etmekteydi. Rahmet; Allah'tan yarattıklarına bir iniş olduğu gibi, olanak belirlenimli olarak Allah ile var olmanın/ var olunduğunun ve Allah'a yükselmenin de olanağıydı. Bunun ile beraber Ra harfi; neden bağıntılarında ucu açık olarak rahmete dair anlam yüklü gerçekleşen varoluşa dikkat çekmekteydi. Anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda, geleceğe uzanması gereken insana dikkat çekilmiş olunmaktaydı.

Araf suresinde nebinin/ nebilerin delilik ile itham edilmesine ve dolayısıyla da vahyin itibarsızlaştırılmasına tanıklık. Yunus suresi ile de nebinin sihirbazlıkla itham edildiğine ve dolayısıyla da vahyin itibarsızlaştırılmasına tanık olmuştuk. Bu bağıntıdan bakıldığında sihrin bir aldatmaca olduğu ve hak olanın her daim galip olacağı Musa nebi ile ifade edilir iken vahyin hak ilkesi üzeri olduğuna da dikkat çekilmiş olmakla, nübüvvetin hak ilkesi ile temellendirildiği görülür. Bu anlamda vahyin hak olduğuna dair şüphelenmemek gerektiği de ifade edilmiş olur. Ayrıca zannın hak olanın yerini alamayacağı, almaması gerektiği de vurgulanır. Böylece sure hak ilkesine bağlı olarak bilginin ve yaşamın temellendirilmesi gerektiğine dikkat çeker. Zanna dair olan hak değildi, batıl olan hakikatten, hak olandan yana sonuçsuz bırakandı. Sihir, büyülemek gibi aldatmacalar da aldatmacadan öte gerçekleşen değildi. Hak açık olunca; zan yitilmeye, batıl zayı olmaya, sihir ortadan kaldırılmaya/ kalkmış olmaya, yalan/ yalanlama tüketilmiş olmaya mahkûm olmuştuk.

İnsan da Allah ile var olmanın olanağında, yeryüzüne halife kılınmış olması gereği, hak olan zemininde var olmanın hakkını vermiş olması gerekendi. Yeryüzüne halifeler kılınan insanlık; ardı sıra gelen kuşaklar

boyunca halife olmanın olanağında vardı. Nuh nebinin tufandan sonra ümmeti, Firavun elinde kurtarılan Musa nebinin ümmeti ve yeryüzüne ardı sıra getirilen insan hep halife anlamına, niteliğine haiz olmakta vücut bulandı. Böyle olsa da insandan beklenen, doğada ve kendisi üzerinde gerçekleşenler dolayımında üst ve evrensel gerçekliğe yani Allah'a tanık olmasıydı. İnsanın idraki ve gücü dışında gerçekleşenler Allah'ın bilfiil yaratıyor olup da gerçekleştirdikleriydi. İnsanın görmesi, duyması, yeryüzünün var olmasına uygun olması, ölü görülenlerden canlılığın çıkarılması, canlı olanların cansız görünenlere döndürülmesi yani süreksizliğe hâkim olarak varoluşun olanaklı kılınması vb. gerçekleşenlere dair bütün işleri bilfiil yaratım biçimsel olarak Allah gerçekleştirmekteydi.

Özellikle 31. ayet “De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Kulaklara ve gözlere kim malik? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor. İşleri kim idare ediyor? Allah diyecekler. De ki: Öyle ise sakınmıyor musunuz?” denilir. Yeryüzünün, insan ilkesine bağlı olarak insanın var olabilmesi için elverişli şartlara haiz olması, duyu organları üzerinde tanrısalları galip olarak bilmeye açık bir evren oluşunda bulunulması, süreksizliğe rağmen yaratıma dair kontrollü gerçekleşen bir süreksizlikte dikkat çekiliyor olması dolayımında, doğada ve doğaya dair kılınmış insanda ne gerçekleşmekte ise Allah tarafından gerçekleştirildiği ifade edilir. 3., 4., 5., 6., ayetlere bakıldığında, insanın elinde olmadan gerçekleşen bir gerçekliği deneyimlediği daha net anlaşılır. İnsan, varlık olma bakımından katılan ve bilfiil varoluşsal olarak deneyime açık olan varlıktı... ki kendisinden beklenen elinde olmadan gerçekleşen gerçeklik dolayımında, Allah'ı bilmesiydi. Bunun için beklenen ise akletmesi, bilme çabası içinde anlayarak işitmesi ve görmesiydi.

Böyle olsa da zorluklarına veya hastalık, musibet, acılar vb. zarar veren gerçekleşenlere rağmen geçici dünya güzelliğine kapılan insanın gafletine dikkat çekilir. Gerçeği düşünmekten yoksun insanın, işine gelmeyen ve tahammül edemediği ayetlerin değişmesi beklentisi, felaketlerden kurtulma beklentisi, azabı acele isteme beklentisi,

mucize beklentisi gibi gözlem ve akletmekten uzak beklentilerde kaybolduğu görülür. Tevbe suresi ile yönetilebilir ilişkiler ve dünya teklif edilir iken Yunus suresinde, içinde bulunan dünyanın dolayımında gerçeğin, gözlem ve us dolayımında anlaşılması gerektiği teklif edilir. Beklentilere aşkın olarak, doğada, insanda ve insanlık tininde gerçekleşenler dolayımında kendisi ile var olunan Allah'a, gerçeğe tanık olması beklenir. Artık insan; ilişkilerini yöneten olmak ile kendi varlığının, eylemlerinin, diğerinin sorumluluğunu üstlenen yönetici olmak ile beraber, öncelikli olarak daha çok düşünen insan olması gerekendir.

Doğada gerçekleşenler surede; hikmete, faydaya, ayet belirlenimli olmaya dair ne için gerçekleşiyor olduklarına bağlı olarak tanımlanmaktalardı. Gerçeklik, Allah ile var olma olanağı bağıntısında değerlendirilmesi gerekendi ki surede Allah merkezli olarak düşünebilme, anlam yüklemli olarak gerçekleşen varlık ve varoluş merkezli düşünebilme olanağına dikkat çekilmiş olunmaktaydı. İnsan merkezli gerçeklik değil, Allah merkezli gerçekleşen bir gerçeklik ve gerçeklik alanı vardı. İnsan varlık âleminde her ne kadar gerçeklik idrakinin tepesinde yer alsada özde gerçek olana bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Gerçeklik belirlenimi olan tanrısallar da Allah'a ait insana dair gerçekleşir iken insan, gerçekliğin merkezinde görülse de gerçekliğin merkezinde Allah'ın olduğunun en büyük delili, kanıtıydı. Çünkü gerçeklik kendi elinde -kontrolünde- gerçekleşmeden katıldığıydı.

Yaratılmış olanın, gerçek olan ile gerçek olduğu bir varoluşta esasta gerçek olan Allah'tı. Her varlık Allah'tan aldığı paye kadarı ile farklı başkası olmakta fazladan belirmiş bir olgu olarak pay sahibi olmakta var olduğu ölçüde gerçektir, gerçeğe katıldığı oranda ve yönde gerçekliği talim etmekteydi. Ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında gerçekliği deneyimlemekteydi. Özünde gizil duran, tanrısal olanaklar ile kendi üzerinden bilfiil görünmekteydi. Gerçeklik bağıntısında sure; Allah merkezli olarak beliren gerçeklik zemininde düşünmenin olanağını göstermesi adına önemliydi.

Surede yalan ve gaflet, zan ve batıl olan, genel ifadenin karşıt belirlenimleri olarak ifade edilir iken gerçek; yalandan kurtulmanın, gafletten uyanmanın, zannı terk etmenin, batıla karşı durmanın belirlenimi olarak surede merkezi olarak dikkat edilmesi gerekendi. Geçici olduğu hâlde ve aldanılan dünya ekinine kıyasen, gerçek olan Allah'tı. Gerçek, yalanlanmaması gereken olmak ile beraber, aldanılanlar gaflete sebep iken gafletten uyanmanın olanağıydı. Yaşananların sonuçları olan bir sistemsel oluş içinde var olduğumuzun gerçeği de surede net olarak hatırlatılır iken önemli olanın, gelecek belirlenimli sonuçlar olduğu hatırlatılır.

Cehennem; kötüye, batıla dair gerçekleştirdikleri -deneyimleri- ile lekelenmiş varlığın acınası horluk yurduydü. Cennet; iyi ve hak olana dair gerçekleştirdikleri -deneyimleri- ile arınmış, nurlanmış varlığın, horluktan -eziklikte- uzak özgüvende ve selamette olduğu ideal gelecek yurduydü. Surenin 23 ve 24. ayetlerinde yeryüzü hayatının geçiciliği ifade edilmek ile kalmayıp, surenin geneli ile bakıldığında, geçici yeryüzü yaşamının zamansal kısalığı, dolayısıyla da insan yaşamının kısalığı, nedeni kendi olmadığı yaşamda kendi ile var olmaya dair olanak yetersizliği, insanın kötücül doğası ve diyalektik oluş içinde zalimlerin hep baskın gelme çabası vb. sebebi ile ideal geleceğin dünya yaşamında olmayacağı ifade edilir. İdeal gelecek, asl olan Allah'tan, hak olarak gerçekleşenden bağımsız kurulacak olan değildi.

Dünya yaşamının kısa, geçici olduğuna dikkat çekilir iken surede, önceliğin gerçek olması gerektiği vurgulanır. Gerçek Allah'tı, ekin olsa da dünya yaşamının kısa ve geçici olduğu vurgulanır. Geçici dünya yaşamına kıyasen ahiret yaşamın gerçek olduğu ve öncelenmesi gerektiği anlatılır. Buna rağmen, kötü ve batıla dalmış olanlar da bu dünyanın diyalektik gerçeğini görünür kılmaktalardı. Sonuç ise tür olarak varlık sahnesinde insanlık âlemi anlamında tek ümmet olan insanlığın, fikri ve değerler alanına dair gerçekleşen dünyalar oluşunda, karşıt belirlenimli olarak çeşitlendiğiydi. Allah ile var olan insanın Allah'a döndüğüydü. Allah ile var olunan bir yaşamda, Allah'a ait gerçekleşen tanrısallar ile var olma olanağında yaşar iken Allah'ın

huzurunda var olduğun idrakinde yaşamak gerekmektedir.

Katmanlı var olma olanağında, içkin ve dışsal olarak Allah ile var olmak ile beraber, bütün varlık âlemi Allah'ın huzurunda bulunmaktaydı. Allah'ın huzurunda olduğunun idrakine varmayanlar sonunda; Allah ile var olduklarının, hep huzurunda olduklarının, dolayısıyla da gerçekleştirdiklerine Allah'ın tanık olduğunun idrakine varacakları tanıklığa taşınacaklardı. Er ya da geç her kişi Allah ile var olduğunun gerçeğine tanık olacaktı. Önemli olan ise dünya yaşamında Allah ile var olduğunun ve Allah'ın huzurunda deneyimlenen bir yaşamda yaşananlara dikkat edilmesi gerektiğiydi. Asl olan gerçek Allah iken Allah'ın kabul edilmiyor olması kabul edilmemekteydi. Allah'ın yalanlanması, yalanlanmaktaydı.

Yalan veya Allah'ın resulünü, dolayısıyla da gerçeği, olması gerekenleri yalanlamak, merkezi bir kavram olarak surenin anlam akışını belirlemekteydi. İnkâr, yalanın bir belirlenimi iken inkâr bağıntısında ve yalan kavramı üzerinden gerçeğe dikkat çekilmiş olmaktaydı. Hak olana bağlı dünya kurulumu ve yalan dolayımında dünya kurulumu farkı, surede net olarak anlamlı kılınmış olmaktaydı.

Yalan ya inkâr ya da iftira düzeyinde gerçekleşir iken gerçeği yalanlamış olarak güven kaybına neden olmaktaydı. Gerçek ve güvenin tesisi de birbiri ile bağıntılı olarak gerçekleşendi... ki gerçeğe dair olan güvene dair inanılmış olarak yaşama taşınabilmekteydi. Güvensizlik ise şüpheyeye neden olur iken anlam-değer ve güven kaybına neden olmaktaydı. 33. ayette "İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki kararı 'inanmazlar' sözü gerçekleşmiş oldu" denilir iken imanın karşıtı olarak karşısına inkâr geliyor olsa da inkâr da gerçeği yalanlama anlamında Kur'an'da kullanılıyor olduğundan imanın karşıtı yalandı. Yalan, gerçekten kopuşun, idrakten uzaklaşmanın belirlenimi olarak insanlık tininde gerçekleşendi. Gerçek olana göre var olmak gerektiğinin gerekli kılınmış aracı görülen o ki yalandı.

Yalan; merkezi bir kavram olarak kullanılıyor olsa da surede esas, bilinmek ve anlaşılmaktı. Yalan dolayımında gerçek olana tanık olmak,

gerçek olan dolayımında yaratıcı failine tanık olmak olması gerekendi. Hak olan yani gerçek olan, Allah'ı müşahade etmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi... ki doğada gerçekleşenler Allah'ın ayetleri olarak O'nun gerçekliğine tanık olmanın bilfiil belirlenimleriydi. Yalan, güvensizliğe neden olarak kişinin itibarını, duygusal durumunu tüketici olup, selamdan uzak tüketilen ve tüketen olmakta gerçekleşendi. Hak yani gerçek ise tüketilmeyen zenginlik olup, bilmenin temeli ve bilmeye bağlı gerçekleşen yaratımın zemini olması gerekendi. Hak olan ile hep yeniden yeni bağlamlarda bilmeye ve yaratıma açık olmak gerekmektedir... ki yalan ile tükenmiş ve yalan ile kaybolmuş olmayalım. Hak olan inkâr edilmekte yani yalanlanmakta ise hak olan ile her yalan, yalanlanmış olarak hak olanın görünüş nesnesi kılınmış olmaktadır.

“Ben gizli bir hazineyim, bilinmeyi murad ettim...” hadisi kutsisi surenin genel çerçevesini açık etmiş olmaktadır. İnsanlığa yapılan teklifin ana başlığı da Allah'ın bilinmesi ve gerçekleştirdikleri dolayımında anlaşılmasıydı. Surede Resul rol modeline dikkat edildiğinde hakikate memur olup da hakikatin açık olmasına çaba gösteren nebi de surede muhatap alınmak ile beraber gerçek olana göre toplumsal yaşamda pozisyon alınması gerektiğinin emsaliydi. 41. ayette “Onlar seni (teklif dolayısıyla da gerçeği) yalanlarsa de ki benim işim bana, sizin işinizde size... siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım” denilir iken bu duruma dikkat çekilir.

Gerçek olan, gerçekte karşılığı olmayan zan veya batıl olan dolayımında açık kılınmış olandı... ki bu anlamda surede; gerçekleşmenin gerçeği de gösterilir iken hakikate memur olanın veya nebi varisçisi alim olanın sadece teklifte bulunması gerektiğine, tekliften yana zorlamada bulunulmaması gerektiğine dikkat çekilir. Mümkün varoluş içinde kişi değişime açıldı ama yeter ki değişime açık olma cesaretini, iradesini göstermiş olsun.

Doğaya dair ayetler, insanın kendi gerçeğine dair ayetler, geçmişe dair talim edilenlere dair dersler çıkarılması gereken ayetlerden de

anlaşılmaktaydı ki insanlık tininden beklenen, Allah'ı bilmeye açık olunması ve anlamaya dair çaba içinde olunmasıydı. Şüpheyeye yer vermeden anlama duyarlılığında çaba gösterilmesi istenendi.

Tevbe suresinde toplumsal yapılanmaya giderken toplumsal düzeni, uyumu bozacak kişi ve zihniyet sahipleri ile mücadele öncelenmekteydi. Yunus suresinde de söz konusu diyalektik oluş içinde karşıtlar dolayımında gerçekleşmek, görünüş bulmak, ilkenin tesis edilmesi gereği ise herkesin zihniyet olarak aynı anlam-değer dünyasını paylaşması beklenemezdi. 41. ayette “Onlar seni -gerçeği- yalanlarsa de ki benim işim bana, sizin işinizde size... siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım” ve 99. ayette “Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederdi. O hâlde sen inanmaları için insanları zorlayacak mısın” denilir iken artık toplumsal yapı içinde farklı dünyaların olanağına dikkat çekilir. Farklı dünyalar olanağında dini kabule dair zorlama, tektipleştirmenin olmaması gerektiği de vurgulanmış olur.

Nuh nebinin iman etmeyen kavmi dolayımında herkesin iman etmeyeceği vurgulanmış olur iken Allah diler ise herkesin Allah'ın gerçeğine iman edebileceği de Yunus nebinin iman eden ümmeti emsalinde, 98. ayet bağlamında açıklanmış olur, tanıtlanır. Bir toplumun değişmesine bağlı olarak Cenabı Allah geleceklerini hükme bağlamış olmaktadır. Başka bir deyişle de insanlık; tercihlerine ve eylemlerine bağlı olarak, geleceğine dair hükmü kendi dolayımında bulmuş olmaktadır.

98. ayet: “Bir belde halkı iman edip de imanı kendisine keşke yarar sağlasaydı! Yunus'un kavmi hariç, nitekim onlar iman edince dünya hayatındaki zillet azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerine belirli bir süreye kadar faydalanma imkânı vermiştik.” Bu ayet ile de görülmekteydi ki insanlık; olan bitene dair tercihleri ve eylemlerinde geleceğini de hükme bağlamış olarak yaşamaktaydı. Hak olana bağlı yaşamak bunun için hayatiydi. Sadece olan biten bağıntısında tercih ve eylemlerde bulunuyor değildik. Her tercih ve eylem yargısal gerçekleşir

iken ilişkiler bağintısında olay belirlenimli olarak gerçekleşen her yargının, ceza, misilleme ve muameleye bağlı olmak kaydı ile geri dönüşel belirlenimli gerçekleşiyor olması dolayımında geleceğe dair de yargı verilmiş olunmaktaydı.

Elbette Allah dileseydi herkes iman edebilirdi ama işler, erek bağintısında nedenlerin belirli kılınmış olması, diyalektiğe dair karşıt belirlenimlerde ve ilişki bağintısında ayrıca evrensel içeriği ile kısası içeren aynalaşmaya dair hikmet üzere gerçekleşmekte ve hikmeti dolayımında hak edişe bağlı olarak değerlendirilmekteydi. Allah'a iman etmenin önemi ve iman etmemenin sonuçları ayette net olarak ifade edilmiş olmaktaydı. Firavun ve kavminin helaki ve yalanın farklı bir biçimi olan sihrin sonuçsuz bırakan bir aldatmaca olduğundan da anlamaktaydık ki hak olandan beri bırakan her ne ise varlık âleminde sönüp gidecekti. İman, tevhid, hak, adalet, rahmet üzere olunmaz ise o ateş mesul kılınmış olanları sonuçta yakacak olandı.

Nuh nebi, iman edenler ve imana dair mesuliyeti olmayan mahkûkâtın kurtuluşu, Nuh nebi dolayımında gerçeği yalanlayanların yani inkâr edenlerin helak edilmesi üzerinden bakıldığında iman ve zilletten kurtuluş arasında bağıntı, ayrıca inkâr ve zillate dair azaba mahkûm edilme arasında da bağıntı vardı. Firavun emsalinde dünyevi zorba iktidarlığın ve aldatmacaya dair uygulamalarının sonuçsuz kalacağı net olarak görülür iken Yunus nebinin kavmi emsalinde de iman ve hak olana geri dönüş ile gelecektekenden yana sonuç alınabilir bir varoluşa dikkat çekilmekteydi. Yunus nebinin imana ve tevhide dönmüş olmasına kıyasen, Nuh nebi kavminin inkârda inat ediyor olması da surede, surenin içeriğine bağlı olarak kıyasa dair özellikle verilmiş örneklerdi. Sure genelinden bakıldığında, herkes iman edecek diye bir kaide yoktu.

19. ayette de “İnsanlar sadece tek bir ümmetti, sonradan ayrılığa düştü. Rabbinden bir söz verilmiş olmasaydı, ayrılığa düştükleri konuda aralarında hemen hüküm verilirdi” denilir. Bu ayetten de anlaşılmaktaydı ki “Kalı Belada” herkes Allah'ın gerçek olduğuna tanık iken yeryüzünde ayrılığa düşmüşlerdi. Önceki surelerde “Düşman

olarak inin” denilirken de bu ayet de anlam kazanmış olmaktadır. Ancak sure bağlamından yeryüzü merkezli bakıldığında, tür olarak ve varlık sahnesinde insanlık âlemi olarak insanlık tek bir ümmetti. Buna rağmen anlam-değer yüklü yani zihniyet belirlenimli olarak karşıt dünyalar sahibi olarak varlık sahnesinde görülmek kaçınılmazdı.

Surenin 19. ayeti varlığın anlam yüklü gerçekleştiğinin anlamına da haizdi. “Rabbinden bir söz verilmiş olmasaydı” denilir iken bir plan ve anlam yüklü gerçekleşen yaratıma, varlık olmaya dikkat çekilmiş olmaktadır. Ayrılığa düşülmüş konularda hüküm verilmiş olsaydı eğer yine anlam yüklü bir varoluş söz konusu olacaktı. Varlık anlam yüklü yaratılmış olarak gerçekleştiği gibi var oluş da anlam yüklü gerçekleşmekteydi. Surenin 42. ve 43. Ayetlerinde şöyle söylenir. “Onlardan seni dinleyen de vardır. Fakat sağirlara, akılları ermiyorsa sen mi duyuracaksın? Onlardan sana bakan da vardır. Fakat görmüyorlarsa körlere sen mi doğru olanı göstereceksin?” Bu iki ayette görülmekteydi ki duymak ve görmek, işitmeye ve bakmaya aşkınsal olarak anlam yüklü gerçekleşmekteydi... ki anlam sadece yüklem alınıyor değil, görüş ve duyuma olanağı olarak varlık görüşü vermekte ve varoluşun anlam yüklü olarak yeniden biçimlenmesini sağlamaktaydı.

Surenin geneline bakıldığında; ayet, gerçek, yalan, zan, batıl vb. yüklem almalarına bağlı olarak anlam yüklü gerçekleşen diyalektik varoluşa dikkat çekilmekteydi. Sadece anlam yüklü var olmakta değil, anlam yüklem almanın sürekliliğinde tinsel/ öznel anlamda var olmaya, biçim kazanmaya devam eden insanın, neye dikkat etmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Kur'an bu anlamda; 57. ayette “Ey insanlar! Size rabbinizden bir öğüt, sadırdakine bir şifa, müminler için hidayet ve rahmet gelmiştir” denilmek ile beraber indirilmiş bir kitaptı. Anlam yüklem almaya açık olarak yaratıma açık olan insanın neye göre anlamlı bir yaşam yaşaması gerektiğine dikkat çekilmekteydi... ki hakikat idrakinden kopuk ve rahmetten uzak veya hakikat idrakinde ve rahmet üzeri yaşanan her yaşam; sonuçları ile yeni bir yaratım oluşunda yani anlam yüklü yeni bir varoluşa ve anlam yüklü biçimlenişte

yaşanacak olandı.

Surede anlamın doğrudan konu alınmasından daha çok, yüklem almaya açık yaratım oluşunda değişebilir ve olumsuzlanabilir olmasına bağlı olarak yaratıma dair sonuçlarına, belirlenimlerine tanıktık. Surede anlam; duymanın, görmenin, bilmenin, anlamının ve değişen yüklem almalarda değişen yaratımın, yaratım oluşunda döngüsel olarak tekrar eden olguların özsel niteliği olarak içeriği olup, bilfiil gerçekleşmede açık olandı. Varlık anlam biçimsel gerçekleşmekteydi. Varoluş değişen anlam yüklemelerinde yaratım belirlenimli gerçekleşmekteydi. Amaç varlığı özne için amaca bağlı nedenler belirli kılıyor olmasına bağlı olarak her neden, amaca bağlı anlamlı ve değerli kılınıyor olması dolayımında varoluşu anlam biçimsel kılmaktaydı. Anlam; metafizik varlığın, varoluşun en temel nedeniydi. Anlamdan yoksun olarak, salt nesnel veya salt mekanik hiçbir şey gerçekleşmekte değildi. Varlıktan veya varoluştan bahsedilmekte ise anlam yüklemli metafizik var olmak kaçınılmazdı.

Anlam yüklemli varoluşta her varlık, anlam yüklemli gerçekleşmek ile beraber, anlam yüklem almaya açık yaratım oluşunda bulunur. Bu da mümkün varlık oluşun olanağı olarak gerçekleşir.

Sonuçta Allah'a döndürülmüş olarak Allah'a tanık olmak da insan tininin kaçınılmazıydı... ki 4. ayette "Allah'ın gerçek bir vaadi olarak hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adalet ile mükâfat vermek için geri çevirir (kişiyi gelişim döngüsünde kılar). Kafir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve acı verici bir azap -tat- vardır" denilir. 4. ayet ile de bakıldığında sonuç belirlenimli olarak hak edişe göre biçimlenen yaratım oluşunun sürekliliğine tanıktık. Allah'a sonuçta tanık olmak da kaçınılmaz olarak gerçekleşecekti. Böyle olmak ile beraber 4. ayette geçen geleceğe doğru gerçekleşen yürüyüşte, sonuçta Allah'a dönülmüş olmaktadır. 19. ayette geçen "Rabbinden bir söz verilmiş olmasaydı" ayeti ile de Allah'ın bir projesi, planı çerçevesinde olan bitenin gerçekleştiği net

olarak anlaşılması gerekendi.

Tevbe suresinde değişime açık insanın değişebileceği vurgulanır iken Yunus suresinde de değişime açık insanın değişmemekte ısrar ettiğinde sonuçları olan bir dünya oluşu içinde var olacağı net olarak belirtilmiş olur. Değişime açık olarak da insanın iman, tevhid, hanif, hak vb. belirlenimli olarak değişmesi gerektiği vurgulanır. Toplumsal düzene dair galip olursa da teklif herkes tarafından kabul görecektir veya kabul edilecek diye bir kaide de yoktu. Tekliften yana ısrarcı olmak da yoktu. Yani her kişi anlam yüklem almaya dair gerçekleşen yaratım oluşunda yaratılış olmasına dair tercih hakkını kullanmış olmaktadır.

Allah dileseydi herkes bir ümmet olurdu ve sizin işiniz size benim işim bana ayetleri, toplum içinde hakikate dair aidiyet ve mesuliyetin, birey merkezli gerçekleşeceği gerçeğini ifade eder. Tevbe suresinde ortak aidiyet ve mesuliyet öncelenir iken, Yunus suresinde bireysel aidiyet ve mesuliyet öncelenir. Bireysel aidiyet ve mesuliyetler de gerçek ve gerçekçilik zemininde biçimlenmesi gerekendi. Anlam, aidiyet ve mesuliyet belirlenimli olarak içselleştirildiğinde yüklem alınmış olup da değer oluşuna bağlı, inanılmış gerçeği belirli kılandı. Anlamın yargısal olması, yüklem alınıyor olmaya da bağlı olarak öznel yaratımı etkilemekte ve biçimlenmekteydi.

Doğada gerçekleşenler ayet belirlenimli gerçekleşir iken hikmet yani ne, nasıl ve ne için olduğuna bağlı olmak ile beraber hak (gerçek) olarak tanrısal belirleniminde var olmaktadır. Sadece hikmet üzeri değil, fayda üzeri de var kılınmış olarak birbirini tamamlayan oluş içinde var olmaktadır... ki bu anlamda varlık alanı, gerçekleşme -var olma- alanı olarak rahmet alanıydı. Sadece varoluşun rahmet olmasından bakılmış olunsaydı, var olmanın en büyük ayet olduğunun idrakine taşınmış olmak gerçekleşebilirdi.

Var olmak kendi olmanın aidiyetini taşımakta iken kendi olmaktan yana sorumlu olunmaktaydı. Sure bağlamında ise bilmekten yana sorumlu tutulmuş olan insanı görmekteydik. Bilmekten sorumluyduk ve zanna göre değil, gerçeğe dair bildiklerimizden yana dünya

kurulumu içinde bulunmalıydık. Söz konusu bilgi ise cehalet belirsizlik ve ölüm karşısında boğulmaktan ibaretti... ki bu anlamda Nuh nebiyi yalanlayanlar yani Nuh nebinin gerçeğe dair ifade ettiklerini yalanlayanlar, gerçeği yalanlamış olmakta iken ilahi sözün doğruluğuna dair vaat edilmiş olan dolayımında gerçek ile yüzleştiklerinde boğulmaktan ileri geçememişlerdi. Firavun ve peşin sıra gidenlerin denizde boğulması da cehaletlerine tanık olmanın boğulmasından ileri gitmemiştir. Anlayamamak sonuçta ruhsal olarak boğulma hissi ile aynı özelliği göstermekteydi. İlim deryasında anlayamamak, sonuçları ile beraber boğulmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Anlamaktan yana her zora düşüldüğünde, yardım istendiğinde anlamı/ anlamayı olanaklı kılan Allah iken bilmenin kaynağı olarak zanna dair kaynaklar uydurulduğunda Allah'tan idrake dair uzaklaşmış olmaktadır. 22. ayet ve 23. ayette geçen temsilde bu net olarak anlatılmış olmaktadır. Varlık deryasında gerçekleştirenler, bilmenin, anlayabilmenin olanağı olarak gerçekleşir iken faydacı bakışımız ve korkularımız hakkı gereği bilmekten veya düşünmekten alıkoymaktaydı. Firavun ve hanedan mensuplarının Musa'nın teklifini yanlış anlamaları da bu anlamda dikkate değerdi. Çünkü kendilerinden talep edilen iktidarları değil, iktidara dair yönetimde haksızca uygulamaların gerçekleşmemesi ve Allah'a iman ilkesine göre devletin biçim kazanmış olmasıydı.

Değer oluşuna bağlı olarak sahiplenilenler dahi anlam yüklümlü gerçekleşir iken hakikat idraki ve olması gerekenden mahrum kıldığında, bir yalanın veya illüzyonun içinde var olmak da anlam yüklümlü gerçekleşiyor olmak ile beraber sonucu yıkımdı... ki 83. ayette "Suçlular istemese de Allah sözleri ile gerçeği açığa çıkaracaktır" denilir iken hak olan açık olduğunda yalan veya batıl olan yıkım ile karşı karşıya bırakmış olacaktı. Sonuçta yüzleri kapkara ve korkuya göre biçimlenen bir sonuçta da anlam yüklümlü olarak biçimlenen varlığa tanık olmaktadır. Özde anlam, sadece anlam olarak değil, idrak, irade, duygu, haz, duyum ve eylem belirlenimli gerçekleşir iken değer biçimsel de gerçekleşiyor olarak biyolojik yapıyı etkilediği gibi tutum ve

davranış biçimsel olarak ahlak belirlenimli olmakta ruhsallığı biçimlendirmektedir. Kalıcı etkiler, biyolojik yapıyı da etkilediği yönde biçimlemektedir.

24. ayette: “Dünya hayatının misali; gökten indirdiğimiz bir su gibidir. İnsanların ve hayvanların yediği bitkilere karışır. Sonunda yeryüzü çeşit çeşit ziynetlerini takınır ve süslenir. Ehli (sahipleri) de o bitkilerden diledikleri gibi istifade etme imkânına sahip olduklarını düşünürler. İşte tam o sırada, emrimiz gece ya da gündüz geliverir de sanki dün hiç olmamış gibi onu kökünden sökölüp atılmış bir ekin hâline getiririz. İşte, düşünenler için ayetlerimizi böyle detaylı açıklarız” denilir. Bu ayet ile sadece dünya yaşamının faniliği ifade edilmiş olmaz. Gökten inen su ilim iken ilim ile biten anlam dünyasının çarpıcılığı ve kendinde kılacak kadar güzel olan anlamının güzelliği de ifade edilmiş olur. Anlamak en derinlerde var olmanın olanağıydı. Anlamanın hazzı güzel olsa da zanda kalmak değil, gerçeğe yükselmek ve gerçeği anlamının zevkini deneyimlemek de gerekliydi. Dünyaya dair her düşündüğümüz dünyaya dair sığ kalır iken anlamının derinliğine yükselmek gerekmektedir.

Surenin 45. ayetinde de “Onları huzurunda bir araya toplayacağı o gün, adeta gündüz tanıştıkları bir an kadar kalmamış gibi olacaklar. Allah ile karşılaşmayı yalanlayanlar, muhakkak ki hüsrana uğramışlardır. Onlar, doğru yolu bulmuş da değillerdir” denilir. Bu ayette de 24. ayette ki gibi dünya yaşamının faniliğine dikkat çekilir. Ancak, anlamının derinliğinde Allah’a yükselmemiş olanların sonuçta Allah ile karşılaştıklarında inkâr ettikleri veya yalanladıkları ile karşılaşmış olmanın hüsrana uğramış olmaktadır. Surenin anlam bağlamında ilginç olan ise anlamının hüsrana uğramış olmanın yığılma, yıkılma, boğulma biçimsel olarak deneyimlendiğiydi.

24. ve 45. ayet arasında geçen ayetlere dikkat edildiğinde; zanna uyup -inanıp- da gerçeğin idrakinden kopuk olanlar ifade edilmek ile beraber, zanni olandan yana hakikate dair sonuçsuz kalınmış olunacağıydı. Başka bir deyişle de zan hakikate dair sonuçsuz bırakıyor

olmasından yana olumsuzlaması yapılacak olandı... ki zan inancın parçası olduğunda olumsuzlaması yapılmayan olarak gerçeği anlamaya, bilmeye engel olacak körlüğe ve sağırlığa, duyarsızlığa sebep olabilmekteydi. İnsandan beklenen, gerçeğe dair gelen bilgiye iman edilmesi, gerçeğe duyarlı olarak olması gerekeni yapmaktan kaçınmamasıydı. Körlük ve sağırlıkta ısrar edenler için ise teklif gerçektir ama teklifte ısrar yoktu. Yani her kişi kendi tercihinin göre ve tercihi bağıntısında gerçekleştirdiklerine göre var olmaya dair hak sahibi olsa da tercih ve gerçekleştirdiklerinden yana mesul kılınmış olmaktadır. Hak edişe göre adalet ile karşılaşacaktı.

Hak edişe göre kişiye dönülmesi surede sıklıkça ifade ediliyor olsa da surenin merkezinde bilmek, anlamak/ anlaşılacak esas olarak yer almaktadır. Bilmekten, anlamaktan yoksun olanlar, düşünmekten yoksun olup da zanlarında takılı kalanlardı ki sonuçta zanları hak karşısında yok olup gittiğinde hüsrân kaderleri olarak gerçekleşmiş olacaktı. Görmeyi, duymayı, anlamayı yani bilmeye dair olanakları nasip eden Allah iken bilmeye dair nasip ettikleri de Allah'ı bilmek ve anlayabilmek için dünya hayatına ve doğada gerçekleşenlerin belli bir nedensellikte gerçekleşmelerine aldanmadan Allah'ı bilmenin araçları, olanakları olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sureye dikkat edildiğinde, yalanlama ve zan dolayımında ve karşıtı olarak hak olanı anlamının merkezi olarak anlatıldığı görülür. Allah'ı bilmek, anlamaya çalışmak öncelenendi. İnkâr, cehalet, zulüm yani kötülük birbiri ile bağıntılı olup sonuçta hak edışı hüsrân ve acı bir azap olmaktadır. Allah'a iman, ilim, salih amel, muhabbet ve takva da birbiri ile bağıntılı olup sonuçta hak edışı anlamının zevki, huzur, selâmet içeriğinde cennet olmaktadır. Bunun ile kalmayıp iman, muhabbet ve takva ile Allah'ı dostu bulanlar, her türlü gelecek korkusundan arı korkuyu aşmış oldukları huzurda var olabilmekteydi.

Her milletin bir sonu olduğu, her kişinin de bir sonu olduğu surede ifade edilmiş olmak ile beraber, surenin genel anlamından bakıldığında, hak olandan, ilim ve faydalarından, adaletten ve rahmet

etmekten yoksun olmak sebebi ile milletlerin yok olduklarını da sureden anlamış olmuştuk. İlahi devlet sahibi; varlık alanında ilim ve hak, hikmet ve fayda, adalet ve rahmet sahibiydi. Bunu sureden de anlamak olanaklıydı. Doğada olup bitenden dersler çıkarmayan, tarihten ibret almayan, varoluş belirlenimleri dolayımında Allah ile var olduğunun idrakinde olmayan, inkâr etmekle kalmayıp Allah'a düşmanlık yapanlar sonuçta gerçeğe uyandıklarında hüsrân ve acı azap kaçınılmazdı. Azabı acele bekliyor olmak, ilahi sözün gerçek olduğunun delili olarak beklenmekte ise geçmiştekilerin helaki dolayımında işin bitirilmiş olacağı zaten ifade edilmiş olmuştuk.

Yani rahmete dair açık varoluş halihazırda gerçekleşir iken kısacık bir dünya yaşamı için geleceğe dair olanaklardan kişinin kendini mahrum ediyor olması kabul edilebilir değildi. İnsan; anlamak, bilmek, selamet, rıza, kardeşlik, dostluk vb. için kısacık dünya yaşamını fırsat bilmesi gerekirdi. Azapta aceleci olmak değil, rahmette ısrarcı olmak önemli olardı. Cehalette ısrarcı olmak değil, ilimde öncelik olması gerekirdi. İnkâr ve kötülükte inat etmek değil, iman ve iyilikte gayretkâr olmak olması gerekirdi.

Surede, gerçeği inkâr etmekten yana yalanlama, zanna dair yalan dünyalar içinde var olmak net anlatılıyor olsa da varlık deryasında gerçekleşenler dolayımında bilinmeyi, anlaşılmayı isteyen Allah vardı... ki bu anlamda iman ile kabul, ayetleri dolayımında bilinmek ve yaşamsal anlamda ne için olduğuna bağlı olarak gerçekleşenler dolayımında anlaşılacak insandan beklenirdi.

Surede, Kur'an bir benzeri getirilmeyecek olan özgünlüğe sahipti. Bu, çoklu anlam, çoklu gerçek, çoklu bağıntılılık, çok yönlülük, çok katmanlı, çok olgu belirlenimli içerik belirlenimi ile hâlen tarihsel - büyük- bir meydan okuma olarak gerçekliğini korumaktaydı. Allah'tan gelen gerçektir. Gerçeğe açık olmanın duyarlılığını göstermek yani iman etmek ve gerçeği anlama çabası göstermek olması gerekirdi. Gerçeğe dair teklif herkese açıktı. İnsan kendi olmaya dair karar alırken yani kendi varlığı üzerine söz sahibi iken artık iman ederse kendi lehine,

inkâr ederse -yalanlarsa- da kendi aleyhine olacak sonuçlardan kendini mesul tutması gerekendi. Sonuçlardan haber verilmiş iken haberi gönderen Allah ve haberi veren nebi artık mesuliyet alacak değildi. Bu anlamda 108. ayeti anlamak gerekirdi. 108. ayet: “De ki: “Ey insanlar! İşte size rabbinizden gerçek -ilim- gelmiştir. Artık kim doğru yolu tutarsa kendi lehine bu yolu seçmiş, kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Ben sizin adınıza hareket edecek değilim.”

Tevbe suresinde ilkeye bağlı toplulaşmayı önceler iken Yunus suresinde toplumların yok olma sebepleri net olarak ifade edilmiş olur. Tevbe suresinde sadece inkâr etmek ile kalmayıp Allah’a ve iman edenlere düşmanlık yapanların tevbelerinin -dönüşlerinin- kabul edilmeyeceği ifade edilir iken tevbe -özür- olanağının rahmete dair genişlikte açık olduğu ifade edilir. Yunus suresinde de bilmekten, anlamaktan, ilimden yana insanın mesul kılınmış olduğunu, hak edişe bağlı sonuçlardan hareket ile bilmekteydik. 108. ayet ile de bu teyit edilmekteydi. Madem ki herkes kendi olmanın varlık olanağında kendi varoluşuna dair hak sahibiydi. Öyle ise kararlarına, gerçekleştirdiklerine dair deneyimlediklerinin sonuçlarından bizzat mesuldü.

Yunus suresi; kendi olmanın mesuliyetini alması gereken insanı betimler. İlim, bilmek, anlamak surede olması gerekenler olarak işaret edilir iken ilim, sonuçlar gereği mesul kılınmış olduğumuzdu. 108. ayette “Ey insanlar! İşte size rabbinizden gerçek (hak) geldi” denilir iken hak olan ilim dolayımında açık olandı ki “Size ilim geldi” denilmiş olmaktadır. İlim de sonuçlar bağıntısından bakıldığında insanın mesul kılınmış olduğu haberi idi. Sadece sonuç ilminden bahsedilmekte değil, anlam-değer varlığı olarak insan olmaktan yana mesul kılınmış olduğumuzun haberi verilmiş olmaktadır. Kur’an; insana kendi haberini, sonuçta gerçekleşecek olanların haberi dolayımında vermiş olmaktadır. Yunus suresinde de bu; ilim, mesuliyet, kararlar, sonuçlar bağıntısında ve sonuç belirlenimler dolayımında hatırlatılmış olmaktadır. Yani Yunus suresi ile Allah insan, insan olmaktan yana mesul olduğunun haberini vermiş olmaktadır... ki bu anlamda ilimden,

bilmekten, anlamaktan, ilke gereği hakkı gereği yaşamaktan yani ne için olduğundan kopuk yaşamayacak kadar Allah tarafından muhatap alınarak kendisine haberi verildi. Sure bu bağlamda insana kendi olmanın ne için olduğunu hatırlatan içeriğe haizdi. Allah'ı hakkı gereği bilmek ve anlama çabası içinde kendi olmaktan yana mesuliyetini aşarak Allah'a dost olması gerekendi.

Yusuf suresine doğru giderken de olan bitene dair gerçekleştirenlerin anlam biçimsel gerçekleştiğini görmekteydik. Enfal suresinde rüyada az görülenin çok, çok görülenin az olduğunu anlamış olmuştuk. Bu surede de cehaletin ve kötülüğün insanı kararttığını görmekteydik. Demek istediğim o ki varlık sahnesi anlam yüklemli gerçekleşir iken anlamdan kopuk olmayan bir varoluşa haiz var olmuştuk. Yunus suresi ile de bize misal verilenler dolayımında varoluşun anlam yüklemli gerçekleştiği hatırlatılır.

İmge anlama haiz gerçekleşti. Biçim anlama haiz gerçekleşmekteydi. Her vücuda gelme belirlenimi anlam yüklemli olarak gerçekleşmekteydi. Doğada gerçekleştirenlerin hikmet ve fayda üzere gerçekleştiği ifade edilirken de anlam yüklemli olarak gerçekleştiği ifade edilmiş olmuştuk.

Her oluş belirlenimli gerçekleşen, sonuç belirlenimli olarak da anlamlı kılınmış olmakta ve hak edişe bağlı değerlendirilir iken anlamlı kılınmış olmakta iken gelecek hep anlam yüklemli olarak gerçekleşmekte bulduğumuz olmuştuk. Başka bir deyişle de varlık ve varoluş anlam-değer yüklemli gerçekleşmekten öte gerçekleşmekte değildi. Anlam-değer yüklemli gerçekleşme; Allah'ın varlık sahnesinde, başka bir deyişle de Allah'ın katmanlı yaratım bağıntılı, âlemler kuşağı belirlenimli gerçekleşen düşünce yani yaratım dünyasında Allah kaynaklı olarak gerçekleşmekteydi.

Yaratıma dair gerçekleştirenler, sadece yaratılmış olarak bırakılan değil, temsil ettikleri anlam-değer bağıntısında ve bütün içindeki gereklilikleri, amaca bağlı faydaları, yeni bir oluşa öncülük etmeleri ve temsili anlamda yeni bir şey ifade etmenin nesnelere olarak Allah'ın

düşünce dünyasının aktif nesnelerydi. Buna da doğada gerçekleşenler dolayımında ifade edilenler ve yaratıma dair gerçekleşenlerin surede kullanım değerine göre anlamlı kılınıyor olmalarında görmekteydi. Sure düşünen Allah'ı göstermeyi ve düşünen insanın düşüncenin bilmeye ve yaratıma dair yönleri ile Allah'a katılmasını önceler iken düşünmesi gereken insanı/ insanlığı modeller veya betimler. Düşünen insan, Kur'an ile de anlamalıydı ki doğada ve insanlık tininde gerçekleşenler yaratılmış olmak ile kalmayıp, Kur'an'da konu edinilir iken düşüncenin bir belirlenimi olan ifade gücünde yeniden yorumlamakta, yeni bir anlam yaratımın parçası olmakta olarak Allah'ın düşünen varlık olduğunu betimlemekteydi.

Surede; düşüncenin modellenmesi, düşünme nesnelерinin kime aidiyette gerçekleştiği gibi konular da konu kılınır. Formel mantığa dair gerçekleşen çıkarımların yetersizliğine tanık kılmak ile beraber karşıtlık dolayımında gerçekleşen diyalektik anlam-değer açılımını, ereğe bağlı neden belirleniminde gerçekleşen siberetik ussallık ve varoluşu ve temsil belirlenimli gerçekleşen varoluştta aynalaşmaya dair bir düşünce oluşunda, varoluşun gerçekleştiğini görmek adına önemliydi.

Sure ile görmekteydik ki doğaya ve insanlık tinine dair her gerçekleşen anlamsızlıktan uzak, anlam biçimsel gelişmekteydi. Anlam-değer yüklemine bağlı her gerçekleşen, anlam-değer yüklemine göre kendisine dönülen oluş içinde yeniden anlamlandırılarak, birbirini anlam olarak karşılayan âlemler bağıntısında aynalaşmanın derinliğinde varoluşu gerçekleştiğini görmek adına da önemliydi. Bu bağıntıdan bakıldığında neye/ kime göre yaşamın anlamlı kılınması gerektiği, değerli olarak yaşanması gerektiğini de şirke düşmeden olması gereken olarak surede görmekteydik. Yunus suresi düşünmenin, düşünmeye bağlı bilmenin, anlamanın, olması gerekli kılınmış olanları gerçekleştirmek ile yaratım oluşuna nasıl katılmak gerektiğinin ve neye göre hangi ilke/ ilkeler bağıntısında insanlık tininin nasıl biçimlenmesi gerektiğinin ifade edildiği sure olması sebebi ile önemliydi.

Surenin 2. ayetinde Resulullah'ın sihirbazlıkla suçlanması söz konusu iken Firavunun Musa'ya karşı çağırması olduğu sihirbazların, sihir niteliğinde yaptıklarının aslen yalanın bir biçimi olup bir kandırmaca, ilüzyon olduğu gerçeğine dikkat çekilir... ki 81. ayet ile sihrin gerçek karşısında bir anlam taşımadığı, büyü'nün bozulması ile beraber, 82. ayette de "Suçluların hoşuna gitmese de Allah sözleri ile gerçeği açığa çıkaracaktır" denilir iken kendi büyülerinden de hak ile uyanması gereken insanlığa dikkat çekilir. Eskiler yalan/ yalancı için "Kendi söyler kendi inanır" demişlerdir. Zan veya yalan anlam yüklemli olmak ile kalmayıp, inanıldığında yaratılmış dünyanın bir parçası olmakta veya yaratılmış dünyanın yaratım nesnesi olarak biçimlenmesini sağlamaktaydı. Bu durumda dünya yalan zemininde biçimlenmiş olup gerçeklikten kopuk, yalanın veya zannın tesiri altında sihir gibi efsunlanmış olup da büyülenmiş bir dünya olmaktadır.

İşte Musa nebi emsali ile de yalan dünyadan uyanmak, gerçek ile karşılaşmak anlamlı kılınmaktaydı. Cenabı Allah; illüzyona değil gerçeğe davet etmekteydi... ki Kur'an ile insanlığın gerçeğe davet edilmiş olduğu da ifade edilmiş olmaktadır. Yani Resulullah sihirbaz değil, Musa nebi emsali ile işaret edilmiş olan, yalan ile biçimlenmiş, efsunlanmış büyü dünyadan kurtulmanın temsilcisi olandı. Getirdiği de sadece hak olanın kendisi değil, gözetleniyor olunan bir dünyada ahlaka dikkat edilmesi gerektiği, düşünülüyor olunan bir dünyada düşünmek gerektiğiydi.

Resullah Muhammed Mustafa'ya sihirbaz nitelemesinde bulunulur iken daha önce içlerinde yaşamış olduğuna binaen sihirbaz olmadığını bildikleri ifade edilmiş olmaktadır. Musa nebinin, "Sihirbazlar iflah olmaz" ifadesi de hak olmayan kullanılsa da hakikatten yana sonuçsuz olduğu ve hak olanın sonuç verdiği anlaşılmalıydı. Bu anlamda Musa nebi emsalinde, Hazreti Muhammed Mustafa'nın sihirbaz değil, sonuç belirlenimli olarak nübüvvet vazifesini yaptığı ifade edilmiş olmaktadır. Bin dört yüz küsur seneden beri İslam, bir miras olarak hak olana çağırıyor iken bu ayetler, ayet baki olmak kaydı ile hâlen yaşanmaktaydı. O bir sihirbaz değil, Allah'a, hak olana, olması

gerekene çağırın, miras sahibi bir nebiydi.

Surede yeryüzünün geçici olduğu ve sonuçta savrulacak bir ekin olduğu ifade edilir iken iktidar sahiplerinin elinden kayıp gitmekte olacağı betimlenir. Surede Firavun da dünya ekinine aldanıp da sonunda iktidarı elinden kayıp giden olarak örnek gösterilir. Yani birbirini tamamlayıcı ayet çiftlerinden bakıldığında sure geçici, dünya yaşantısına aldanmadan, hak olana göre düşünmesi, yaşaması ve anlam-değer yüklü ekin sahibi olması gerektiğinin mesajını taşır.

Son ayette "Sana vahyedilene uy..." denilir iken 15. ayette de "... Ben bana vahyolunandan başkasına uymam..." denilmektedir. Vahyedilen, gerçek ve ilke gereği -olması- gerçekleşmesi gerekenden ibaretti ki vahiy dolayımında da gerçeğin, idrak ve değer düzeyinde hayata geçirilmesi gerektiğini, gerçeğe göre yaşamak gerektiğini anlamak gerekmektedir.

Sure bir bağlamı ile de düşünmenin bilmeye, yorumlamaya, yaratıma dair sınırsızca yüklem almalara açık gerçekleşir iken hangi sınırlarda gerçekleşmesi gerektiğini göstermektedir. Düşünmenin sınırsızca yüklem alabilme oluşu içinde kaybolmamak için, düşüncenin sınırları olması gerekmektedir. Hak ve ilke gereği olması gerekenler yani gerçek ve ahlaki temel ilkeler, anlam ve değer belirlenimli olarak düşüncenin sınırlarda gerçekleşmesi gerektiğinin belirlenimleriydi. Nebiler dolayımında Allah vahiy ettiğiyle; zan ve yalan ile düşüncede sığca sınırlanmış olmayı aşmanın gereği olan gerçek ve ahlaki anlamda olması gerekenler ile sınırlar getirir iken düşüncenin nihayetsizliğini sınırlamış değil, düşüncenin yüklem almaya açık nihayetsizliğinde hangi zeminden hareketle hangi doğrultuda gerçekleşmesi gerektiğinin zemini ve kaybolmaya dair koruyucu sınırlarını göstermiş olmaktadır. Hak ile doğru olana göre düşüncede sınırlar ediniyor olmak kaybolmamak için gereklidir.

Surede, doğaya ve insanlık tinine dair gerçekleşenlerin ayet niteliğinde olarak üst ve evrensel gerçekliğe işaret ettiği ifade edilir. Bu ifade edilir iken Allah'ın üst ve evrensel gerçeklik olduğu yani varlığın Allah ile var

olduğu ifade edilmek ile beraber, varlık alanında gerçekleşenlerin Allah'ın mülkiyetine ait olarak gerçekleştiği de ifade edilir. Varlık alanında gerçekleşenlerin Allah'ın mülkiyetine ait olduğu surede sıklıkla tekrarlanır. Bunun ile beraber gece ve gündüzün süregelen tekrarı, ölüm ve canlılığın süreksizliğe haiz tekrarı, Güneş ve Ay'ın aydınlığının neden bağıntılarına bağlı devamlılığı ve tekrar eden menzillere yani döngülerine göre zamansal olunduğunun idrakini vermesi, diyalektik oluşa bağlı gerçekleşen karşıt belirlenimlerin tekrarı da yaratımda, tekrarlara bağlı sürekliliği göstermekteydi.

Yaratımda tekrarlar, süreksizlik zemininde sürekliliğin yakalanmış olduğu daim yaratma olanağını göstermekteydi. Bu dahi süreksizliğin yaratım belirlenimlerinde kontrollü gerçekleştiğini göstermekteydi... ki varlık alanında tesadüf değil, ussal olduğu kadar, varoluşsal gerçekleşen bir yaratım vardı. Yaratım da yaratıcı olanın en temel belirlenimiydi... ki doğada gerçekleşenler dolayımında üst ve evrensel olan gerçeğe tanık olmak ile kalmayıp, kendinde gerçek olan ile bütün varlığın bir gerçeklik taşıyor olarak var olduğu, yaratılıyor olduğunu idrak etmeliydik.

Varlık âleminin mülkiyet olarak Allah'a ait olduğu ifade edilirken Allah ile var olduğumuz sebebi ile Allah'ın emek hakkı alanında var olduğumuz ifade edilmiş olmaktadır. Bunun ile beraber Allah'ın iktidar alanında var olduğumuz da ifade edilmiş olmaktadır... ki 3. ayette "Arşa istiva eden Allah'tır" denilir iken Allah'ın mülkiyet, devlet, iktidar, yargı, eylem alanında var olduğumuz net olarak ifade edilmiş olmaktadır. Bu anlamda "Arş" kavramının geçtiği bütün surelerde Allah'ın mülkiyet, devlet, iktidar, yargı, eylem alanında var olduğumuzu anlamış olarak sureye dikkat etmek gerektiğini unutmamak gerekirdi.

Yaratıma dair tekrar eden gerçekler -olgular-, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken yaratıcıyı işaret etmekteydi... ki doğada veya insanlık tininde tekrar eden olgular, gerçekliğin hangi gerçekten hareket ile gerçekleştiğinin bulgularını vermekteydi. Bunun için ayet olarak nitelenmiş olmaktadır. Tekrar eden olgular, ussallığın

tanrısal olarak Allah'a ait olduğunu göstermek ile kalmayıp, yaratıma dair gerçekleşen gerçekliğin üzerinde hâkim olanın, Allah olduğunu göstermekteydi.

İnsanın tekrar eden oluş içinde var olması, amaç bağıntısında halifeler olarak yeryüzüne gelmiş olması, gece ve gündüz döngüsü, güneş ve ayın menziller anlamında zamansal döngülerde gözlemlenmesi, ölüden dirinin ve diriden de ölünün çıkarılması vb. tabiatta gerçekleşenlerin, tekrar eden yaratım belirlenimlerinde gerçekleşmesi, süreksizliğe rağmen gerçekleşen tekrarlardı.

Yukarıda belirtilenlere ek olarak, süreksizliğe rağmen olgusal anlamda tekrarların gerçekleştiğine dikkat çekerek belirtirsek:

- 1) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; kontrollü gerçekleşen varoluşa işaret eder iken yaratım olgusunu kanıtlamaktaydı.
- 2) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; süreksizliğe rağmen süreksizlik zemininde gerçekleşen yaratım belirlenimi iken bitimsiz olan Allah'ın varlığına işaret etmekteydi.
- 3) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; nedenselliğe işaret eder iken varlık olma zemininin üst ve evrensel olması gerektiği yönde de Allah'a işaret etmekteydi... ki bu anlamda sadece tümel değil, niceliğe haiz harekete içkin tümel belirlenimli varlık olması bakımından Allah'ın, nasıl bir varlık olduğunun da ussal belirlenimiydi.
- 4) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci gerçekleşen yaratıma dikkat çeker iken nedenselliğin, psikolojik izlenimler olmadığını göstermekteydi. Nedenler tesadüf veya ruhsal izlenimler değil, tesadüf ve ruhsal izlenimler olmadığı içindi ki nedendiler.
- 5) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; olay belirlenimli gerçekleşen olgunun veya ilkenin görünüşüne sebep iken gerçekliği bilmenin olanağıydılar.

- 6) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; talime, gözleme, usa açık olduğu yönde, bilmeye açık varlık âleminde ve bilmeye açık varoluş belirlenimlerinde var olduğumuzun belirlenimiydi.
- 7) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; zamansal varoluş eşiklerine bağlı olarak zamansal gerçekleşen var olmaya tanık kılmaktaydı... ki yaratıma dair zaman, insan usundan bağımsız olarak Allah'ın bilfiil ussal olmakta yaratıyor olmasının belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Dünyanın altı günde yaratılıyor olması dahi yaratıcının zamansal yönetime haiz ussallıkta zamansal iş görür iken nesnel zamansallığı anlam olarak yüklem almış olarak kendisini de zamansal kıldığı gerçeğini göstermekteydi. Yani eskilerin dediği gibi Allah zamandan münezzehe öte varlık değil, Kur'an ifadesinden bakıldığında yaratım dolayımında gerçekleşen zamansallığı ussal olarak anlam belirlenimli yüklem alan varlıktı.

Zaten yaratım zamansal varoluş eşiklerinde süreksizliğin kontrollü gerçekleşmesine bağlı gerçekleşir iken yaratım-zaman bağıntısında Allah, zamansal olmanın kaçınılmazlığında varoluş sergilemekteydi. Bu durumda dikkat edilmesi gereken; Allah'ın bitimli zamansal olduğu değil, özne olmanın, yönelimselliğe ve gerçekleştirdikleri dolayımında zamansal gerçekleşiyor olmasından bakıldığında öznel zamansallığa haiz olmasıydı... ve nihayeti gelmeyen yaratım oluşunun ve çeşitliliğinin gösterdiği üzere, bitimsiz zamansallığa haiz olduğuydu... ve nihayeti gelmeyen yaratım oluşunda bulunur iken nihayet bulmayan yaratım çeşitliliği, nihayet bulmayan alan genişliğinde nihayeti olmayan hıza bağlı gerçekleşen zaman genişliğinde iş görmekte olarak zamansal olduğuydu.

Özneliğin ve nesneliğin varoluşsal kaderi, zamansal olmakta var olmaktır.

- 8) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; varlık âleminde mekânsallığı koşullamaktaydı... ki yaratıma dair her var olan katmanlı yaratım bağıntısında birbirine içkin ve dışsal kapsayıcı olan katmanlı mekânsal olmakta gerçekleşmekteydi. Söz konusu Allah ise varlık olması bakımından kendisinin varlık alanı, yaratılmış varlıkların, katmanlı yaratım bağıntısında varlık âlemi olmaktaydı. Söz konusu Allah'ın kendisi ise nihayeti gelmeyen varlık alanında kendi ile dolu olup da kendisini kendisine mekân bulmuş olardı.
- 9) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; doğada ve insanlık tininde gerçekleşenlerin evrensel anlamda ussallığı içeriyor olarak gerçekleştiğinin kanıtıydı... ki bu anlamda idealist olmamak elde değildi.
- 10) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; hareket etmenin olanağı olan niceliğe haiz olarak yaratımın gerçekleştiğinin de belirlenimiydi... ki niceliğe haiz varoluşta yaratım, yaratılmış olanın gerçekliğinin belirlenmiş olmasında gerçekleşir iken bilfiil yaratıcı olanın da niceliğe haiz varlık niteliği olduğunun kanıtıydı. Nur suresinde "İnci tanesine" benzetilen nur, Allah'ın varlık niteliği olmak ile beraber nicel belirlenimli varlık olarak hareket bağıntısında kendilik alanında yekvücut olma niteliğinde özdü. Yaratımın ana cevheri, maddesi olmak ile beraber yaratım dolayımında bütün varlık âleminin tözü olan gerçeklikti. Cevher veya madde -töz- olmak, bir şeyin nesnesi olmak kaydı ile gerçekleşir iken Allah'ta cevher -töz-, yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olmakta gerçekleşendi.
- 11) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; niceliğe haiz olarak yaratım gerçekleşiyor olsa da her yaratım nesnesi, tümel niteliklerde var olmakta iken anlam yüklü olarak tümel yargısal var kılınmış olmaktaydı. Bu anlamda tümeler, yaratımda ana varlık nedeni değil, yaratıma dair sonuç

nedenler olarak gerçekleşiyor iken sabit özler değil, yaratım belirlenimli görünüş bulan mümkün ilkelerdi... ki bu anlamda klasik felsefe ekolü yanılmış olmaktadır. Sonuç belirlenimli olarak mümkün kılınmış ilkeler olmakta tümeller gerçekleşiyor olsa da yaratılmış olmak sonuç belirlenimli ilkeye haiz var olmak anlamını taşıyor iken tümeller yaratımın kaçınılmazı olarak tanık olunanlardı.

Başka bir deyişle de başka bir evrende, başka yasa ve tümel belirlenimli farklı varlıklara tanık olmuş olsaydık eğer, sonuçta onların da yasalar zemininde tümel belirlenimli metafizik var olduğuna tanık olmuş olacaktık. Yaratım belirlenimli görülen tümeller, yaratımın tümele haiz olmazsa olmaz gerçekleştiğini göstermekteydi.

Tümele dair düşünce hem usçuluk anlamında idealist bir izlekte okunabilir hem de varoluşa dair yaratım veya gerçeklik bizlerin elinde gerçekleşmiyor iken realist olarak evrensel bir gerçekliğe tanık olmak anlamında okunabilir. Yeter ki sadece özne merkezli olarak gerçekliğin gerçekleştiği veya öznenen bağımsız olarak gerçekliğin olduğu kati kanılardan uzak olarak mümkün varlık ve varoluş bağıntısında düşünmeyi öğrenebilelim.

- 12) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; gerçekliğin insan elinde gerçekleşmediğinin kanıtıydı... ki bu anlamda gerçekliğin, sadece insan öznesi ile bağıntıda açık olduğu veya gerçekleştiği kanısı geçerli değildi. Bu durumda idealizmi içeren realist olmak kaçınılmazdı. Yani gerçeklik insan eliyle gerçekleşmekte değildi ama evrensel anlamda bilfiil gerçekleşen ve Tanrı değil ama tanrısal olan ussallığa haiz gerçekleşir iken neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen nedensellik belirleniminde insanın olanakları dahilinde katıldığı, olanakları dahilinde

müdahil olabileceği, olanakları dahilinde değiştirebileceği mümkün varlık belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Mümkün varlık belirlenimli ne gerçekleşmekte ise değişen yüklem belirlenimli olarak ve değişime açık neden bağıntılarında yeniden yaratıma açık gerçekleşmekteydi. Surede Musa ve Harun nebinin duası ile değişen insanlık tını de bunu göstermekteydi. Toplumların anlam-değer yüklemli değişime açık mümkün yapısallığının değişime açık olduğu da kültürel değişimlerden hareket ile izlenebilirdi.

Bu bağlamlardan bakıldığında salt idealist veya salt realist değil ama mümkün varlık bağıntısında mümkün idealist ve mümkün realist olma bağlamlarından bakmak olanaklıydı. İnsan zihninden bağımsız gerçekleşen bir gerçeklik vardı ama o gerçeklik, insanın zihni ile katıldığı ve birbirini karşılayan varlıklar, etkileyen alanlar, iç içe âlemler bağıntısında katmanlı gerçekleşme olanağında katmanlı mümkün bir gerçeklikti.

- 13) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; gözlem ve us, ölçüm ve deneyimlik, kritik ve deneyim bağıntısından bakıldığında, bilim yapılabılır olan bir varlık âleminde var olduğumuzu da göstermekteydi. Fizik, kimya, biyoloji, sosyoloji vb. ilimler, süreksizliğe rağmen tekrar eden olguları, esas ilkeleri dolayımında bilimsel nitelikte bilimi yapılabılır olandı. Bilim; olgusal karşılıkları olup da kendisine konu kıldıklarını, nasıl gerçekleşiyor olduklarına dair bilme çabası iken süreksizliğe rağmen gerçekleşen tekrarlar dolayımında açık olan olgusalılığın bilimini yapıyor olmaktadır.
- 14) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; süreksizlik oluşuna bağlı olarak gerçekleşen yaratımın mümkün varlık olma olanağında gerçekleştiğini göstermekteydi.

- 15) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; süreksizlik dolayımında bilfiil gerçekleşirken ve süreksizlik dolayımında bilfiil tekrar ediyor olmakta olgusalılık kazanan her ne ise neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak mümkün varlık olma niteliğinde gerçekleştiğini de görünür kılmaktaydı.
- 16) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; bir sistem oluşu içinde varlık âleminin varlık sahnesi olarak kurulduğunu göstermekteydi... ki ussallığa haiz her gerçekleşen sistem içinde gerekli ve yerindeliliğine göre yerini almış olmaktadır. Bu durumda sistem içinde ne var olmakta ise sistemin bir parçası olarak sistem içinde anlam ve değer kazanmış olmaktadır. Sistem, erek belirlenimli ussallığı da içerir iken ereğe bağlı neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci ne gerçekleşmekte ise ereğe bağlı anlamlı ve değerli kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi.

Varlık âlemi, anlam-değer yüklemine gerçekleşmekteydi... ki insan da bir sistemin ve sistemsel oluş içinde gerçekleşen bir planın parçası olarak varlık âleminde yerini tutmakta ve olan bitene göre pozisyon almaktaydı. Surede rızıklar verildiğinin ifade ediliyor olmasından da anlaşılmalıydı ki sistem, insanının varoluşuna elverişli kılınmış ve insanın tür olarak devamlılığını öncelemeye göre erek biçimsel olarak hak, fayda -rahmet- ve adalet esasına göre işlevseldi. Ölüm ve doğumun, gece ve gündüzün, canlıdan cansız ve cansızdan canlına çıkarılıyor olması da göstermekteydi ki tekrarlar döngüsel bir sistem oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Varlık âlemi süreksizliğe rağmen tekrar edilenler dolayımında hep yeniden kurulmaktaydı.

- 17) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; kontrollü varoluşa dikkat çeker iken Allah ile var olduğunun ve Allah'ın bilfiil yaratıyor olması ile var olduğunun gerçeğine dikkat çekmekteydi.

Özellikle canlıdan cansızın ve cansızdan da canlının çıkarılıyor olmasından da anlaşılmalıydı ki yaratım hep içeriden kaynaklı olarak gerçekleşir iken yaratıcı hep bizatihi içeride olup, muhit olarak da dışarıdan kuşatıcı olması bağıntısında katmanlı yaratımı açık etmekteydi. Cansız olarak gördüklerimizde dahi özünde canlılık olmak ile beraber bir yapı oluşunda var olmak vardı ki yeni bir formasyonda ve yeni bir yapı oluşu içinde canlılığın görünebilir olduğu yaratım gerçekleşmekteydi.

Bir çekirdekten filize ve yetişkinlikten çekirdeğe, mineraller ve su ile insan denilen bir yapıya ve insan denilen yapının yeniden toprağa karışmasına, aldıklarını iade etmesine vb. olarak gerçekleşenlere dikkat edildiğinde, özde canlılığın olmasına bağlı olarak yapısal canlı -biyolojik- olmakta canlılığın katmanlı ve neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleştiği görülür. Sonuçta da süreksizliğe rağmen gerçekleşen tekrarlar da var olanın, yine süreksizliğe bağlı olarak yapıbozuma uğraması, varlık âleminden çekilmesi yani ölümü gerçekleşmekteydi. Ölüm dahi neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak sistemsel oluşta gerçekleşmekteydi.

Canlıdan cansızın, cansızdan da canlının çıkarıldığından da anlamalıydık ki yaratım neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Allah'ın ayetlerini doğru okuduğumuzda, varlıkta ve varoluştaki karşılıklarına bağlı olarak ussal anlamda tanık olmak ile beraber, gözlemsel, deneyimsel veya deneysel de tanık olabileceğimiz bir gerçekliği olduğunu ve gerçekte olanı gösterdiğini görmüş olacaktık.

- 18) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; kontrollü varoluştaki, neden bağıntıları sürekli kılındığı kadar belirli kılınmış mümkün bir

varoluşun olduğuna dikkat çekmekteydi. Neden bağıntılarının sürekliliğine bağlı olarak yaratılmış olgu mümkün kılınmış olmakta var olmaktadır. Varoluş mümkün kılınmış olmanın sınırlarında gerçekleşmekteydi.

- 19) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; mümkün varlık olmaya bağlı değişen yüklem almalarında gerçekleşen yaratıma dikkat çeker iken sabit bir evren oluşunda bulunmadığımız gerçeğini de göstermekteydi.
- 20) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratıma, neden bağıntılarını yeni bağlam, alan ve neden bağıntılarında değiştirdiğimizde yeniden yaratımın olabileceğinin gerçeğini göstermekteydi. Neden bağıntıları ve bağıntısal indirgemecilik süreksizliğe rağmen tekrarları görünür kılmaktaydı. Neden bağıntılarını değiştirdiğimizde yeni bağıntılarda indirgenmiş olarak var edilmiş yeni olgular açık edilebilirdi... ki bu anlamda mümkün indirgemeciliğin gerçekleştiği bir varlık alanındaydık. Var olmak hep yeni bir durumda gerçekleşecek ise mümkün indirgemecilik olması gerekendi.
- 21) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; yaratıma dair olgusal gerçekleşen her belirlenimin süreç ve gerekçe -amaç-belirleniminden bakıldığında anlam yüklemli olarak gerçekleştiğinin belirlenimiydi
- 22) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; varlık ve bilfiil varoluş anlam yüklemli gerçekleşir iken mümkün varlık oluşturma anlam yüklemli gerçekleşmenin sürekli kılınmış olduğunun göstergesiydi. Anlam-biçim, içerik biçim belirlenimli her yapı veya tür, yüklemi olan anlamın gerçekleşmesinin kıvam belirlenimli mahaliydi. Süreksizliğe rağmen tekrarlarda, yapı belirlenimli tekrarlar, anlamın zemin alınmış olmasına bağlı gerçekleşen tekrarlar iken anlam içerikli -yüklemli- gerçekleşmeye tanık kılınmış olmaktadır.

- 23) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; âlem belirlenimli bilinmeye açık olan varlığın veya varoluşun âlem belirlenimli bilinmesini açık etmekteydi. Âlemi âlem kılan, âlem niteliğinde tekrarların gerçekleşiyor olmasıydı. Varlığın varlık belirlenimli biliniyor olmaya açık olması dolayımında varlık olmakta müşahedesi olanaklıydı. Anlam; en temelde bilmenin olanağı iken görmenin ve duymanın da olanağı olarak surede belirtilmiş olmaktaydı. Anlam içerikli gerçekleşeni, anlam belirlenimli bilmek, anlam yüklem alabilmenin değişimi içinde değişmeyenler ile olanaklıydı... ki bu doğrultuda bilmek dahi olgusal anlamda süreksizliğe rağmen tekrarlar içeren dil ve dilin kullanım belirleniminde gerçekleşmekteydi.
- 24) Süreksizliğe rağmen tekrarlar; surede işaret edildiği gibi, varlık âleminde gerçekleşenleri, bir anlama bağlı olarak misal belirlenimli okuyabilmenin, varoluşu anlam belirlenimli yorumlarken anlayabilmenin, yorum biçimsel olanağıydı. Yeryüzü yaşamının fani bir ekin olduğunu belirten ayet; kast edilmiş anlamı ile beraber, bu anlamda da anlaşılabilir. Çünkü verilen örnek, süreksizliğe rağmen tekrar eden bir oluş içinde her insanın deneyimine dair de gerçekleşendi. Zorluklar karşısında Allah'a dua edip de zorluktan kurtulduğunda Allah'a gafil olunduğunu işaret eden ayet de süreksizliğe rağmen tekrar eden oluş içinde her insanın deneyimlediği idi. Misal ve yorum; süreksizliğe rağmen tekrar edenler üzerinden anlamının bir olanağı olarak surede ve Kur'an genelinde kullanılmış olmaktaydı.

Surede; doğada ve insanlık tininde ayet belirlenimli gerçekleşenler dolayımında ussal olarak bilmeye açık olan Allah, dua ile ilişkiye açık deneyimde bulunabilir olan olarak ifade edilmekteydi. Mucizeler de sihribaz olunduğunun değil, gerçeğin kanıtlandığı belirlenimler olarak ifade edilmekteydi. Us ve deneyim sahibi her kişi, vicdana -bulunca-

davet edilmiş olmak ile beraber imana davet edilmekteydi. Us, olay belirlenimli gerçekleşen ilkesel olanın olgusallığına tanık olmanın olanağıydı. Deneyim, kişinin idrak izleniminde katıldığı veya talim ettiği her ne ise kendi elinde olmadan gerçekleştiğinin gerçeğine tanık olmanın deneyimiydi. Her deneyim, kişinin kendi kontrolünde değil, tanrısalların gerçekleşiyor olması belirleniminde gerçekleşmekteydi.

3. ayette “Arşa istiva eden Allah’tır” denilirken de deneyime dair gerçekleşenlerin, insanın tasarrufu dışında gerçekleşen tanrısallar dolayımında Allah’ın hükümranlığında, iktidar alanında gerçekleştiği de belirtilmiş olmaktadır. Zaten deneyimi deneyimliyor olmaktan bakıldığında dahi deneyimin kişi elinde gerçekleşmeden yaratıma dair gerçekleşmiş olduğu gerçeğine tanık olunabilirdi. Us, vicdan ve deneyim olanağında var olan her kişi; mucize beklemek değil, varoluşun mucize olduğuna yani inkâra muhalif olarak idrakte aciz bıraktığına tanık olması gerekirdi.

Hak olan batıl dolayımında gerçekleşip görünüş bulur iken gelecek, her daim, gerçeğin batıl üzerinden açık olup da tesis edildiği oluş içinde gerçekleşecekti. Artık herkes sonuç belirlenimli olarak gelecek belirlenimli gerçekleşen gerçeğin gerçekleşmesini, idrak eşliğinde deneyimlemeliydi. Zaten hep gerçeği tanrısal belirlenimlerde deneyimlemekteydik. Önemli olan ise idrak eşliğinde gerçeği belirlenimlerinde deneyimlemektir.

Surede mucize bekleyenler (20. ayet) ve musibete, zillete düşmeye dair azap bekleyenler (48. ve 49. ayetler) için geleceğin işaret ediliyor olması bu anlamda önemliydi. Us ve vicdan sahibi her kişi kendi zamanından baktığında bir önceki tarih aşamasına kıyasen ve batılın araçsal gerçekleşiyor olmasına rağmen hak olan ile tarihin biçimleniyor olduğuna tanık olur. Dünün cahilleri, zalimleri bugün yoktular. Dünün nebileri veya alimleri de bugün yoktular ama onların izleğinden bakıldığında, zanna, yalana ve batıl olana dair ne var ona göre değil, hak (gerçek) olana göre tarihin gelişiyor olarak biçimlendiği görülür.

Gerçeğin hep galip gelmiş olmasına göre biçimlenen bir tarih,

gerçekten sapmalardan kaçınmak gerektiğinin deneyimiymişti. Gerçeğin elbet gerçekleştiği belirlenimlere bağlı olarak idrak edileceği ve gerçeğe bağlı olarak biçimlenen insanlık tarihi dolayımında, Allah'ın Kur'an'da gerçeği ifade ettiğini net olarak anlamak gerekirdi. Batılın çokluğu, gerçeğin tesis edilirken görünüş bulduğu gerçeğine kör kılmamalıydı. Bugün Allah'a kör bakan bilimsel yaklaşımın, Allah'a kör olunmayan bir dünyanın öncülü olarak gerçekleştiğini de görür iken yarının dünyasında, kör bilimsel yaklaşımın aşılacağını da öngörmek gerekirdi. Kişinin inkârı ve imanı kendine iken hak olanın görünüş bulmasına rağmen inkârların olacağını da öngörmek gerekirdi.

Batıla rağmen hakkı gereği yaşanabilir dünya kurulacak ise bu, 10. ayette ideal gelecek anlamında cennet anlatısı ile işaret edilmekteydi. "Orada onların duaları, 'Seni tenzih ile tesbih ederiz (İlahumme sübhaneke yani Allah'ım bütün noksan sıfatlardan uzaksın)'. Karşılıklı olarak 'Selam' diyeceklerdir. Dualarının sonunda da 'Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'adır' derler." Bu ayet ile sadece Allah merkezli bir yaşam değil, karşılıklı varlık ilişkisinde selama dair birbirini onamak, varlıkta rızayı gözeterek yer tutuyor olmak da anlamlı kılınmış olmaktadır.

Böyle olmak ile beraber 10. Ayet, sadece Allah merkezli okunmalı değil, Allah'tan paye almış olan halifetullah insanın/ insanlığın, ideal geleceği nasıl tesis edebileceğinin olması gerekenlerini göstermekteydi. Anlam yüklü varoluşta, gelecek hangi yüklerde var olunması istenmekte ise, yaşananların sonuçları olduğu bir evren oluşunda sonuç belirlenimli anlamlara göre yaşamak elzemdi. Kendinde noksansız olana varlıktan paye almanın ve sonuçlar almanın sürekliliğinde, eksiklerin tamamlandığı, yanlışların giderildiği ve tekâmüle açık olmanın korunduğu bir yaşamda ideal geleceği tesis etmeye yakındık. Karşılıklı olarak selamın (barışın) yani karşılıklı ilişkide evrensel hukukun içselleştirilmiş olması ile varoluşa çatı kılmak ile kalmayıp, birbirinden zarar gelmeyecek terbiye oluşunda rıza ve güvenin tesis edilmesine bağlı olarak da ideal geleceğe temel edinmiş olmaktadır. Âlemlerin Rabbi ve hamd denilirken de üst ve evrensel

gerçeklik olan Allah'a göre değer oluşu içinde anlamlı kılınmış olarak kurulacak bir yaşam, anlam-değer varlığı olan insan için yaşanabilir gerçekliği olan bir yaşamdı.

İdeal geleceği yani ideal anlam yüklemli geleceği; surenin 10. ayeti bağlamında basitler isek nesnel ve öznel yeterlilik düzeylerinde tenzih ve tekâmül başta olması gerekendi. Toplumsal ilişki belirlenimlerinde hukuk çatısı altında güzel ahlaka içkin gerçekleşmesi gereken terbiye ve selam öncelenmesi gerekendi. Herkesin aynı gerçeklik zemininde var olduğunun idraki ile tevhid ve değer oluşu içinde anlamlı gerçekleşen bir yaşam da ideal geleceğin gerçekleşmesi gereken belirlenimlerindendi.

Tenzihe bağlı tekâmülde süreklilik; yeterlilik için gerekiyordu. İlişkilerde terbiye; rabb belirlenimi sıfatları (tanrısalları, ilkleri) hakkı gereği yaşamanın -gerçekleştirmenin- olanağı olmak ile kalmayıp, ilişkileri sürekli, sürdürebilir, öngörülü bir geleceğe ortak adım atabilmenin olanağı olarak da yönetebilir kılmanın olması gerekeni olmak ile beraber selamın tesis edilmesinin olması gerekiyordu. Hamda dair gerçekleşecek olan tevhid ve değer oluşu içinde anlamlı bir yaşamda, varlığa tutunmak ile kalmayıp, varoluşa -yaşama- tutunmanın gereği olarak olması gerekendi. Allah ile var olanın, Allah'tan paye almanın sürekliliği içinde övünce layık meşru hak belirlenimli gerçekleştirdikleri dolayımında, ayrıca istidat artışı ve hak edişleri dolayımında tanrısalları gerçekleştiriyor olması da hamd belirlenimli olarak ideal geleceğin bir belirlenimiydi.

Tenzih ve tekâmül, terbiye ve selam, tevhid ve anlam-değer oluşu içinde hak edişe dair meşru sonuçta ideal bir gelecek kurulabilirdi. İdeal gelecek, hak etmiş olarak katıldığımız, katılmak ile kalmayıp ilişkilerde hak ederek kurduğumuz, hak etmemiz gereken gelecekti.

İdeal geleceğin temeli ise gerçek olmalıydı ki gerçek bağıntısında ideal gelecek sürekli kılınmış olsun. En temel gerçeklik Allah iken Allah'a gafil, Allah'tan bağımsız bir ideal gelecek kurmak olanaklı değildi. Söz konusu, nefsi emmarenin kötücül doğası, fitrata dair biyolojik

yetersizlikler, ölümlü olmak, farklı ve karşıt anlam-değer dünyalar çeşitliğinde var olmak, rahmetin yüzde biri belirleniminde açık edilen doğada ve doğa koşullarının zorluğunda var olmak vb. ise ideal gelecek yeryüzünde olanaklı değildi. Zanna ve kötüye dair düşüncelere maruz kalınan bir varoluşta da herkesten iyi ve doğru olması beklenemez olduğu içindi ki ideal gelecek yeryüzünde ütopyaydı. Yetersizlikler, eksikler, zorluklar ve kötücül olumsuzluklar vb. giderildiğinde ise artık yetersizliğe dair mevcut şartlar değiştiğinden dolayı yeni bir dünyada var olmak söz konusu oldu.

Bazıları kendince ideal geleceği, tevhid yani Allah merkezli varoluştan kopuk değerlendirmek isteyebilir. Ancak, varoluş Allah ile gerçekleşir iken gerçeklik zemininden hareket ile varoluşun, anlam-değer belirlenimli anlamlı kılınması şarttır. Yalan üzere kurulu her dünya, ideal gelecek olmaktan uzaktır. Bu da surede sihirbazlar ve yalan üzere kurulmuş dünyaların yıkımı dolayımında net olarak anlamlı kılınır.

Sureye bu bağıntıdan bakıldığında, ideal gelecek teklifi ile biçimlenmekteydi. Tevbe suresinde öncelikli olan ilahi devlet çatısı altında şimdi ve burada olarak toplumsal düzenin tesis edilmesi idi. Yunus suresinde ise ideal gelecek teklifi insanlığa sunulmaktaydı. Gelecek ideali herkesin anlam-değer referansına göre teklif farklılıkları içeriyor olsa da hak edişlere göre biçimlenen dünya oluşu içinde herkes için rahmet öncelikli olarak gerçekleşmesi gereken ideal gelecek, kişiden kişiye göre değişen değil, gerçekleşmesi gereken ilke bağıntılarında gerçekleşmesi olanaklı oldu. İdeal gelecek veya gelecek ideali olsun fark etmez, diyalektik oluşa bağlı gerçekleşen varoluşta geleceğe dair her teklif, hak ediyor olmanın meşru zemininde gerçekleşmesi gerekendi. Zan, yalan, batıl ve kötü olana dair yüklem almalarda var olup da hak etmeyenlerin, gelecek idealinden veya ideal gelecekten nasipleri yoktu. Hak ediş rahmete dair emek istemekteydi. Kötülüğün kolaycı doğası, ilkeye dair hak edişten, rahmetten uzak kılmaktaydı.

Surenin genel anlatımında da zannın, yalanın, batılın giderilmesi

anlatısında, hak olana göre yaşamın biçimlenmesi ve diğerinin varlık hakkına güzellikle, iyilikle riayet edilmesi gerektiği yönünde, ideal geleceğin nasıl gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmekteydi. “Allah’ın velilerine korku yoktur” denilirken de iman ve takva sahipleri kastediliyor olsa da tenzih ve tesbihi yaşamak ile kalmayıp, selam ile hak olanı da onamakla kalmayıp değer -hamd- belirlenimli olarak yaşama taşıyanlara korkunun olmadığı da kastedilmiş olmaktadır. Allah’ın velileri, ideal geleceği bireysel anlamda öznelliklerinde tesis etmiş olma olanağını hak etmiş olanlardı... ki bu anlamda veliyullah ideal yaşam sahibi olardı. İdeal yaşam, idealden uzak olan için, ideal bir gelecek olarak önünde bulacağıydı. Bu anlamda veliyullah, ideal yaşama dair örnek alınan rol model olarak sadece Allah’ı temsil eden insan -halifetullah- değil, ideal geleceği -cenneti- de temsil eden olanakta var olardı.

Korkunun aşıldığı meritebe, surenin başında sıddikiyet makamı olarak ifade edilir iken bu makam Allah’ın velisi olmakta tesis edilmiş olmaktadır ki bu da surenin 62. ayetinde ifade edilmiş olmaktadır. Yüksek sıddikiyet makamı veliyullah olmaktadır. Cennet -ideal gelecek- mertebesi ve velilik makamı, korkuların aşıldığı selamet aşamasıydı. Demek ki Allah’ın dostları, ideal geleceğin ilkelerinin gerçekleştiği olanak içinde var olanlardı.

Allah’ın varlık âlemi düşünce âlemi olarak gerçekleşir iken ideal gelecek -cennet- elbette düşüncenin yaratım olanağında olanaklıydı. Bu, yeryüzü yaşamının ideal olmadığı anlamını taşımakta değildi. Yeryüzü yaşamı; sınanmaya ve emeğe yani yaratıcı çabaya bağlı olarak hak edişe dair gerçekleşme olanağında ideal gerçekleşmekteydi. Böyle olsa da bir rivayete göre yeryüzü rahmetin yüzde birini temsil etmekte olduğu içindir ki rahmetin yüklem almaya açık olma olanağı içinde nihaysiz gerçekleşmesi ve yüklem almaya açık tekâmül etme olanağı, ideal geleceği sadece kavramsal bir teori değil, gerçek olduğu anlamında değerlendirmeye yönlendirmekteydi. İnsan tininde görülen kötülükten, zulümden bakıldığında da ideal gelecek bir yalan değil, gerçekleşmesi gereken, gerçekleşmesi umut edilen olanak olarak

değerlendirilmeliydi.

Bu açıdan bakıldığında da sure sadece ideal gelecek değil, yeryüzünde gelecek ideali veriyor olmasına adına önemliydi. İdeal gelecek cennet zaman kuşağında gerçekleşecek olmalıydı. Yeryüzüne dair gelecek ideali ise varoluşa, anlam-değer yüklü olarak tutunmanın gereği olarak hep canlı tutulması gerekendi. Musa nebinin Firavunun zalimliğinden kurtardığı halkı, Yunus nebinin iman eden halkı ayrıca Resulü Ekrem ve ümmeti emsalinden bakıldığında bu üç nebi ile teklif edilen yeryüzüne dair gelecek idealiydi. Gelecek ideali, ideal gelecek anlamında içerik kazandığında, gerçekleşmesi gerekenler surede açıkça ifade edilmekteydi. Ancak dünyada yaşamın fani -geçici- olması, kısmi olanaklarda var olunması, nefsi emmarenin kötücül doğası, farklı anlam-değer yüklemelerinde var olmak vb. varoluşun gerçeği iken ideal gelecek; kısmi olanak ve kısmi zamansal oluşta gelecek ideali olarak deneyimlenme olanağı olsa da sürekli gerçekleşecek değildi. Tenzih ile eksiklerin giderildiği, selam ile ölümsüzlüğün ve öngörülü bir geleceğin tesis edildiği, hamda dair de Allah ile hakkı gereği var olunan bir yaşamda ideal gelecek tesis edilmiş olunacaktı... ki bunun ismi cennetti.

Tevbe suresinde, ortak gelecek idealinde buluşması gereken insan; Yunus suresinde, gelecek ideali edinmek ile beraber ideal geleceğin idrakinde olması gereken insandı. İdeal geleceği Allah'ta bulması gereken insandı. Allah ile var olma olanağında, Allah'ın huzurunda var olan varlık, haddini/ hadlerini biliyor olarak Allah'a göre yaşaması gereken varlıktı.

Sure hak olana göre yaşamını biçimleyen, Allah merkezli olarak tevhid öncelikli gerçekçiliğe bakan ve buna göre yaşayan insanı betimlemekteydi. Gerçekçi olduğu kadar olması gerekeni önceleyen duruş ve karakter sahibini betimlemekteydi. İdeal yaşamın temsil edildiği insan betimlenmiş olmaktadır. Korkuları ile yüzleşen değil, gerçekle yüzleşir iken korkularını aşabilen ve gerçeğe göre yaşayarak korkuları geride bırakması gereken insana teklifte bulunmaktaydı.

Teklif gelecekti, gelecek teklif edilir iken korkular hak olan ile Allah'a iman edilerek aşılması gerekenlerdi. Nuh nebi, Musa nebi ve Yunus nebi ile kurtarılmış olunanlar dolayımında geleceğe doğru yolculuğun devam ettiği ve nasıl olması gerektiği vurgulanmış olmaktadır.

Böyle olmak kaydı ile bakarken; Tevbe suresinde gelecek belirlenimli beklenen, tevekküle dair gerçekleşmesi beklenendi, Yunus suresinde gelecek belirlenimli beklenen de gerçek olup da gerçekleştiğinde görünecek olandı. Söz konusu gelecek ve vaat, gelecek ve hak olanın gerçekleşmesi, gelecek ve hak olanın tesis edilmesi vb. bağlamlarda gelecek ise Allah'a güvenmek yani vekil bilmiş olarak tevekkül ediyor olmak olması gerekendi. Tevbe suresinde tevekkül, iman edenden beklenir iken iman eden hak olanın gerçekleştiğinden emin olarak yaşamına hak olana göre yön vermesi gerekendi. Sonuç Allah'ındı. Kula düşen ise kati emin olmak -şüphesiz inanmışlık- anlamında Allah'a tevekkül ediyor olmayı bırakmamasıydı.

Sure genelinde hak olanı nasıl bilebileceğimize de dikkat çekilmiş olmaktadır.

- 1) Hak olanın, herkesin hakkı (gerçeği) olarak gerçekleştiği,
- 2) Hak olan, ilkeye içkin olgusal gerçekleşir iken duyular ile bakılan görüngülere ve öznel anlamda beşeriyete -öte değil de- aşkınsal anlamda, görünenlerden fazlası olarak metafizik gerçekleşmesi gerektiği,
- 3) Hak olanın, tanrısal belirlenimlere haiz gerçekleşiyor olması gerektiği,
- 4) Hak olanın, ussal anlamda tanımlanabilir ve tanıtlanabilir olması yani ussal anlamda bilmeye açık olması gerektiği,
- 5) Hak olanın, gerçekleşir iken olgusal olmakta belirleniyor olması gerektiği,
- 6) Hak olanın, sonuç belirlenimli gerçekleştiği,
- 7) Hak olandan sonuç alınabilir olması gerektiği,

- 8) Hak olanın, herkes için gerçekleşebilecek talime/ idrak eşliğinde gerçekleşen deneyime -bilmeye- açık olması gerektiği,
- 9) Hak olanın, sonuç belirlenimli olarak herkese açık tahkikinın yapılabilir olması gerektiği,
- 10) Hak olanın, tarihsel süreçte gerçekleşir iken olgusalılığına tanık olmak gerektiği,
- 11) Hak olanın, gelecek belirlenimli olarak da gerçekleşeceği ve böylece sürekliliği olduğunun idraki,
- 12) Hak olanın, geçmiş ve gelecek arasında hep şimdiki zamanda ilke gereği zamansız olmasında ve olay belirlenimli gerçekleşiyor olmasında tanık olunması gerektiği vb. açılardan bakıldığında, zan, yalan veya batıl olandan farklı olarak hak olanın ne olduğu doğru biçimde bilinebilirdi.

Tevbe suresinde, yaşamsal sınırlara ve sınırlar bağıntısında ilişkilerin yönetilebilir olmasına tanık olmak gerekir. Yunus suresinde de düşünceye dair sınırlara yani hak olana dikkat etmek gerektiği ve düşüncenin hak olana göre yönetilebilirliğine dikkat çekilmekteydi. Tevbe suresinde diğeri ile yaşamda olması gerekenlerin, Yunus suresinde de düşüncede beklenen olması gerekenlerin gerçekleşmesi beklenir. Her iki surede de gelecek beklentileri; azap veya vadin gerçek olması, azap veya hak olanın gerçekleşmesi dolayımında ifade edilir. Önemli olan ise gelecek gelmeden önce, hak olana göre ve olması gereken ahlaki özelliklerin gerçekleşmesine bağlı olarak düşünmenin, yaşamın ve bu bağıntıda da dünya kurmanın öncelenmesidir.

Yunus suresi; bilinmeye açık olan varlık âleminde, bilmeye açık olan öznenin/ insanın, sadece anlam yüklü varlık belirleniminde yaratılmış olmadığı, mümkün varlık oluş belirlenimli olarak yaratıma açık olduğunu betimler. Bu bağlamda anlam yüklem almaya bağlı yaratıma dikkat etmesi gerekir... ki sonucu yıkım ve acı olacak bir

yaşam, yaşamamış olsun. Kur'an'ın merkezi bir ifade ile surede yer ediniyor olmasından bakıldığında sure, Kur'an içinde bir kitap misali; anlam ve yaratım, anlamak ve yaratılıyor olmak ayrıca anlam yüklemli gerçekleşen hak ve batıl diyalektik karşıtlar dolayımında yaratımın sürekli kılınmış olduğuna dikkat çeker. Surede; sonuç belirlenimli olarak hak edişe bağlı yaratım oluşunda bulunuyor olmanın sürekliliğine dikkat etmek gerektiğinin tavsiyesi de verilmektedir.

İnsan anlam varlığıydı. Anlam varlığı olarak varoluşunu, dünyayı biçimler iken yaratımına dair söz hakkı olardı. Böyle olsa da anlam yüklem alıyor olarak yaratılıyor olmakta hep bir referansa veya ilişkilerde baskın olan etkileşime göre yüklem almalar gerçekleşir iken neye veya kime göre anlam yüklem almış olmak gerektiği surede retorik üslup korunuyor olarak ifade edilmekteydi. Surede soru sorma biçimine bakıldığında bu daha net görülmekteydi. Retorik ifade etme biçimi; olanın ifade ediliyor olması değil, olan ve olgu dolayımında anlatılmak isteneni, kişinin düşünmeye katılımı ile anlamasını olanaklı kılacak biçimde gerçekleşti.

Retorikte soru; sorulan değil, cevaba haiz nitelikte muhatabı düşünmeye eylemler olarak gerçekleşmekteydi... ki amaç kişiyi kendisi ile ikna etmektir. Ancak, söz konusu Kur'an anlatısı olduğunda retorikten amaç; kişiyi, manipüle ederek ikna etmek değil, düşündürerek/düşünmeye katılımını sağlayarak gerekçeli olarak ikna etmektir. Çünkü tanıklık öznel ve her kişi, özgürce iradesi bağlamında kendi katılımı ile tanık olması gerekirdi. Var olma hakkı, rahmette öncelenir iken buna dikkat edilmekteydi.

Kuranda retorik; bir temellendirme, delillendirme biçimiydi. İllet ve talil veya neden ve gerekçe bağıntısında delillendirme, retorik'in olması gerekenleriydi... ki ayet; Allah'ı neden kaynak göstermek ile beraber, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak olan bitenin temellendiriliyor olmasının da belirlenimi olan göstergiydi. Hakikat anlamında Allah'ın kendisinden sonuç alınabiliyor olmak da surede sonuç belirlenimli bir temellendirmeydi. Acılar, zorluklar, musibetler

karşısında Allah'tan yardım istenmesi ve sonuçta, duanın kabulü ile Allah'ın kendisini göstermesi de bir temellendirme, kanıtlama biçimi olarak gösterilmektedir. Allah'ın vadinin hak olması ve ayetlerinin açıklaması da hep olay belirlenimli sonuç olarak gerçekleşir iken imanın teklif ediliyor olmasının temellendirilmesi idi.

Surenin birinci ayetinde de "Bunlar hikmetli kitabın ayetleridir" denilmekte iken surede sonuç belirlenimli temellendirilmelerde bulunulacağı zaten ifade edilmiş olmaktadır. Bilgiye dair her temellendirme, retorik bir belirlenimi olarak da gerçekleşmekteydi. Retorik yani söz söyleme bilimi veya ikna bilimi sadece söyleme bağlı iknaya dair değil, iknanın gereği olarak temellendirmeyi de içermesi gerekirdi... ki söylem, muhatabında karşılık bulmuş olarak tamamlanmış olsun.

Gerçek herkesin üst ve evrensel gerçeği iken bakıcı olarak kendisine uyanılacak olan değil, katılımcı olarak kendisine uyanılacak olardı. Yeryüzü uykusundan, gerçeği bilmek, anlamış olmak, görmek, tutunmak ile uyanmak ve kurtulmak olanaklı olacaktı. Katılımcılığı öncelikle her baskıcı tutum, herkesin gerçeğinden kopuk, belli bir iradenin dayatılıyor olmasından öte gerçekleşmekte değildi... ki Firavun, sihirbazlar, Musa ve kavminden sadece gençlerin Musa'ya iman etmiş ve yardımcı olmaları dolayımında anlatılan da buydu.

Gerçek herkesin gerçeği iken herkes gerçeğe kendi katılmalıydı. Gerçeğe kendi uyanmalıydı. Gerçeği kendi bulmalı ve hakkı gereği rahmet olarak yaşamaya çalışmalıydı. Dayatılmış gerçeklik, zanna dair yaratılmış, uydurulmuş olup da yalana dair olardı... ki yalan, inanılmış gerçek olduğunda, gerçeğe uyanmak kolay değil, zordu.

Musa kavmine buldukları yerde toplanma, organize olabilecekleri yapılar -evler- edinmeleri emredilmekteydi. Bu, kurumsallaşarak organize olmak ve amaç birliğinde kültürel nesnelere ve uygulamalar edinerek, geleceğe ortak adım atabilmek için önemliydi. Mabet niteliğinde yapılar, sadece Allah'a ibadet edilen yer değil, aynı kültürün parçası olmak, ortak kimlik oluşturabilmek ve organize olmayı sağlayan

kurumsal yapı düzeyine geçebilmenin olanağıydı. Böyle olmak ile beraber evlerde salat-a durulması da emredilir iken salat; iman ve sevgi ile Allah'a duyarlı olup da Allah huzurunda bulunmak içeriğinde yapılan olsa da bilincin Allah'a hazır olması ile insanın Allah evi yani beytullah olmasının ön hazırlığıydı.

Mabet içinde mabet olduğunun idrakine gelmek ise aynalaşma olanağında olanaklıydı. Allah'a ait tanrısalların gerçekleştiği ve talim edildiği mahal, Allah anlamının iman ile yerleştiği mahal ve Allah'ın bilfiil olarak tanrısallıkta görünüş bulduğu mahal olması bakımından insan Allah eviydi (Beytullah'tı). Surede beytullah kavramı geçmese de tanrısallar ile Allah'ın insan üzerinde galip varlık olması dolayımında insanın beytullah kılınmış olduğu ve Allah'a ibadet edilen evler açılması dolayımında da insanın beytullah olduğunun idrakine taşınması gerektiği vurgulanmış olur. Tanrısallar ve anlam merkezli olarak insan Allah evi olan varlıktı. Ne olduğunu ve ne için olduğunu beytullah olması dolayımında da bilmeye açık varlıktı.

Mabet yani Allah evi; gerçeğe dair anlamın da kutsiyet alanı olmalıydı ki anlam; kutsiyet alanı olan yerde erek olarak birleştirici ve ereğe yönlendirici olsun. Tanrısallığa içkin anlam, gerçekleşme belirlemelerinde görünüş bulsun.

Anlam; bir mekân oluşu içinde biçim kazanmış olanın ruhu olacak ise yapıya dair inşa kaçınılmazıydı. Bu bağlamda hak olanın yapı belirlemeli olarak yeni nesillere aktarılması da olanaklı olmaktadır. İnsanın, halifetullah olması anlamına haiz olarak beytullah kılınmış olmasından da bunun anlaşılması gerekir. İnsanın türe dair formu gereği insan anlamına haiz biçimsellikte vücut buluyor olmasında da buna tanıktık. Türe dair form belirlemeli her gerçekleşenin kendi olma anlamına haiz yapı olarak gerçekleştiğine de doğada tanıktık. Dile içkin anlamın da dil dolayımında anlam-biçim belirlemeli görünüş bulması ve kullanılması da içerik-biçim yüklemine yaratımın gerçekleştiğini göstermekteydi. Anlam-biçim veya içerik-biçim belirlemeli vücut buluyor olmaya dair her yapı belirlemeli, süreksizliğe rağmen tekrar

eden oluş içinde bir sonraki nesle/ kuşağa anlamı aktarılabilmenin olanağıydı. Yapıya içkin anlam; varoluşun temellendirilerek ne için kılınmış olduğu gerçeği olarak gerçekleşmiş olmaktadır.

Sihirbazların hak olan karşısında mağlubiyeti, Musa'nın kavminden yaşlılara kıyasen genç olanların Musa'yı takip etmeleri, gerekçe olarak da Firavunun zorba olması gösterilir iken ilişkiler anlam yüklü ve anlam akışlı gerçekleşmekte olduğundan dolayı, neye veya kime göre anlam yüklemeleri almak, yaşananların sonuçları olan varoluşta hayatiydi. Gençlerin iknaya açık olması, yaşam tutunma canlılıklarının yüksek olması ve anlayış bakımından gerçeğe kör kılacak deneyimlerin azlığındandı.

Mitler ile yaşama tutunan bir toplumda, anlam canlı ise baskı altındaki yaşlılardan daha çok gençlerin anlamı taşıyor olarak hayata geçirmesi görülmekteydi. Baskı altında bastırılmış anlam ve irade, gerçeklikten kopmaya nedendi... ki baskıya başkaldırma cesareti, gerçekliğe yeniden tutunma cesareti gösterme olanağını göstermekteydi. Gençler, eski nesille değil, yeni nesil ile geleceğe doğru yürünebileceğini göstermekle beraber, yalan olan dayatılmış gerçeklikten uyanma cesareti göstermiş olmaya işaret etmekteydi. Gençler ile her ne kadar yaşlı genç olanlar kastediliyor olsa da gençlik; yaş belirlenimli olmaktan daha çok anlama dair canlılık ve cesareti temsil etmekteydi.

Musa kavminin ilimden sonra ayrılığa düşmüş olmasının belirtilmesinden de anlaşılmalıydı ki insan yorum ve menfaat varlığı olarak ilmi esasından kopuk değerlendirmeye açıktı. Musa kavmine verilen ilim, Allah'a iman, emir ve yasaklardı. Söz konusu menfaatler ise ilim çarpıtılmaya, zorlamalara, dayatmaya, saçmalamaya açık yorumlanabilmekteydi. Söz konusu referans farklılığına bağlı olarak ilmin yorumlanması ise görüş farklılıklarının gerçekleşmesi kaçınılmazdı. Bilgi ve anlamın yüklem alınmasına bağlı olarak gerçekleşen yaratım bağıntısından bakıldığında yoruma; yaratıma açık olmanın belirlenimiymiş... ki yorumlanacak olan esasına, ilkesine bağlı

olarak yorumlanması gerekendi. Böylece gerçeklik zemininde buluşmuş olarak farklılıklara aşkınsal beraberce var olmak olanaklı olabilirdi. Yorumu açık yaratım oluşunda ilim yorumlanacak ise hak ve esası zemininde yorumlanması gerekmektedir... ki yorumu açık olmakta kaybolmuş olunmasını, zanna düşmenin önüne geçilmiş olsun, batıl olana uğranmamış olunsun. Hak olan bağintısında yorum ise Musa nebide ki gibi özgün ve özgül belirlenimli gerçekleşmekte ise doğruluğuna dair kabul edilmektedir/ edilebilmektedir.

Surede Nuh nebi, üst ve evrensel gerçeğe davet edendi... ki üst ve evrensel gerçeğe davet teklifine emsal gösterilmesi, teklifte gerekçeli olarak ısrarcı olmasındandı. Denir ki kavmin bütün zorbalıklarına rağmen içlerinde senelerce teklife devam etmişti. Bir nevi, teklife dair meydan okurcasına ısrarcılığı ile takdir edilmiş olmaktadır. Nuh nebi ile beraber, Musa nebinin de hatırlatıldığına tanık olmaktadır... ki Musa nebi, zor koşullara rağmen gerçeğe davet etmek ile kalmayıp üst gerçek bağintısında olması gerekenlere dair kanaat bildirmektedir.

“Neden İbrahim değil de Musa nebi zikredilmiş olmakta” diyenler olur ise İbrahim nebi, üst ve evrensel gerçeği bilmeye ve anlamaya çalışıp da sonuçta ona göre yaşamayı öğrenme çabasında olan ve ona göre yaşayan düşünür olan insandır. Surede Musa nebeye dikkat edildiğinde ise üst ve evrensel olan gerçeği bulmuş olmak ile beraber olan bitene dair söz hakkını yani kanaatini ifade eden düşünür insan olma tipi göstermektedir.

Musa nebinin surede sihre dair; iflah olunmaz iş, yani aldatıcı ve gerçeğe dair sonuçsuz kılan bir iş -çaba- olduğunu belirtir iken yapanların da gerçeği idrak etmekten yana kurtuluştan, uyanmaktan mahrum olduğunu da belirtmiş olmaktadır. Firavun ve hanedanlığa dair olumsuz kanaat bildirirken de olan bitene dair söz hakkını kullanan düşünür insan tipine tanık olmaktadır. Kanaat hakkını dua ile beraber kullanır iken Allah'a muhalif -karşı- değil ama Allah'a yönelik kullandığını görmekte isek olan bitene dair görüş hakkını Allah'a yönelik nasıl kullanmamız gerektiğini de öğrenmekteydik. Sadece üst

ve evrensel gerçeği bilmek değil, kanaat bildirimi ve kanaatin eylemde gerçekleşmeye yönelik uygulanabilir olmasından bakıldığında, olan bitene dair söz ve eylem hakkı olan insana tanıktık... ki bu, düşünce ve eylem özgürlüğü olmak ile kalmayıp kanaat, kendi olmanın özgünlüğünü taşır iken özgün insan nasıl olunur gerçeğini de göstermekteydi.

Kanaatin uygulanabilir olarak kabul ediliyor olmasından bakıldığında, özgün olmak ile beraber sözünün anlam niteliğine -ağırlığına- bağlı olarak düşünen insanın özgül nitelik gösterdiği görülür. Özgür düşünen, özgün olan ve özgün olduğu kadar eyleminde de özgül nitelikte ağırlığı olan insan olmak gerektiğini surede, Musa nebi emsaliinde görmekteydik. Bakara suresinde, isimleri söylemek ile varlığa dair söz hakkı olan insana dikkat çekiliyor iken Yunus suresinde, olan bitene dair gerçekleşenlere yönelik, hak olana, esasa bağlı olarak kanaat bildiren, söz hakkı olan insana dikkat çekilmiş olmaktadır. Böyle olsa da Musa nebi düşünce öncüllerine bağlı olarak şekilcilığe gittiğinde, kendisi için yeni olan bilgiye kapalı olabilmekteydi. Bunun, Kehf suresinde görülmesi gerekir.

Gerçek, anlamın yargı belirlenimli biricik olması bağıntısında değer belirlenimli olarak da gerçekleşir iken hep inanılmış gerçeklik olarak bulunandı. Başka bir deyişle de elinde olmadan gerçekleşen gerçeklik, maruz kalınmış olarak deneyimlendi. Önemli olan ise inanılmış olarak maruz kalınmış gerçekliğin; yalana veya zanna dair olup da dayatılmış olan mı veya gerçekten herkesin gerçeği olup da dayatılan değil, katılmakta olarak bulunması gereken gerçek olan mı olup olmadığıydı... ki bu anlamda surenin düşünmeye dair çerçeve verildiği görülür.

Surede üst gerçek, herkesin/ her şeyin evrensel gerçeği olarak zaten ifade edilmekteydi. Doğada gerçekleşenler, bizler, gerçeklik bağıntısında gerçekleşen gerçeklerdik ama gerçekte gerçek olma niteliğini kendinde bulan ile gerçekleşiyor olarak varlık bulan yaratılmış olan gerçeklerdik. Dünyayı insana elverişli kılan, insanın duyuları

üzerinde dahi galip olarak tanrısallara dair paye verme olanağında yaratımda bulunan, gece ve gündüzün ardı sıra gerçekleşmesi, Güneş ve Ay olgularının belli bir niteliğe haiz anlam yüklü varoluşu vb. işaret edilenlerden bakıldığında; doğada, insanda, insanlık tininde gerçekleşenleri, yaratım belirlenimli gerçekleştiren, gerçekliği var eden Allah ifade edilmekteydi. Sure gerçekliğin; Allah'tan paye almış olarak pay sahibi olmakta gerçekleştirdiğinin ve görünen dünyaya (öte anlamında aşkın değil de üzerinde galip olması anlamında) aşkınsal gerçek olanın Allah olduğu gerçeğinin anlamını taşır.

Gerçek olan anlam belirlenimli oldu. Anlam belirlenimli olan yargı belirlenimli olarak gerçekleşti. Yargı belirlenimli olan, irade-değer ve değer-inanç belirlenimli gerçekleşmekteydi... ki gerçek, hep anlam yüklü inanılmış gerçeklik olarak bulunur iken duylara açık görünen dünyanın değil, görünen dünyaya aşkınsal anlam yüklü beliren gerçeğe tanık olmak gerekmekteydi. Bu anlamda Kur'an vahiy nitelikli bilgi kaynağı olarak, gerçeği anlamanın rahmetiydi... ki kişiye göre değil, gerçeğin anlaşılmasına ve görülmesine göre ifade içeriğine haizdi.

Kur'an'ın veya diğer nebiler ile gelen vahyin içerik olarak değiştirilmesini beklemek, anlam içeriğinden gafil olduğunu göstermekteydi. Azap beklentisi inkârda ısrarcılığın, mucize beklentisi de var olmanın mucize olduğundan habersiz olduğunun belirlenimiydi... ki azap isteyenlere, geçmişte yaşayanların bugün olmadığı gerçeği hatırlatılır. Mucize isteyenlere de surede, doğada ve insanda, insanın elinde olmadan gerçekleşenler, düşünmesi - akletmesi- için işaret edilir. Doğada gerçekleşenler; insanın elinde olmadan gerçekleşiyor iken bilfiil gerçekleştirir iken gerçek kılanı yani Allah'ı işaret etmekteydi.

Yunus suresinin insanı; anlam varlığı olup da anlam yüklem almaya açık oluşta hem bilme olanağı olan hem de öznel anlamda yaratıma açık kılınmış olan varlıktı. Düşünüp de bilmeye çalışan, kanaat sahibi olarak olan bitene dair söz hakkı olan düşünür insandı.

Bilmek ve yaratım, birbiri ile bağıntılı olup, insan sürekli yaratım oluşunda yüklem aldığı anlamlara dikkat etmesi gereken varlıktı. Varlığın nedeni olan Allah'ı bilmeye ve anlamaya çalışmayı da anlam varlığı olduğu için yaratılışı gereği bulmaktaydı. Ancak anlama çabası içinde iken zanna, batıla düşmüş olma olanağında da var olmakta iken hak olana ve ilke gereği olması gerekene göre düşünmenin ve dolayısıyla da yaratımın sınırları olması gerektiğine de dikkat etmesi gerekmektedir.

Bilmeye, anlamaya, yaratıma dair nihayetsiz yani sonu gelmez bir oluş içinde var olan insan, bilmeyi, anlamayı ve yaratımı; sığılıkta bırakan fevriklikte, kör bırakan inatta, sağır kılan duyarsızlıkta, yabancı kılan cehalette, aymaz kılan kibir ve zorbalıkta, anlayışsız kılan zanna takıntıda sınırlanamamalı, öldürmemeliydi. Dolayısıyla da anlamaya ve yaratıma dair kendini sınırlanamamalı, öldürmemeliydi. Hak ve rahmet olana göre bilmeyi ve yaratımı öncelemesi gerekendi.

Genel anlamda sure; Allah'ın, varlığın özsel hakikati olduğuna iman etmek gerektiği, Allah'tan sakınan olarak ahlaki sınırlara dikkat etmek gerektiği, bilmeye açık varoluşta hikmete ve hakikate, Allah'a dair düşünce -us- sahibi olmak gerektiğinin mesajını taşır. Vahiy bilgisi de rahmet olarak verilmiş iken kâle alınmayan değil, ciddiyet ile anlaşılması gerekendi.

Yunus suresi ile görmekteydik ki gerçek; bizim elimizde olmada gerçekleşiyor iken anlam yüklemli olmakta gerçekleşendi. Gerçek ve anlam özdeşliğinde yaşam anlamından yana gerçek olana göre yaratım oluşunda biçimlenmesi gerekendi.

Surenin katmanlı içeriği ile ilgili olarak Kur'an ve sureye dair bir not düşersek: farklı zamanlarda olay ve kişi örneği dolayımında indirilmiş olan ayetlerin, sonunda yerleri karıştırılmadan, anlam bütünlüğü sunan ve ilke belirlenimli modellenmiş oldukları surelerde yer edinmiş olmaları dikkate değerdir. Kur'an'ı indiren Allah, indirdiği önceki kitapları veya sayfaları insanlık koruyamadığından dolayı, korumayı kendi sorumluluğuna almıştı. Bunu da sure okuma yaklaşım

yönteminde, net olarak görmekteydik.

Sureleri okurken dikkat edilmesi gereken ise, geçmişe yönelik bilgi birikimini olumsuz önyargı belirlenimli öncelemeden, anlamaya duyarlı olarak odağına metni almış olmakta okuma çabası göstermekti. Hiçbir şey bilmiyor olan bir ümmi gibi zihninde boşalmış olup, anlama aç olarak metne odaklanmak gerekirdi. Metni odağına almış olarak ümmice okumak, modern tabiri ile de bildiklerini askıya almak ile okuma çabası göstermek, metni kendi bağlamlarında anlamayı olanaklı kılmaktaydı.

Surede -metinde- en çok zikredilen kavramlar, zikredilme içerikleri ve zikredilmeleri dolayımında üst bir anlam olarak fazla verilen anlam içeriğinde surenin okunması, sureyi kendinden fazla veren olarak yeni olgusal belirlenimde metafizik okumaya tabii tutmak anlamını taşımaktaydı. Böylece ilahi metnin kendinden fazlası olduğunu da anlamış olmak ile kalmayıp, metni ilk indiği devrin anlayış biçimine aşkın değil ama nüzul sebeplerine de bağlı olarak indiği devrin anlayışına aşkınsal okuma olanağı da bulabilmekteyiz. Böylece ilahi metin her devirde yeniden yorumlanır iken kendini, muhatabı olan okuyucusunun anlayışı kadarı ile güncellemek ile kalmayıp, zamansız olduğunu da göstermiş olmaktadır.

İşte Kur'an! Zamansızlığa uzanan yolcuğun her devrinde, okuyucusu dolayımında yeniden görünüş bulan metindi. Sadece ilahi değil, muhatabı bağlamında anlaşılacak ile kalmayıp, çoklu ve katmanlı anlam bağlamlarında hep yeniden yorumlanmaya açıktı. Kendinden fazla verir iken kendinden fazlası olan, varlık ve varoluşsal karşılıklarına bağlı olarak ve gerçekleştiği belirlenimlerde kendinden fazla verir iken kendinden fazlası olan metindi. Yani kendinden fazlası olan, metafizik niteliğe haizdi. Metafizik niteliği, okuyucunun anlama çabası içinde anlama katılmak ile kalmayıp, yoruma bağlı anlam fazlası verir iken metnin yeni bir olgusal bağlamda vücut bulmasını olanaklı kılmaktaydı.

Bu durum, ilahi metnin sadece insan merkezli olarak okuyucuya bağlı

kendinden fazla verdiği anlamını taşımamaktaydı. Metnin temel ilkeleri yani esasları ve kavramsal bağlamları bağintısında metnin dışına çıkmadan metnin kendinden fazla verdiği metafizik olgusallığa tanık olduğumuzda, metnin metafizik anlamda kendinden fazlası olduğu belirlenimine katılmış olmaktadır.

Ümmice okumaktan kastım; anlamaya açık duyarlılıkta metne yönelmiş olunmasıdır... ki “Ona temizler dokunur/ dokunmalıdır” ayeti, bu okuma biçimini onaylar anlama haizdir. Kutsiyeti olanı temiz tutmak ve değerinde bilmek için bedene dair abdestli olmak önemlidir ama anlamaya açık duyarlılıkta bulunmak da zihinsel anlamda temiz olmanın gereğidir.

Ümmice okumakta iken klasik okuma biçimi olarak metnin okuyucuya açılmasını da kastetmekte değilim. Ümmice okumakta askıya alınanlar sonucunda metne odaklanır iken metnin anlama dair açılmasını beklemek naiflikti... ki ümmice okumakta iken metni kendi kavramsal esasları ve kavramsal bağlamlarına bağlı olarak okuma olanağı oluşmaktaydı. Surenin öne çıkan belirgin kavramları, kavram çiftleri, anlatı biçiminde görülen rol modelleri ve genel içeriğini biçimleyen üslubu dolayımında, kendinde fazlası olarak görüleceği metafizik okumaya tabi tutulması da ümmice okumanın sonuçlarından olarak gerçekleşmesi gerekendi. Surede kavramsal çiftler, tanrısal isimlere dair isim çiftleri, tamamlayıcı ayet çiftleri, üslup biçimi vb. surenin niteliğini belirli kılmaktaydı. Yeter ki anlamaya açık hakiki olarak okuyalım. Ümmice okuma yönteminde bunun ile de kalmayıp, eğer hakiki olarak anlama çabası içinde bulunulmakta ise özde hazır olan Allah'a açık olma olanağı da bulunmuş olarak metnin sahibinden metni okuma olanağı bulunmaktaydı... artık metne dair her okuma, anlaşılacak isteyen idrak sahibini anlayarak gerçekleştirebilmekteydi.

Ancak bu dahi yorumcunun, Allah'a yetişmesindeki yeterliliği ve tanrısalara dair kabiliyeti kadardı. Bunun ile beraber çok katmanlı, çoklu anlamlı, çok gerçekli, çok yönlü bir metin olan Kur'an'dan bahsetmekte isek yorum; hep yeni bağlamlarda yeni bir olgusallığa

yani metafizik belirime tanık kılsa da bir tam bir eksik gerçekleşir iken ucu açık yaratım oluşunda bir açıdan tamlığına tanık olunan, başka bir açıdan eksikliği görülür iken nihayetlendirilmemesi gerekendi. Yani kim ki yorumu bundan ibaret demekte, ilahi metni anlamış olmadığını söylemekteydi. Kim ki Allah veya ilahi metin böyle söylemekte demekte, metni kendi kanaatine sıkıştırmaktaydı. Kim ki sadece dili anlam darlığına hapsedmiş olarak, ilahi metni bağlamsal okumaktan kopuk okumaktaydı, şekilciliğin gölgesinde metnin anlamına kör bakmaktaydı/ bakabilmekteydi.

Ümmice okuma çabasında, Allah'tan inayet gerçekleşmesi, modern düşünce dünyasında elbette kabul görmeyebilir. İnsanın, bilmekten veya anlamaktan yana merkeze konulduğu bir dünyada, Allah kaynaklı olarak bilmenin, anlamın gerçekleştiğini söylemek elbette kabul görmeye bilir. İşte bu anlamda Yunus suresi anlamanın, bilmenin Allah kaynaklı olarak gerçekleştiğini göstermesi adına önemliydi. Bilmek veya anlamak, Allah kaynaklı olarak tanrısal olmakta gerçekleşir iken kişinin elinde olmadan gerçekleşmekteydi. Yani modern dünyada özne anlamında insan, anlamanın gerçekleşme olanağı elinde olmadan gerçekleşir iken anlamaya sadece katılmaktaydı. Anlam, Allah'ın yaratımında gerçekleşir iken anlamak da tanrısal belirlenimli olarak Allah'a ait gerçekleşmekte ve insana dair kılınmış olmakta insanın elinde gerçekleşiyormuşçasına gerçekleşmekteydi.

Aslında en temelde yaratımda öncelik Allah'a ait iken Allah'ın bilen olmasından ve anlamı yaratıyor olmasından dolayı, Allah ile anlamakta iken anlamı yüklem alıyor olarak anlamanın gerçekleştiğini bilmek önemliydi. Tanrısal yaratılmış olanın elinde değil, Allah'ın yaratım dolayımında gerçekleşir iken Allah'a ait gerçekleşmekteydi... ki bu anlamda Allah kaynaklı olarak biliyor ve anlıyor olduğumuzu artık bilmek gerekmekteydi. Anlamanın, bilmenin bütün olanakları elimizde olmadan gerçekleşirken sadece bize dair kılınmış olmasında bilen Allah'a katılıyor iken insan kaynaklı bilmenin veya anlamanın gerçekleştiğini söylemek, bilmenin nasıl gerçekleştiğinin cahili olduğunu ifade etmiş olmanın bir biçimiydi.

Yukarıda ifade ettiklerimden; Allah'ın insan ile bildiği veya anladığını anlamış olan var ise ne demek istediğimi anlamış değildi. Yaratımda zamansal öncelik Allah'a ait gerçekleşir iken yaratılmış olan, yaratılmış olacağı her bir anlam-hâl yüklemli durumu bir sonra bulmuş olmaktadır. Allah'ın önceden belirli kılmış olduğunu yaratılmış olan gelecek belirlenimli bulmaktaydı... ki bu anlamda söz konusu bilmek veya anlamış olmak ise Allah'ın öncesinde bilmiş olduğunu bilmiş olarak görüş sahibi olmaktadır. Yani Allah insan ile bilmekte değil, her yaratım oluşunda anlam yüklemli her belirlenimde anlamı yüklem alır iken Allah kendi zatı ile bilmekteydi. Yarattığı da bilmeye dair olanağı ne ise Allah ile bilmiş olmaktadır.

Bu konu kader konusu ile de ilgili olup, kaderi hep geçmiş belirlenimli belirlenmiş olmak anlamında anlayanlar, Tevbe 51. ayette "Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlamızdır." Müminler yalnız Allah'a güvenip dayansınlar" denilir iken yazgının gelecek belirlenimli olarak karşılanıyor olduğuna dikkat etmeliydiler. Yani yazgı; Allah'a göre geçmiş, yaratılmış olana göre gelecek belirlenimli gerçekleşecek olandı. Yazgı; yaratılmış olana göre geçmiş öncelikli belirlenmiş gibi anlaşılan iken gelecek belirlenimli karşılayacağı, yaşayacağı olarak bulacağıydı. Bu anlamda Allah'a içkin Allah ile var olan, gelecek olarak önünde duran bir Allah ile de karşı karşıyaydı ki geçmiş ve gelecek zamansal ötelemesi içinde var olunur iken Allah geçmiş, gelecek ve şimdinin Allah'ı olarak yarattığına hep önsel olan zamansal öncelikte zamansal süper durumda bulunmaktaydı. Bundan dolayıdır ki Kur'an'ın her suresi zamansal betimleme durumuna göre üç zamanlılığı içeriyor olarak biçimlenmişti.

Genel anlamda demek istediğim; öz olmadan anlamanın, bilmenin olanaklı olmadığı bir varoluşta, özsüz olarak sadece öznenin bildiğini veya anladığını söylemek, bilmediğini söylemekten öte değildi. Her şeyi doğaya dair nesnellik zeminine indirgemiş olarak harekete dair kaotik oluş içinde gerçekleştiğini söylemek de nesnellik zeminde hareket kabiliyetinde gerçekleşen öznellikten habersiz bilmiyorum demenin başka bir belirlenimiydi. Kendinde şeyi bilemeyiz diyenler dahi

kendinde şey olanın, kendinde şey olmaya dair mahiyet belirlenimleri ile bilmeye ussal, deneyimsel veya deneysel olarak açık olduğundan ne kadar haberdardı?

Kendinde şey bilinemez demek; felsefi anlamda gerçek bilinemez demektir. Bu anlamda bilgibilimsel olarak insana kalan, görünüşlerin bilgisi ve kanaat bildirmekten öte değildi. Bilimsel ilerlemeler ve varlığın keşfe dair bilinmeye de açık olması da göstermekteydi ki gerçek bilinmeye açıktı. Yeter ki bilmekten yana sıkışılan yerde, yeni yöntemler geliştirilerek bilmek olanaklı kılınmış olsun.

Varlığı sadece özcü gerçekleşmekte kategorize edip de sabit bir evren oluşuna bağlı olarak bilmeye çalışan klasik düşünürler de niceliğe haiz olup da hareket etmenin olanağında, içerik-biçim belirlenimli olup anlam yüklemli gerçekleşen tümel belirlenimlerin, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak değişen oluşa açık mümkün varlık oluşta gerçekleştiğinden habersizdi. Salt tümel bir varoluş hiçbir zaman olmamıştı. Allah dahi Kur'an'da nur olduğunu ifade eder iken niceliğe haiz tümel belirlenimli varlık olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Niceliğe haiz olduğu içindi ki kendinde hareket kabiliyetine haiz olarak gerçekleşme ve gerçekleşmeye bağlı irade gösterme ve iradeye bağlı yaratabilme olanağına sahip mümkün olmayı da içeren varlıktı.

Allah; salt zorunlu olan değil, mümkün zorunlu varlıktı. Kendinde gerçekleşen her gerçekleştirme de yargıya haiz anlam içeriğinde yaratım belirlenimli gerçekleşirken de anlam yüklem almaya açık olarak ve anlamın kendisi ile var olması olanağında dirimsel, eril, yüklemsiz yüklem içeriğinde biricik olup da yargısal gerçekleşiyor olmasında, yaratım dolayımında bilmeye açık varlıktı. Her bilme belirlenimi anlamın yargısallığında tümel belirlenimli gerçekleşmiş olmaktadır. Başka bir deyişle de Allah eskilerin dediği gibi madumun şey olması dolayımında veya ayanı sabiteler dolayımında bilen değil, anlamın yaratım belirlenimli gerçekleşiyor olması dolayımında bilendi.

Bilmek hep dolayımli gerçekleşir iken madumun şey olması veya ayanı

sabiteden kast edilenler dolayımında bir bilme olanağı gerçekleşmekte ise o dahi anlam dolayımında gerçekleşmekteydi. Bilmek hep yaratım sonucunda yaratım dolayımli olarak gerçekleşendi. Anlam dahi yaratım dolayımında gerçekleşir iken yüklem almanın olanaklı olması sebebi ile bilmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi... ki dilde karşılanan yaratımda anlamanın veya bilmenin olanağı olmaktadır. Anlam dil içeriğinde, hep tümel gerçekleşiyor (kavram, isim, cümle belirlenimli) olmanın yargısallığında karşılığı olan yaratım belirlenimini bilmenin olanağıydı. Bilmenin meleke belirlenimli bellek oluşunda bilfiil olarak yüklem alınıyor olmasında da bilmek artık sürekli kılınıyor olmaktadır.

Yani ezelde bilme olanağının olması, biliyor olmak anlamına gelmekte değildi. Yaratıyor olmak başladıktan sonra her yaratım dolayımında yaratılmış olanı bilmek, yaratıyor olmanın belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Bilmek, yaratım belirlenimli olarak yaratım dolayımında gerçekleşendi. Surenin 14. ayetinde “Sonra, nasıl davranacağınızı görelim diye, onların ardından yeryüzünde sizi onların yerine getirdik” denilir iken de bunun anlaşılması gerekirdi. Yaratma bilgisi, yaratım dolayımında gerçekleşenlerin bilgisi, hep yaratım dolayımında gerçekleşmekteydi. Başka bir deyişle de yaratma bilgisi sonradan edinilmiş olmak ile beraber, yaratılanların ne, nasıl, ne için olduğuna dair bilgisi yaratım süreç ve sonuç belirleniminde gerçekleşmekteydi.

Eskilerin dediği gibi Cenabı Allah ayanı sabiteler ile bilen değil, yaratım dolayımında bilendi. Bilmenin nesnesi ise en temelde anlam, anlamın yüklem alma belirlenimli gerçekleşmesi ve belleğe haiz meleke belirlenimli işlevsel kılınmış olmasıydı. Ancak, yaratıcı olan yaratım dolayımında biliyor olsa da yaratıcı için yaratılmış olan, katmanlı gerçekleşmede kendine içsel galip olduğu ve kendine dışsal huzurunda bulunduğu iken hep zamansal ötelemeye önsel olarak bildiği olmaktadır. Yaratılmamış olanın bilinmesi olanaklı olmadığı gibi, yaratıldığı yani gerçekleştiğinde bilinmesi olanaklı olmaktadır. Gerçekleştirilmeden önce, ön tasarımı söz konusu ise o dahi yaratım dolayımında bilmenin ürünü olarak gerçekleşmekteydi.

Yaratımda önemli olan yaratıcı olan yarattığına varlıksal anlamda hep içkin olsa da zamansal anlamda hep önsel olduğundan dolayı, yarattığının ne kadar zaman ilerisinde olduğuna dair bilgiden kişi yoksun olabilir. Ayrıca bizler için atmış üç veya yetmiş üç sene vb. zaman kısalığında süren bir yaşam, söz konusu yaratıcının sınırsız varlık zaman genişliği ise bir an misali bir zamansallığa tekabül etmiş olarak gerçekleşmekteydi. Altı günde yaratılmış olan dünyadan da bunun anlaşılması gerekmekteydi... ki altı günden kasıt, elbette dünya günü değil, yaratıcının kendi zaman genişliğine dair zaman kuşaklarından - döngülerinden- birisine göre ifade edilmiş olmalı. Bir günü bir milyar sene olan, bir günü altı milyar sene olan zaman genişliklerinden düşünüldüğünde yeryüzünün kaç güne tekabül etmiş olarak yaratılmış olduğu anlaşılabilir.

Kaldı ki 14. ayette “Sonra, nasıl davranacağınızı görelim diye, onların ardından yeryüzünde sizi onların yerine getirdik” denilir iken biz niteliğinde ahadiyete içkin vahidiyet belirlenimli çoğul kullanılmış olur ki bu durumda söz konusu olan nurun iliyun mertebesidir ki türev nurlara dair alt zaman kuşaklarında güne dair gerçekleşenlerin bilmeye açık gerçekleştiği de vurgulanmış olur. Yani Cenabı Allah yarattığının bilgisinden daha üst bir zaman kuşağında olarak haberdardır. Söz konusu yaratmak ise katmanlı ve farklı gerçekleşen zaman kuşaklardan veya zaman genişliklerinden hareket ile yaratım katman katman, boyut boyut, âlem âlem gerçekleşen bir oluş içinde görünüş bulmaktaydı. “Biz” olanlar saf saf dizilenler yani mertebe mertebe birbiri ile ilişkide yek vücut hareket etmekte iken her birinin mertebesi bağlamında farklı zaman kuşağında bulunuyor olması kaçınılmazdı. Sınırsız zaman kuşakları, nihayeti gelmez yaratım olanağına haiz gerçekleşmekteydi.

“Yaratıyor olmak ezeldir ve bu anlamda bilmek de ezeldir” diyenler olur ise, fazlandan belirmiş olgu anlamında yaratmak her daim bir başlangıcı olmakta gerçekleşendi. Yani fazladan belirmiş olguya dair yaratım, eskilerin tabiri ile hadis olmakta gerçekleşene dair gerçekleşen yaratım, ezeli değil, sonradan açık olmalı... ki böyle bir

durumda bilmek potansiyel bir durum olarak haiz olunan olsa da hep yaratım belirlenimli olarak yaratım dolayımında gerçekleşmekteydi. Böyle olsa da özünde hareket kabiliyeti gereği gerçekleşme olanağı bulan Allah, gerçekleşme olanağı ve gerçekleşme olanağına bağlı gerçekleşme erki göstermesi sebebi ile gerçekleşme iradesi, ezeli yaratım belirlenimli gerçekleşmekteydi. İrade ezeli bir tanrısal olsa da yaratım dolayımında bilmek, ezeli bir tanrısal değil, hadis belirlenimli bir tanrısaldı.

Bilmek hep bilfiil gerçekleşir iken iradeye içkin de gerçekleşmekte olup, anlam yüklem almanın kayıtlılığında kayıt alıyor olmanın dolayımında hep dolayimli gerçekleşendi... ki bu anlamda bilmek hep yaratım dolayımında gerçekleşir iken yaratılmış olan tanrısal belirlenimli gerçekleşmekteydi. Söz konusu kendini bilmek ise bu dahi varlık olmak bakımından kendi -ben- olmanın idraki dolayımında anlam yüklü gerçekleşir iken anlamın yaratım dolayımında refleksiyon belirlenimli olarak gerçekleşmiş olmaktadır.

Kendini bilmek dahi dolayım sal olunması sebebi ile refleksiyona haiz zamansal oluşa bağlı gerçekleşen olgusalığa haizdi. Söz konusu irade ise niceliğe haiz oluş içinde gerçekleşme erki gösterir iken gerçekleşme iradesi göstermiş olarak kendi -ben- olmak hep iradeye içkin gerçekleşmekteydi. Varlık olarak nihayetin olmadığı alanda, nihayeti olmayan zaman genişliğinde kendi olmanın her yerde ve zamansal oluşta korunuyor olmasından bakıldığında kendi varlığında yekvücut olan varlık için, özsel anlamda niceliğe haiz hareket belirlenimli var olmakta iken, iradeye haiz gerçekleşme erki göstermek ve kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olma dolayımında kendini biliyor olmak, başlangıcı olmamak kaydı ile ezeli gerçekleşmekteydi.

Yaratım dolayımında kendini bilmekte ise olanakların tanrısal belirlenimli olarak gerçekleşmesi, yaratım dolayımında nasıl bir potansiyelle sahip bulunduğu ve sonuçta da karakter ve kimlik belirlenimli olarak anlam yüklü kendini bilmek gerçekleşmiş

olmaktaydı. Bu anlamda Kur'an'da Esmayı Hüsna; anlam yüklü karakter içerikli kimlik belirlenimleri olarak hem kendiliğin bir tanımlanması hem tanıtlanması hem de talime açık evrenseller olarak varlık âleminde gerçekleşir iken kendiliğin kanıtlanması olmak ile beraber Allah'ın kendisini, olanaklarında biliyor olduğu gerçeğini göstermekteydi. Her yeni olanak belirlenimi, kendini yeni bir anlam yüklemesinde yüklem almaya açık mümkün varlık olarak kendinden fazla verdikleri dolayımında oldu kılmış olduğu karakter içerikli kimlik belirleniminde tanımak anlamını taşımaktaydı... ki bu, ezeli değil, mümkün varoluş olanağında, kendiliğin her türlü korunduğu zamansal genişlikten, yarattıkları dolayımında zamansal oluşa iniyor olarak kendiliğin olanak belirlenimli olarak bilinmeye açık bulunuyor olmasında gerçekleşmekteydi.

Allah'ta gerçekleşme, nedeni -niceliğe haiz- kendi/ kendinden olarak öznesi ve nesnesi kendi olmak kaydı ile kendi varlık belirlenimlerinin yaratılıyor olmasında ezeli gerçekleşti... ki varlık olmanın anlamında kendi olmanın idrakinde kendini biliyor olmak da ezeliydi. Kendini biliyor olmak dahi ezeli yaratım dolayımında gerçekleşen bir olguydu. Kendinde fazla vermek anlamında yaratıyor olduğu her ne ise yaratıyor olmanın dolayımında bilmenin olanağı olmaktaydı. Yarattıkları dolayımında bilmek de hem nesnesi dolayımında hem de anlam yüklü olarak refleksiyon dolayımında zamansal gerçekleşir iken hep sonradan gerçekleşti.

Nihayeti olmayan zaman genişliğinde varlık olursa da sınırsız zaman genişliğinde dahi bilmek, zamansal olmak da nesnesi bağıntısında gerçekleşti. Bilmek, nesnesi dolayımında ve gerçekleştiği zamansal aralıkta hep sınır belirlenimli gerçekleşse de her daim yeni bir yaratım bağıntısında ve yoruma açık bilme olanağında nihayetsizliğe uzanan oluşta gerçekleşmekteydi.

Bilme; anlamın yargısal doğası gereği hep yargısal gerçekleşir iken niceliğe haiz yaratım oluşunda tümel belirlenimli gerçekleşmeler ve yargının tümel belirlenimli gerçekleşiyor olması sebebi ile tümel

bağıntıda gerçekleşmekteydi. Böyle olsa da yaratım en temelde, niceliğe haiz neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken tümel belirlenimler dahi mümkün kılınmış olmaktan öte gerçekleşiyor değildi. Bu dünyanın gerçeği diye baktığımız tümel belirlenimler, bu dünyanın mümkün kılınmış gerçeği olarak gerçekleşmekteydi... ki neden bağıntıları değiştiğinde, yeni neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeciliğe bağlı gerçekleşen yeni bir dünya da olanaklıydı. Bundan sebebiyet de nedenselliği inkâr edercesine, tümel yargıların izlenimsel olduğu kanısına varmak değil, mümkün yargılar olduğunun bilgisinde karar kılmak gerekir.

Mümkün varlık; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen oluş içinde çok yönlü, çok anlamlı, çok katmanlı, çok gerçekli, çok fonksiyonel de gerçekleşir iken neden bağıntılarının mutlak olduğu kanısı elbette hatalıydı. Ancak, neden bağıntılarının mümkün kılınmış olmakta gerçekleşir iken olmadığı kanısı da yanlıştı. Her neden bağıntısı, bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım oluşunda yaratımın bir belirlenimi olarak mümkün kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi... ki mümkün olanın, değişen neden bağıntılarında yeniden gerçekleşen yeni bir bağıntısal indirgeme durumunda artık yeni bir oluş içinde yeni bir olgu belirleniminde gerçekleştiği görülür.

Yani tümel belirlenimlere dair sabit evren ve mutlak nedensellik zinciri yoktu. Mümkün nedensellik bağıntısında mümkün bağıntısal indirgemeci belirlenimlerinde gerçekleşen olgular arasında birbirini oluş belirlenimli fonksiyonel olmakta karşılıyor olmaya bağlı gerçekleşen varoluştan bahsedebildik... ki bu anlamda; bilgiye haiz bilfiil olmakta anlam-değer yüklemli olarak gerçekleşen doğa ve öznelliğe haiz dünya/ dünyalar hep mümkün kılınmış, yaratılmış olma biçimleriydi.

Yaratılmış olmak, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak anlam-değer yüklemli olmakta mümkün kılınmış olmaktan ibaretti... ki mümkün olan yüklem belirlenimli gerçekleşir iken kati yüklem değil, değişebilen yüklem belirlenimli gerçekleşmekte olduğundan dolayı,

değişen doğaya, değişen tin yani anlam-değer yüklemli öznelliğe veya dünyalara tanık olabilmekteydik. Değişmesi olanaklı olan doğaya, öznelliğe, dünyalara da tanık olabilmekteydik. Giderilmesi olanaklı olan doğa nesnelere, öznelliğe, dünyalara da tanık olmaktaydık.

Bu anlamda neye güvenecektik? Yaratımın kaynak nedeni olan Allah'ın, değişen yüklem almaya açık yaratım oluşunda ilkeli olarak hak, adalet ve rahmeti önceliyor olmasına güvenecektik. Bu ilkelerin gerçekleştiğine nasıl güvenecektik, talime ve tahkike açık olarak değişmez evrenseller olduğuna tanık olmak ile güvenecektik.

İşte bu anlamda vahiy bilgisi ve konumuz olan Yunus suresi Allah'ı, yaratımı, yaratımda gerçekleşen ilkeselliği, geçmişin deneyimlerini, adalete içkin sonuç belirlenimli gerçekleşecek olanları yalanlamadan Allah'a iman ile tutunur iken varoluşa, kendi olmaya da tutunarak var olmanın olanağına dikkat çeker. Allah her ne kadar yaratmaya dair var olma önceliğini ve yaratımda belirleyici olmayı önceliyor olsa da katmanlı varoluşa karşılıklı var olma olanağı da gerçekleşir iken birbirine geri dönüşsel gerçekleşebilen mümkün varoluşa değişim olanaklıydı. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen mümkün her varlıksal belirlem de yeni neden bağıntılarında değişime açık olarak kullanılabilir veya yeniden yaratıma açık kılınabilirdi. Mümkün varlık ve mümkün varoluşun olanağında değişen/ değişebilen varlığa, dünyalara tanıktık.

Kur'an tabiri ile betimler isek yeryüzü, cehennem veya cennet değişen dünyalar oluşu içinde mümkün kılınmış olan ne ise öylesi var olma olanağının olduğu dünyalardı. Tarih; değişen dünyaların yani anlam-değer yüklemli gerçekleşen değişen tinin tarihi olarak tanık olduğumuzdu. Ferdi anlamda öznel ve toplumsal anlamda öznel, yüklem almaya açık değişen mümkün varlık belirlenimli öznel de Kur'an'da merkezi olarak konu edilir iken sabit bir evren oluşunda değil, değişen yüklem almaya açık yaratım oluşunda değişen dünyalar anlatısı da bu gerçeğin ifade edildiği betimlemelerdi.

Başka bir deyişle de Kur'an'da varlık mümkün varlığı, varoluş mümkün

varoluştı, nedensellik mümkün nedenselliği, öznellik mümkün öznelliği ki değişebilen, değişim içinde giderilebilen, yeniden yaratılabilen olgu belirlenimli oluş içinde var olunmaktaydı. Kur'an'da varlık yaratan-yaratılan, üst ve evrensel gerçeklik- alt gerçeklik, birbirini içsel ve dışsal kapsayıcı olmakta gerçekleşen katmanlı varlık, Katmanlı olmaya bağlı olarak yaratıcıdan paye alır iken pay sahibi olmakta gerçekleşen yaratıcıya ait gerçekleşenlerin yaratılmış olana dair gerçekleşiyor olmasında gerçekleşen çift yönlü varlık olma belirlenimlerde gerçekleşmekteydi. Kendinden fazlası olarak ve kendinden fazla vermiş oldukları dolayımında fazla verdiklerinden ve yine kendisinde hep fazlası olmakta metafizik varlıktı.

Varlık; kavramsal -ussal- anlamda, varlık olması bakımından var olan veya var olmadığı hâlde varmış kabul edilenlerin tamamını kapsayıcı anlama haiz çatı kavramdı. Fiziksel anlamda mekân ve zaman bağıntısında var olandı... ki yaratılmış olan bir yerde ve zamansal olmakta var iken söz konusu Allah ise her yerde ve zamansal oluşta var olan olarak kapsayıcı mekân -El Muhit- ve varoluşun ana nedeni olan fail olarak da kapsayıcı zamansal oluşta yaratılmış her mekân ve zamanın öznesi ve nesnesi olandı. Yaratıcı olarak kendinden yaratıyor olduğundan dolayı yaratım dolayımında her yerde ve zamanda bulunduğu içindi ki sadece bir yerde ve zamanda bulunuyor olmayan varlık niteliğine haizdi. Her yaratılmış olan, bir yerde ve zamanda var iken O, bitimli zamansallığa aşkın bitimsiz olan varlıktı.

Kur'an'da yaratılmış olanlar süreksizlikte yüklem belirlenimli görünüş bulan varlıklardı. Allah ise varlık niteliğinde sürekli olup da süreksizliği yaratımın nesnesi kılan varlıktı. Varlık âlemi de duyusal düzeyde tanık olunan varlıklar âlemiydi. Varlık âleminde var olmak ise olmak anlamında varlıkta yer tutar iken kendi olmanın idrakinde tanık olunan, kendi olmanın gerçekliğinde deneyimlendi. Eskilerin dediği gibi varlık, hep bir şey olanın varlık olması bakımından kendi olması durumuydu. Böyle olsa da bir şey olması bakımından varlık, varlık belirlenimlerinde nitelik farklılığı gösterdiği üzere türe dair anlam niteliği olandı. Nicelik farklılığı gösterdiği üzere de görünüşe dair anlam

belirlenimli görüldü.

Varlık en temelde, kendi olması bakımında var olardı ama kendi olması bakımında kendi olma idrakinde olmadan varlık olduğunun gerçeğinden kopuk varlık olunmayacağı da kesindi. Bu anlamda varlık, kendi olması bakımından kendi gerçekliğini idrak eden belirlenimde gerçekleşti... ki Allah kendi olması bakımından kendini bilen, insan da kendi olması bakımından kendini bilen değilse de kendi gerçekliğinin idrakinde olan varlık olarak vahye muhatap alındı. Anlama dair ilişki gerçekleşecek ise varlık olma bakımından kendi olma gerçeğinin idrak ediliyor olması gerekirdi. Yani “Varım” anlamında kendi olmanın gerçeğini idrak ediyor olmak, varlık olmanın anlamını özümsemiş olmakta varlığın kendini görünür kılmış olması ve diğer varlıklar dolayımında kendini konumlandırarak görünür kılıyor olması anlamını taşımaktaydı.

Kur'an genelinden bakıldığında, varlık tümel anlamlılığa haiz yaratılmış olardı. Ancak, yaratım neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken varlık tümel belirleniminde sabit görünüşlü olsa da neden bağıntılarının değişimine ve yüklem almaya açık varoluşa bağlı olarak hep mümkün varlık olarak var olmaktaydı. Allah dahi niceliğe haiz hareket kabiliyetinde gerçekleşme ve yaratım belirlenimli iken yarattıklarından öte mutlak basit tümel varlık değil, varlık olması bakımından yarattıklarından ayrı değil ama aynı da değil olmakta tümel basit ama değişime açık mümkün varlıktı... ki sadece kendinden fazla veren olarak yaratan değil, yarattıkları dolayımında kendini de oldu kıldığı karakter/ kimlik belirlenimli kendinden fazlası olan varlık olarak metafizik varlıktı.

İsminin hakkı gereği var olan her varlık, kendinden fazlası olduğu onanmış olan metafizik varlık olarak, ussal anlamda tanık olmaya açık olan varlıktı. Deneyimsel karşılığına göre de ilişkinin hem nesnesi hem de öznesi olduğu yönde kendinden fazlası olarak görülecek, tanık olunacak varlıktı.

Allah olmak dahi nesnelliğe içkin ve nesnelliğine aşkınsal olarak

kendinden fazlası olan, ayrıca yaratıma içkin ve yarattıklarına aşkınsal (öte anlamında aşkın değil, içkin ve üzerinde galip anlamında aşkınsal) olarak yarattıklarından ve kendinden fazlası olarak görünüş bulan, kimlik belirlenimli varlıktı. Kendi varlığının nesnesi ve öznesi iken yarattıklarının da nesnesi ve öznesi olabilmenin olanağından yaratıma haiz gerçekleşme olanağında yüklem almaya açık yaratıcı olmakta mümkün varlık olma niteliğine haizdi. Mümkün varlık, değişen yüklem almalarda yaratım olanağına haiz olan varlıktı.

Söz konusu Allah ise kendi olmayı koruyor iken kendinden fazla veren, kendinden fazla verdiği fazladan belirmiş yaratılmış olguları da yüklem belirlenimli kendinden/ kendinde var eden, fazladan beliren yaratılmış olgular dolayımında kendini sıfat -meleke-, karakter ve kimlik belirlenimli oldu kıldığı yüklemelerde -tanrısallarda- gerçekleştirir iken yaratıma açık bulan mümkün varlıktı. Karakter içerikli kimlik belirlenimleri, kim olunabileceğinin olanak belirlenimleriydi. Cenabı Allah; bir yerde değil her yerde olmakta kendi olmayı koruyor, yaratır iken en temelde kendi olmayı da koruyor iken Allah olmayı hak eden varlıktı... ki kendi olmayı koruduğu her belirlenimden de anlaşılmalıydı ki yarattıkları ile aynılık düzeyinde özdeşlikte mutlak olan varlık değil, yüklem almaya açık iken katmanlı yaratımda ayrı değil aynı da değil bağıntısında yüklem belirlenimli değişen oluş içinde var olma olanağı olan mümkün varlıktı. Bunun içindi ki Cenabı Allah, "Her gün yeni bir tavırdayım" derken ve tanrısal olmaları sebebi ile yaratılmış olanların üst ve evrensel gerçeklik belirlenimleri olan karakter içerikli kimlik belirlenimi olan isimlerin sahibi iken öz niteliğini yitirmeden mümkün varlık niteliğine haiz olduğu gerçeğini belirtmekte ve göstermekteydi.

Yaratılmış olanlar Allah'a ait tanrısallardan paye almış olarak pay sahibi olmakta farklı başkası ve fazladan belirmiş olgu olarak özgün var olmaktadır. Bir yönü ile Allah'la var olmakta iken diğer yönü ile de kendi olmanın gerçeğinde var olurken çift yönlü varlık olma niteliğinde var olmaktadır. Allah ile var olmak yokluk veya hiçlik değil, gerçek olan ile (kısmi olarak var olursa da) gerçek olmakta var olmak anlamını taşımaktaydı. Bu anlamda yaratılmış olanlar; üst ilkeye, gerçekliğe göre

yok hükmünde var olanlar değil, gerçek olana göre gerçekliği deneyimleyen ve gerçek olmakta kendi olabilen varlıklardı.

Var olmak kendi olmakta deneyimlenir iken de yokluğa yer vermeden gerçek olduğumuzun kanıtıydı. Var olmak kendi elimizde gerçekleşmiyor, varoluşa dair genel kontrol de kendi elimizde gerçekleşmiyor olsa da var olmak gerçek olmakta deneyimleniyordu. Surenin 5. Ayetinde “O’dur, Güneşi ziya, aynı bir nur kılan ve yılların hesabını bileseniz diye menziller (döngüler) belirli kılan. Allah bunları ancak hak (gerçek) olarak yaratmıştır. O bilen bir toplum için ayetlerini ayrıntıları ile açıklamaktadır” denilir iken yaratılmış olarak var olmanın, yokluk değil, gerçek üzere bina edilmiş olduğu net olarak zaten ifade edilmektedir.

Varlığa dair anlam ise kendi olmanın anlamında var olmakta gerçekleşmekteydi. Bütün içinde yerindeliği ve gerekliliğine göre de anlam yüklemli var olmaktaydı. Gerekçe ve amaç belirlenimli ne için olduğunu belirli kılmış olduğu yönelimsellikte değer belirlenimli anlam varlığı olarak kendi varoluşunu anlamlı kılabilmekteydi. Anlam, öznellikte yargı belirlenimli gerçekleşir iken yargıda açık olan her ne ise sadece bilmek ile açık olan değil, bütün içinde odağa alınmış değer olarak belirir iken anlam-değer belirlenimli bilmenin nesnesi olmaktaydı. Her varlık ne için olduğuna bağlı olarak yerinde ve gerekliliğinde anlam-değer yüklemli olduğu belirlenimde anlamlıydı. İlişki belirlenimli varoluştaki diğeri ile konumlanmış olmakta anlam-değer varlığı olarak gerçekleşebilmekteydi.

Duygular değer dönüştürücü, değer dönüşümsel belirlenimler iken duyguda konumlanırken ve konumlandırırken değer kıldıkları veya buldukları ile anlam yüklemli alabilmekte anlamlıydı. İrade sahibi iken irade belirlenimli değer kılmak ile kalmayıp iradeye dair değer biçimsel gerçekleşenler dolayımında kendini de değer belirlenimli nitelemiş olarak değer oluşu içinde anlamlı kılmaktaydı. Emeğe bağlı aidiyet duyduklarında, sorumluluk idraki ile katıldıklarında değer belirlenimli gerçekleşenlerde anlam varlığı olarak kendini

gerçekleştirmektedir. Her ideal, gerçekleşmesinin nesnelere gerçekleşmesine nesne olduğu ve gerçekleştiği kadar değer oluşunda kendinde açık etmekte iken hem anlamlı hem de nesnelere kendi ile anlamlı kılardı ki bu anlamda üst bir değerde yaşam anlam yüklü olarak biçimlenebilmektedir.

Demek istediğim: yüklem almaya açık mümkün varlık oluşta yaratıma dair her ne gerçekleşmekte ise varlık olma bakımından, erek belirlenimli gerçekleştiğinde, ilişki belirlenimli var olurken, irade-duyu veya arzu-haz belirlenimli gerçekleştiğinde vb. anlam-değer yüklü olarak gerçekleşiyor olmakta anlamlıydı. Anlam; varlığa için -mündemiç- ve değer biçimsel gerçekleşme olanağında varoluşsal açıklandı. Bu anlamda Kur'an genel anlatısında varlık; ayet belirlenimli anlatıda, ussal karşılığı olmasına bağlı olarak tanımlanabilen ve tanımlanabilir olan iken varlıkta ve varoluşta karşılığı olup da talim ve tahkike açık gerçekleşiyor olması sebebi ile realist bilmeye de açıklandı... ki bu anlamda Kur'an'da, zanna dair iddia edilenlere yönelik delil istenir iken varlıksal ve varoluşsal gerçekleşenler genelde gerekçelendirilerek nedenlenmiş olmakta temellendirilmektedir. Ayet veya hüccet kavramı da bu anlamda realist olarak karşılığı olup da dilde karşılanabilen ve ussal olarak tanımlanan ve tanımlanabilir olanı ifade etmektedir.

Kur'an anlam bağıntısından bakıldığında; sadece öznenin gerçekliğine bağlı gerçekleşen bir gerçeklik idraki, sadece öznenin bağımsız gerçekleşen bir gerçeklik veya sadece özden -hakiki varlık anlamında Allah'tan bağımsız gerçekleşen bir gerçeklik yoktu. Varlık katmanlı yaratım bağıntısında çok katmanlı, çok yönlü, çift yönlü, çok gerçekli ve çok anlamlı gerçekleşir iken kendinden fazlası olmakta metafizik varlıktı... ve birbirini karşılayan katmanlar, âlemler, alanlar bağıntısında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemecilikte gerçekleşmektedir. Böylesi gerçekleşme olanağında bilme olanaklarına bağlı olarak da bilmeye açık varoluşta gerçekleşme olanağı bulunmaktaydı.

Bunu ifade etmenin başka bir yolu da özne ve varlık arasındaki boşluk sebebi ile ussal yürüyüşün gerçekleşmekte olduğunu, bilmenin idrak eden öznedeki gerçekleştiği kanısıydı. Elbette bilme, idrak eden öznedeki gerçekleşmekteydi ve anlam yüklem almaya açık oluş içinde bilmeye açık olan idrak sahibi özne, anlamı yüklem alıyor olabilmeyen olanağında bilebilmekteydi. Müdrik olan, anlam yüklem alıyor olmakta, anlamın yargısal olmasında idrak sahibiydi. Anlamın yüklem alınıyor olması da biyolojik neden bağıntılarında yani görme, duyma, beyin faaliyetleri ve beden ile ayrı değil aynı değil olmakta yekvücut olan ruhun kalpte ikamet ediyor olarak yüklem alabilme olanağında gerçekleşiyor olsa da fiziksel olarak en temelde nurun emme emilme özelliğinde deneyimin gerçekleşme olanağı bulmasında gerçekleşmekteydi. Bilmek dahi bu anlamda, Allah ile olanaklıydı. Böyle olmakla beraber düşünen özne ile varlık arasında boşluk değil, katmanlı yaratım bağıntısında birbirini içsel ve dışsal kapsayan varlıksal belirlenimler arası, bağıntısız indirgemeci gerçekleşen etkileşimler ve geçişler olanaklıydı.

Söz konusu Allah ile bilmek ise; en temelde canlılık, irade, görme, duyma, dil, bilmek -idrak- gibi tanrısallar, kendisine ait gerçekleşen Allah'ın, bu ve bu gibi tanrısalları bize dair kılmış olmasında var olmakta iken bilen Allah ile bilmenin olanağında gerçekleşmekteydi. Katmanlı varlık olma bağıntısında gerçekleşen ayrı değil ama aynı da değil olmanın yaratım bağıntısında, birbirine içkin çift yönlü varoluş idrak edildiğinde, Allah ile bilmenin olanaklı olduğunu da idrak edebiliriz. Burada dikkat edilmesi gereken; Allah'ın, öznel tanrısalların faili olması ile beraber, varlığının nesnel tanrısalları olan nur olmasıdır... ki en temelde varlık anlamında nur olması sebebi ile hem varlık olma bakımından kendisinin nesnesi ve öznesi olmaktadır hem de kendi ile yaratır iken yarattıklarının da nesnesi ve öznesi olmaktadır. Varlık olarak kendinden fazlası olan, yaratım dolayımında da kendinden fazlası olduğunu açık eden ve kendisinden fazla vermiş oldukları dolayımında Allah olandı.

Allah ile idrak sahibi olmakta bilmeye açık ve bilmeye açık olduğu kadar

ve bilmeye açık olunan doğrultuda yaratıma da açık varlıktık. Bir tanrısal olan usun görüngülerinden olup da öznelde kendisi de bir tanrısal olarak gerçekleşen dilin indirgemeci doğası sebebi ile de özne ve varlık veya özne ve bilme nesnesi arasında indirgemenin olanaklı olabilmesi sebebiyle insan, anlam yüklem almaya açık olduğu yönde bilmeye açık varlıktı. Bildikçe de anlamın, yargısal olmaya dair doğası sebebi ile inanç belirlenimli değer olgusal gerçekleşmesi ve kullanılabilir olması dolayımında, yaratıma ve yaratmaya açık varlıktı.

Kur'an perspektifinden bakıldığında varlıkta ayet; ussal bilmeye açık olan iken karşılıklarına bağlı talim ve tahkiki yapılabilir olarak deneyimsel anlamda karşılığına göre anlamlı olmak ile beraber, üst ve evrensel gerçeklik belirlenimini dolayımında varlığın veya varoluşun anlamlı gerçekleştiğinin de belirlenimiydi. Ayet; elimizde olmadan gerçekleşen gerçeklik belirlenimi olup, olgu belirlenimli olarak ussal, olay belirlenimli olarak da deneyimsel ve eylem belirlenimli katıldığımızdı. Allah'ın düşünce dünyasında gerçekleşenler, bir idealist gibi metafizik değerlendirmeye açık olduğu kadar, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım olanağında, birbirini karşılayan gerçeklikler arasında realist olarak da değerlendirmeye açık gerçekleşmekteydi... ki mümkün -ve değişken- olduğu kadar yüklem belirlenimli gerçekleşen metafizik bir varoluşa tanık olduğumuz gibi olgu merkezli olarak olay belirlenimli gerçekleşen bir gerçekliğe de tanıktık.

Gerçeklik hep yüklem belirlenimlerinde açık olur iken metafizik gerçeklik olarak tanık olunması gerekendi. Ussal olduğu kadar, deneyime açık olan, deneyime açık olduğu kadar doğrulmaya açık olandı. Deneyim ve doğrulmaya açık olduğu kadar da bilinmeye açık olan, bilinmeye açık olduğu kadar da değişen yüklem belirlenimlerinde hep yeni bir yaratım olanağında gerçekleşen ve gerçekleşenler dolayımında açık olandı.

Gerçekleşenler dolayımında demek; yüklem almaya bağlı kayıt alıyor

olarak kayıt aldıkları dolayımında gerçekleşen ve açık olan anlamını taşımaktaydı. Varoluş ve bilmek hep kayıt alıyor olmanın dolayımında dolayım sal gerçekleşmekteydi... ki gerçeklik, mümkün varlık ve mümkün varoluş belirlenimlerinde neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci yaratım olanağında hep dolayım sal gerçekleşen veya dolayım sal açık olardı.

Kur'an'da ve dolayısıyla da varlıkta veya varoluşta ayet diyerek belirtirsek; gerçekliği ilkeye indirgeyen ussal yaklaşımı ile ilke belirlenimli olarak gerçekliğin görüngülere aşkınsal bilinebileceğini, tanrısal (tanrısal sıfat ve karakter içerikli kimlik) belirlenimli açılar iken ussal olduğu yönde idealist içeriğe haizdi. Böyle olsa da tanrısal olan ilkeler dahi görünen varlığa içkin olup da üst ve evrensel aşkınsal gerçeklik belirlenimi olsalar da kati mutlak değil, bilfiil gerçekleşme olanağında mümkün mutlak belirlenimli gerçekleşirken, var olanların kendi olabilmelerinin olanak belirlenimleriyle ve varlık âleminde talime, tahkike ve yapısal -kurumsal- anlamda tesis edilebilir olmaya açırken Kur'an'da ayet, realist içeriğe haizdi.

Kur'an'da ayet; gerçekliği kati anlamda ne usa indirgemekte ne de realist karşılıklarına indirgemektedir. Mümkün gerçekleşme olanağında gerçeklik; ussal olduğu kadar, varlıkta ve varoluşta karşılıkları olmaya bağlı talimi, tahkiki ve tesisi yapılabilir gerçeklikti. En temelde gerçekliği belirleyen ise gerçekleşme ve yaratım belirlenimli olarak mümkün varlık oluşu içinde yaratımı ve gerçekliği neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci belirlenimlerinde bilfiil olarak belirli kılar iken bilkuve açık eden Allah'tı. Bilmek; anlam-idrak belirlenimli yüklem almakta açık olan açık etme, nesnesini görme olanağı iken insan Allah ile bilme ve görme olanağı olan varlıktı. Bu anlamda idealist içeriğe haiz olduğu kadar, ayetin varlıksal ve varoluşsal karşılıklarının talime ve tahkike açık olması dolayımında gerçeklik, varlıksal ve varoluşsal anlamda olgu belirlenimli olardı.

Böyle olmak ile beraber Kur'an'da ayet; varlığa veya varoluşsal anlamda gerçekleşenlere yönelik, idealist kurgusal bakıyor olmaktan

daha çok realist bakıyor olmak da biçimlenmiş olan gerçeklik belirlenimiymi... ki varlık ve varoluşsal karşılıklarına gönderme yapan delil, kanıt veya gerekçeli bildirimleri olması bağıntısından bakıldığında ayet; sentetik kurgusal değil, gerçeklik belirlenimli ifade edilmekteydi. Gerçeklik salt öznel olmadığı gibi özne dışında salt nesnel de gerçekleşen değildi. Kur'an'da Allah dahi salt öznel olmadığı gibi salt nesnel olan da değildi... ki bu anlamda Allah; nesnellığe (nur) haiz öznel (şahıs -ben)) belirlenimli varlıktı, niceliğe (nurun niteliksel ve hareket kabiliyetine haiz olma durumuna) dair tümel varlıktı... ki varlık hep tümel belirlenimli yargısallıkta görünüş bulandı.

Varlıkta ayetten de bakıldığında, mümkün varlık olma olanağı sebebi ile sonuçta bilim yapabiliyor, teknik anlamda teknoloji ürünleri verebiliyorduk. Yani neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşenleri, neden bağıntılarına bağlı olarak farklı bağıntısal indirgemelere tabi tutabilmekte veya neden bağıntılarını değiştirerek yeni bağıntısal indirgemelerde fazladan belirmiş olgular verebilmekte ve alanlar açabilmekteydik... ki idealizmin kurgusal yaklaşımından farklı olan bir evren -gerçeklik- oluşu içinde var olmaktadır.

İlkeler her ne kadar ussal gerçeklik belirlenimi olsalar da var olmanın, bilfiil gerçekleşen olanak belirlenimleri olmaları dolayımında anlam, duygu, irade ve eylem belirlenimli talim, varlıksal ve varoluşsal karşılıklarına bağlı gerçekleşen tahkik, ilişkilerde ve yapı oluşumlarında tesis edilebilir gerekli gerçekler olarak artık mümkün gerçeklik belirlenimleri olarak değerlendirilmeliydiler... ki bu anlamda mutlak idealizm veya mutlak realizm değil, usun ve gerçekliğin olanak belirleniminde -kurgusal değil- mümkün idealist olmanın sınırlarında mümkün gerçeklik belirlenimlerinde gerçekleşen mümkün olmanın olanağından varlığa ve varoluşa bakmak gerekmektedir.

Gerçeklik; dolayimli olmanın ve mümkün olmanın belirleniminde hep bilfiil gerçekleşirken gerçek olma niteliğinde belirlemekte ve bilfiil nesnelleşmekte olarak olgusal olmakta usa ve deneyime açık bilmenin olanağıydı. Us ve deneyim veya us ve deneyime dair olanaklar dahi

bilfiil gerçekleşir iken tanrısal gerçeklik belirlenimleri olmaktan öte gerçekleşmekte değillerdi. Bilfiil gerçekleşir iken bilkuvve vücud bulmuş olarak gerçek olmaktan öte gerçekleşmekte değillerdi. Mümkün varlık olma olanağında her şey, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak niceliğe haiz bilfiil gerçekleşme olanağında bilkuvve tümel belirlenimli mümkün varlık olmakta ve mümkün kılınmış varoluşsal belirlenimlerde gerçekleşmekteydi.

Bilmenin olanağı da us ve deneyim olduğu kadar, us eşliğinde gerçekleşen talim, tahkik ve tesis etme olanağına bağlı olarak açık edilen gerçeklikti. Bilmenin olanağı; öznel donanımlar (tanrısal olan us, görme, duyma ve sezgi, dil, zekâ vb. melekeler) olduğu kadar, kendiliğe dışsal olup da kişiden bağımsız gerçekleşiyor olanlar dolayımında ussal ve deneyimsel bilmeye açık olmaktadır...ki bu mümkün varlık olmakta yüklem almaya açık varoluş ile olanaklıydı. Ayrıca, bilmenin tanrısal belirlenimleri olan düşünce, us, görme ve işitmeye dair duyum, sezgi, dil ve anlam vb. öznel olanaklar dahi en temelde fiziksel, biyolojik ve özsel olarak kişinin elinde olmadan gerçekleşiyor -yaratılıyor- olup, kişinin kendisine dair kılınmış olması dolayımında var olmasının temel belirlenimleri olarak gerçekleşmekteydi. Bu anlamda; birbirini karşılayan olgular, alanlar, âlemler, gerçeklikler bağıntısında yüklem almaya açık olup da yaratıma açık olan mümkün varlık oluşu içinde bilmek gerçekleşmekteydik...ki mümkün varlık ve mümkün varoluş olanağında bilmenin olanaklı olduğunu da görmekteydik.

Elbette anlamın; edilgen kılan eril olmakta yargısal olması, biricik olarak yüklemsiz yüklem olmakta sadece içerik belirlenime baktırıyor olması, çokluğa dair gerçekleşeni tümel belirlenimli basit kılmış olmakta bilmeye açık kılması vb. özellikleri sebebi ile de bilmek; söz/dil dolayımında, anlam yüklem almaya açık mümkün varlık olmakta gerçekleşmekteydi. Bu, anlamın ve anlama bağlı bilmenin; bilfiil gerçekleşiyor olduğu fiziksel ve biyolojik gerçekleşme nedenlerinden sonra, fazladan belirilmiş olgu olarak yüklem belirlenimli tanımlanıyor olmasıydı. Öznelde gerçekleşme karşılığında bağlı olarak tanımlanması içeriğinde tanıtlanmasıydı. Yüklem almaya açık mümkün varlık

olmasak, bilme olanağı da mümkün olmayacaktı... ki anlam ve anlama bağlı gerçekleşen bilmek dahi mümkün varlık olmakta gerçekleşen bir olgusalığa haizdi. Yüklemler alınabilir olanlar, yüklem belirlenimli mümkün varlık olmakta gerçekleşmekteydi.

Mümkün olduklarımız veya olanlar dolayımında kendinde fazlası olan, kendinden fazla vermeye açık olan ve kendinden fazla verdikleri dolayımında yeni bir oluşa, düzeye taşınabilen mümkün varlığın metafizik varlık olduğuna tanıktık. Artık, metafizik derken mümkün varlığı anlıyor olarak metafiziğin, varlıksal ve varoluşsal gerçekleşme biçimi olduğunu anlamış olmuştuk. Başka bir deyişle de metafizik; bilfiil gerçekleşme olanağı sonucunda gerçekleşen olgusalığa haizdi. Sadece sabit olan bir varlık düzeyi değil, yaratım belirlenimli gerçekleşme olanağında bilfiil olma sonucunda hak ediş belirlenimli gerçekleşmekteydi. Kendinden fazla verir iken kendinden fazla olma ve fazla verdikleri dolayımında kendinden fazla olduğu yüklem belirlenimli hak edişlerde gerçekleşmekteydi.

Her gerçekleşme, anlam-değer yüklemli gerçekleşir iken metafizik; anlam yüklemli olarak değer varlığı olmaya yükselmiş olmakta da gerçekleşirdi. Metafizik derken; anlam yüklemli olarak var olmak ve sonuçta anlam yüklemli olarak bilmek ile de bağıntılı olarak, mümkün olma durumu dolayımında yükselmiş olunan varlık olma veya varoluşsal gerçekleşme biçimi, düzeyi ve alanlarında var olmayı, anlamak gerekmekteydi.

Var olmak için ihtiyaç duyulan, varlık olmanın nedeni olan, olması zorunlu olan varlık Allah'tı, Allah da kendi varlık mahiyetini yitirmeden yaratım olanağı olan mümkün varlıktı. Yüklemler değişebilir ve olumsuzlanabilir iken olumsuzlanması yapılamayan varlık düzeyinde varlık mutlak varlıktır... ki Allah olumsuzlaması yapılamayacak olan mutlak varlık olduğu kadar, niceliğe haiz gerçekleşme olanağında mümkün varlık olarak yaratma olanağını kendinde bulan çok yönlü varlıktı.

Allah için mümkün varlık olmak bir eksiklik değil, gerçekleşiyor ve

yaratıyor olmanın yeterliliğini kendinden kaynaklı olarak buluyor olmanın tamlığını taşımaktaydı. Yaratılmış olanlar için ise mümkün varlık olmak, var olmanın olması gerekiyordu. Süreksizliğin, varoluş eşiklerinde kontrollü gerçekleşmesine bağlı olarak varoluş eşiklerinde, neden bağıntılarına bağlı bağıntısal indirgemecilikte ve yüklem almaya açık olup da ucu açık yaratım oluşunda var olabilmenin, varoluşun genel ismi -tanımlanması- mümkün varlıktı. Allah'tan aşağı, kendinden fazlası olmanın, varsa eğer kendinden fazla vermeye dair yaratım olanağı, fazla verdikleri dolayımında da kendinden fazlası olmanın, kendinden fazlası olmanın sürekli kılınmasında metafizik varlık olmanın ve metafizik varoluşun olanak belirleniminin genel ismi mümkün varlıktı.

Fazla verilmiş olarak beliren fazladan olgu belirlenimli her yaratılmış olan da öz gerçeği dolayımında çift yönlü ve üst-alt varlık belirlenimli metafizik varlıktı... ve mümkün varlık olmakta, metafizik bir varoluşun belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi. Kendinden fazla verecek donanımda ve fazla verdiği belirmiş olgular, alanlar dolayımında da metafizik varoluş sahibi olan varlık olunmaktaydı. Bu bağıntıda yaratım da hep yeniden yaratıyor ve yaratıyor oldukları dolayımında anlam-değer yüklemli yaratılıyor olmanın olanağında metafizik gerçekleşmekteydi.

Yaratım; olanağa bağlı olarak fazla verebiliyor olmakta, fazladan beliren olgu dolayımından yaratıyor olmanın olanağında, her ne kadar en temelde niceliğe ve bilişime haiz gerçekleşiyor olsa da sonuçta yorum biçimsel gerçekleşmekteydi. Mümkün olmanın olanağında, yüklem almaya açık olunduğu kadar yaratıma açık olarak varoluş da hep yorum biçimsel gerçekleşmekteydi. Çok katmanlı, çok anlamlı, çok gerçekli, çok yönlü, çift yönlü vb. yaratım olanağında hep yeni bağıntılarda, esaslı -ilkeyi- yitirmeden gerçekleşen yeni bağlamlarda gerçekleşen yorum, varoluşun en temel gerçeği idi. Allah'ın yorumlamış olduğu bir dünyada yorumladıklarımız ile değişime açık bulduğumuz bir varoluşu deneyimlemekteydik.

Bu belirlenimlerde, ümmice okumanın olanağında Kur'an'ı okur iken Allah kaynaklı ve merkezli gerçekleşen evren, bilme ve varoluşa tanıktık. Arşa istiva etti ayeti dahi Allah kaynaklı olarak yaratım belirlenimli gerçekleşen bir evrenin, bilmenin ve varoluşun gerçekleştiği anlamını taşımaktaydı. Yaratımın da mümkün varlık, mümkün varoluş, mümkün nedensellik bağıntısında ilkeye (hak, adalet, rahmet vb.) haiz gerçekleştiğine tanıktık.

İlke belirlenimli gerçekleşiyor olunması, özün üst ve evrensel gerçeklik olması, katmanlı kapsayıcı olması, varlık âleminde var olanların anlam-değer yüklemine ve bütün içindeki yerindeliğinde, gerekliliğinde kendinden fazlası olması, kendinden fazla veriyor oldukları dolayımında kendiliğin anlam-değer yüklemli yeni bir yaratım oluşunda karakter-kimlik belirlenimli olarak kendinden fazlası olması vb. nedenlerden bakıldığında; varlığın ve varoluşun metafizik olduğuna tanıktık. Artık klasik metafizikteki varlık düşüncesinden farklı olarak, mümkün varlık olma dolayımından bakarak; kendinden fazlası olmak, kendinden fazla vermek, fazla verdikleri dolayımında kendinden fazla olmayı karakter-kimlik belirlenimli olarak gerçekleştirmek ve sürekli kılmak bağıntısında metafiziği yeniden değerlendirmek gerekmektedir.

Kur'an bağlamında baktığımızda, yaratım merkezli gerçekleşen mekân ve zaman bağıntısında, yaratıcı ve yaratılan arasında gerçekleşen zamansal ötelemede var olduğumuza da tanıktık. İçkin ve dışsal kapsayıcı olmakta katmanlı varlık oluşu içinde varoluşun, yaratımın gerçekleştiğine tanıktık. Allah'a ait gerçekleşen tanrısalların, yaratılmış olana dair kılınmış olmasında kendi olmanın gerçekleştiğini de anlamaktaydık. Sabit varlık olmakta değil, mümkün varlık olmanın olanağında yüklem almaya açık yaratım oluşunda hep yeniden yaratıma açık olarak değişen özneliğin ve değişen dünyaların öznesi ve nesnesi olduğumuza da tanıktık. Kendisini yaratımın nesnesi ve öznesi kılar iken yarattıklarının üst ve evrensel gerçeği olması anlamında Rabb-ül Âlemin olan Allah'a, olması gereken mümkün varlık olarak ve metafizik varlık belirlenimli tanıktık.

Böyle olmak ile beraber söz konusu ilahi metin ise olumsuz eleştiriye düşmeden, anlamaya açık yani anlamaya duyarlı olmayı korumak gerekemekteydi. Katmanlı anlam bağlamları olduğu için, katmanlı ve çok yönlü okumak da surenin anlaşılması dolayımında Allah'ı anlamak için önemliydi. İlahi metni; fevri ve olumsuz bağtıında değil, esaslarına bağlı kalmak kaydı ile her doğru yorumladığımızda, hep kendinden fazlası olan metafizik metin bulmuş olmaktadır.

Metafizik olmak; ilkeselliğe haiz olgusal olanın, zamansız mümkün kılınmış olmasında zamansızlığa uzanıyor olmakta gerçekleşmekteydi. Söz konusu, yaratılmış olarak sonradan var olanın mümkün varlık olması ise, kendisini mümkün kılan esasları, neden bağtııları içeriğinde metafizik olmayı koruduğu sürece zamansızlığını yitirmiyor olması gerçekleşebilmekteydi. Kur'an dahi bu anlamda ezeli değil, mümkün kılınmış anlam bağtıısında esasları içeriğinde gerçekleşir iken esaslarını yitirmeye dair değiştirilmediği sürece metafizik olmayı - zamansız olmayı- koruyor olmaktadır.

Bu anlamda Hicr suresi 9. Ayette "Şüphesiz ki zikri (Kur'an'ı) biz indirdik, onu muhafaza edecek olan da elbet biziz" denilir iken Kur'an'ın dahi mümkün varlık olma belirlenimli gerçekleştiği ifade edilmiş olur. Zaten dil, göstergesi olduğunun aygıtı olarak gerçekleşir iken Kur'an'ın yaratılmış olmadığını, mümkün varlık belirlenimli vücut bulmuş olmadığını düşünmek, düşünsel anlamda naiflikti. Ayette geçen, Kur'an'ın muhafaza ediliyor olmasından da anlaşılmaktaydı ki Kur'an mümkün varlık belirlenimli olarak değiştirilmeye açıktı. Kendisinden önceki ilahi metinlerde tahrifat yapılmış olması da bunun kanıtıydı. Ancak Allah'ın bizzat muhafaza ediliyor olmasına bağlı olarak bize ulaştığını da sure bağlamında okuma yapar iken kusursuz anlam bağlamlarında biçimlenmiş olmasından anlamaktaydık.

Yunus suresinde de benzeri bir surenin dahi getirilemeyeceği meydan okumasının halen geçerli olduğuna ve karşılık bulmadığına bir daha tanıklık. Düşünce tarihi boyunca özgünlüğünü koruyup da tekrar edilememiş metin olarak elimizin altında bulunan Kur'an'ı, bu idrakin

verdiği sorumluluk ve ciddiyet ile okuma çabası göstermekteydik. Esaslarını koruyarak kendinden fazla verdiği anlamlar dolayımında ve yeni bağıntılarda/ bağlamlarda, nesneliliği zeminde yeni bir olgusal durumda Kur'an'ı okumakta isek artık Kur'an; bizler için sadece içeriği gereği kendinden fazlası olan metafizik kitabı değil, yeni yaratım oluşunda kendinden fazla verdiği dolayımında metafizik kitaptı. Metafizik kitabı olmak ile beraber metafizik kitap olmakta gerçekleşti.

Surede hak kavramı da merkezi bir kavramdı. Yaratılanların hak olarak halk edilmiş olmaları, zannın hak olanın yerini tutamayacağı, Allah'tan gelen bilgiye dair şüphe edilmemesi gerektiği, hakka götürenin Allah olduğu ve İslam anlamında dinin hak din olduğu belirtilir. Kur'an'da hak kavramı; Allah'ın gerçek olduğu anlamında kullanılır iken yaratılmış olanlar için de Allah ile var olmanın olanağında gerçek oldukları yönünde kullanılır.

Kur'an'da varlık anlayışı; varlık-yokluk karşıt belirlenimlerinde anlamlı kılınan değil, yaratan-yaratılan belirlenimli olarak hak kavramı içeriğinde anlamlı kılınır. Gerçek olan Allah'tı ve O'nun ile var olmak da olanak belirlenimlerinde gerçek olarak var olmaktı. Kur'an'da varlık; yaratan ve yaratılmış olanın aynılığına dair değil, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında katmanlı var olmakta açık olup da bilinmeye açık olandı... ki bu anlamda Yunus suresinde, varlık âleminde olup bitenin, bilinmeye açık olduğu vurgulanmak ile beraber hak olarak gerçekleştiği ifade edilir.

Artık hak olan; varlık ve varoluşta karşılığı olup, talim edilebilir olmak ile beraber dilde kavram olarak karşılanmak ile bilmeye açık bulunabilir olup da bilmenin konusu kılınmış olandı. Anlam karşılığına bağlı olarak hak, anlamın yargısal belirlenimli gerçekleşmesinde artık kendisi ile bakmaya aşkınsal görme olanağı olandı. Değer içerikli inanç nesnesi olarak da kendisine göre yaşanması gereken ahlak referansı olabilmekteydi. Sonuç belirlenimli olarak da batıl dolayımında galip olan olmakta görünüş bulan ve tesis edilmesi gerekendi. Kur'an'da hak

sadece kavram değil, varlıksal ve varoluşsal karşılığı olup da talim belirlenimli deneyimde doğrulanabilir olup, sonuç alınabilir ve genele yaygın ilke olarak tesis edilebilir olandı.

Bilmek; doğru, iyi ve güzel yargısında öznel anlamda biçimlenir iken hak kavramı, doğru, iyi ve güzel olanın üst kavramı olarak belirleyeniydi. Adalet dahi doğru yargısı gereği tesis edilir iken hak edilmiş olanın gerçekleşmesi belirlenimi olarak, hak olanın ilişkilerde gerçekleşme biçimi olarak gerçekleşmesi gerekendi. Kur'an açısından; hak olan doğrudu, iyi olan hak olana taşıyıcıydı, güzel de hak olanın, sonuç belirlenimli olarak hak edilmiş olmaya dair belirlenimiydi. Adalet de hak edişe bağlı olarak hak olanın tesis edilmesiydi.

Demek ki iyi, doğru, güzel ve adalet; hak olanın gölgesi misali alt kavramları olarak gerçekleşmekteydi. İnsan veya insan gibi bilme olanağı olanların bilmeye dair yargısal olmasında, bilmenin değer biçimsel gerçekleşmesinin bir olanağı olarak gerçekleşmek ile beraber, doğada gerçekleşenlerin yani tanrısal alanda gerçekleşenlerin de açık olmasının, bilmeye olanaklı olmasının bir belirlenimi olarak hak ilkesinin altında gerçekleşen anlam belirlenimli değer yargılarıydı.

Öznelde bilmek sadece anlamın yargısal olması gereği yüklem alınmış olmasında gerçekleşmekte değil, anlamın varlıksal ve varoluşsal karşılıklarına bağlı olarak hak, iyi, doğru veya güzel yargısında gerçekleşiyor olmaları belirlenimi dolayımında değer biçimsel gerçekleşmekteydi. Bu anlamda zan ve hak kıyaslandığında, zannın gerçekte karşılığı olmadığı, hak olanın ise olgusal ve olay belirlenimli olarak karşılığı olduğu, Kur'an'da ifade edilmiş olmaktadır. Zan Allah'ın hakikati söz konusu ise yalana düşmek anlamını taşır iken hak olan, karşılıklarına bağlı olarak gerçekleşen, kendisi bağıntısında yaşanması gereken ve karşılığı olandan yana talim edilebilir ve sonuç alınabilir olanın bilgisi olarak edinilmiş olmaktadır... ki sonuçta, zanna bağlı olarak idrakinden uzaklaşılan değil, idrakine ve talim edilmesine bağlı olarak güzel ahlak belirlenimli olarak hak edilmesi gerekendi.

En temelde varoluş haktı yani gerçektir. Varoluşun sürekliliğin çabası da

hak kılınmış hakkın yani gerçeğin, var olanın hakkı olması yani kendi aidiyetinde olması gereği talep edilmesi anlamında gerçekleşmekteydi. Böyle olmak ile beraber varoluş hak olana bağlı gerçekleşir iken sonuçta hak edilmesi gereken olarak sürekli kılınması gerekendi. Sonuçta hak edişlerin tesis edildiği bir varoluşta adalet, hak olanın tesis ediliyor olması bağintısında gerçekleşmekteydi.

Hak; dil dolayımında bilmenin konusu kılınır iken talim edilebiliyor ve kendisinden sonuç alınabiliyor olmak ile doğru olandı... ki hak olan, batıl dolayımında açık olur iken tesis edilmesi gereken olarak kabul edilmesi gerekendi. Böyle olmak ile beraber hak olan; var olmaktan yana gerçeklik sahibi olur iken adalet belirlenimli olarak da var olma hakkı, var olmaya dair olanakların tesis edilmesi gerektiği vb. anlamında da kullanılmaktaydı. Yani artık hak, neden olan gerçeklik olmak ile beraber, erek belirlenimli olarak gerçekleşmesi talep edilendi... ki kendisi ile var olur iken var olma olanaklarının sürekliliğinde var olmaya dair erek belirlenimli olarak talep edilen ve erek belirlenimli olarak tanrısallar dolayımında talim edilen olmakta hep kendisine dönmüş olunandı.

Böyle olsa da zamansal süreç belirlenimli var olur iken hak olana dair idrakin oluşmaması söz konusu ise yaratılış olarak hak ile var olan hak ile var olduğunun idrakinde olmadan hak olana dönmekteydi. Yani söz konusu hak ise döngüsel bir oluş içinde kendisinden gelip, kendisine dönüyor olarak var olunmaktaydı... ki kendisi ile var olduğunun idrakine doğru bir yolculuktaydık... kimisi dünya yaşamında kimisi de ölüm sonrası yaşamda hak ile var olduğunun idrakine taşınmış olacaktı. Önemli olan ise son nefes ve ölüm sonrasında iman yani hak olanı idrak etme düzeyinde var olmak değil, dünyada iken hak olanı bilmek ve iman idrakinde kendisine duyarlı olarak açık olabilmektir. İşte Yunus suresinde hak kavramı; varlığın, varoluşun merkez kavramı olup yaratana ait, yaratılmış olana dair kılınmış olmakta tanrısal belirlenimli gerçekleşen ve gerçekleşme belirlenimli olarak bilfiil görünüş bulan ilkeydi. Anlam olması düzeyinde ide yani gerçekliği olan anlamdı.

Sureyi genel anlamda özetlersek: Surenin son ayetti olan 109. ayette de “Sana vahyedilene uy...” denilir iken sure genelinde vahyedilen, gerçeğe dair olup da gerçek olandı ki bundan dolayı “Sana ifade edilen gerçeğe uy” veya “Sen gerçeğe uy veya yaşa” kastedilmiş olmaktadır. Hak; surede vahyin niteliği olmak ile beraber, Allah'ın vaaadinin de sonuç karşılığı olması anlamında da kullanılmış olmaktadır. Gerçek yani hak; kendisi ile var olup da kendisinden sonuç alınabilir olmakta doğru olandı ki yaşananların hak edişe göre değerlendirildiği ve sonuç karşılıkları ile karşılaştığı bir varoluşta gerçeğe göre yaşanması elzemdi.

Başka bir deyişle de sure; Allah ile var olup da beytullah olduğunun idrakinde ve yeryüzünde halifetullah olduğunun idrakinde olması gereken insanın suresiydi. Görmek, duymak, bilmek vb. nice tanrısallık Allah'a ait gerçekleşir iken insana dair kılınmış olmasında insan Allah'ın eviydi... ve yeryüzünde tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirmesi gereken, Allah'ın halifesiydi. Böyle olmak ile beraber surede, insanın doğaya dair beşerî ve fani yönüne de dikkat çekilmekteydi. Doğaya dair beşer yönü ile haddini -sınırlarını- bilmesi gereken insan, Allah'a ait yönü ile beytullah ve halifetullah olması bağintısında uluhiyete -tanrısallığa- haiz olduğunun idraki ile hakkını vermesi gerektiği bir varoluşa haizdi. Sınırları dahilinde evvela Allah ve kendisine mesuliyeti olandı. Kendi varlığının sorumlulukları dahilinde diğerinden de sorumlu olduğunun idrakinde yaşaması gereken varlıktı.

Surede duymanın, görmenin ve anlamanın Allah ile gerçekleştiği net olarak ifade edilir iken beytullah, yeryüzünde halife/ halifeler kılınmış olduğunun iki defa ifade ediliyor olmasından ve son ayette “Sen gerçek olana göre yaşa veya Allah'a göre yaşa” kast edilir iken halifetullah olduğunun idrakinde yaşaması gereken insan ifade edilmiş olmaktadır. İnsan Beytullah olmasıyla ne/ kimin ile ne olduğu, halifetullah olmasıyla de ne/ kimin ile ne için olduğunun idrakinde olması gerekendi.

Ne olduğuna dair beytullah ve ne için olduğuna dair halifetullah

olduğunun idrakinde olan insan; hak olana/ Allah'a göre tenzih, selam, hamd, rahmet ve adalet üzere, bilmeye ve dolayısıyla da yaratıma açık yaşaması gerekendi. Surede cennettekiler; tenzih, selam ve hamd ile ideal gelecekte yaşar iken ideal gelecek; kötülüğe haiz insan için, fani yeryüzünde gerçekleşmeyecek bir ütopya olsa da ideal insanın temel ilkeleri olarak ideal insanın nasıl olabileceğini göstermekteydi... ki cennet insanı, ideal insan anlamında surenin başında zikredilen doğruluk -sıddikiyet- makamı temsil etmekteydi. İdeal gelecek değilse de ideal insan olma emeği yani yaratıcı çaba içinde bulunabilirdik. İdeal gelecek değilse de bir gelecek ideale tutunmuş olarak var olabilirdik.

İdeal gelecek imkânsız değil, ilkeye dair şartları gerçekleştiğinde mümkün bir gelecek olarak gerçekleşebilir olardı... ama söz konusu kısıtlı yeryüzü ve beden olanakları, nefsi emmarenin kötücül doğası, karşıt dünyalar çeşitliliği vb. koşullar ise ideal gelecek ideası, şartları tesis edilmediği sürece bir ütopyadan ibaretti. Bunun insana en önemli katkısı; böylesi gerçeğe göre yaşamı değerlendirerek varlıkta pozisyon alınması ve olması gerekenlerin bu bağıntıda yapılıyor olmasını gerekçelendirmiş olarak, insanlık tininde yapılmasını olanaklı kılıyor olmasıydı.

Çoklu nedenler -durumlar- dolayısıyla yeryüzünde ideal gelecek kuruluyor olmasa da beytullah ve halifetullah olma bağıntısında ne ve ne için olduğuna bağlı olarak ideal insan olunabilirdi. Fani dünyada, Nuh nebi emsalinde olduğu gibi kararlı, Musa nebide olduğu gibi özgür ve özgün düşünmek ile kalmayıp kanaatinde özgünlüğünü ve özgüllüğünü gösteren insan, olunması gereken insandı. İdeal insan; surenin gizli öznelerinden olan Muhammed Mustafa'da olduğu gibi de gerçek ve güzel ahlak ile beytullah ve halifetullah olduğunun idrakine göre yaşaması gerekendi. Nuh nebi, Musa nebi, Muhammed Mustafa (s.a.v) ve cennette yaşayanların emsalinde, ilke gereği karakterize edilen ideal insan resmi karakterize edilmekteydi.

Bu bağlamda surede İbrahim nebi neden yok denilir ise; sure zaten genel hatları ile İbrahim nebiyi içermiş olmaktaydı. Bütün zorluklar

karşısında, nefsi emmareye rağmen bilmeye ve anlamaya çalışan, güzel ahlak sahibi, tevhid görüşü olan insan İbrahim'di. Surenin 105. ayetinde "Hanif olarak yüzünü dine çevir. Sakın müşriklerden olma!" Denilir iken İbrahim nebi, hanif olmanın rol modeli olduğundan, zaten sureye içkin olarak hatırlatılmış olmaktadır. Ancak surede anlamaktan ve bilmekten daha çok, ilişkilerde özgünlüğünü gösterebilen, hak olana bağlı olarak da olan bitene dair özgül kanaat bildiren insan olmakta ideal insan resmi çizilmekteydi. İdeal insan; kusursuz olup da mükemmel insan değil, bütün eksiklerine, yanlışlarına rağmen, iyi ve doğru olmaya çalışan, bunun için emek harcayan insandı.

Bu anlamda surenin son 104. ayetinden itibaren son altı ayeti ile gizli özne olarak muhatap alınan Muhammed Mustafa (s.a.v) ve emsaliinde muhatap alınanlar kimler ise onların emsaliinde, ideal insan olma emeği veren insanın ideal insan olduğu belirtilmiş olur. Kur'an'da muhatap alınıyor olunan veya emsal gösterilen her gizli özne; okuyucunun kendisine emsal olup da okuyucuyu, metne dışsal değil de metnin kendisinde kılarak katılımcı kılmanın olanağıydı.

Bütün olumsuz ve zor olanlara rağmen, beytullah ve halifetullah olduğunun idraki ile ne için olduğuna bağlı olarak, kendini hakikatten yana sonuçsuz bırakacak olanlardan beri olmak ile beraber, varoluşunu Allah ile anlamlı bulmuş olmakta, varoluş anlamına tutunmayı yeğleyen insan ideal insandı. İnsan anlam varlığıydı. Bu neden ile bedensel anlamda değil, anlam varlığı olarak anlam-değer yüklemelerinde karakter belirlenimli olmakta ideal insan surede betimlenmekte, modellenmekteydi.

Beytullah ve halifetullah olduğunun, buna göre yaşanması gerektiğinin ve ideal insan olunabileceğinin idrakinde -bilincinde- olunması için gereken ise bilgi ve bilmektir. Bu bağlamda sure; Allah'ı bilmekle kalmayıp, Allah ile var olduğunun gerçeğine bağlı olarak beytullah ve yeryüzünde halifetullah (üst ve evrensel gerçeğe göre ne için) olduğunun idrakinde olması gereken insanı betimlemekteydi. Beytullah ve halifetullah tanımlamalarına bakıldığında; insanın Allah ile

var olup da yeryüzünde Allah için var olan varlık olduğu anlaşılması gerekmektedir. İnsan varoluş nedenini Allah'ta bulmakta ve bu doğrultuda yaşaması gerekendi. Surenin genel anlatımında; ölümlü - fani- dünyada insan; yeryüzü için değil veya doğaya ait değil, Allah'a ait ve Allah için olduğunun idrakinde yaşaması gereken varlıktı.

Kur'an, vahiy, hak, ayet kavramları ile sure; bilinmeye açık olan varlık âleminde bilme olanağı olan insanın, zan değil, hak olana bağlı olarak bilmesi ve hak olana göre yaşaması gerektiğinin idrakini verir. Söz konusu, hak olanın ne olduğu ise talim ve tahkik sonucunda hak olduğuna dair şüphe giderildiğinde, artık hak olana göre yaşamak gerektiği ve sonuçta herkesin seçimlerinden yana mesul tutulmuş olarak yaşadıklarının sonuçları ile karşılaşacağıydı.

Surede hak olan; gerekçelendirilmiş bilgi olmak ile kalmayıp, varlıksal veya varoluşsal karşılıklarına bağlı olarak talim ve tahkike açık olmak ile herkese açık doğrulanabilir olan olgu ve olgunun bilgisi olarak nitelenmiş olmaktaydı. Hak olan; bilgi biçimsel olandı ve dil dolayımında anlamın yargısal doğası ile beraber iyi, doğru, güzel ve üst kavramları olan hak yargılarında bilinebilir olandı. Talim ve tahkike açık yönü ile herkese dair evrensel olup doğrulanmaya açık olandı. Sadece bilgi biçimsel içerik değil, öznelde yargı biçimsel bilinir iken değer biçimsel gerçekleşti. Amaca ve değer oluşuna bağlı kullanımına göre değer biçimselliği sürekli gerçekleşti. Anlamın yaratım nesnesi olması bağintısında, yaratıma dair erk belirlenimli gerçekleşmesi dolayımında var olmaya dair içkin -mahiyete dair- belirleyici olarak değer biçimsel gerçekleşti.

Var olmak anlama içkin hak olarak gerçekleşir iken var olmak var olma değerinde var olmaya dair hak sahibi olarak gerçekleşir iken bir yönü ile anlam, bir yönü ile de değer oluşu içinde gerçekleşmekteydi... ki bu anlamda hak, varoluşsal anlamda hem kendi olmanın anlamı hem de kendi olmanın değeri içeriğinde hak sahibi olmakta gerçekleşmekteydi. Hak; anlam-değer bağintısında varoluşun gerçekleşme niteliğini açık eden kavram -anlam-, yani ideydi. Bu sebeplerden dolayı hak; varlıksal

ve varoluşsal karşılığı olmak ile beraber bilgi biçimsel konu edilendi. Bilgi biçimsel olarak konu edilmek ile beraber varoluşun nedeni, bilmenin olanağı ve genel değer yargılar bağıntısında değer biçimsel gerçekleşti. Değer biçimsel gerçekleşmesi ile beraber anlam-değer yüklemine yüklem almaya bağlı olarak yaratım biçimsel gerçekleşti.

Hak; diyalektik oluş içinde zan veya yalana karşıt, sadece bilgi biçimsel değil değer yargısal olarak gerçekleşmekteydi... ki diyalektik oluş içinde varlıksal pozisyon durumuna göre karakter, kimlik, kişilik biçimsel olarak da ahlak biçimsel gerçekleşme olanağına için gerçekleşmekteydi. Bu durumda hak, mümkün varoluşun sadece nedeni olan değil, ereğinde hak edilmiş olarak gerçekleşmesi gerekendi.

Söz konusu neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci var olmak ise her varlık ne olduğuna dair bir neden bağıntısında gerçekleşmekteydi. Allah, nedeni ve öznesi kendi olmak kaydı ile bu durumdan uzak olup, yarattıklarının da öznesi ve nesnesi olan varlıktı... ki en temel hak olan Allah'tan başkası değildi. Allah ile var olmanın olanağında, bir varlık kendi olmanın öz farkındalığı dolayımında, hangi nedene bağlı olarak var olduğunu, ne olduğunu bilecek ise gerçekte nedeni olan ile kendini bilmesi gerekendi... ki asl olan nedeni asl olan gerçeği yani hak olan nedeniydi. Bu bağlamda neden, varoluşa neden olan hak olandı. Hak olan da var olan dolayımında neden olarak görünüş bulandı.

Bu durumda kişi, asl olan nedenini hak olarak bulmuş olmak ile beraber, hak -gerçek- olandan aldığı paye kadar var olmuş olmasına bağlı olarak hak olmayı yani gerçek olmayı, nedeni olan gerçekliği deneyimlemeye açık var olmaktadır. Nedeni ile aynı değil ayrı da değil olmakta hep fazladan belirmiş olgu olarak farklı başkası olmakta kendi olmayı bulmuş olmaktadır. Böyle olsa da nedenini bilmeye açık olduğu kadar, nedeni bağıntısında ne olduğunu bilmiş olacak, nedeni bağıntısında ne için olduğunu da bulmuş olacaktır.

Ne olduğunu veya ne için olduğunu bilmek için evvela bilgi dolayımında

hak olanın ne olduğunu ve hak olan bilginin ne olduğunu bilmek gerekmektedir... ki bu anlamda sure, bilgiyi ve bilmeyi de merkeze almış olmaktadır. Bilgi, yaratımın nesnelere birisi iken zan değil, hak olan ile bağlantıda hak olması gereken olarak edinilmesi elzemdir. Surede buna da zan ve hak olanın aynı olmadığı ve bilgiye haiz yaratım belirlenimli bir varoluşta bulunduğu dolayımında, dikkat çekilmiş olmaktadır.

Sure yukarıda ifade edildiği anlam üzere modellenmekteydi. İnsana ne için olduğu; varlık nedeni ve bilme dolayımında ayrıca geçici dünya olgusu üzerinden hatırlatılmış olmaktadır. Sure ile insan; dünyadaki yaşamı dolayımında ideal geleceğe de davet edilmiş olmaktadır. İdeal gelecek; hak olanın iyi, doğru, adalet, rahmet belirlenimli olarak gerçekleşmesi dolayımında hak edilmesi gerekendir.

Allah hak iken, var olmak Allah ile hak iken, yaşamın sonuç belirlenimlerine göre biçimleniyor olması hak iken, Allah'ın ceza, misilleme, muameleye dair adalet uygulamasına bağlı olarak hak edişleri tesis ediyor olması vaadi hak iken sonuçta hak; sadece neden değil, hak edilmesi gereken sonuç olarak varoluşun kaygan zeminini sağlamlaştırmanın, kendiliğe dışsal nedenlerde kaybolmamanın olanağı olması gerekendir. Var olmak mesuliyet içerir iken, hak kılınmış bahşedilen iken güzel ahlak ile mesuliyete aşkınsal hak edilmesi gerekendir... ki hak edilmiş bir yaşamda kişi ideal insan karakterini edinmiş olarak insanı kâmil olma kimlik nitelemesini de hak etmiş olmaktadır.

Kur'an genelinde ve Yunus suresinde, Allah'ın vaaadinin gerçek olduğu bildirilmekteydi. Yaşananların sonuç belirlenimli olarak ceza, misilleme, muameleye bağlı gerçekleşiyor olması da bunu kanıtlamaktaydı. Bu, gelecek felsefesi adına önemliydi. Çünkü ilkeye bağlı sonuç belirlenimli nedenlerin belirli kılınmış olduğu bir varoluşta gelecek; yaşananların hak edişe bağlı gerçekleşecek sonuçlarına bağlı olarak öngörülebilir olduğu kadar, ilke içerikli sistemsel oluşa bağlı gerçekleşir iken felsefesi yapılabilir olardı. Tevbe suresinde gelecek

ilkeye bağılı gelecek ideali bağıntısında yönetimi yapılabilir olmasına bağılı olarak felsefesi yapılabilir olandı. Yunus suresinde gelecek, ilkelerin evrensel işlevsel olması bağıntısında öngörülebilir olduğı yönde felsefesi yapılabilir olandı. İdeal geleceğın, yeryüzünde, çoklu koşullar gereğı, imkânsız değılse de gerçekleşmeyecek olması yargısı dahi gelecek felsefesi yapıyor olmaktan öte değıldi. İdeal gelecek ve gelecek ideali gibi kavramlar bağıntısında gelecek felsefesi yapıyor olmaktan öte değıldik.

Koşullar uygunlaştığında, ideal gelecek kurulabilmekte ise artık o dünya, tarihsel süregelen ve şimdi ki dünyanın kendisi değıldi. O dünyanın insanı da artık bu dünyanın, tarihsel süregelen tarihin insanı değıldi. Yeryüzünde ideal geleceğın gerçekleşmeyeceğı gerçeğı, yeryüzü için ideal gelecek teklifinde bulunanlar tarafından kandırılmamak için önemliydi. Bilim merkezietçi olarak modernizmin, adalet merkezietçi olarak komünizmin, konfor, haz ve birikim merkezietçi olarak kapitalizmin, ideal gelecek teklifinin gerçekleşmemesinin nedenini de sure dolayımında öğrenmiş olmaktaydık. Söz konusu olan gelecek ideali ise, farklı gelecek ideallerinde buluşabilir, tarihsel izlekten de bakarak nasıl bir gelecek idealinin olması gerektiğini tartışabilirdik. Kur'an'dan bakıldığında yeryüzü ideal gelecek yurdu değıldi ama tevhid, hak, adalet, rahmet ilkeleri öncelenerek gelecek ideali bir teklif olarak sunulmaktaydı.

Gelecek idealinde; nefsi emmarenin kötücül doğası yok edilmeli değıl, terbiye edilmeliydi. Sınıflar yok edilmeli değıl, yetenek, hak ediş, evrensel hukuk çatısı altında terbiye edilmeli ve bu doğrultuda gerçekleşmeliydi.

İdeal gelecek adına; nefretin, hasedin, ihtirasın, acımasızlığın, zorbalığın, kul -varlık- hakkına riayet etmemenin vb. olmadığı, nefsi emmarenin ortadan kaldırıldığı bir dünyada da artık insan, gerçekte insan olma niteliğini taşımayandı. Kötülüğe, kötü duygulara, kötü güdülere, zanna rağmen insan; hak, doğru, iyi ve rahmete dair olanı

gerçekleştirdikçe, insan niteliği göstermekte olardı. İçsel çatışkı; insanın hak olanı talim etmesinin, ilişkilerinde de hak olana bağlı terbiye olmasının diyalektik belirlenimi olarak kendi yaratımına tercih belirlenimli olarak özgünce katılmasının gereği iken yitirilmiş olduğu bir dünyada insan, yaratımına kendi olarak özgünce katılıyor değildi.

Söz konusu ideal gelecek değil de gelecek ideali ise adaletin tesisi için sınıfların yok ediliyor olması değil, hak edişe bağlı olarak sınıflanmak ile adaletin sürekli kılınıyor olmasına insan ihtiyaçlıydı. Cinsiyet ayırımına, ırka, imtiyazlı sınıf olmaya bağlı olarak gerçekleşen her sınıflanma, fırsat eşitliğinden bakıldığında elbette haksızca gerçekleşmekteydi. Böylesi sınıflanmadan uzak olarak, hak olana, hak kılınmış olana bağlı olmak kaydı ile meşru sınırlar çerçevesinde, hak edişlere bağlı olarak sınıflanmak ise adaletin gereği idi. Amaç, yeterlilik ve yetenek belirlenimine göre sınıflanıyor olmak da kaçınılmaz olarak gerçekleşir iken sınıfların yok edilemiyor olduğu bir varoluşta, sınıflanmanın aşağıdan yukarıya fırsat eşitliği ve yukarıdan aşağıya iktisadi adalet ile terbiye ediliyor olması gerekirdi. Bu dahi ideal gelecek ideasının gerçekleşmesi için olması gereken olsa da söz konusu fani yeryüzü, olanak yetersizlikleri ve insanın kötücül doğası vb. ise gelecek ideali olarak tesis edilmesi gerekendi.

Başka bir açıdan sureye bakar isek surede insan; kayıp varlığı... hak ile kaybolmaktan kurtulması gerekendi. Kendine ve olanaklarına fazla güvenmemesi gerektiği, sonuçta tutamadığı/ tutunamadığı biçimde elinden kayıp giden bir dünyanın içinde var olduğunu idrak etmeliydi. Süreksizliğe gebe fani ve olanak kaybına dair riskler içeren bir yerde, "Ben kralım" diyen dahi sonuçta, kontrolünde sürekli olarak tutamadığı bir varoluşun kayıp giden yolcusuydu. Acı azabın her yerden gelebileceği, Firavunun boğularak ölmesi de bunu hatırlatmak için emsal gösterilmekteydi.

İnsan; Varoluş sınırlarını bilmesi gerekendi ve var olmanın hakkını vermesi gereken mesuliyete haiz var kılınmış olardı. Hak olan bağıntısında kurtuluş bulunan bir yaşam, yalan ve batıl bağıntısında

hakikatten yana sonuçsuz bir yaşam işaret edilmiş olmaktadır. Eskilerin dediği gibi “Yalan üzere bina inşa edilemezdi.” Batıl olanlar da hakikate, geleceğe dair sonuçsuz bıraktı. Varoluş nesnelere kaybolan insana neler ile nasıl kurtulması gerektiği, surede hatırlatılmaktaydı.

Bu gibi surelerin tamamında; hak-batıl diyalektik dolayımında hak olanın anlam-değer öncelik olarak öncelenmesi gerektiği, hak açık olduktan sonra da seçimler bağintısında herkesin bildiğinden ve eylemlerinden sorumlu olduğu, bu doğrultuda da hak edişe bağlı sonuçlar ile karşılaşacağı da adalet sıfatı gereği belirtilir. Üç zamanlı olarak da tarihsel veya geçmiş belirlenimli, ahiret veya akıbet olarak gelecek zaman belirlenimli anlatı dolayımında günde olan okuyucu muhatap alınmış olarak, sureler genel ifade biçimi anlamında nitelik gösterir.

*

Hud suresi...

Hud suresi, Yunus suresi gibi Elif, Mim, Ra harfleri ile başlar. Sure bağlamında Elif, ilk neden, yaratıcı nedendi. Mim, bütün varlık alanında/ âleminde yargı ve iktidar sahibi olanı işaret etmekteydi. Ra harfi de Allah ile gerçekleşen gerçeklik dünyasına, rahmet edilmiş olarak var olmaya dikkat çekmekteydi... ki görünen dünyanın üstünde herkesin ve her şeyin evrensel gerçeği olan Allah'a dikkat çekilmiş olmaktadır. Elif, Mim ve Ra harfleri ile de bu anlaşılması gerekendi. İlk ayet ile surenin kendi başına bir kitap niteliği taşıdığını da anlamak gerekirdi.

Surenin 2. ayeti ile de "Öyle ki Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için... şüphesiz ben O'nun tarafından bir uyarıcıyım ve müjdeciyim" denilir. Ayette; ibadet başkası için yapılır iken o şeyin kendisi için olmak anlamını taşıdığından, sadece Allah için kılınmış olup da eylemi dolayımında Allah için olmak gerektiği hatırlatılır. Doğaya dair kılınmış olup da Allah için yaratılmış insan, ne için olduğunu Allah'tan başkasına yönelik her bulduğunda, sonuç hep hüsrani olacaktı. Tarihsel izlekte kavimler anlatisi ve cehennem uyarısı da bunu anlamlı kılmaktaydı.

Surenin 3. ayetinde de "Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tövbe edin. Allah da sizi belirlenmiş bir süreye kadar dünya nimetlerinden güzelce faydalandırsın. Fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını versin. Eğer yüz çevirseniz, ben sizin başınıza gelecek o dehşetli günün azabından korkarım" denilir. Bu ayet ile de Allah'a göre ne için olduğumuzu belirli kılmamız gerektiği hatırlatılır. 4. Ayette de "Dönüşünüz yalnız Allah'adır..." denilirken de sonuç olarak Allah için olduğumuz dolayımında ne için olduğumuz hatırlatılır. Bu ayet ile Allah'a dönmek; tanrısalları talim ediyor olmakla bilfiil Allah'la var olduğumuzu anlamakla beraber, Allah'tan başlayıp da Allah'a doğru devam eden yolculuğu da anlamaktaydık. Surenin genel anlamı ile bakıldığında ise bu ayet; var olmak Allah için gerçekleşir iken tanrısallar dolayımında erek biçimsel gerçekleşen bir var oluşta hep Allah için

olduğumuz hatırlatılmış olmaktadır. Çünkü erek; ne için olunduğunu/olduğunu belirli kılan sonuçtur.

Amaç, ne için olduğunu belirli kılma belirlenimiydi. Erek ne için olduğunun belirli kılınmış olması ve erek bağıntısında ne için olduğunu belirli kılmanın belirlenimiydi. Sonuç da ne için olduğunun açık olmasıydı.

Surenin 5. Ayetinde, kendini gizlemeye çalışanları, Allah'ın bildiği ifade edilir. Başka bir deyişle de ne için olduğunu gizlemeye çalışanları, Allah'ın bildiği ifade edilmiş olur.

Surede; hakikat idraki sahibi olarak yaşamı -varoluşu- değerlendirenler ile hakikati ve yaşananların sonuçları olduğunu inkâr edenlerin bir olmadığı da vurgulanır. Anlama açık gören ve duyanların, anlamaya duyarsız kör ve sağırlar ile bir olmadığı yargısı açıkça ifade edilir. Gerçek, kendisine duyarlı olanlara açık olacak sırdı... ki açık olduğunda iman ve inkâr, kişinin ne için olduğunun belirlenimiydi.

Dünya hayatı zordu ve insan acizdi. Allah ise her şeyden haberdar olan El- Habir ve her şeye güç yetirebilen El- Kadir olmak ile beraber her varlığın rızkını temin eden yaratım oluşu içinde, mahlukatı var olmaya elverişli alanlar içinde var edendi. İnsan da sınanmak için dünyadaydı. Bunun surede ayet olarak ifade ediliyor olması, sınanan ve iman eden insana, pes etmemesi gerektiğinin hatırlatılmasıydı. Bunun ile beraber, insan için önceliğin dünya geçimliliği değil, sınava maruz kaldığı oluş içinde ne için olduğunu gerçekleştirmesi ve bulması gerektiğinin hatırlatılmış olmasıydı. Surede insan; dünyevi rızkı, yaşamın zorlukları, kendisine zararı dokunacak olay belirlenimli durumlar, dini teklif, nebiler, nebiler de kavimler vb. ile sınavdaydı. Allah dahi imanın konusu iken sınavın en temel konusu ve olayı olmaktadır. “La ilahe illallah-a” teklif edilen insanlık bu anlamda teklife dair sınavda pek başarılı olmakta da değildi.

Madem ki sınavdaydık... hak olan, gözlem, talim ve tarihsel tecrübeler dolayımında sınavı değerlendirmek gerekmektedir. Sınavı Allah'a kati

iman, ilim, tevekkül, umut, şükür, ahde vefa, rıza, hamd, terbiye, tevazu, fedakârlık, kötülüğü iyilikle gidermek ve sonuçta güzel ahlak ile aşmak gerekmektedir. Sınavda belirleyici olan ise seçim, eylem, emek (yaratıcı çaba), diğeri ile ilişkilerdi.

Her sınav; kişinin ne için olduğunu sonuç belirlenimler ile açık eden seçim, eylem, emek ve ilişki biçimlerinde gerçekleşmekteydi. Sınav; sonuçta kişinin potansiyeli ile yüzleşmesi dolayımında ne için olduğunun idrakine varmasının ölçülendirmesini sağlar. Sonuçta kişi, hak ediş belirlenimine göre değerlendirilir iken sınav, kişinin ne için olduğunun onanmasını olanaklı kılar. Bu bağlamda sureye göre dünya hayatı ve insanlık tini artık sınav alanıydı. Sınav sonucunda da hak edişe göre cehennem veya cennet sınıflandırmasına bağlı olarak bir küme içinde, ne için olduğu değerlendirilmiş olarak var olmaktadır. Kur'an ve sure genelinden bakıldığında da münkir, münafık, nankör, şımarık, kibirli veya müslim, mümin, muttaki, salih vb. olmak, sonuç belirlenimli olarak hak edilmiş, eylem ve olay belirlenimli karşılığı olan karakter içerikli kimlik nitelendirmeleriydi.

Elbette dünya ihtiyaç sıralamasında öncelikli olanlar içindeydi ama ilk sırada olması gereken değildi. Yani elbette dünyada rızkının peşinde koşmak, çaba göstermek, çalışmak yapılması gerekendi ama dünya kazanımları, tinsel kazanıma kanalize edilmek ile beraber, öncelik olması gerekendi. Dünya kazanımları ile olanak ve konfor zengini olabilmekteydik ama her şey dünya kazanımları değildi. Dünya kazanımları, insana, insanlık tinine yani özneliğe dair anlam-değer dünyasına kanalize edilmekte değilse, kazanım olmaktan daha çok nankörlüğü, şımarıklığı ve şişirilmiş ego anlamında kibri besleyen yüklerdi.

Söz konusu sınanmak (imtihan edilmek) olduğunda, insana zararı dokunan bir durum karşısında insanın; dünyayı, kendini, Allah'a imanı değerlendirmekten ise sınanma nesnesinde takılı kalarak aymaması normali olabilmekteydi. Aslında bu, normal değil, insan olma olanağını değerlendirmemektir.

Surenin 7. ayetinde “O hanginizin amelinin daha güzel olacağına dair sizi imtihan etmek için, Arşı su üzerindeyken gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Sen ‘Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz’ desen, kafirler ‘Bu açık bir sihirden başka bir şey değildir’ derler” denilir. Bu sınanma ayeti ile insan için yeryüzündeki varlık âleminin sınanma alanı olduğu net olarak anlaşılır. Yeryüzünün insan için, ne için kılınmış olduğu da bu ayet ile açıklanmış olur. Ayette doğrudan insan denilmekte değildi. Çünkü yeryüzünde insan haricinde cinler de ayetin muhatıydı. Surenin 119. Ayetinde “... ‘Cehennemi cinler ve insanlar ile dolduracağım’ sözü yerini bulmuştur” denilir iken ne için olduğuna dair mesul kılınmış olup da sınanan ve hak edişi cehennem olabilen iki türe dikkat çekilmekteydi. Bu da Kur'an'ın ifadede mükemmel olduğunun bir belirlenimi idi.

7. ayet ile sınanmış olduktan sonra da sınavın değerlendirilmiş olduğu başka yaşama geçileceği belirtilir. Böylece, yeryüzü yaşamında bedensel ölmek ile yaşamın bitmediği ve yaşamın sürekli olduğu da vurgulanmış olur. Dünya yaşamının ne için olunduğunu belirten sınanma ayeti (7. ayet) dolayımında ve ardı sıra belirtilmiş olunan surenin 9 ve 10. ayetleri de sınanıyor olmanın biçimini göstermekteydi. Bu iki ayetin genel ifadesine bakıldığında artık sadece yeryüzü değil, yeryüzünde insanlık tını anlamında anlam-değer yüklemli kurulan dünya hayatı da sınanma alanı olmaktadır. Çünkü, insan sosyal bir varlık olarak yeryüzünü kendisine anlam-değer yüklemli kılar iken artık yeryüzü zemininde gerçekleşen her şey sınanmanın bir nesnesi olmaktadır.

Surenin 9. ayeti: “İnsana tarafımızdan bir rahmet tattırıp da sonra bunu ondan alırsak, ümitsiz ve nankör olur.” Surenin 10. ayeti: Eğer kendisine dokunan zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette ‘kötülükler benden gitti’ der. Çünkü o şımarık ve kibirlidir.” Bu iki ayet ile ayrıca anlaşılacak olan; insanın nesnelere takılı kalır iken fail olan yaratıcıyı görmemek ile beraber, nesnelere takılı kalmayı sürekli kılıyor olarak, asli nedeninden, ne için olduğunun idrakinden uzaklaşmış olmasıdır.

Ümitsizlik, tevekkül ile aşılabılır... nankörlük, şükür ve ahde vefa ile aşılabılır... şımarıklık, vicdan ve ilkelerin otoritesinde terbiye ile aşılabılır... kibir ise tevazu ve fedakârlık ile aşılabılır olandı. Bizi gerçeğe kör kılan ümitsizlik, emeğe kör kılan nankörlük, ilke gereği olması gerekenden uzak kılan şımarıklık, diğerinin varlık değerine kör kılan kibir, hastalık olmuş ise nedenlere takılı kalıp da Allah için olduğuna kör kıldığı gibi gerçekte ne için olduğuna da kör kılmış olmaktadır. Çünkü sınavda istenen sonuç; iman, ümit, tevekkül, şükür, terbiye, tevazu ve fedakârlık iken bunlar, Allah için olmanın da olanakları iken gerçekte ne için olduğumuzu deneyimlemenin olanakları olduklarından, bunun karşısı olan karşılıkları, kişiyi gerçekte ne için olduğundan mahrum etmiş olmaktadır.

Ümitsizlik, nankörlük, şımarıklık, kibir ve karşılara koyabileceğimiz ümit-tevekkül, şükür- ahde vefa, iman-terbiye, tevazu-fedakârlık, kişinin manevi yolculuğunda ne için olduğuna bağlı olarak hangi düzeyde olduğunun da ölçütleriydi. Ümitsizlik, nankörlük, şımarıklık ve kibir, ne için olduğunun idrakinden ve eylemlerinden uzak olduğunu gösterir. Ümit ve tevekkül, şükür ve ahde vefa, vicdan ve terbiye, tevazu ve fedakârlık da ne için olduğunun idrakinde değilse de ne için olduğuna bağlı olarak yaşandığının göstergesiydi. Ne için olduğunun idraki ise vahiy bilgisi, emeğe bağlı yaratıcı eylem ve ürün verilmesi, bunun ile beraber alan belirlenimine göre edinilen karakter ve kimlik edinilmesi, tinsel alan olan toplumsal alanda etkiler gösterir iken onanılması, tarihsel alanda mirasa dair izler bırakılması ve sonuç bağıntısından bakıldığında ne için olduğu görülmekteydi. Bütün içinde yerindelik ve gereklilik, diyalektik olay akışı içinde yerinde ve gereklilik, amaca veya ereğe bağlı neden olarak belirleniyor/ belirliyor olmak, ne için kılınmış/ kılmış olduğunun belirlenimleriydi.

Yunus suresinde insan kaybolmuştu ve gerçekte ne ve ne için olduğu hatırlatılmaktaydı. Hud suresi ile de insana, kaybolmuş olduğu hatırlatılmakta ve insan ne için olduğunu hatırlaması gereken varlıktı. Nebiler anlatısı ile de insanın neler bağıntısında kaybolmuş olduğu hatırlatılır. Kibirli olan Nuh kavmi... şımarık ve putperest Hud kavmi...

hakları gözetmeyen kaba olan Salih kavmi... cinsiyet sapkını, şımarık ve nankör olan Lut kavmi... maddi olanakları içinde hakları, vicdanı gözetmeyen Şuayb kavmi... iktidar hırısından dolayı seçiminde yanılan şımarmış olan Firavun ve halkı... sonuçta arzu nesnelere kaybolmuştu. Arzularını, ilke bağıntısında yönetememiş olup da nefsi emmarenin kötücül doğasına uymuş olarak aslına yitik, kayıp insanı temsil etmekte idiler. Amaç ve anlam-değer varlığı olan insan için kayıp olmak, ne için olduğunun idrakinden yana uzak yaşıyor olmaktı. İşte nebiler! Kayıp insana ne için olduklarını hatırlatanlardı. Bütün işleri, yaratımı gerçekleştirene, bütün varlığın üst ve evrensel gerçeği olana, kendisi için olmak gerekene iman, idrak ve tevbe üzeri dönmek gerektiğini hatırlatmaktaydılar.

Nebiler hak ve doğru olanı işaret eder iken Allah'ın uzak değil yakın olduğunu ifade ediyor olarak teklifte bulunmaktalardı. Allah, Nuh nebiye bütün varlığın Rabbi olacak kadar ve duasını kabul edecek kadar yakindi. Hud nebiye, her varlığı yaratıp da kontrolünü kendinde tutacak kadar yakindi. Dosdoğru yol üzerinde, kendisinden sonuç alınabilecek kadar yakindi. Sonuç alınabilecek gerçek olduğu içindi ki Muhammed Mustafa'ya da dosdoğru olması gerektiği ifade edilmekteydi. O'nun emsalinde de okuyucuya dosdoğru yol üzeri olması farz kılınmış olmaktadır.

Dosdoğru yol üzere olmak; Allah için yapılan ilkeli eylemler dolayımında Allah'tan sonuç alarak Allah'ı yakın bulmuş olmakta, Allah için iken kendi için de olmak anlamını taşımaktaydı. Dosdoğru yol; Allah için olduğumuz yoldu. Allah için iken ne için olduğunu bulacağın ve ne için olduğunu kılacağın yoldu. Bu anlamlarda dosdoğru yol; kayıp insanın yeniden ne için olduğuna bağlı olarak kendini yeryüzünde konumlandırması ve olması gerekenlerini yapması anlamını taşımaktaydı.

Surenin 7. ayetinde, Allah'ın arşından bahsedilir iken Allah'ın iktidar alanında var olduğumuz bir daha hatırlatılmaktaydı. "Arşı, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için gökleri ve yeri

altı günde yaratan O'dur. Eğer sen, 'Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz' desen kâfirler derhal, 'Bu büyü gibi bir düzmedir' derler." 7. ayette böyle ifade edilir iken yeryüzü yaşamının sınanmaya dair gerçekleştiği de net olarak ifade edilir. Sınanmak potansiyelin ölçülmesi ile ilgili olsa da her eylem -amel- anlam-değer yüklümlü gerçekleşir iken ne için olduğu kişi tarafından belirli kılınmış olmakta gerçekleşmekteydi... ki eylem dolayımında kişi kendinin de ne için olduğunu belirli kılmış olmaktadır. Bu anlamda sınanmak; zor, acı, ihtiyaçlar ile dolu bir yaşamda ne için olduğunun açık olacağı ölçülendirmeydi. Dünya ve dünyevi varoluş nesnelere, idealleri için veya Allah için olduğumuz, sınanmak ile açık olacaktı.

Surede nebiler anlatısı ile de üst ve evrensel gerçekliğe dikkat çekilmiş olarak görünen dünya ile sınırlanmış sığ bir evren oluşuna ve varoluşa bakmamak gerektiği tavsiye edilmekteydi. Araf suresinde olduğu gibi nebiler anlatısına tanıktık. İbrahim nebinin eklenmiş olduğu yeni nebiler anlatısında, nübüvvetin ortak söyleminden daha çok, sığ ve batıl dünya görüşlerinden kurtulmanın gerekliliğine dikkat çekilmekteydi. Ne için olduğunu dünyadaki nimetler dolayımında gerçekleştiren insana, ne için olduğunu Allah'ta bulması gerektiği hatırlatılmış olmaktadır.

Nebilerin bir ücret istemiyor olmaları, her şeyin al-ver bağıntısında gerçekleşmediği ve faydacılığın her şey olmadığı idrakini vermek ile beraber, gerçek ile var olmakta ve gerçek herkes için iken gerçeğe dair hizmetten bir şey beklenmemesi gerektiği ifade edilir. Nübüvvet rahmeti tesis etmeyi de esas alır iken gerçeğe dair emeği olmayanların, gerçekten yana faydacı olarak ücret talep etmeleri beklenemez. Faydacılık dolayımında gerçekleşen her beklenti, gerçeğe hizmette zafiyete düşmek anlamına gelmek ile beraber, inandırıcılığın yitirilmesine sebeptir. Hizmette şüpheye dair her zaaf, gerçeğe ihanettir. Ayrıca gerçek herkesin gerçeği iken herkese rahmet olacak biçimde teklif edildi... ki ücret veremeye olanağı olmayanların, gerçeğin idrakinden kopuk olacaklarından bakıldığında bu durum hem rahmetin hem de adaletin herkes için olması ilkesinden bakıldığında,

nübüvvette gerçekleşmeyecek bir durumdu.

Nebilerin, hizmete dair ücret almamanın en temel esas nedeni ise yapılan hizmetin ne için olduğuna bağlı olarak, ne için olduğunu belirli kılıyor olmasıydı... ki bu anlamda nebler, hizmetleri dolayımında Allah için olmakta ne için olduklarını belirli kılmış olup, ücret almamak ile hem hangi değeri önceliklerine bağlı olarak ne için olduklarını belirli kılmış olmaları hem hakikat özde herkesin üst ve evrensel hakikati iken teklifte herkese açık olmayı korumuş olmaları hem de çıkardan arı, teklifin güvenilirliğini, herkesin faydasına olduğunu teyit etmiş olmalarıdır.

İbrahim nebi anlatısında geçen resul meleklerden bakıldığında; insanın hakikati tam anlamı ile bilmekten yana habersiz olmak ile beraber, hakikat olanak olarak değerlendirildiğinde sınırsız güç yetirme olanağından da habersiz olan, ilkel bir tür olduğu görülür. Dışarıdan bir göz ile insanlık tinine bakmanın anlamına haiz ayetlere bu anlamda dikkat etmek gerekir... ki yeryüzü veya görünen doğa ve olanak değerlendirmesi ile bakıldığında, insanının küçük bir dünyadan olan biteni değerlendirdiği görülür. Allah ile var olmanın olanağında, sınırsızca güç yetirmenin olanağında, nihayeti gelmeyen bir varoluşa da açık olmak gerektiği İbrahim nebinin karısı dolayımında anlatılır. Küçük dünyalara hapsolmuş olmayı, Allah ile aşabilmenin olanağına dikkat çekilir.

Böyle olmak ile beraber koca karı; varoluşa dair anlamını yitirmiş olan insanı temsil etmekteydi... ki ona ve eşi İbrahim nebiye müjde, (Allah'a dair anlamını değil de) yeryüzünde ki anlamını yitirmiş olmaya dair gerçekleşen anlamsızlıktan sıyrılarak, anlam kazanmasını sağlamış olmakta iken yeniden bir şeyler için olunabileceği anlamını taşımaktaydı. İbrahim nebinin eşi Sare, kendinin kocamış, eşinin de ihtiyarlamış olduğunu ifade eder iken, artık yeryüzünde anlam ve değere dair tükenmişliği, anlamını yitirmiş olmayı da ifade etmiş olmaktadır.

Anlam ve amaç, ne için olduğunu/ olduğunu belirli kılmaktaydı.

Ereğe bağı varoluş anlam yüklemli olarak gerçekleşir iken anlamsız bir varoluştan bahsedilemezdi. Böyle olsa da anlam-değer yüklem almaya açık yaratım oluşunda tekrarlar veya sıradanlaşan normaller anlam-değer yitimine sebep verebilmekteydi. Bu durumda varoluş en temelde anlam yüklemli olarak anlamlı olsa da değer oluşu içinde canlılığını hissedecek biçimde gerçekleşmeye bilmekteydi. Fitraten varoluşsal olarak anlamlı olma zemininde, anlam yüklem almaya açık yaratım oluşu içinde hep yeniden anlam kazanıyor olmak, anlamın değer oluşuna bağı olarak öncelikler de kazanmış olmakta, yaşamı anlam-değer yüklemli yaşanabilir kılmaktaydı.

Yeryüzünün, isimlerin, diğerinin, ilişkilerin vb. sıradanlaşması ve anlamsızlaşması, silikleşen dünyaya sebep vermekteydi. Varoluş anlam yüklemli gerçekleşir iken değer yüklemli olarak aidiyet duygusu ve sorumluluk idrakinde duyarlı olduklarımızda hep canlı tutulması gerekendi. Yenilik arayışı veya yaşamı yeniden anlamlı ve değerli kılan yeniliklere ihtiyaç, her devirde gerçekleşmekteydi. Önemli olan haz nesnelere kaybolmaya sebep fantezi tarzında yenilikler değil, yaşamı yeniden esas anlamlarına -ilkelere- bağı olarak farklı açılardan anlamlı ve değerli bulmamızı olanaklı kılacak yeniliklere ihtiyaç duyduğumuzdu.

İlişkileri anlamsız kılacak, tüketecek zorbalıklardan, kötülükten de uzak durmak da elbet gerekmekteydi. İlişkileri anlamsız kılacak sıradanlaşmayı aşmak için ise anlamı değer oluşunda koruyacak duyarlılığa, önemsemeye, hemhâl olmaya, özre, teşekkür, saygıya, tevazuya, rızaya, özveriye, fedakârlığa vb. ihtiyaçlıydık. Yani, hak ediyor olarak değerli olmaya, değerli kıldıklarımız ile değer oluşu içinde hakiki ilişkiler kurmaya ihtiyaçlıydık. İhtiyacımız olan; biraz sevgi, bir özür, bir teşekkür veya biraz özveri iken aslında bu belirlenimler dolayımında gerçekleşen değer oluşu içinde var olmaya ihtiyaçlıydık.

İlke belirlenimli tanrısallar, gerçekleştiğinde olgusallık kazanmaktaydı. Gerçekleşmediğinde eksikliği hissedilen karakter içerikli kimlik belirlenimleri de gerçekleştiğinde, kendi olmaktan mutmain kılıp da

gönülde yenilenmeye sebep vermektedir. Eksiliğini hissedip de gerçekleşmeyen, kendisine yitik kalıp da anlam arayışının bir belirlenimi olmaktadır. Eksikliği tamamlanmadığında, anlamsızlaşan bir dünya bakışımına neden olabirdi.

İşte! Mürebbi, mevla, rahmet vb. tanrısalları yaşama olanağı olan anneliği tadamayan ve bu anlamda eksiliğini hisseden Sare için anne olacağının müjdesi, yeniden anlam bulmuş olmanın, eksikliğini tamamlamanın olanağı olarak sevincine neden olmuştu. Bir sanatçı için eser vermek, bir filozof için sezilen gereceği kavramlaştırabilmek, bir bilim insanı için yeni bir şey keşfetmek ve kanıtlamak vb. anlam arayışında eksikliğini tamamlamak ne ise çocuğu olmayan bir kadın için anne olmak da anlam arayışı içeriğine bağlı olarak kendini tamamlamış ve yeniden anlamlı olmak, aynı anlamını taşımaktaydı. Alanlar farklı olsa da alanın ilkesi/ ilkelerine bağlı olarak tanrısallığın gerçekleşmesi ile insan, kendi olmaktan yana mutmain ve anlam-değer yargısında anlamlı olmaktadır. Ne için olduğunu, ilkesine bağlı olarak gerçekleştirdiklerinde bulan veya kılan insan, tamlığa yükselmiş olarak ne için olduğuna tekâmül etmiş olmaktadır... ki bu anlamda tanrısallık talim eder iken Allah'a dönmüş olarak ne için olduğunu Allah ile hakkı gereği bulmuş olmaktadır.

Meleklerin müjdesi, koca karı olmayı unutarak, Sare'nın yeniden anlam kazanmasını sağlamış olmakta iken yeniden bir şeyler için olabileceği/ olunabileceği anlamını taşımaktaydı. Yeniden anlam kazanmış olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Müjde, yeni olan ile yeniden anlamlı ve değerli olunabileceğinin, gönülde tazelenmiş olmanın olanağıydı... ki Sare'nın müjdeye dair gülmesi, sevinci, anlam-değer bulmaktan yana tazelenmiş olmaya işaret etmekteydi. Anlam-değer kazanmış olmak, canlılığını yitirmiyor olmak anlamında sanki gençlik pınarıydı.

Zaten müjde verilmiş olan İshak, annesinden miras, gülen anlamını taşımaktaydı ki anlam buldukça sevinç bulmayı temsil eden nebiydi. Yakup da tutan, yakın olan, toprağı tutan anlamını taşıyan iken anlamın sevince dair mirasını neden bağlamlarında ussal kılan, anlamı değer

kılmakta kullanabilen olmayı temsil eden nebiydi... ki anlam arayışında olan İbrahim nebiden bakıldığında; evlat, ana ve babanın aynasıdır, taşıyıcısıdır anlamı gereği mirasını taşıyan evlat ve torun sahibiydi.

Neden İsmail bu surede yok denilir ise özde olan Allah ile varlık bulmak, nedenler dolayımında değil de nedenlere aşkınsal Allah'tan duyuyor, ilham alıyor olmakta anlam bulmayı temsil eden kişi İsmail nebiydi ki İbrahim nebini başka bir yönün açılımı olarak mirasını taşımaktaydı. Ancak, bu sure bağlamında varlık âleminde kendiliğe dışsal nedenler dolayımında anlam-değer oluşu içinde ne için olmak gerektiği konu kılınır iken İsmail, başka bir surenin konusu olmaktaydı. İshak ve Yakup bu surede hatırlatılmış olmak ile beraber, miraslarının taşıyıcısı olan Yusuf nebi bir sonraki Yusuf suresinde konu merkezinde yer almış olmaktaydı. Bu surede İshak ve Yakup hatırlatılır iken, surelerin bağlam sürekliliğinden bakıldığında Yakup ve Yusuf ile süreç belirlenimli sure akışına tanık olmaktaydık. Yakub'un Yusuf'a olan sevgisi ve hasreti de Yusuf ile anlamlı bir dünyası olduğunu göstermekteydi. Yusuf için olan baba, ne için olduğunu oğlu için olmakta bulmuş olmaktaydı. Anlam-değer, varoluşsal olarak belirleyici idi.

Hud suresi, sure konu akışına göre on birinci sure olsa da kendisinden önceki sureler bağlamından bakıldığında on sure geçilmiş olmaktaydı... ki 13. ayette "Yoksa: Kur'an'ı kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan başka çağırabildiklerinizi çağırın da onun benzeri uydurulmuş on sure getirin" denilir iken bağlam akışında süreç belirlenimli olarak betimlemeye dair ifade üslubu ile çok gerçekli, çok yönlü, çok konu başlıklı, çok katmanlı, üç zamanlı, diyalektik oluşlu, ereğe bağlı neden belirlenimli, gerçeklik ve olması gereken bağıntılı vb. içeriklerde Allah'ın ilmi ile biçimlenmiş olarak bağlam ve gerekçeleriyle yerindeliğini korur iken hâlen bu meydan okumaya cevap verilmiş değildi. İnsanı; çok gerçekli, çok yönlü, çift yönlü, çok katmanlı, çok varlıklı, üç zamanlı, diyalektik oluşlu, amaç ve ereğe bağlı neden belirlenimli vb. yaratan Allah, insana yaratıldığı belirlenimler dolayımında ayna tutar iken kendini de görünüşe taşımaktaydı... ki bu

düzeyde ilmi anlamda içeriğe sahip bir kitap hâlen insanlık tarafında üretilmiş değildi.

Surede nebi veya nebiler; Araf suresindeki gibi deli nitelemesi, Yunus suresindeki gibi sihirbaz nitelemesine muhatap olduktan sonra artık kendinden uydurmuş olmak ile itham edilmektelerdi... ki bu anlamda 13. ayet ifade edilmekteydi. Ayrıca yukarıda belirtilen anlam-değer, üslup, biçim, bağlam, süreç vb. içeriklerine bağlı olarak Kur'an'ın dile dair mucize niteliği taşımakta olduğunu görmekteydik. Çünkü bin dört yüz küsur sene önceki insanın, us, zekâ ve kitaba dair süreç belirlenimli bağlam kurma yeterliliği, Kur'an'ı uydurmuş olmaktan yana yetersiz ve acizdi. Şiir geleneği olan bir toplulukta kitabın ne olduğuna dair bilgi dahi tam anlamı yerleşik değil iken kitap formatında böylesi geniş çaplı bir eserin çıkması zaten beklenemezdi. Kaldı ki yüzyıllardan beri Kur'an'ın, yukarıda belirtilen içeriklerine ve tevilini yapmaya çalıştığımız anlam içeriğine dair yeterliliği düzeyinde bir metin hâlen uydurulmuş değildi.

İbrahim ve karısı Sare'dan hareket ile surenin konu akışına devam eder isek nebi ve karısı dahi olsa anlam-değer boşluğuna düşebilmekteydi ki bizlere emsal gösterilmektelerdi. Buna rağmen İbrahim nebini meleklerden korkusu da göstermekteydi ki halen kendi için veya yanında aidiyet duydukları ve sorumlu oldukları için yaşama tutunabilmekteydi. Lut kavminin helak edilmesine dair melekler ile tartışmaya girmesinden de anlaşılmaktaydı ki diğeri için de olabilen, kaygılanabilen, merhamet dilenebilen halim ve duyarlı bir kişiydi. Bu da göstermekteydi ki İbrahim nebi diğeri ile anlam-değer oluşu içinde var olabilmekteydi. Diğesine merhametli olsa da hak olanın gerçekleşmesinin önünde durabilmekteydi. Kafirler ile tartışabilen nebi, meleklerle de tartışabilmekteydi. Bu, onun doğru bildiği ne ise ona göre pozisyon belirlediği ve ilişkilerde belirleyici bir karaktere haiz olduğunu göstermekteydi. Böyle olsa da hak geldiğinde, tartışmak değil, uygulamaya tanık olmak veya uygulanması gereken ne ise onu gerçekleştirmek artık olması gerekendi. Bazen düşündüklerimizin

gerçekte uygulanabilir ve meşru karşılığı olmadığına, fazla ısrarcı olmamak gerekir.

Anlam-değer varlığı insan; aidiyet ve sorumluluk idraki ile anlam-değer nesnelere tutunuyor olarak var olmaktadır. İnsan bir şeyi kendi için kılmanın ve kendisini bir şey için kılmanın dolayımında ne için olduğunu belirli kılmaktadır. Ne için olduğundan sorumlu ve ne için kılmış olduğundan yana da hak ediş belirlenimli olarak kendi olmaktadır. İnsan amaç ve anlam-değer bağintısında ne için olduğunu, nesnelere dolayımında bulan ve ne için olduğuna dair kendini yaratımda söz hakkı olmaktadır. Yunus suresinde hak zemininde olan bitene dair söz hakkı olan insanı görmekte iken Hud suresinde ne için olduğuna dair seçim ve eylem hakkı olan insana tanıklık.

Nebiler anlatısında, nübüvvetin ortak söylemine yeniden tanık olsak da uygulamada olması gerekenin tavsiye edildiğine daha çok tanığız. Araf suresinde nübüvvetin ortak söylemine tanık iken Hud suresinde nübüvvetin uygulamada olması gerekenlerine ve uygulamada teklif edilene tanığız. Akriba olmaya dair yakınlığın değil, ilkeye dair yolculukta refik olmaya dair yakınlığın önemli olduğu görülür. Sayıca az dahi olsalar, iman edenlerin değerli olduğu vurgulanır. Tevbe suresinde kafirlerin malı ve çocukları gibi niceliğe dair çokluğuna özenilmemesi gerektiği, Hud suresinde de sonuçta böylesi bir çokluğun anlam ifade etmeyecek biçimde ellerinden alınmasıyla sonuçlandığına dikkat çekilir. İnsan olmaktan yana varlık âleminde kayıp olan insana, ne için olması gerektiği hatırlatılır.

Yunus suresinde Allah merkezli düşünebilme olanağına dikkat çekilir iken Hud suresinde Allah merkezli varoluşa dikkat çekilir. Surenin 56. ayetinde "Hiç şüphesiz ben, benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a tevekkül ettim. Hareket eden her canlıyı perçeminden tutan O'dur. Şüphesiz ki Rabbiniz, dosdoğru yol üzeredir" denilir iken Allah herkesin ortak gerçeği olan ve varoluşun neden olmak ile beraber her varlığın var olmaya dair kontrolünden de sorumlu olmaktadır. Hak olup da sonuç alınabilir uygulamalarda ve talim etmeler sonucunda kendisinden

sonuç alınabilir olan hakikatin kendisiydi.

Surenin 6. ayetinde “Yeryüzünde kımıldayan hiçbir canlı yoktur ki rızıkı Allah'ın üzerine olmasın. Allah onların halen bulunduğu yeri de emanet olarak konulacağı yeri de bilir; hepsi apaçık kitapta vardır” denilir. Rızık ve menfaate dair kaybolan insana, önceliğinin rızık değil, ne için olduğunun anlamı olduğu hatırlatılmış olur. Bu ayet ile ayrıca, idrak sahibi insan doğaya, doğa kitabında olup bitene yönlendirilir. Doğada gerçekleşenler, gerçekliği Allah tarafında belirli kılınmış olanlardı.

Gerçeklik; insan ile açık olan değil, Allah'ın yaratımı ile gerçekleşir iken insana açık edildi. İbrahim nebiye gönderilmiş resul melekler dahi varlığa dair gerçekliğin Allah tarafından belirli kılınmış olduğu gerçeğine açık idrak sahibi bir türdü. İbrahim nebinin karısına çocuk müjde ediyor olmaktan da bunun anlaşılması gerekir. Salih nebinin kavmine üç gün mühlet veriyor olarak helak edilmelerine dair hüküm vermesi de Allah'ın, olacağı kulundan hükme bağlamış olması anlamını taşısa da katıldığımız gerçeklikte, olması gerekene dair verdiğimiz her hüküm, gerçekliği yaratıcı etkinlikte biçimleme olanağına haiz olduğumuzu göstermekteydi... ki Allah'tan paye almanın olanağına dair istidatta artış ve gerçekte olması gerekene dair inanmışlık, gerçekliğe Allah ile değiştirici olarak katıldığımızı göstermekteydi.

Yunus suresinde Musa nebi hak zemininde olması gerekeni, duası ile hükme bağlayarak talep etmişti. Hud suresinde de Salih nebi, olması gerekeni söz ile hükme bağlamaktaydı. Bu, insan dolayımında iki farklı “Ol” kılma mertebesiydi. Birinde dua ile talep, diğerinde ise söz ile yargıya bağlanmış olarak “Ol” emri gerçekleşmiş olmaktaydı. Her ikisine de dikkat edildiğinde “Ol” denilenin gerçekleşmiş olması, zaman kaydına tabi olarak süreç belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Nuh nebi, gerçeğe göre nasıl yaşamamız gerektiğinin emsaliydi. Hud nebi, gerçeği tanımamız gerektiğinin emsaliydi. Salih nebi, gerçeğe katılır iken gerçek olan ile gerçeğe müdahil olunabileceği gerçeğini göstermekteydi. İbrahim nebi, gerçeğin sınırları olduğunu, sınırlarına bağlı olarak gerçeğe yükselmiş olmak ile yaşanabileceğinin emsaliydi.

Lut nebi, hadler aşıldığında, Allah'ın iktidarında var olduğuna en net biçimde tanık olandı... ki diğer nebiler de doğa alanının, Allah'ın mülkiyet, iktidar alanı olduğunun idrakine, kurtarıldıkları olay dolayımında tanıklılar. Nuh nebi bu durumda Allah'a yanlış yapmaktan dolayı sığınandı. Şuayb nebi, Allah'ın sadece hakikat değil, güç yetiren ve muhit olarak çevreleyen olduğunun mesajını verir iken hakikatin dışında gerçekleştirilmediğine dikkat çekmekteydi. Musa nebi emsalinde de mucizeleri gerçekleştirmek ile doğa zemininde doğaya aşkınsal hakikatin görünebileceğine dikkat çekilmekteydi. Her bir nebi ne için olduğunu Allah'ta bulmuş olmanın olanağında, kayıp insana ne için olması gerektiğinin emsaliydi.

Gerçeklik, Allah iktidar alanı olarak vücut bulmuş olmakta gerçekleşir iken iman, derin düşünme, emek, tevekkül, istidat artışı, tasarruf etme olanağı vb. belirlenimli katılımcı olduğu kadar değişime açık zemin olmakta deneyimlenmekteydi. Evrensel anlamda herkesin gerçeği olmakta talim ettiği, herkese ahlak biçimsel anlamda teklif edilen ahlak biçimsel uygulamada talim edilmesi gerekendi. Sonuçta da O'na göre yaşanması istenmekteydi. Fevri ve sığ yaklaşımlar, günah içinde olmak, kötülüğe meyil veya kötü olmak, zan ve batılda ısrar etmek, kaba veya zorba olmak vb. yüklemeye dair olma belirlenimlerde gerçeği anlamak ve görmek olanaklı değildi.

Tevbe suresinde babasının kafir, Allah düşmanı olduğu kendine açık olunca yani bilince kendisinden yüz çeviren İbrahim vardı. Hud suresinde de oğlunu çağırın ve Allah'tan isteyen Nuh'a Allah'ın "Senden olmayanı isteme" demesi vardı. Baba geçmiş, oğul geleceği temsil eder iken kötü ve batıl olan ile kurulmuş dünyanın reddi miras yapıyor olması ve geleceğe yönelik beklentilerin biçimlendiği temsillerin, kötü veya batıla batmış ise terk ediliyor olması gelecek ideali için olması zorunlu olandı. Düşünce bir yürüyüş ve temsil edenleri ile devam edecek ise gerçekte taşıyanları kimler ise onlarla devam etmesi gereken bir bayrak yarışı gibiydi. Böyle olmakla beraber her kişi veya toplum; ne için olduğunu ne ile belirli kılmakta ise hak edişini de bu bağlamda bulmaktaydı... ki sonuçta kısasa bağlı ceza,

misilleme ve muamele kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda kısas; hak edilmiş değer olarak kişinin ne için olduğunun belirli kılınmış olmasıydı.

Sure, Yunus suresinin devamı niteliğinde olup, Yunus suresinde Allah merkezli düşünmenin olanağı gösterilir iken Hud suresinde Allah merkezli olarak kıyas yapabildiğimiz öncüllerden hareketle düşünmenin devamlılığına ve Allah merkezli olarak var olan bir gerçeklikte var olunduğuna, nebiler anlatısı izleğinde dikkat çekilir. Nuh nebi; duyguları ile düşünen olup aidiyetleri karar alan düşünce ehliydi. Hud nebi; evrensel gerçekten hareket ile neden bağıntılarında ve olay belirlenimli ilkenin gerçekleştiği idrakinden hareket ile düşünüp ilke belirlenimli gelecek öngörüsünde bulunan düşünce ehliydi... ki onun emsalinden bakıldığında gelecek dahi tarihsel idrak izleğinde ilkenin gerçekleşme öngörüsünde felsefesi yapılabılır olardı. Bir falcı gibi okunacak değil, ilke belirlenimli olarak olabileceklerin öngörüsüne bağlı olarak okunabilecek olardı. Salih nebi; evrensel gerçek olanın idrakinde olup da gerçek ile yargı sahibi olan, gerçek ile ilişki bağıntısında davranış ilmine -güzel ahlaka-, olması gerekenin ilmine vakıf olan düşünce ehliydi.

İbrahim nebi; nedenlere aşkınsal özneliğe tanık olmanın tevhid ilmine haiz olup nesneliğe aşkınsal kendilik dünyasına taşınmış olardı... ki Âdem nebinin indirildiği kendilik dünyasına, yeryüzü zemininde nesneliğe aşkın -öte- değil de aşkınsal olarak, düşünmek ile yeniden yükselme olanağı göstermiş düşünendi. 69. ayette İbrahim nebi ve resul meleklerin selamlaşmaları da onlar emsalinde ideal geleceğin olanağına dikkat çekmek için önemlidir. Yunus suresinde işaret edilen ideal gelecek, Hud suresinde İbrahim nebi resul melekler dolayımında bir daha hatırlatılmaktaydı... ki selam, "Bizden/ benden size/ sana zarar gelmez" anlamını taşır iken birbirine güvenmek ile kalmayıp, üst ve evrensel gerçeğin kulları olduğu ve hükümranlığında var olduğu içindi ki diğerine zarar vermemek gerektiğinin idrakinde biçimlenmiş düşünceye işaret etmekteydi. Allah merkezli düşünmenin olanağında diğerinin varlığı da anlam yüklü değer iken selam karşılıklı ilişkide

özveri, güven, iyi niyet ve hakiki olunduğunun belirlenimi olmakta gerçekleşmekteydi.

Lut nebi; ilişkilerde olguların çift belirlenimli eşleşmesi, fitri anlamda uyumun dikkate alınması, düşüncenin ahlaki anlamda sınırlarının olması gerektiğinin usunu taşır. Sadece düşünsel olmanın yeterli olmadığı, ilke bağıntısında olması gerekenlerinin gerçekleşmesi gerektiğinin aklını da taşıyan nebidir... ki 80. ayette “Keşke benim size karşı bir gücüm olsaydı veya güçlü bir yere sığınabilseydim” denilir iken düşüncede hak olanın, doğru olanın yeterli olmadığı, hak veya doğru olanın galip olarak yaşamda gerçekleşmesi gerektiği gerçeğine dikkat çekilir. Arkasında insana dair bir destek olmaması da gerçeğe dair anlamın galip olmadığını göstermekteydi. Şuayb nebi ile de ferdi anlamda yeterli gücü olmasa da kavimin güç odağı olması sebebi ile kendisine zarar vermekten yana çekinildiğini görmekteydik. Hud suresindeki nebiler anlatısında da hak ve doğru olanın sadece düşünsel anlamda değil, uygulamada ve ilişkilerde galip olması gerektiği gerçeğine tanık olmaktaydık. Genel bir gerçeklik olarak, hak ve doğru olanın uygulamada ve ilişkilerde galip olması gerektiği, nebiler anlatısı ile surede betimlenmiş olmakta anlatılmaktaydı.

Şuayb nebi; ilişkilerde değer öncelikli olarak haklara dikkat edilmesi gerektiği gerçeğine dikkat çeker iken hakikat sahibi Allah'a göre doğruluğun öncelenmesi gerektiği bilgisine sahipti. İlkeye bağlı oluş içinde hak olandan mahrum, yozlaşmış her ilişkinin sonucunun yıkım olacağına bilgisini biliyor olmasından bakıldığında, öngörüye haiz düşünürdü.

Şuayb nebiden sonra Musa nebi hatırlatılır ki zorbalığın, kötülüğün, haksızlığın, batılın olduğu yerde hak olanın tesisi ve hak olana göre yasa koyucu olmak ile kötülüğün, batılın önüne geçilebileceği hatırlatılır. Yeter ki uygulamada hak ve hak olana göre biçimlenen yasayı tesis edecek, gerçekleştirecek ortak kabul olsun.

Nebiler anlatısı dolayımında ve hazreti Muhammed nebinin gizli özne olarak muhatap alınması dolayımında sadece düşünsel anlamda bir

gerçekliğin değil, düşünsel olanın uygulamada gerçekleşmesi gerektiğine yani hak ve doğru olanın gerçekleşmesi gerektiğine dikkat çekilir. Böylece hak ve doğru olana göre insanın ne için olduğunun idrakine gelmesi ve ne için olduğunu seçim ve eylemlerinde belirli kılması telkin edilmiş olur.

Bu surede nebiler; Araf suresindeki gibi nübüvvetin ortak söyleminden daha çok, hak ve doğru olanın hayata geçirilmesi gerektiğinin emsali olarak konu alınırlar. Bu gelecek ideali için önemli olsa da hak ve doğru olan ortak anlam-değer alanında gerçekleşmediği, genele yaygın tesis edilmediği sürece batıl ve kötü olanın, hakikatte galip değilse de çokluğuna tanık olunur... ki sonuçta ahlaki anlamda yozlaşma, düşüncenin ve ilişkilerin yönetilememesi yıkım ile sonuçlanacaktı. Her toplumun helake dair kıyameti; Allah'ın üst ve evrensel olan hakikatinden gafil olup da hak ve doğru olanın idrakinden ve uygulama karşılıklarından uzaklaşması sonucunda gerçekleşmekteydi.

Allah dileseydi, bütün insanlığı elbet hak ve doğru olana göre bir ümmet, millet yapardı. Surenin 118. ayetinde bu net olarak ifade edilir. Ancak, her varlık neyi temsil ediyor olarak var ise, temsil ettiği anlama bağlı olarak hak edişine dair hangi değer oluşu içinde ise, bu bağıntıda geleceğine doğru yürür iken ait olduğu varoluşsal anlama doğru gider.

Nebiler anlatısı ile Cenabı Allah 120. ayette “Peygamberlerin mühim haberlerinden kalbini kuvvetlendireceğimiz (veya teskin edeceğimiz anlamında hak ve doğru olana dair sabit kılacağımız) kıssaları sana anlatıyoruz. İnen bu ayetlerde sana doğru bilgiler, müminler için de bir öğüt ve bir hatırlatma gelmiştir” der. 121 ayette de “O halde, iman etmeyenlere ‘Elinizden ne geliyorsa yapın. Elbette biz de vazifemizi yapacağız” de” der.

Demek ki dünyada bir gelecek ideali vardı ama diyalektik oluş içinde karşıtlar dolayımında ekin ve hasat gerçekleşir iken ideal gelecek beklentisi bir hayaldi. Diyalektiğe sebep nedenler hak ve doğru olana göre ortadan kaldırılmadığı sürece ideal gelecek ve herkesin iman edeceği bir gelecek hayaldi. İdeal geleceğini kısmi anlamda gelecek

ideali anlamında hayata geçirilmesi olanaklıydı... ama kısmi yeterliliği ile yeryüzü ayrıca olanak yetersizliği, nefsi emmarenin kötücül doğası ve hak olanın batıl olan dolayımında görünüş bulmasının karşıt gereği olması vb. ideal geleceğin, yeryüzünde gerçekleşmeyeceği gerçeğini göstermekteydi. Bu gerçeği, geçmişin nebiler izleğinde ve yok olup giden kavimler, devletler dolayımında bilmekte isek bu gerçeğe bağlı olarak yaşamak daha kolay olur.

Çünkü, iman edenlerini, imana bağlı hak ve doğru olanı önceleyeni, dostlarını vb. koruyan bir Allah'a iman etmiş olarak selametiyezdır. Herkesin hak ve doğru olana göre yaşamıyor olması artık bizi üzmüyordur. Er ya da geç adaletin tesis edildiği bir oluş içinde zalimler için cehennem denilmekte ise vicdanlar huzurludur. Herkes iman edecek diye yırtılmak yerine, temsil ettiğimiz anlama yani halifetullah olmaya bağlı olarak vazifemiz, hak ve doğru olana iman ve yaşamak ise buna göre yaşama çabası gösteririz. Sonuç ise Allah'ın hükmüne bağlıdır.

Yeryüzünde değıl de ahiret için ideal gelecek beklentisi artık makuldür. Gelecek ideali ise gelecek belirlenimli olarak kendimizi ne için kılıyor olduğumuza dair olarak ne için olduğumuzu anlam-değer yüklemine belirli kılmış olmaktadır. İdeal gelecek bir olgu olarak kimliklendirilmekte ise o kimliğe bağlı olarak da kendiliği kimliklendirmiş olarak artık varlığın tinsel sahnesindeydik.

Bu dünyada; gelecek ideali elbette olabilirdi. Birçok gelecek idealine dair teklife de tarihsel anlamda tanıktık. İslam da elbette tevhid, rahmet, adalet, hak belirlenimli olarak bir gelecek ideali teklifine haizdi. Böyle olmak ile beraber nefsi emmarenin kötücül doğası ve anlam-değer alanı -dünyası- çeşitliliği sebebi ile gerçekleşmesi zor olmasına rağmen, kısmi, yerel ve zamansal anlamda geçici tesis edilmesi olanaklı olan ideal geleceğin, bu dünyada küresel ölçekte tesis edilmesi söz konusu değildi. Bu dünyada ideal gelecek yoktu. İdeal gelecek bu dünyada kurulacak ise dünyanın diyalektik neden bağıntılarını değıştirmek gerekmektedir. Bu durumda da yeryüzü

nedenini yitirmiş başka bir yer olma niteliğine taşınmış, insan da insan olma nedenini yitirmiş yeni bir tür olma niteliğine taşınmış olduğu bir dünyada var olmaktadır. Öyle ise ideal geleceği başka bir zaman kuşağına bırakmış olarak, bu dünyada gelecek idealini nasıl gerçekleştirmemiz gerektiğine dair vazifemiz ne ise onu gerçekleştirmeliyiz. Hud suresinde nebiler anlatısı ile vazifeli olduğumuz sorumluluk ne ise hem idrakinde olarak hem de uygulamada gerçekleştiriyor olmanın dersini çıkarmaktaydık.

Surenin insanı, hak ve doğru olanı tesis etme idrakinde olan insandır. Vazife sahibi olarak mesuliyeti ne ise onu gerçekleştirmesi gerekendir. Gerçeğin idrakinde olarak gerçeğe, gerçekleşenlere göre yaşamasını öğrenen, öngörülü insandır.

123. ayette “Göklerin ve yerin gaybı yalnızca Allah’a aittir. Her iş O’na döndürülür. Öyle ise O’na kulluk et ve O’na dayan! Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir” denir iken sonuçta Allah’a göre yaşamak gerektiği ifade edilir. O’na kulluk etmek, bilfiil oldukları dolayımında Allah’a katılmak anlamını taşımaktaydı. Gökler ve yerin gaybı yalnızca O’na aittir denilir iken gerçeklikte otorite ve iktidar sahibi olanın olduğu hatırlatılır. Her iş O’na döndürülürken de her an tanrısalların talim ediliyor olması bağintısında ve gerçekliğin büyük bir plana bağlı olarak gerçekleştiği bağintısında bir varoluşun olduğunu anlamak gerekirdi.

Allah’tan yana gafil olduğumuzdan ve Allah’a ait tanrısalların talimine dair yaşıyor olduğumuzdan Allah elbette haberdardı. Allah’ın kendi gerçekliğinden, yarattıklarının kendisi ile var olduğundan ve yarattıklarının yaptıklarından gafil olmaması, bizlere varoluşa dair sınırlarımızın Allah olduğunu hatırlatmaktaydı. Gerçek hem kendisi ile var olduğumuzdu hem kendisi ile kayıtlanmış olmakta sınırlanmış olduğumuzdu hem de kendisi ile sınırlı olmaya aşkınsal yaşadığımızıdır.

Vazifemiz insan olmak ise tevhid, hak, adalet, rahmet ile insan olmanın yüklemine sabırlı yani ilkenin gerçekleşmesine dair kararlı ve tutarlı olarak insan olmaktan yana ısrarcı olmak gerekir. Varlık sınırını Allah ile bulmakta olduğunun idrakinde olan insan, diğer varlıklarla ilişkilerinde

hak ile doğru olanı gerçekleştirmekten yana vazifeli olan insandır.

Sure, tarihsel açıdan bakıldığında yeryüzünde, ideal gelecek olmasa da gelecek idealine adım adım gidilebileceğini göstermekteydi. Yeter ki öznel veya teknik anlamda Allah'tan sonuç almaya bağlı olarak olanak artışı gerçekleşsin. Sonuçta da tevhid, adalet, rahmet ve hak ideal gelecek ilkeleri hayata geçirilebilsin.

Hud suresinde geçen insanlık yürüyüşüne bakıldığında ideal geleceğin yeryüzünde gerçekleşmeyeceği bir daha vurgulanır. İmtihan ve karşıtlar ilişkisinde var olunan dünyada, ihtilaf ve çatışklara düşmek kaçınılmazdı. 118. Ayette “Rabbin dileyeydi bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler” denilir iken tek tipleşmenin gerçekleşmeyeceği çeşitlilikte ve farklılıklarda var olduğu net olarak belirtilmiş olur. 119. ayette “Rabbin merhamet ettikleri hariç... Rabbin onları zaten bunun için halk etmişti. Cehennemi insanlar ve cinler ile dolduracağım sözü de yerini bulmuştur” denilir iken insanın nedenine bağlı sonuca doğru yürüyüşü olduğunu zaten görmekteydik. Bu ayette yeryüzünde ideal geleceğin tam anlamı ile gerçekleşmeyeceğinin anlamını taşımaktaydı.

Sure; bir ütopya'ya bağlı olarak gerçekliği değerlendirmem gerektiği, ideal gelecek değil ama her kişinin, kendinden sorumlu olduğu bir dünyada, vazife sorumluluğunda -idrakinde- olması gerekenleri gerçekleştirdiğinde, yaşanabilir bir dünyanın olanaklı olduğu mesajını verir. Herkes kendinden sorumluydu. Bu, diğerine duyarsız olmak anlamında değil, var olmaktan sorumlu olduğu kadar, diğerinden de sorumlu olmakta gerçekleşmesi gerekendi. Allah'ın huzurunda olduğunun idrakinde olan insan; sadece vazifeli olduğu için değil, var olmaktan yana, diğerinden yana, tanrısalları hakkı gereği güzel ahlakta gerçekleştirmekten yana mesul olduğu için, gerçeği yitirmeden olan biteni değerlendirerek olması gerekenlerini gerçekleştirmeliydi... ki ne için olduğunu gerçeklik zemininde hak ediyor olarak gerçekleştirir iken kendi dolayımında kendine ne için olduğu açık olmuş olsun.

Böylesi bir yaşamda yaşamına, aidiyet ve sorumluluk idrakinde olarak

anlam katan kendi olup da ne için olduğunu kendi belirlemiş olan insana tanık olmaktaydık. İnsan amaç varlığı olarak ne için olduğunu seçimleri ile belirli kılan varlıktı... ki ne için olduğunu belirli kılar iken değer biçimsel olarak kendini amacına bağlı olarak amacı kadar anlamlı ve değerli de kılmış olmaktadır. Söz konusu Allah ve Allah için olmak ise Allah ereğine göre ne için olduğunu anlamlı kılan insan, Allah ile anlamlı ve değerli olduğu bir yaşamı tercih etmiş olmaktadır.

Suredeki nebiler anlatısı; irade varlığı olarak seçimleri ile varlığını, geleceğini, ilişkilerini, diğeri ile kurduğu dünyayı olumsuz veya olumlu anlamda anlam ve değerli kılan insanın, Allah'a göre yaşamını anlamlı ve değerli kılması gerektiğinin mesajını verir. Helak edilen kavimler anlatısı, gerçekte olana göre anlamlı ve değerli kılınmamış bir yaşamın, israf edilmiş yitik bir yaşam olduğunun gerçeğini gösterir.

Nuh nebinin oğlu için talebi dahi, kişinin kendini amaca ve seçimlerine bağlı olarak ne ile anlamlı kılıyor ise ona göre değerlendirildiğinin mesajını vermekteydi. Sonuçta "Senden olmayanı isteme" denildiğinde, aynı anlam-değer dünyası veya aidiyetinde var olmadıkları ve bu neden ile soydan gelmek ile değil, özden gelmek ve aynı anlam-değer dünyasını paylaşıyor olmak ile birbirine mirasçı olunacağı, net olarak ifade edilir. Gelecek miras alınacak ise aynı anlam-değer dünyasının insanı olmak gerekmektedir... ki bu anlamda kişinin biyolojik anlamda evladı dahi olsa hak ediyor değilse mirası taşıyacak değildi.

Nebiler anlatısında; aynı anlam-değer aidiyetlerinde bulunmayanların, yakınlar dahi olsa sonuçta ayrılacakları net olarak anlatılır. Kişi amaç ve seçimleri ile sadece kendisini amacın veya seçimin niteliğine bağlı olarak anlamlı ve değerli kılmakta değildi... ilişkilerinde ortak anlam-değer oluşunu belirli kılmakta ise çevresini de anlamlı ve anlamına bağlı olarak değerli kılmaktaydı. Allah'ın varlık gerçeğine yitik kalınmış olan anlamın yitik çocukları, tarih sahnesinin de yitik kayıplarıydı. Allah'ın varlık gerçeğine dalmış olup da O'nun iktidar alanında ve huzurunda O'na göre yaşayanlar, gerçeğin gölgesinde değil, gerçeğin

gölgesi misali gerçeğin görüldüğü anlam-değer belirleniminde varlığın gözüydüler, Allah'ın varlık hazinesinin en anlamlı ve değerlisiydiler. Varlıklarını, Allah'tan yana seçimde bulunmuş olmak ile Allah ile anlamlı ve değerli kılanlardı... ki ideal geleceğin örneği olan ideal insan tipiydiler.

İbrahim nebini, Lut kavminin helakine dair melekler ile tartışması dahi halim olmasından kaynaklı olsa da kabul edilmiyor olması, her kişinin amaç, seçim ve eylemlerine göre kendini anlamlı ve değerli kılmış olduğu hak edişe göre mesul tutulmuş olduğunu göstermekteydi. Kişi seçim ve eylemlerine bağlı olarak hem ne için olduğunu kendisine açık etmiş olmaktadır hem ne için olduğunu belirli kılmış olmaktadır yani ne için olduğu kendisi dolayımında belirli kılınmış olmaktadır hem de ne için olduğuna dair hak ediş belirlenimli olarak anlam-değer yüklemli vücut bulur iken ne için olduğundan yana sorumlu olmaktadır.

Yunus suresinde özgün ve özgül kanaat bildiriminde olan Musa nebini kanaatinin Allah nezdinde kabul görüyor olması ama İbrahim nebini talebinin kabul görmemesinden de anlaşılmalıydı ki olması gerekene dair taleplerimiz veya kanaatlerimiz, hak ile bağıntıda esası yitirmemek kaydı ile gerçekleşmesi, kabul görebilirdi... gerçekleşebilirdi. İbrahim nebi misali sadece esas -ilke- bağıntısında düşünür olmak, metafizik çerçevesi olan görüş sahibi olmak veya metafizik düşüncesine bağlı olarak bireysel anlamda güzel ahlak sahibi olmak yeterli değildi. Musa nebi misali, hak olanın -bilginin- uygulamada ve genele yaygın tesis edilmesi de gerekliydi. Nuh ve İbrahim nebini taleplerinin kabul görmüyor olmasından da bunun anlaşılması gerekir. Duyusal talepler, değer oluşu içinde var olmak adına önemli olsa da söz konusu hak olanın gerçekleşmesi ve hak edişlerin tesisine muhalif olmak ise uygulamada karşılık görececek değildi.

Söz konusu inkâr ve ahlaki değerlerden yoksunluk ise özüne yitik, nesnelere kaybolmuş insanın kendince anlamlı ve değerli bulunduğu yaşam, gerçek anlam ve değerinden yoksun kayıp bir yaşamdı. Seçim ve eylem oluşuna bağlı ne için olduğunu kendi dolayımında bulan kişi

için, hak edişine bağlı olarak nitelendiği karakter içerikli kimlik belirleniminde niteleniyor olması, adalet belirlenimli -içerikli- hak olarak kaçınılmazdı. Artık ne için olduğunun belirlenimleri olan hak edişler, kendi olmanın belirlenimleriydi. Münkir, münafık, sapkın olmak ne kadar hak edilmiş olmakta ise mümin, müslim, muhsin olma da bir o kadar, seçim ve eylem belirlenimli anlam-değer yüklemli olarak hak edilmiş olandı.

Nebilerin; Araf suresindeki nübüvvete dair ortak söyleminden farklı olarak, Allah'ın herkesin üst ve evrensel gerçeği olması ve ahlaki anlamda olması -gerçekleşmesi- gerekenlerden yana uyarılıyor olmalarından da anlaşılması gerekirdi ki ilke olarak amacı biçimleyen anlam ve uygulamada amaca bağlı gerçekleşen seçimler ve eylemler kişinin ne için olduğunu belirli kılmış olmaktaydı. Ne için olduğunu belirli kılan amaç, seçim ve eylem oluşu içinde kendi varlık anlamını ve değerini açık etmiş olmaktaydı. Bu anlam ve değer ölçülendirilmesi ise Allah'a iman ve güzel ahlaka göre değerlendirilmekteydi. Başka bir deyişle de insan ne için olduğunu belirli kıldığı oluş içinde, anlam-değer yüklemli yaratımına, yüklem aldıkları dolayımında katılıyordu. Bu da mesul kılınmasının sebebi olmaktaydı.

Sure varlık olmaktan yana mesul kılınmış ve ne için olduğu kendi gerçekleştirdikleri dolayımında açık olan insanın suresiydi. Anlam, amaç, seçim ve eylem belirleniminde ne için olduğunu belirli kılan her kişi, kendi yaratımına katılıyor olarak, yaratımından mesul kılınandı. Böyle olmak ile beraber insan; ne için olduğunu belirli kıldığı tercih ve yaratıcı eylem dolayımında kendini oldu kıldığı kimlik yüklemelerinde -belirlenimlerinde- de ne için olduğunu belirli kılmış olduğu yaratım oluşunda vücut bulmuş olmaktaydı.

İnsan olmuş bitmiş bir yaratım ürünü değil, anlam-değer yüklemli almaya bağlı olarak amaç, seçim, eylem belirlenimlerinde kendi yaratımına katılan varlıktı... ki bu anlamda yaratılıyor olmanın sürekliliğinde yeryüzü; insanın ne için yaratılmış olduğu, ne için olduğunu kendisi belirlemiş olduğu anlam, amaç, seçim ve eylem

belirlenimlerde gerçekleştirdiğinde, kendisine açık olan ve kendisine de açık olduğu varlık alanıydı. İnsan ne için olduğunu gerçekleştirdikleri dolayımında kendisine açık etmiş olup da kendisine sürpriz olan bir varlıktı. Ne için olduğunu, gerçekleştirdikleri dolayımında sonuç belirlenimli bulur iken olanakları belirleniminde ve kendisini oldu kıldıkları dolayımında da gerçekte tanımış olacaktı. Olanakları dahilinde ne için olduğunu belirli kılan, ne için olduğuna bağlı olarak kendini bulan, tanıyan, bilen olmaktadır.

Varlık anlamı ile öz farkındalığı kendilik -ben- bilinci olmakta kendini bilmek vardı. Türe dair aynalaşma olanağında ne olduğuna dair kendini bilmek de vardı. Üst ve evrensel varlık belirlenime haiz varlık anlamında Allah ile de kendini bilmek vardı. Varlık içinde yerindeliliğine ve gerekliliğine bağlı fayda belirlenimli olarak da kendini bilmek vardı. Üst bir ilke bağıntısında belirli kılınmış olmakta (halifetullah, vatandaş, ırk vb. olmak gibi) kendiliğın ne için kılınmış olduğuna bağlı olarak bilinmesi de vardı. Ne için olunduğu belirli kılmanın yaratıcı eylemleri dolayımında da kendiliği -benliği- karakter içerikli kimliğe dair oldu kılmış olunan anlam yüklemelerinde bilmek de vardı. Ne için olduğu ile bağıntılı olarak, olanak açılımı ve kendini oldu kıldıkları dolayımında kendini tanımaya ve anlamaya açık olma olanağında kendini tanımak, bilmek vardı.

Geçmişin ayna olması olanağında kendi güne kıyasen değerlendirmekte de kendini bilmek olanaklıydı. Her vicdan muhasebesinde olay belirlenimli anlam yüklü eylemler dolayımında da yüklem alınan anlam-değer bağıntısında öz eleştiri yapıyor olmakta da kendini tanımak, bilmek gerçekleşmekteydi. Olay, karşı karşıya kalınan ilişki örüntüsünde gerçekleşir iken anlam-değer yüklü aynalaşma oluşunda kendini bilmenin bir olanağıydı. Zorlayıcı koşullar da potansiyelini değerlendirmenin belirlenimi olarak kendini tanımanın bir belirlenimiydi. Gelecek belirlenimli yönelimler, beklentiler, umutlar, hayaller dolayımında da potansiyel ve izlenimler belirleniminde de kendini tanımak vardı. Kendine yabancı geliyor olmanın anlam boşluğunda dahi anlamsız olmaması gerektiğine dair,

anlam varlığı olarak kendini tanımak, bilmek de vardı.

Anlam-biçim, anlam-değer, anlam-duygu, anlam-irade- anlam-dil dolayımında da olanak belirlenimlerinde kendi bilmek vardı. Çok varlıklı, çok katmanlı, çok anlamlı, çok gerçekli, çok yönlü, çift yönlü, çok zamanlı vb. belirlenimlerde gerçek olan ve gerçekleşen bir varlığın, tek bir perspektiften bilinmeye çalışılması yanlış olurdu.

Kendini bilmeye, tanımaya dair gerçekleşen ussal her çaba; refleksiyon belirlenimli aynalaşma oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Kendini bilmek için; geçmiş, gelecek ve şu an burada olmanın üç zamanlı bilinçli oluşu içinde kendi olarak kendi dışına çıkıyormuşçasına, kendiliğin kendiliğe dışsal bakıyor olmasının aynalaşma -yaratım- olanağında, kendine dışarıdan bir göz gibi bakmak ile kendini bilmek ve tanımak da vardı.

Kur'an'da Allah; kendini varlık olma idrakinde bilen, tanrısal olanaklarında taniyan, yaratıkları dolayımında kendini oldu kıldığı karakter içerikli kimlik belirlenimlerinde de bilen varlıktı. Kendinde nihayeti olmayan varlık olmakta ve ben olmakta bir şeye benzemeyip de özde sadece kendine benzeyen varlık; karakter ve kimlik belirlenimlerinde kendini oldu kılmış olduğu anlam yüklemelerinde bir şeye benzetmiş olmaktaydı... ki bu, olanak belirlenimlerinde kendini olduk kıldıklarında anlam-değer yüklemli olarak yaratıyor olarak açımlayan varlığın, kendini bilmeye, kendini tanımaya açık varlık olduğunun da göstergesiydi. Kur'an'da Esmayı Hüsna'da bunun kanıtı olarak gördüğümüzüzdü.

İnsan da varlığı bilmeye açık bulan ve kendini de bilmeye açık olan varlık olarak, anlam yüklemelerinde yaratıma açık olan mümkün varlıktı. Varlık sahnesinde de gerçekliğin belirleyeni olan Allah ile kendini bilmesi gerekendi. Allah ile yaratıcı etkinlikte kendini tanıması gerekendi. Allah ile yaratıcı etkinliğe müdahil ve yeniden yaratma olanağına haiz varlık olarak kendini tanıması gereken varlıktı. Böyle olsa da beşerî anlamda sınırlarını biliyor olarak ve diğeri ile var olduğunun idrakinde olarak, ahlaki anlamda sınırlar edinmesi gereken olmakta da kendisini bilmesi gereken varlıktı. Varlığa dair ne

gerçekleşmekte ise bilmenin konusu olur iken kendini de bilmenin veya varoluşa dair kendini de anlayabilmenin olanağı olarak değerlendirilmesi ve yorumlanması gerekendi.

İnsan, özü olan Allah ile kendisini tanıması gerekendi... ki bu, nebilerin dilinden “Allah sizin de rabbiniz benim de rabbim” ifadesi ile anlatılmış olmaktaydı. Doğaya dair Allah’a ait yaratılmış insan, Allah ile kendini, var olduğunu tanımak yerine Allah’a gafil olarak doğaya aitmiş sandığında ve zanna, batıla, kötülüğe, günaha, eş deyişle de zulme battığında gerçekte kim olduğunu yanlış yerde aramaktaydı. Kim olduğunu Allah ile bulması gerektiği gibi ne için olduğunu da anlam-değer yüklemeleri ve gerçekleştirdikleri dolayımında kendini oldu kılmış olduğu karakter içerikli kimlik belirlenimlerinde bulmuş olacaktı... ki Allah’a iman ve olması gerekenlerini yapmaktan yana mesul olduğu idraki ile tanrısalları karakteri bulup, Allah için olmakta kendi için de olduğu varoluşta ne için olduğunu, özünden yani Allah’tan kaynaklı olarak bulmalı ve yaratım belirlenimli gerçekleştirmeliydi.

Öz bilinç sahibi olan; kendilik anlamı yani ben olma idraki olmalıydı. Yönelim ve izlenime dair gözlem ve yargı sahibi olmalıydı. İyi, doğru, güzel, hak olana dair yargı sahibi olmak ile beraber tercihleri olmalı ve karar alabilmeliydi. Özgün kanaat bildirimlerinde bulunabilmeliydi. Kendi oldu kıldığı karakter içerikli, kimlik yüklem belirlenimlerinde anlam-değer yargısında bulunur iken oldukları dolayımında da ne/ kim olabileceğine dair de kendini bilmeliydi. Ne/ kim ile ne/ kim olduğunu bilmeliydi. Hak edişleri dolayımında aynalaşma oluşu içinde kendini, hakkettikleri ile de tanımalıydı. Nasıl ve ne için olduğunu da bilmeliydi... ki hak zemininde gerçekten kendini tanımış olarak bilmesi olanaklı olsun.

Sure; kim olduğunu Allah ile bulması gereken ve ne için olduğunu da gerçekleştirdikleri dolayımında açık etmesi, bulması gereken insanın, ne için olduğuna bağlı olarak kim olduğunu da bilmesi gerektiğinin mesajını taşır. Hud suresi olmuş bir şahıs; Allah ile kendi olmanın anlamını bulmuş, Allah için olmakta ne için olduğunun anlam-değer

yüklemlerinde kendini ve yaşamını anlamlı ve değerli kılmış, ne için olduğuna bağlı olarak kendini tanımış, vazife ve mesuliyet sahibi olандı. Yaratımın anlam-değer yüklem almaya bağlı değişen oluş içinde gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak da çoklu olanak içinde ne için olduğunu, gerçekleştirdikleri dolayımında hep yeniden açmakta ve bulmaktaydı.

İnsan; olmuş bitmiş değil, hep bir oluş sürecinde var olmaktaydı... ki İbrahim ve karısı, anlama dair tam tükenmiş olunan ve "tam bitmiş" denilen bir yerde yeniden anlama ve anlam içerikli gerçekleşen yaşama tutunma olanağı bulmuş olmaktadır. Nebiler anlatısı da değişen zamansal oluşta yani değişen anlam-değer dünyalarında hep yeniden anlama ve anlam içerikli gerçekleşen yaşama tutunma olanağını kimde ve nasıl bulmamız gerektiğinin mesajını taşımaktaydı... değişen zamansal oluşta yani değişen anlam-değer dünyalarında insanın olmuş bitmiş değil hep yeniden yeni bir oluş içinde, ne için olduğunu kendi dolayımında gerçekleştirmekte olduğunu görünür kılmaktaydı.

Yunus suresinde anlam varlığı olan insan, Hud suresinde de anlam-değer varlığı olarak ne için olduğuna dair yaratımına katılan insandı. Geleceğe doğru yürür iken gelecek, hep ne için olduğumuzu belirli kılmış olduğumuz yerde ve biçimde gerçekleşecekti... ki bu anlamda hak edişe göre biçimlenen sonuçlar bağıntısında ne için olduğumuzu belirli kıldığımız gerçekleştirdiklerimize dikkat etmek elzemdi. Sonuç, yer ve biçim, anlam yüklemli olarak hak ettiğimiz yer ve biçim olacaktı. Bunun içindi ki surenin sonuna doğru 114. ayette "Gündüzün iki tarafında, gecenin de gündüze yakın saatlerinde salata dur (veya salata kalk). Şüphesiz ki iyilikler kötülükleri yok eder. İşte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır" denilir... ki kötülükler, iyi olan -salih- işler ile savılmış olarak kişi ne için olduğunu salihlerden olmuş olarak bulmuş olsun.

Ne için olduğumuzu; kendimizi, diğeri için kılmakta olduklarımızda da bulmaktaydık. Nebiler önce Allah için ve kavimleri için olmaktaydı. Genel anlamda ise insanlık için olarak ne için olduklarını belirli kılmış

olmaktalardı. Bir üst ilkededen bakıldığında, teklif gereği Allah için olmakta ne için olduklarını belirli kılmış olmaktalardı. Kişi Allah için olduğunda, Allah yakın bulunmuş olacaktı.

Dosdoğru yol; Allah'a iman, ibadetler, iyi ve doğruya dair olması gerekenler vb. olarak kişinin kendini Allah için kılıyor olup da ne için olduğunu Allah'a göre belirli kıldığı ve kendine rahmeti olarak kötülükten arınarak, Allah'ı yakın bulduğu Allah'tan sonuç almanın yoluymdu. Allah'tan sonuç alınabileceği, dosdoğru yol anlamında ifade edilmekteydi. Ne için olduğunu dosdoğru olarak insanın belirlemesi gerektiği de gizli ve emsal olan Muhammed Mustafa (s.a.v.) dolayımında ifade edilmiş olmaktadır. Surenin 2. ayetinde "Allah'tan başkasına kulluk -ibadet- etmeyesiniz diye, şüphesiz ben, O'ndan size bir uyarıcı ve müjdeciyim" denilir iken kulluk -ibadet-, Allah için olmak iken hakkı dışında başkası için olmamak anlamında kullanılmaktaydı. Allah'tan uyarıcı yani nasıl ve ne için olması gerektiğine dair olması gerekenleri söyleyen, gösteren ve müjdeci yani yeniden anlam-değer bulmanın olanağı olarak varoluşa tutunduran olunduğu ifade edilmiş olunmaktaydı.

Surenin 123. ayetinde de "Göklerin ve yerin gaybı yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyle ise O'na kulluk et ve O'na dayan! Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir" denilir. Gökler ve yerin gaybını yani bilinmeyenlerini suredeki tarihsel ve geleceğe dair anlatıda Allah ile bilmiş olmaktadır. Yani gayb sadece Allah'ın bildiği, mutlak bilinmez olan değil, Allah ile bilmenin olanağında bilinmesi olanaklı olan demektir. Elbette bize gayb olan Allah'a gayb olmamak ile beraber Allah bizden ve yaptıklarımızdan da yaratıcı olduğu içindir ki gafil değildi. Bilinmeyenin yönetimine dair olarak Allah'a dayanmak, güvenmek yani tevekkül etmek olması gerekendi. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) emsalinde muhatap alınan bizlere Allah'a kulluk etmek gerektiği farz -zorunlu- kılınmış olmaktadır. Surenin 2. ayetinde de Muhammed Mustafa dilinden hitap edilen "Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz" farzı, emriydi... ki Muhammed Mustafa dolayımında hem hitap eden hem de muhatap alınan okuyucu, metne böylesi açık olduğu yönde

katılmaktaydı.

Bu dahi, anlatı olarak baskıcı değil, okuyucuyu katılımcı kılar iken kendi gerçeğine uyanması ile özgürleştiren içerikte gerçekleşmekteydi. Kulluk da kula kul olmaktan arı olarak öz varlığına kul olmak, başka bir deyişle de öz varlığına tanrısalların gerçekleşmesi olanağında hizmet etmekte gerçekleşir iken öz varlığı dolayımında özgürleşmek anlamını taşımaktaydı.

Allah'a, tanrısalları gerçekleştirirken ve Allah için kılınmış olup da yakın kılacak eylemlerde -ibadetlerde- bulunurken bilfiil kul olmak vardı. Bilfiil kul olma, Allah'tan sonuç alıyor olmanın olanağında kendi için olmak anlamını da taşır iken özgürleştiriciydi.

Kur'an'da özgürlük:

- 1) Özgürlük; nefsi emmarenin kötücül boyunduruğundan kurtulmak, Allah'tan sonuç alıyor olmanın istidat artışı olanağında var olmak ve hak edişlerin tesis edildiği bir varoluşta acı bir sonuca mahkûm kılmayacak güzel ahlak ile varoluşu, anlamına bağlı olarak değerli kılmış olmakta hak ederek yaşamaktı.
- 2) Özgürlük; Allah'a aidiyette, var olmanın sorumluluğunu üstlenmiş olmak ve diğerinden de sorumlu olduğunun idraki ile yaşamak ile olanaklıydı.
- 3) Özgürlük; ne için olduğunu gerçekleştirmenin özerkliğinde, Allah için olduğunda, sonuçta kendi için de bulunduğu içindir ki Allah ile özgür olmak anlamını taşımaktaydı. Tanrısalları hakkı gereği yaşamak, tanrısallardan yana olanak artışında ve tanrısalları genele yaygın tesis edebilmekte olanaklıydı.
- 4) Özgürlük; diğeri ile var olma bağıntısında da vicdan ve adaleti tesis etmiş olmak ile selameti de tesis etmiş olmanın olanağında, emniyet ve öngörülü bir gelecek idealinde var olmakta tesis edilebilmekteydi.

- 5) Özgürlük; sonuçta acziyete, düşkünlüğe, çaresizliğe, selametın yitikliğine mahkûm kılacak tercih ve eylemlerden uzak olarak gelecek belirlenimli tercih edilmesi gerekendi.
- 6) Özgürlük; Yusuf suresinde görüleceği gibi anlam, değer, ilişki, beklenti yönetimi yapılabildiği ölçüde olanaklı olandı.

Müjdeyi de surede, İşhak ve Yakup nebinin, İbrahim ve karısına müjdelenmiş olmasında da görmekteydik. Muhammed Mustafa'nın emsalinde, bizler için öğütçü ve müjdeci olmasında da görmekteydik. Müjdede önemli olan; anlam-değer yüklemine yeniden yaşama, varoluşa tutunma olanağının heyecan ve sevinç içeriğinde verilmiş olmasıydı. İbrahim nebıye İşhak ve Yakup müjdelenir iken Nuh nebıye "Senden olmayanı isteme" denilmekteydi... ki anlam-değer yüklümlü olarak miras taşıyıcısı olmak soyca devam ettiği gibi soya aşkın da devam edecek olandı. Her bir nebinin bir önceki nebiden haberdar kılınmiş olması ve birbirlerinden bağımsız olarak farklı toplum ve zamanlarda gelmiş olması da göstermekteydi ki miras, kaynağı olan Allah'tan olarak hasat edilen ekindi. Soyca devam etmeliydi diye bir kaide yoktu.

Zulme dair katı sınıflanmaya karşı olarak mazlumun, güçsüzün yanında olmak, onlar için olabilmek de ne için olduğunun bir belirlenimi olarak olması gerekendi. Zulme, günaha karşı duran insanlar olmak da Allah için olmanın bir belirlenimiydi.

Başka ne için olmalıydık? Allah'ın ismi ile iş görür iken hem varoluş nesnelерinin Allah için olduğunun idrakindeydik hem bize bahşedilen nimetlerin Allah'tan olduğunun idrakindeydik hem Allah'ın ismi ile nimetin değer olduğunun idrakindeydik hem Allah'ın ismi ile nimeti kutsamış olarak insanlık tinine değer olarak katmış olmaktadır hem de Allah'ın ismi ile varoluş nesneleri dolayımında Allah için olmaktadır. Surenin 41. ayetinde Nuh nebı: "Dedi ki Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır..." Dua makamının sahibi Nuh nebı Allah ismi ile zorluklar ile baş etmekteydi. Çünkü Allah ismi sadece isim değil, Allah'ı çağırıyor olarak işlerinde azim göstermenin motivasyon kaynağıydı. Allah ismi ile iman gereği hakiki

olarak çağrıldığında kullarının yardımcısıydı. Görülen o ki kul Allah için olur iken Allah'ta kulları için olmaktadır. Besmeleyi şerifin fazileti, rahmetinde nihayetsiz olan Allah'a uzanmaktadır. İsmi hürmetine Allah da kulları için olmaktadır. Her Allah için olma belirlenimi, rahmet ve adalet gereği sonuçta kişinin kendisi için olması anlamını taşımaktadır.

Zaten insan doğaya dair, Allah'a ait yaratılan varlık iken Allah için olandı. İnsana nübüvvet ile teklif edilen de "La ilahe illallah" olup, fıtratı gereği olanı ereğinde gerçekleştirmiş olmasıydı. Nedeninde Allah için olmak olana ereğinde de Allah için olması teklif edilmiş olmaktadır... ki insan ne için olduğunu Allah için olmakta belirli kılarak, Allah'ı da kendi için olmakta bulur iken Allah ile kendi olmakta kendi için olması gerekendi. Varlık nedeni Allah olduğu içindi ki Allah'ı kendisi için olmakta bulmuş olacaktı. Hak edişe bağlı olarak tanrısallara dair istidat artışında da Allah'ın kendisi için olduğunu bulmuş olmalıydı. Katmanlı olmakta gerçekleşen birbirine için çift yönlü varoluş sebebiyle birbiri için olmak gerekirdi.

Başka, ne için olmalıydık? Geleceğimiz için olmalıydık. Sonuçta hak edişe göre ceza ve mükafat hak ise mükafata göre yaşamak önemliydi. Ceza ise kaçınmak gerekendi. Kafirler için olmamak gerektiği, kafirler için istenenin kabul edilmeyeceği de Nuh'un oğlu ve diğer kafirler dolayımında anlatılmış olmaktadır. İbrahim nebinin, Lut nebinin gönderilmiş olduğu helak edilecek kavim için melek resuller ile tartışması ve istekte bulunması da kabul edilmiş değildi. Zaten Nuh nebiye 37. ayette "... zulmedenler için bana hitap -dua- etme! Onlar suda boğulacaklar" denilir iken inkâr eden zalimler için bize başvurma denilmekteydi.

Herkes kendini ne için kılmakta ise kendiliği ne için kıldığı sınıf veya küme içinde hak edişine bağlı değerlendirilmekteydi. Sonuç olan hak edişi ile karşılaşmaktaydı. Hak edişlerin tesis edildiği bir oluş içinde ne Allah'tan ne de vaadinden şüphe edilmemeliydi. Herkes hak ediş belirlenimli sonuca doğru, zor veya kolay fark etmez, en kısa yolu

tercih ediyordu. Kendi geleceğimiz için olacak isek sonuçta açık olacak olan hak ve Allah'ın vaadi üzeri yaşıyor olmaya dikkat etmek gerekirdi.

Lut'un kavmi de fitraten ne için olduklarını dahi unutmüş olanlardı. Nuh'un kavmi ve diğer nebilerden bakıldığında, yeryüzünde gerçekte ne için olduğunu bilmeyen toplumlar anlatılmaktaydı. Ne için olduklarını, dünyevi kazanımlara göre ve nesnelere takılı kalınan seçim, eylem belirlenimli belirleyenler, sonuçta hüsrana yakalanmış olacaklardı.

Surede nebilerden beklentilere de tanık olmaktaydık. Ona hazine verilmeli değil miydi? Yanında melek olmalıydı. Tehdit ettiğin azabı getirmeliydin. Mucize de getirmemişsin. Gelecek vadeden biri olarak sana dair beklentilerimiz vardı. Erkek misafirleri sapkınca talep etmek de vardı. Sonuç değerlendirme anlamında azabı erken isteyen de vardı. Toplumsal yaşamı güç merkezli kurmuş olanların gücü olanın belirlediği bir dünyada olduklarını gerekçe gösterenler de vardı... ki surede geçen toplumsal yozlaşmaya dair ifade edilenlerin bugünde olduğuna tanıktık. Güçlünün tarihi belirli kılmaya çalıştığı, cinsi sapkınlıkların arttığı, hazcılığın insanlığı esir aldığı, gerçek hikâyesinden kopuk dünyevi olmaya adanmış kayıp ruhlar diyarındaydık. Hikâye ne için olduğumuzun hikâyesidir. Sınav da ne için olduğumuzu bize açık olay belirlenimli nedendi.

Aymaz ve haksızca beklentiler, söz konusu sınavı hakkı gereği değerlendirip aşmak ise kâle dahi almadan aşılması gerekenlerdi. Yozlaşmış kavimlerin her bir beklentisi; asında nefsi emmarenin vücut bulduğu ve toplumların ne için olduklarını bu doğrultuda açık etmiş oldukları tercihlerdi. Her nebi de gönderildikleri toplumun anlam-değer dünyasına gelir iken o topluma yönelik bilgi donanımı doğrultusunda teklifte bulunmaktaydı.

Her teklif; çatallanmış bir yolda tercihte bulunmak, ne için olduğunu belirli kılmak ile karşı karşıya bırakmış olmaktaydı. Ne için olduğunu seçim ve eylemleri ile belirli kılan ve dolayısıyla da kendine açık eden özne için teklif; zorlama değil, kendi olmanın olanağını tadabilmenin,

özgürce nedenini açık etmenin, seçim yapabilme olanağına dair seçimlerinden yana mesul olabilmenin, olması gerekiyordu.

Nebiler teklifin taşıyıcıları ve uygulayıcılarıydılar. Halkın haksızca ve aymazca gerçekleşen taleplerine, beklentilerine göre değil, Allah'a, hak olana göre ne için olduklarını belirli kılanlardı... ki bu anlamda, sınavı nasıl aşabileceğimizin ilkelerini göstermekteydi. Allah'a iman ve sabır sınavı aşmanın olmazsa olmazıydı. Eskiler, halka göre değil, Hakk'a göre yaşarız demişlerdi. Bu da kelamı kibar dahi surede içirilmiş olarak ifade edilmekteydi.

Surede hak olana göre yaşamak gerektiğinin dersi verilir. Allah'a döndüğü başta ifade edilir iken surenin sonunda, her işin Allah'a döndürüldüğü de ifade edilir. Her iş hikmet üzeri erek belirlenimli ve tanrısalların gerçekleşmesinin belirlenimi olarak gerçekleşir iken Allah'a döndürülmüş olmaktadır. Böylesi dönüş belirlenimli olarak her kişiye hak edişi gereği dönülürken de Cenabı Allah hak edişe bağlı yarattığına döner iken yarattığı da kendisine dönmüş olmaktadır. Hak edişlerin tesisinde gerçekleşen aynalaşma oluşu içinde sadece Allah görünüş bulmakta değil, yarattığı da hak edişin tesisi ile kendisine dönen Allah'a dönmüş olmaktadır.

Aynalaşma oluşu içinde çift yönlü gerçekleşen bir oluş içinde birbirine dönüyor olmak, bilfiil olarak hak edişlerin gerçekleştirilmesi dolayımında gerçekleşmekteydi. Hak edişe dair beklenen olay gerçekleştiğinde, hak edişe bağlı olarak kul kendini görmek ile kalmayıp, hak edişi dolayımında kendini görünüşe taşıyan Allah'a da tanık olmakta ise hak edişlerin her tesis edilmesinde Allah'a dönülmüş olmaktadır. İşlerin, olay belirlenimli olarak Allah'a dönmesinden kasıt; hak edişe bağlı olarak değerlendirildiği ve işler dolayımında yaratılmış olanın da hak ediş belirlenimli olarak Allah'a döndüğüydü... ki hak edişlerin tesis edilmesi ile yaratılana her dönüş, Allah'a dönmüş olmanın belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Hud nebinin dilinden Allah'ın dosdoğru yol üzerinde olduğu ifade edilir iken Muhammed Mustafa emsalinde "Emrolduğun gibi dosdoğru yol

üzeri ol" denir. İnsan anlam-değer yüklemli olarak yüklem almaya açık iken yaratıma da açık olan varlıktı... ki bu anlamda tercih ve gerçekleştirdiklerine bağlı olarak ne için olduğunu kendisi belirlemeli olduğundan surede, sadece öğüt verildiği sıklıkça ifade edilmekteydi. Müjde de yeni bir anlam ile yenilenmenin ve yeniden hakikate tutunmanın olanağı olarak, ne için bulunduğu ile ilgi olması sebebi ile surede yerini almış olmaktadır. Surenin başında ve sonunda ubudiyet konu kılınır ve ubudiyetin Allah için olması gerektiği vurgulanır. Allah için kılınır iken kişinin Allah için olması gerektiği de vurgulanmış olur. Hak edişe bağlı olarak da her kişinin ne için olduğu sonuçta belirli kılınmış olmaktadır.

Ne için olduğunu belirli kılmak, varoluşu da ne için olduğuna bağlı olarak anlamlı ve değerli kılmaktır. Ne için olduğunu belirli kılmak için sadece anlam yetmiyor... anlamın, değer olarak aidiyet belirlenimli içselleştirilmesi gerekmektedir... ki anne, baba, sanatçı, Türk, Arap, Kürt, Halil, İsa, Ahmed, vb. kılarken kendiliği, sadece anlam biçimsel değil, değer biçimsel olarak aidiyet belirlenimli olarak karakteri veya kimliği sahiplenmek gerekmektedir. Söz konusu karakter ve kimlik belirlenimlerinde ne için olduğunu belirli kılmak ise diğeri dolayımında ne için olduğumuzu belirli kılmış olmaktadır. Diğerrinin ve çevrenin, ne için olduğunu belirli kılan olgular olduğuna da yabancı kalmamalıydık. Sonuçta ne için olduğunu kimlik biçimsel anlamda belirli kılmak; kendiliği oldu kılmış olduğumuz anlam-değer yüklemde vücuda getirmiş olmakta belirli kılar iken kendi olmayı da anlam içeriğinde belirli kılmış olmaktadır.

Sure genelinde beklenti nesnelere, arzu nesnelere, iktidar nesnelere, kültür nesnelere, medeniyet nesnelere, kaybolmuş insana da tanıktık. İnsan öznesi ve nesnesi kendi olduğu, hakkı dışında değer yüklediği put belirlenimli nesnelere nesnesi olmalı değildi. Aile, devlet, millet, ırk, kariyer, iktidar, kültür, medeniyet, şirket vb. olguların da nesnesi ve öznesi kendisi iken kendiliği bunlar için nesnelleştirir iken hak olana ve öz kendiliğine yitik kalmamalıydı. Surenin kavimler anlatısında, öznesi ve nesnesi yine insan olup da

fazladan verilmiş olguların sadece nesnesi olmaya kendiliği indirgemiş olan insana, Allah ve Allah için iken kendi olabilmenin olanağı hatırlatılır. Ne için olduğunu Allah'a bağlı olarak öznelliğini yitirmeden gerçekleştirmesi gereken insan, ne için olduğunu belirli kıldığı nesnelere dikkat etmesi gerektiği hatırlatılır.

Sureyi anlayabilmek için sorulması gereken temel soru; yaşam, varoluş ve varlık, ne ile anlamlıdır ve ne/ kim ile anlamlı olmalıdır... neye veya kime göre anlamlı kılınması gerekir? Bu sorular dolayımında anlam varlığı olan insanın, kendini ne için kıldığına bağlı olarak anlamlı ve değerli kılmış olduğuna dikkat etmek gerekir. Önemli olan ise sonuçta hak edişe bağlı olarak kişinin ne için olduğuna dair kendini açık etmiş, vücuda getiriyor olmuş olmasına bağlı olarak ne kadar anlamlı ve değerli kılmış olduğuydu. Sure; anlam bulmak, ubudiyet, sınav, ilim ve hak, dosdoğru, teklif, öğüt, kıyas, müjde vb. olguları konu kılar iken anlam-değer yüklemelerinde ne için olduğunun, ne için olunması gerektiğinin sorgulanması gerektiğine göre modellenmekteydi.

Surenin 107 ve 108. ayetinde "Rabbinin dilediği hariç, onlar gökler ve yer durdukça o ateşte ebedi kalacaklardır. Rabbin gerçekten istediğini yapar. Mutlu olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedi kalacaktır. Bu, kesintisiz bir lütuftur" denilir. Bu ayetten de anlaşılmaktaydı ki kendimizi gerçekleştirdiklerimize bağlı olarak ne için kılıyor olmakta sınırlamalı değildik. Kendiliği, ne için kıldığımızı bağlı olarak, hak edişlerin tesis edildiği bir oluş içinde gelecek belirlenimli gerçekleşecek olan bir yer ve zaman oluşu içinde de kılmış olmaktadır.

Her iki ayette de "Gökler ve yer durdukça" ve "Rabbinin dilediği hariç" denilir iken zamansal anlamda kast edilen ebediyetin, bitimsiz değil, çok uzun bir zaman olduğu anlaşılır. Bu, Kur'an dili gereği cehennem ve cennetin ebedi olduklarına dair kavramsal ifadenin bitimsiz değil, ucu açık anlama haiz olarak bitimli zamansallığı içerecek biçimde kullanılıyor olduğunu anlamak için önemliydi. Ayrıca, cehennem ve cenneti, dünyaya paralel ve içkin gerçekleşen gelecek zaman kuşağı

olarak değerlendirmek de bu ayet ile olanaklıydı. Yani onlar şimdi hazırda yaratılmış olarak vardı ama gelecek zaman kuşağı olarak karşılaşacaklarımızdı... ki etkileşen zaman kuşakları bağıntısı dolayımında, burada ne yapmakta isek gelecek zaman kuşağına dokunmuş olarak orada karşılıklarını bulacaktık.

Sonuçta ise, hak edişlerin tesis edildiği yer ve zamansallığa bağlı olarak ne için olduğumuzun değerlendirilmiş olduğu anlam-değer yüklü bir varoluştaydık. Ne için olduğuna bağlı her gerçekleşme; nihayetsiz olay-olgu-kişi-ilişki bağıntısında gerçekleşse de yeni olaylara gebe değişen oluş içinde gerçekleşmekteydi. Ne için olduğu; her yeni tercih, eylem, ilişki durumuna göre değişebilirdi. Diğerinin varlığı da değiştiren etkileşime ve değişen yüklem almalarına açık oluşta, olumsuz ve olumlu yönleri ile ne için olduğunu belirli kılabilmekteydi.

Yunus suresinde Allah'ı bilme ve Allah ile var olduğunun nedenine bağlı olarak ne ve ne için var olduğunun idrakinde olması gereken insan betimlenmiş olmaktadır. Hud suresinde de gerçekleştirdiklerimiz dolayımında anlam-değer yüklü yaratım oluşunda kendimizi bilme ve varoluşu anlama olanağına tanık kılınmaktaydık. Yunus suresinde ne/ kiminle var olduğumuza bağlı olarak -aslen- ne için olduğumuz hatırlatılmaktaydı. Hud suresinde ise gerçekleşenler/ gerçekleştirdiklerimiz dolayımında varlık âleminde ne için olduğumuzu bulmamız ve idrak etmemiz gerektiği hatırlatılmaktaydı. Sonuçta herkes aslen ne için olduğuna bağlı olarak ne için olduğunu gerçekleştirdikleri dolayımında belirli kılmış olmanın yaratım dolayımında varlık âleminde yerini almış olmaktadır.

Gerçekleşenler dolayımında bilfiil yaratıcı olana, tanrısal belirlenimlerinde tanık olabilmekteydik. Gerçekleştirdiklerimiz dolayımında da ne için olduğumuza, sonuç belirlenimli olarak tanık olabilmekteydik... ki varoluş; bildikçe, anlam-değer bağıntısında anlam yüklemine bağlı olarak anlamlı bulundukça ve gerçekleştirilenlere bağlı olarak anlamlı kılındıkça yaşamaya değer olarak da bulunmuş olacaktı.

Yunus suresinde insan, ne ve ne için olduğuna dair belirli kılınmış

varlıktı. Hud suresinde de insan; ne için olduğunu, olanakları dahilinde belirli kılmakta ve kendiliği ne kıldığına bağlı olarak kendinin kim veya ne olduğunu da belirli kılmaktaydı. İnsan sınırları ve olanakları dahilinde var olan varlıktı. Tanrısallara içkin ve tanrısal belirlenimli var olsa da haddini ve olanaklarını bilmesi gerektiği yönde ahlak biçimsel olmayı koruyan varlık olması gerekmektedir.

Yaratım ilmi, olan bitenin ne, nasıl ve ne için olduğunun ilmi, sonuçlar ilmi, hak edişe bağlı gerçekleşme ilmi, bu bağlamda karakter ve kimlik ilmi vb. Hud suresinin son ayetleri, başta belirtilen kafirlerin uydurma ithamına karşı, sonucu bekleyin ile de cevap verilmekteydi. Sonuç hak olandır. Allah'ın hükmü de hak olanın ilim, talim ve olay belirlenimli açıklanmış olması dolayımında açık olur. Sonuç; şüpheyi aşmanın, ne için olunduğunu bilmenin de olanağıydı. Her kişi, hak edişine bağlı olarak sonuç belirlenimli olmakta ne için olduğu kendine açık olmaktaydı. Dileyen istediği bağıntıda kendini anlamlı kılmış olsun, farklı perspektiflerden varoluşu değerlendirmiş olsun, fark etmez, sonuçta her kişi hak edişine göre sınıflandığı küme içinde karakter ve kimlik belirlenimli olarak ne için olduğunun sonucu ile karşılaşmış olacaktı.

Bunun için de surenin son ayetlerinde, sonucun beklenmesi gerektiği işaret edilir. 121 ve 122. ayetlerde "İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın! Bizde yapmaktayız. Bekleyin! Bizde beklemekteyiz." Denilmekte iken sonucun hep hak olanı ve ne için olduğunu açık edeceği ifade edilmiş olur. Tarihsel, bilimsel, felsefi, hukuksal açılardan bakıldığında sonuç; hep hak ve ne için olduğunun ilminin açık olduğu sonuçtu. İster kişi ister mekân ister zaman farkı olsun fark etmez, sonucun açık olduğu kişi, zaman, mekân, olay ve olgu bağıntısında Cenabı Allah, hak olana ve hak edişe göre sınıflandırdığı küme oluşunda herkesin ne için olduğunu açık etmiş olmaktaydı. Cehennem veya cennet ayetleri de bu bağıntıda anlaşılması gerekenlerdi.

Sonucu beklemek ise pasif değil, hak olana göre olması gerekenler dolayımında sonucun gerçekleşmesi için eylem sahibi olmakta

gerçekleşmekteydi. Hak olana dair sonucun bir sebebi olmak önemliydi. Sonuç ilmi, sonuç bağıntısında neden olanın ne için olduğunun, ne için kılınmış olması gerektiğinin ilmi olarak dikkat edilmesi gerekendi. Gelecek felsefesi yapıyor olmanın da en temel belirlemelerindendi.

*

Yusuf Suresi...

Ne için olduğunu tercihleri, eylemleri, emek verdikleri, ilişki biçimleri ile açık eden insan, ne için olduğunu kendine de açık etmiş olmaktadır. Her tercih, tercihler belirlenimi dolayımında tercih olma niteliği kazanır iken tercihlere bağlı çatallanmış olan andan itibaren yeryüzü yaşamı bir hikâye oluşu içinde yaşanmaktaydı. Herkes kendi hikâyesinin hem nesnesi hem de öznesi olarak, anlam-değer yüklemli oluş içinde hikâyesini yaşamaktaydı. Hikâyede, varoluş nesnelere takılı kalıp kaybolmak da vardı, anlam ve değerini yitirip boşluğa düşmek de vardı, âlemlerin rabbi olan Allah'a -aslına- tutunarak kendi olmakta vardı. İşte Yusuf suresi; ne için olduğunu/ olduğunu açıklayan Hud suresinden sonra, bir hikâye oluşu içinde insanı konu almaktaydı. Tercihlere bağlı çatallanan yollarda tercih, eylem, emek, ilişki belirlenimleri ve biçimlerinde biçimlenen hikâyeyi konu almaktaydı.

Yusuf suresi; ilişki bağıntılarında olay belirlenimli gerçekleşen anlamın ve değerinin hep bağlamsal gerçekleştiğini göstermek ile beraber varlıkta ve tinde gerçekleşenlerin bağıntısal olarak birbirinden ayrı gerçekleşmediğini göstermekteydi. Anlam-değer bağlamları ile ilişki-olay bağıntısında gerçekleşen yaratımda kişinin; anlam ve değer yüklemine haiz olarak karakter, kimlik, kişilik belirlenimlerinde nelere göre kendilikte -benlikte- kendini oldu kıldıklarında vücuda geldiğini göstermekteydi. Kendiliğin bir hikâye oluşunda anlam-değer bağlam ve yüklemde, olay-ilişki bağıntısında, varlık ve tin alanında, ihtiyaç ve koşullar bağıntısında, insan öznesi olarak yüklemde nasıl yaratılıyor olduğunu açıklamaktaydı.

Yusuf suresi; bir önceki Hud ve Yunus sureleri gibi Elif, Lam, Ra harfleri ile başlar. Bu surede, doğada olan bitenler, anlam-değer yüklemli olarak artık insanlık tininin kültür olgusal olan nesnelere olmaktadır. Her varlık ilişki örüntüsünde olay belirlenimli veya yerindeliğine göre anlamını açık eder iken insan tininde temsil içerikli anlam biçimsel yerleşmekteydi. Bu bağıntıdan bakıldığında artık Elif; insanlık tininde yaratıcı olarak otorite sahibi ve olayları bilfiil belirleyici olan Allah'tı.

Surenin 21. ayetinde “Onu satın alan Mısırlı adam karısına, “Ona değer ver, güzel bak! Umarım ki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniriz.” dedi. İşte böylece Yusuf'a orada bir yer sağladık ve bunu, olayların yorumunu ona öğretelim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir” denilmekteydi... ki rüyasında Güneş'i, Ay'ı ve on bir yıldız kendisine secde ederken gören Yusuf nebi için olay örüntülü hikâye, kardeşlerin ihaneti ile beraber başlamış olmaktaydı.

Yunus suresinde doğayı Allah'ın iktidar ve anlam dünyası alanı olarak görmekteydik. Hud suresinde de fitrat olarak ne için olduğu belirli kılınmış varlığın, erek belirlenimli olarak anlam-değer yüklümlü gerçekleştiğine ve ne için gerçekleştiğine dair söz hakkı olduğuna tanıktık. Yusuf suresinde de insanlığın tinsel alanında gerçekleşenleri de amaca bağlı olarak anlam-değer yüklümlü gerçekleştiğine tanık olmaktaydık. Rüyanın, olay belirlenimli gerçekleşecek olanın haberi olması ve gerçekleşecek olana doğru yürünüyor olması, Aziz'in ferdi anlamda kendisi olmakta beklentilerine bağlı olarak Yusuf'u satın alması ama bu olayın, aslında Allah'ın Yusuf'a dair muradının gerçekleşmesinin bir belirlenimi olması ve yaratılmış olmanın hep oldu kılınmış olmakta gerçekleşiyor olmasından da bakıldığında, irade edenlerin üstünde bir irade edenin olduğu, eylemlerin üstünde bir eylem sahibinin olduğuna tanıktık. İnsanlık tini de Allah'ın iktidarı altında yaratım belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Doğada anlam yüklümlü gerçekleşenler, insanlık tininde anlam-imege, anlam-dil belirlenimlerinde karşılanmış içerilmekteydi. İnsanlık tininde gerçekleşenler de anlam-imege, anlam-dil dolayımında yaratıcı etkinliğin bir parçası olmaktaydı. İşte böylesi oluş içinde hikâye sahibi olarak Allah'tan paye almış olmanın olanağından, hikâyesine anlam, ilişki ve beklenti yönetimi yapıyor olarak yön veren insan, olay akışı içinde kendi olmayı koruyor olarak ideal insan ve özgürlüğü yönetebiliyor olmakta tadan insandı.

Özellikle 21. ayet ile beraber hikâyede yaşanan olayların hepsini bilfiil olarak yaratan ve yönetenin Allah olduğu anlaşılır. 24. ayette de “Kadın

onu kesinlikle arzulamıştı; eğer rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadını arzulardı. Böylece onu, kötülükten ve ahlâksız bir iş yapmaktan uzak tutmak istedik. Şüphesiz o samimi kullarımızdandı” denilir iken olaylara müdahil olunduğu da anlaşılmaktaydı. Her olay veya olgu, üst gerçeklikten kaynaklı gerçekleşir iken belirli kılınmış olarak gerçekleşmiş olmaktadır.

33. ayette Yusuf; zindan ve kadınların arzu nesnesi arasında zindanı tercih etmiş ve duasının kabulü ile beraber hikâyesine katılan, tercihinin bağlı yön veren olsa da duayı olay örüntüsünde gerçekleştiren Allah'tı... ki 33. ve 34. ayetlerde bu net olarak anlatılır. İşte Elif; yaratıcı özne olarak artık insanlık tininde olay örüntülü hikâyede kendini açık eden yaratıcıydı. Doğada mülkiyet alanın yaratıcısı Allah'tı, insanlık tininde gerçekleşenlerin de yaratıcısı olan Allah'tı. Allah'ın yaratıyor olmasının dışında gerçekleşen hiçbir şey yoktu... ki hem doğada ve insanlık tininde gerçekliğin sahibi olarak söz konusu gerçek/ gerçeklik ise otorite sahibi Allah'tan başkası değildi.

Bu anlamda yapı merkezli olarak tekrar eden gerçekler dolayımında yaratımı sürekli kılan da Allah'tı... ki Lam harfi Elif sonrası kaçınılmaz olarak gerçekleşendi. Sure bağıntısında Lam harfi; belli yapılar dolayımında Allah'ın iş gördüğünü işaret etmekteydi... ki bu anlamda surede geçen; haberci, baba, kardeş, bakıcı, melik gibi karakter içerikli kimlik belirlenimli arketipler örnek olarak gösterilebilir.

Sure bağıntısında Ra harfi de rahmet üzeri olup da sonuçta rahmetin tesis edilmesine bağlı olarak Allah'ın olay bağıntılarında bilfiil yaratıcı olarak belirir iken talime açık olarak kendisine yükselebilineceğine işaret etmekteydi. Surede Ra, sureyi sonuç bağıntısından hareket ile başlangıcın veya nedenlerin anlaşılabilceğini göstermekteydi... ki sonuçta rüyanın olay belirlenimli olarak gerçekleşmiş olması, bir hikâye oluşu içinde yazgının gerçekleştiği ve sonuçtan bakıldığında, önceden verilen haberin veya gerçekleşenlerin olay belirlenimli olarak yerinde ve gerekli olmakta gerçekleştiğini gösterir.

Sure bu bağlamda; yazgı hikâye belirlenimli gerçekleşir iken süreç

belirli olarak, ortak karakter içerikli olup da kimlik belirlenimli yüklem alıyor olmakta gerçekleşmekte olduğuna ayna tutar. Yazgı zaten hikâye olarak içinde olunan, irade ve eylem belirlenimli olarak katılan veya tercih belirlenimli olarak yön verilen olmaktadır. Ancak yazgı; varoluşa dair gerçekliğin insan elinde olmadan gerçekleştiği ve insanın gerçekleştirenler dolayımında deneyimlediği hikâyesiydi. Surede yazgı; bir planın parçası olarak sonuç belirlenimli gerçekleşecek olana doğru hikâye oluşu içinde, olay belirlenimli koşullayanlarla ve tercih belirlenimli olarak yürümekti.

Yusuf özelinden bakıldığında başlangıçta içe dönük olup yetişim safhalarında deneyim varlığı olanı görmekteydik. Yeni kültüre rağmen, geldiği kültürün değerlerine sadık anlam varlığına tanıklık... ki tevhitte tavizi olmayan olmasında bunu görmekteydik. Demek ki değerlere tutunanların asimilasyonu gerçekleşmek de değildi. Değerlerine tutundukça değiştirebilecekleri bir dünya oluşu içinde bulunabilmektedirler. Başlangıçta içe dönük kişilik yapısı olan Yusuf; öğrenci karakterini taşıyan iken eğitim süreci sonunda ve iktidar alanı bulmuş olmasına da bağlı olarak dışa dönük olarak nefsi emmarenin bilgisine haiz öngörülü yönetici, olması gerekenleri bilen öngörülü bilgeydi.

Yusuf'un babası Yakup; nedensellik ve nefsi emmarenin kötücül doğası bilgisine haiz olarak kendini maskeleyen kötüye tanık olmak ile beraber nefsi emmarenin gerçekliğine bağlı olay öngörüsü olan olsa da olaylar üzerinde hüküm sahibi olan değildi. Evlatlarına farklı kapılardan şehre girmelerini söylerken ve Allah'ın hükmüne karşı zayıf olduğunu da dolaylı olarak ifade ederken buna tanık olmaktadır. Yusuf'un gömleğini arkadan veya önden yırtılmış olmasına bağlı olarak kimin doğru olduğuna dair hüküm veren Aziz'in tanıdığı ise sebep-sonuç bağıntısından, sebep-gerekeciyi öngöreceği biçimde okuma yapabilirdi.

Yusuf nebi; Melik'in rüyasını yorumlar iken yedi sayısı ile belirlenmiş olan inek ve başak imgeleri ve gerçekleşme biçimleri dolayımında, yedi

sene bereket ve yedi sene kıtlık olacağını öngörmüştü. Kıtlıktan sonra gelecek olan bereketli sene öngörüsü de yedi ile belirlenmişliğin sonucunda gerçekleşmesi gereken olarak öngördüğüydü. Öngörülü bilgi yönetici olarak sadece olay öngörüsü olan değil, olay öngörüsüne bağlı olarak nedenleri belirli kılıp da olayın kendi iradesine bağlı gerçekleşmesini sağlayan öngörü ve ilişkileri yönetebilme kabiliyetine sahipti. Melikin dinine yani kanunlarına göre yanında alıkoymayacağı öz kardeşini, takiye yaparak yanında alıkoyması da bunu göstermekteydi. Yakup'ta tamamlanmayan, gerekçeye bağlı nedensellik ve nefsi emmarenin yönetilebilir olması ilmi; Yusuf'un, ilişkileri yönetici ve nefsi emmare üzerinde melik olan yönetici karakter belirlenimi ile tamamlanmış olmaktadır.

Yusuf kıyası bilgilimsel olanak içeriği ile değerlendirildiğinde, bildiklerimiz kadar müdahil olduğumuz, kullandığımız, yönlendirebildiğimiz, yönetebildiğimiz ve yeniden yaratıma tabi tutabildiğimiz bir varoluşu anlamlı kılmaktaydı.

Yusuf nebide iffet; varlığını değer olarak korumak, varlığını namus kılmak -bilmek- yani değer olarak dokunulmaz kılmak, kendini diğerinin arzu nesnesi kılmadan değer olarak kendi olabilmenin olanağıydı. İnsan, haya ile varlığını değer bulmakta, iffet ile de varlığını namus kılmaktaydı. Haya ve iffet; insanın, nefsi emmare üzerinde malik olmasının olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Kıskançlık, acımasızlık, ihanet, şehvet, hırs, ihtiras, iftira, Yusuf nebini karşısında bulmuş olduğu olup, kendisinde kontrol altında olup da kişiliğinde görülmeyen olumsuz duygular, hakkı gereği yaşanması gereken hazlar, terbiye edilmesi gereken bilinçaltı hâllerdi.

Kötü anlamında gerçekleşen duygular, yönelimler veya içgüdüler, kişiliği ve ilişkileri sürekli ve sürdürülebilir anlamda yönetilebilir kılmaktan yani kendi olmanın bütünlüğünü ve yeni bir anlam-değer oluşu içinde diğeri ile de kendi olabilmenin bütünlüğünü korumaktan yana aciz bırakmaktaydı. İman, tevekkül, takva ve takvaya dair olan iffet; kolektif bilinçdışı olan ne var ise bilinçaltı belirlenimleri olarak

kontrol altında tutabilmenin de olanağıydı... ki kolektif bilinçdışı olanlar, sonuçta yönetilebilir olmaktadır...ki karşılığı olan bilinçaltı belirlenimleri de bu bağlamda kontrol edilerek yönetilebilir kılınmaktaydı. İman, haya, iffet, vicdan, öngörüye sahip us vb. bilinçdışını ve bilinçdışılığın sahne aldığı alan olan kolektif bilinçdışı gerçekleştirenleri yönetebilme kabiliyeti göstermenin olanaklarıydı. Kişilik, ilişkiler, beklentiler vb. yönetilebilir olduğu kadar bütünlük korunumu içinde kendi olmak korunuyor olarak varlık sahnesinde hikâye sahibi olmakta görünmek olanaklıydı.

Başkasının hikâyesinin nesnesi değil, kendi hikâyesinin öznesi ve nesnesi olarak hikâyeyi güzel ahlak belirlenimli olarak yönetebilmekte ise çoklu varoluş içinde ruhsal bütünlüğü olan sağlıklı bir kişi olabilmekteydik. Elbette diğeri ile var olmak söz konusu iken herkes birbirinin, hikâyesinin nesnesi ve öznesi olduğu kadar hikâyelerin buluşmasında birbirinin hikâyesi içinde var olabilmekteydi. Önemli olan ise diğerrinin hikâyesinin sadece nesnesi olmamaktı. Aşırıya kaçmış olarak hak ve değerli bir hikâye örüntüsünü de bozmamaktı.

Yusuף'un hikâyesinde görmekteydik ki üst ilke (Allah'a iman), kendiliğın değer olması (haya), değer oluşun namus olarak korunma çabası (iffet), seçimlerde ilkeselliğın ve diğerrinin varlık hakkının gözetlenmesi (vicdan sonucunda ahlaki anlamda olması gereken), tecrübe sahibi usallık (öngörüye sahip us), anlamı, değeri, çatallanan yolda seçimleri, karşılıklı ilişkileri, beklentileri hakkı gereğı yönetebilmenin olanağıydı. Yani bütünlüğün korunması ve korunmasına bağlı olarak öngörölü bir geleceğın olanaklı olması artık söz konusu olabilmekteydi. Özgür seçimleri dolayımında ne için olduğunu kendi belirli kılıyor iken yönetilebilir kişilik, ilişkiler ve beklentiler, karakter biçimsel olarak kişiliğın bütünlük korunumunu sağlamaktaydı.

Hak olanın bilgisi ve ahlaki anlamda olması gereken meşru olanın bilgisi de kişilik yönetiminin olmazsa olmazıydı. Aile gibi değer olarak otoriteyi sağlayan üst yapı kurumları, değerler ve sadakat de nefsi emmarenin kötücül doğasına ve onun toplumda yerleşik olan

belirlenimi anlamında batıla rağmen gelgitler içinde kişiliği yönetebilmenin olanaklarındandı. Böylesi oluşa gebe karakter edinimi, yönetilebilir, dolayısıyla da sınırlanabilir olarak biçim -vücut- bulacak bir kişiliğin olduğunun belirlenimiydi.

Söz konusu kolektif bilinçdışılığın gerçekte olması ise, gerçekliğin insan elinde olmadan gerçekleştiğinin bir belirlenimiydi. Söz konusu bilinçaltı ise insanın elinde olmadan gerçekleşenler dolayımında insan, kendi olmaya maruz kaldığı bir varoluşu deneyimlemekteydi. Söz konusu kolektif bilinçdışı belirlenimleri olarak gerçekleşen karakterler (Jung'un tabiri ile arketipler) ise bilinçaltını sınırlamayı, terbiye etmeyi olanaklı kılan meşru zemin olduğu gibi bilinçaltını bilince dair bir yapı belirleniminde organize etmek, yeniden inşa veya terbiye etmenin ve böylece yönetebilmenin de belirlenimiydiler.

Böyle olmak ile beraber arketipler sabit ve değişmez özler değildi. Yüklem belirlenimli gerçekleşir iken sonradan edinilen, hak edilmesi gereken, değişime açık olan ve olumsuzlaması yapılabılır olduğundan dolayı mümkün kılınmış olan mümkün karakter belirlenimi vücut bulanlardı. En temelde ise Cenabı Allah'ın mümkün kılmış olduğu isimlerine yani karakter içerikli kimlik belirlenimli gerçekleşen tanrısallarına içkin bilfiil gerçekleşmekte ve anlam-değer yüklümlü olarak bilkuvve vücut bulmuş olmaktadır. Er- Rabb ve Er- Rahman tanrısallına içkin gerçekleşen baba ile aile alanı El- Mürebbi ve Er- Rahim tanrısallına içkin gerçekleşen anne ile aile alanı, El- Melik ve El- Vali tanrısallına içkin gerçekleşen yönetici ile devlet alanı, El- Musavvir ve El- Halik tanrısallına bağlı gerçekleşen sanatçı ile sanat alanı vb. hep Allah'a ait tanrısalların gerçekleşmesi olanağında yaratılmış olana dair gerçekleşmekteydi.

Karakter; hak edilmesi gereken üst yapı anlamında kişiliğin yükselmiş olduğu yapı olmak ile beraber, kişiliğin sınırlandırılmış olarak terbiye edilmesinin, yönetilebilmesinin olanağıydı. Gerçeğe ve gerçek dışılığa (gerçekte karşılığı olmayıp da gerçekleşme olanağı veya kullanabilir olup da kötüye ve batıla dair olana) maruz kalan için, varoluş hep

seçimlere gebe, diyalektiğe haiz gelgitler içinde gerçekleşmekteydi.

Yusuf suresinde, gelgitler içinde var olan insana; kardeşlerin Yusuf'u ne yapacaklarına dair tartışmalarında, Aziz'in kararsızlığında, aşık kadının aşk ve ihanet arasında kalmasında, Yakub nebinin öngörüye rağmen ilişkileri yönetememesinde tanıktık. Ayrıca surenin 52 ve 53. ayetinde Yusuf nebi dilinden "Bu, Aziz'in yokluğunda ona ihanet etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindir. Nefsimi temize çıkarmıyorum! Çünkü o kötülüğü emreder. Rabbimin dilediği hariç... şüphesiz Rabbim Gaffur ve Rahimdir" denilir iken Yusuf nebinin de gelgitler içinde seçim belirlenimli var olduğunu görmekteyiz.

Böyle olsa da Yusuf nebinin iman, iffet, sadakat, hak olanın bilgisi, ahlaki anlamda olması gerekenin bilgisi, tecrübe, öngörü, vicdan vb. belirlenimlerinde kötülüğe dair maruz kaldıklarına rağmen, maruz kaldıkları dolayımında deneyim sahibi olarak kötülüğü ve kişiliği yönetebildiğini görmekteydik. Gerçek de maruz kalındı ama gerçek var olmanın gereği olarak maruz kaldığımızdı. Nefsi emmare dolayısıyla kötülük de maruz kaldığımızdı ama amaç edinilmeden, hak edişe dair karakter ediniminin ve nefsi emmareyi yönetebilmenin olmazsa olmaz olduğunun deneyimi olarak insanlık tininde yerini almış olmaktadır... ki nefsi emmareyi yani kötücül yönümüzü ve kişiliği de yönetebiliyor olarak terbiye edilmesi gerektiğinin olumsuz sonuçlarına haizdi.

Hud suresinde insan sınava maruz kalan insandı. Yusuf suresinde de görmekteydik ki insan sınavını hikâye oluşu içinde yönetebilir olması gereken varlıktı. Sınavı ve sınavı dolayımında kişilik belirlenimlerini yönetebilen, hikâyesinde gerçekleşen olayları da yönetebilme kabiliyeti gösterebilmekteydi. Hikâyesinde olayları ve ilişkileri yönetebilmenin olmazsa olmazı, değer belirlenimli olarak aidiyet ve sorumluluk sahibi olmaktı.

Surede Yusuf yönetici, yani melik rol modeli ile değerlendirildiğinde;

- 1) Öngörülü olarak gelecek yönetimi yapabilmek,

- 2) Kriz, risk ve belirsizlik durumlarında durum, ilişki ve psikoloji yönetimi yapabilmek,
- 3) İlkeye bağlı olarak, zaaf ve tercihlerini yönetebilmek
- 4) Nefsi emmarenin kötücül doğasına bağlı olarak nasıl yönetebileceğinin, kullanabileceğinin bilgisine sahip olmak
- 5) Diğerinin de nefsi emmare sahibi olduğunu bilerek amaca bağlı olarak ilişkileri öngörülü olarak yönetebilmek,
- 6) Ekonomik nedenler bağıntısında toplum yönetimi yapabilmek
- 7) Anlam-imege, anlam-dil, anlam-olay bağıntısında olay yönetimi, olay yönetimine bağlı olarak gerçekleşmesi gereken dil yönetimi ve imege veya sembol yönetimi yapabilmek
- 8) Anlam-değer niteliğine bağlı kökleri olmak ile kalmayıp doğru olan, güven uyandıran, vizyon sahibi olmak ile beraber karizmatik olmak
- 9) Sadece lider olarak durum yönetimi yapan değil, yeni bir gelecek sayfası açabilecek öngörü ile beraber önder - imam- olabilmek
- 10) Kişisel anlamda fevri değil, ilke ve amaç bağıntısında esası koruyarak kararlar almak ve uygulama kabiliyeti göstermek
- 11) Aidiyet ve sorumluluk sahibi olarak ilişkilerini yönetebilmek
- 12) Hikâyeyi yeniden kurgulayacak yaratıcılığa, dokunuşlara, bilgeliğe sahip olabilmek

Böyle olsa da Yusuf nebi, anlamı, anlam ve değerler alanını, ilişkileri, beklentileri yönetebiliyor olmanın olanağında hem kişiliği hem de ilişkileri dolayımında olayları yönetebilme olanağına haizdi. Dolayısıyla da olay da olgusalılık kazanan her ne ise onu da yönetebilme olanağı göstermekteydi. Yusuf nebi kurumsal olguları yönetebilme olanağı gösterse de onda asl olan anlam, kişilik, ilişki ve hikâye yönetimiydi. Siyasi anlamda aşırı kontrol ve aşırı yönetim düzeyinde kontrol, yönetimin yitirildiğinin belirlenimiydi ki yönetimde esas; her varlık

unsurunun hakkını vermiş olarak ilkeyi eylemde ve genele yaygın gerçekleştirmekte bütünlüğü sağlıyor olmaktadır. İlkeli eylemlerde kişiliği, nefsi emmareye rağmen yönetiyor olabilmek terbiye belirlenimli kendi olmayı korumak anlamını taşıyor iken ilkesel olmakta gerçekleşen kendi olmaktan yana mutmain olmakta da kişilik bütünlüğü korunmuş olur. İlişkilerde ilkeleri gerçekleştiriyor olmak da diğerine inebiliyor olabilmeyen olanağında ilişkileri yönetebilmenin olanağını sağlayabilmekteydi. Yeter ki nefsi emmarenin kötücül doğasını öngörerek güvenilir insan tipi sebebi ile temkinli olmaktan vazgeçilmesin, kaçınılmasın.

Yusuf nebi emsalinde görmekteydik ki yazgıya haiz bir planın hikâye niteliğinde gerçekleşmesinde hikâyenin ya kahramanıydık ya da kahramanı açık eden yan rollerden birini deneyimlemekteydik. Hikâyenin bir parçası olduğunu anlayıp sonunda tevbe edilmekte ise bağışlanma kapısı açıktı. Hikâyeden gafil, nefsi emmarenin kötücül doğasına uyulmakta ise nesnelere kayıp olunan ve aften mahrum olunan bir yaşamın nesnesiydik. Hikâyenin gizli öznesi ve yönetmen rol modeli ile elbette Allah'tı. Görünen öznesi ise Yusuf nebi emsalinde muhatap alınan, yönetici kabiliyetinde bulunan kişiydi.

Diğerinin varlığı, nefsi emmarenin hain, güvenilir, tekbenci bencilce gerçekleşen kötücül doğası, Jung'un tabiri ile bir gölge misali karanlık yönümüz söz konusu olmakta ise ilişkileri ve beklentileri yönetecek kabiliyette değilsek, hikâyenin öznesi anlamında kahramanı olmaktan öte, başka birinin hikâyesinin nesnesi olmaktaydık. Kahraman karizmatik olarak peşinden sürükleyen değil, gelecek vaat edip de vaat ettiğini tesis eden olduğu içindi ki olanakları, ilişkileri, kötülüğü vb. yönetecek kabiliyeti olmayanlar, insanlık tininde yeni bir sayfa açamazlardı. Gölgede duran potansiyellerini gölgeden sıyrılarak gerçekleştirenler, kişiliğini yönetebilecek yeterliliğe de sahipti.

Gölge kötücül yönümüz ise, potansiyele dair gölge de kalanları temsil etmekte değildir. Çünkü kötücül doğaya haiz nefsi emmare, kişiye dair gerçekleşir iken nesnelere kaybolmuşluğa sebep olduğundan,

potansiyelin açık olması ve gelişimine engeldir. Nefsi emmare de bir potansiyeldir ama burada kastettiğimiz potansiyel, tanrısallardır... ki kötücül doğamız -gölge- onun açık olup da gelişime engel olacak özellikler gösterir. Potansiyeller gölgenin başka bir deyişle de nefsi emmarenin gölgesinden çıkarak gerçekleşmesi olanaklı olup, zor ve acı deneyimlere maruz kaldığında yani sınanmış olduğunda açık olur ve gelişir. Konfor veya lüksü, arzu nesnelere ve hazzı tercih edecek olan nefsi emmare ise dış dünya nesnelere tatmanın olanağı olup, tanrısalları deneyimi engeller.

Sure üç bölümde değerlendirildiğinde; Yusuf nebi emsalinde, Hazreti Muhammed Mustafa'nın da kavmi tarafından zulme uğraması (özellikle ambargo senesi), hicret etmek zorunda kalması ve sonunda Mekke'nin fethi ile iktidar olmasının kabul edilmesini aynalaştırmış olmaktadır. Böyle olmak ile beraber; doğada gerçekleşenlerin, salt mekanik değil, bir anlama haiz olarak gerçekleşir iken insanlık tininde anlam içeriğine göre karşılık bulduğunu anlamlı kılmaktaydı. Hikâyeye dair oluş içinde kişinin hikâyesine katılımcı olarak tercihleri ve yöneticiliği ile yön vermesi gerektiğini görmekteydik.

Anlam dil dolayımında karşılığı olduğu gibi varlıkta biçim, öznellikte imge karşılığına göre de karşılanabilmekteydi. Dil dolayımında anlayışa bağlı açık olan, açık edilen anlam imge dolayımında da olay belirlenimli açık olan, açık edilendi. Bunun içindi ki Yusuf nebi için, olay ilminin öğretilmiş olduğu surede ifade edilmekteydi. Varlık salt mekanik değil, niceliğe haiz tümel belirlenimli anlama içkin var olmaktadır. Söz konusu öznellik ise bilinçdışı gerçeklik alanı olan doğa dolayımında, doğada gerçekleşenleri olay belirlenimli olarak açık olan anlamına bağlı öznelliğe taşır iken bilince dair kılması gerçekleşmekteydi. Yunus ve Hud suresinde anlamın dil dolayımında öznel alana, zihne veya bilinç alanına taşındığını görmekteydik ama Yusuf suresinde anlamın imge dolayımında olay belirlenimli olarak öznel alana taşındığını görmekteyiz. Dil dolayımında ussal olmak veya imge dolayımında ussal olmak iki farklı dil biçiminde ussal olmak anlamını taşır.

Söz konusu imge ise ve anlam-imge bağıntısında olgusal olanın anlamı, olay belirlenimli gerçekleşmekte iken olay, aynalaşma oluşu içinde imgesel olanın anlamını açık etmekteydi... ki varlık âlemi evrensel düşünce alanının belirlenimlerinden iken görüngüler anlama haiz imge olma niteliğinde gerçekleşenlerdi. Her bir varlık nesnesi anlama haiz olduğu yönde insanlık tinine, anlam-dil, anlam-imge, anlam-karakter içeriğine göre katılmaktaydı. Surede geçen Güneş, Ay, yıldızlar, kurt, yedi besili ve zayıf inek, yedi yeşil ve kuru başak, şarap sıkın hizmetçi, başında kuşların rızıklandığı hizmetçi anlatılarına ve tabirlerine dikkat edildiğinde, doğada ve insanlık tininde gerçekleşenler, anlam-imge bağıntısında artık kolektif bilinçdışının, başka bir deyişle de insan tininin veya kültürün bir parçası olmaktadır.

Yunus suresinde Güneş ve Ay, hak üzere yaratılmış bir doğa nesnesiydi. Döngüsel belirlenimleri de içinde bulunduğumuz mekâna dair gelişen zamanı idrak etmemiz içindi ama Yusuf suresinde Güneş ve Ay artık insanlık tininin yorumlanmış kültür nesnesi, karakteriydi. Doğadaki bütün içinde anlam yüklü beliren insanlık tininde anlam yüklü olarak karşılık görmekteydi. Yakub'un kurdun Yusuf'a zarar vermesini ifade edişinden de anlamaktaydık ki kurt sadece bir doğa nesnesi değil, temsil ettiği anlama bağlı olarak karakter olması bağıntısında, ahlak biçimsel içerikte anlam yüklü olarak belirli kılınmış bir kültür karakteriydi. Kardeşlerin yalana ve hileye başvurarak gerçek niyetlerini maskeleyiş olmaları, Yusuf'a zarar vermelerinden de anlamaktaydık ki doğadaki karakterler, insanlık tininde karakter biçimsel ahlak formu olarak gerçekleşebilmekteydi. Yani kurt, kardeşlerin kendisiydi.

Böyle olmak ile beraber Yusuf nebi hapishane arkadaşlarına tevhid dinini anlatırken de görmekteydik ki nebiliğin gereğini yapmaktaydı. Artık rüyasındaki Güneş'in temsil ettiği babasından gelen mirasın izinde, Ay'ı temsil etmeye aşkın olarak, geçmişin mirasını yüklenmiş olan babası konumuna yükselmiş olmaktadır. Ay kendisiydi, sonuçta yükseleceği Güneş de kendisiydi. Ancak, surenin sonuna doğru Güneş ile temsil edilen baba, Ay ile temsil edilen anne, yıldızlar ile temsil edilen kardeşler, aşılmış olarak kendi olabilmenin nesnelerydi. Baba

ve anne de Yusuf'un aşmış olduğu geçmişiydi ve tahta oturttuğu yani gönlüne biricik olarak yer edinen kökleriydi. Doğada anlam-değer yüklü temsil biçimli karakterler artık insanlık tinine indirgenmiş olarak karşılık bulmakta, gerçekleşmekteydi. Doğada karakter; insanlık tinine, bir hikâye oluşu içinde temsil edilen anlamın gerçekleşme biçiminde katılmaktaydı.

Kurt, Güneş ve Ay metaforları dolayımında anlatmak istediğim; doğada gerçekleşenler sadece doğa nesnelere olarak gerçekleşmekte değil, doğada karakter belirlemeli anlam yüklü olarak temsil ettikleri anlam içeriğinde de gerçekleşmekteydi... ki insanlık tininde karakter anlamlarına bağlı olarak bağıntısal indirgenebilmekteydi. Varoluş hep, anlamın anlam-biçim, anlam-imge ve anlam-dil bağıntısında temsil biçimsel gerçekleşmesine bağlı olarak gerçekleşmekteydi. Burada dikkat edilmesi gereken, doğadaki karakterin anlam esasına bağlı olarak bağıntısal indirgemeci olmakta tinsel bir nitelikte ele alınmasıdır. Surenin 40. ayetinde "Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir" denilir iken tevhid gereği Allah ifade edilmiş olmak ile beraber tevhid teklif edilmekteydi.

Surenin 40. ayetinin; doğadaki karakterler ve rüyalar ile ilgili olan yönü ise "Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir" ifadesinde geçen; Allah'tan başkası için oldukları her ne var ise inandıkları, varlıkta karşılığı olmayan isimlerden ibaret olduğuydu. Yani, anlamın yargısal olup da inandırıcı doğası gereği, varlıkta karşılığı olmayan karakter uydurup da hak etmedikleri içerikte nitelemek anlamında isimlendirmek, gerçekte karşılığı olmayan zandan ibaretti... ki kültür nesnesi olan putlar yani hakkı dışında değer ve anlam nitelemesinde bulunanlar, hakikate karşılığı olmayan ortak yalanlarımızıdır.

Bunun haricinde, doğadaki karakterler, karakter olarak anlam

yüklemine bağlı olarak insanlık tininde (surede geçen Güneş, Ay, Kurt, Kuyu, inek, başak vb. gibi) yer almakta ise zan değil, gerçekte karşılığı olup da yorumlanmış anlam dünyasının bir parçası olmaktaydı. Yani bağıntısal indirgemecilikte, bir yaratım ürünü olmaya devam etmiş olmaktaydı... ki Cenabı Allah dahi anlam-biçim, anlam-imge dolayımında rüya dilini biçimler iken bu dil, gerçekte karşılığı olan anlamlar dolayımında biçimlenmiş olarak, kültür dilinde gerçekleşenlerin de kâle alınmış olması dolayımında kullanılmaktaydı. Gerçekte karşılığı olmayan isimlerden ibaret bir dünya kurulumu ise ortak yalan alanı olup gerçekte olan biteni, hangi anlam karşılıklarında gerçekleşiyor olduğuna kör kılabilmekteydi... ki bu da rüyayı tabir edemeyen, Melik ve yardımcıları, sözde alimleri emsalinde gösterilmiş olmaktaydı.

Yani artık rüya; anlamsız görüler değil, nesnelde, öznelde ve kültürde karşılığı olup da karakter belirlenimli anlam yüklü yerini almış olanların, Allah tarafından dil olanağında kullanılmış olmasında gerçekleşen içsel görülerdi. Kişinin veya toplumun anlam-değer dünyasını yansıtmak ile kalmayıp, doğaya veya tine dair gerçekleşme alanına öznel olarak yeniden dönüldüğünde, gerçekleşenin/gerçekleşecek olanın haberi olmaktaydı. Başka bir deyişle de her şey nesnellığe dair nesnellik zemininde gerçekleşse de öznelliğe dair anlam-değer yüklü olarak tinsel gerçekleşmekteydi. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım ve gerçekliğe insanlığın tinsel alanında da tanık olmaktaydık.

Her olay; sadece kişi, olgu, ilişki bağıntısında anlam yüklü gerçekleşmekte değil, kişilerin, olguların, ilişki biçimlerinin temsil ettiği anlam yüklemelerinde de gerçekleşmekteydi. Varoluş, anlam-değer yüklemelerine bağlı olarak temsil niteliğinde gerçekleşmekteydi... ki hem doğada hem de insanlık tininde var olan karakter belirlenimli temsiller; olayı, salt mekanik veya nesnel değerlendirmeden anlam yüklü olarak değerlendirmemiz gerektiğinin bilgilimsel nesnelerydi.

Bu anlam bağintısından bakıldığında; var olanların karakter olarak mümkün varlık oluşunda anlam-değer yüklü mahiyeti bilinmeye açıktı. Varlığın asli mahiyeti de yarattıklarının hem nesnesi hem de öznesi olup da üst ve evrensel gerçekli belirleniminde var olan, yaratırken kendi olmaya dair bir şey yitirmeyen, fazladan belirmiş olgu olarak yaratılmış olan her ne ise kendi olmasına yitik kalmadan var edebilen Rabb-ül Âlemin olan Allah'tı. Hem nur olma niteliği ile nesnel hem de yaratıcı ilah olması anlamında öznel olarak varlığın asli mahiyeti Allah'tı.

Surede, rüyaların tabir edilme biçimine bakıldığında, gelecek belirlenimli olarak tabir edilmekte olup, bir hikâyenin kesitleri olarak, anlatılan hikâyenin parçası oldukları görülür. Herkes, diğerinin hikâyesine kesitler ile katıldığı, hikâyeyi veya hikâyesini tamamladığı bir oluş içinde bulunmaktaydı. Hikâyede önemli olan ise Jung'un tabiri ile söyler isek arketiplerdi. Hikâyeden okur isek bilfiil olmakta hak ediş bağli edinilen ve sonradan edinilmiş olunan karakter içerikli kimlik belirlenimleriydi... ki sabit karakter ve kimlik belirlenimli var olmak değil, değişen koşullar ve toplu durumlar karşısında hep değişebilen karakter içerikli, kimlik belirlenimlerine tanıktık. Değişen karakter içerikli kimlik yüklemelerinde varoluş anlama haiz metafizik gerçekleşmekteydi. Karakter veya kimlik, kendinde benzersiz olup da bir şeye benzemeyen öz kendiliğın yani benliğın, elbise misali yüklem alıyor olarak deneyimlediği, kendini oldu kıldığı olabilme olanaklarıydı. Bu anlamda varoluş karakter ve kimlik belirlenimli olarak da mümkün gerçekleşmekte olup, değişebilmenin olanağına haiz gerçekleşmekteydi. Buna da Yusuf suresinde, tevbe dilenen ve tevbe eden kardeşlerinde tanıktık.

Karakter içerikli kimlikler; benliğın yüklem belirlenimli görünüş biçimleriydi. Kişilik de öz benliğın yani ruhun, anlam-değer yüklü ve tutum-davranış-tavır biçimsellikte görünüş bulduğu belirlenimiydi. Kişilik tavır belirlenimli görünüş bulmakta ise karakter yüklü olarak biçimlenmiş olmaktadır. Kişilik, karakter ve kimlik, birbirine için bağintisal indirgemeci olarak gerçekleşirken öz benliğın; bilfiil olarak

hem nesnesi hem de öznesi olmakta kendini bilkuve anlam-değer yüklemli olarak vücuda getirmiş olduğu varoluş biçimi/ biçimleriydi.

Karakter içerikli kimlikleri arketip kılan ise insanlık tininde, süreksizliğe rağmen gerçekleşen tekrarlar olarak anlam-değer yüklemli gerçekleşme biçimleri olmak kaydı ile ortak kabule dair itibari gerçekleşiyor olmalarıydı. Böyle olsa da arketip kavramı; yüklem belirlenimli, anlam-değer içerikli ve hak ediş belirlenimli gerçekleşen karakter ve karakterin aidiyet-onanma belirlenimli gerçekleştiği kimlik belirlenimlerini tam anlamı ile karşılamamaktaydı. Karakter içerikli kimlik belirlenimleri; kişiliğin biçimlenmesi ve değişen oluş içinde ilişkilerde yönetilebilmesinin belirleyeni olarak gerçekleşmekteydi. Kişilik; öz benlik değil, anlam-değer yüklemli alan öz benliğin; koşullar, toplu durumlar, ihtiyaçlar karşısında yapısal anlamda inşa edildiği varoluş biçimsel benlik belirlenimi idi. İlişkilerde görülen benlik belirlenimi idi. Söz konusu tanrısallar ile var olmak ise Allah'a ait olup da yaratılmış olana dair gerçekleşen her karakter içerikli kimlik belirlenimi, yaratılışın doğası gereği için olmakta varoluşun evrensel belirlenimleri olarak varlık olabilmenin olanağıydılar.

Sureye dikkat edildiğinde, söz konusu insan tümeli ise insan tümelinin en temel belirleyici arketipinin Allah olduğu görülür. Allah ise varlığın hem nesnesi hem öznesi olarak yaratımda belirleyici iken sadece anlam yüklemli değil, anlamın gerçekleştiği karakter içerikli kimlik belirlenimin sahibi olarak belirleyici olan hikâyenin evrensel gizli öznesiydi. Yusuf'un hikâyesinin sadece yöneticisi değil, Yusuf dolayımında yönetici ve malik olarak da görünüş bulmaktaydı. Sureden anlamaktaydık ki insan sadece Allah'ın hakikatinden paye almakta değil, Allah'ın mülkiyet, iktidar alanından da paye alabilmekteydi... ki bu bağtımda halifesi dolayımında hikâyede kendini açık eden Allah'tı.

Sonradan edinilen ve toplumsal yapı içinde yerleşik anlama haiz olup da bilfiil gerçekleşme olanağında hak edişe bağlı görünüş bulan karakterler veya arketipler, kişiliği biçimlemek ile kalmayıp, ilişkileri de biçimlemekteydi. En temelde, ilişkilerde gerçekleşme biçimlerine bağlı

olarak anlam yüklemelerinin yönetilebilir olması gerekmektedir. Yönetilemeyen anlam-değer veya karakter-kimlik, ruhsal çöküntünün belirlenimi idi. Bu bağlamda maske; diğeri ile ilişkide ilişkileri yönetebilmenin nesnesi olmakta, gerçek kişiliği gölgeleyen kişilik belirlenimlerinde ve karakter biçimsel belirlenimlerde gerçekleşmekteydi.

Gölge misali olan nefsi emmareye göre ya kötücül doğasına yönelik kontrol edilemiyor olmakta maskelenmiş olmanın belirlenimlerinde, iyi olandan, doğru olandan, güzel olandan rol çalan olarak kişi maskelemektedir ya da böylesi rol çalınmış olan maske durumuna karşı kendini muhafaza etmeye yönelik olarak kişi maskeler takılmaktaydı. Sonuçta ise maskeler hep düşmekte olarak gerçeğin açık olmasının nesnesi olmaktaydı. Babalarına rol çalmış olarak rol yapan kardeşler, aşkını maskeleyen de sonunda açık eden aşık kadın, kendini kardeşlerinden ve olanaklarından saklayan Yusuf; maskeli bir oyunun oyuncularını olarak oyunun dışında değil, merkezinde olarak oyunu oynamaktalardı. Oyun onların gerçeğiydi. Gerçeğin de bir hikâye oluşu içinde talim edildiğini görmekteydik. Maskeler ise rollerini veya çalınmış rolleri oynamanın, yönetebilmenin aracıydı.

Sonunda evlada secde eden anne ve baba, sadece anne ve baba değil, kadın ve erkek olarak evlatlarında bütünlenmiş olarak vücut kazanmış olanlardı. Bu anlamda Yusuf eril ve dişil özellikleri ile varlık sahnesinde kendine yer bulmuş olardı. Cinsiyet olarak erkek olmak kaydı ile edilgen yönü ile maruz kaldıklarını aşarken eril olarak artık kötülüğe maruz kalmayan ilişki, karakter, kişilik yönetimine sahipti. Söz konusu nefsi emmare ise zaten onun sadece kötülüğü emrettiğini yani kötücül doğası olduğunu ifade etmekteydi. Bunun ile beraber adaletin tesisini talep eder iken kendi nefsi içinde değil, yani maske takmış olmakta değil, gerçeğin açık olması talebini dile getirmiş olmaktaydı. Sonuçta ise adil yargı ve itiraf maskelerin düşmesine sebep vermişti. Vicdan, nefsi emmareye dair maskeler takmadan, hakiki olarak kendi olabilmenin olanağıydı... ki itiraf, vicdanın bir belirlenimi olarak surede yerini almaktaydı.

Hakiki olmak ise ilkeye bağlı kişilik yönetiminde insan olmaya dair güzelliğini, kişiliğe dair bütünlüğünü korumanın en temel unsuruydu. Hakikilikten yoksun maskeler veya maskelenmek; ilke gereği hak edilmesi gereken karakterlerden -arketiplerden- hep rol çalıyor olarak kişilikte bölünmüşlüğü veya bir eksikliğin tamamlanması istencinin belirlenimiydi. Genelde öykünen veya eksikliği hissedilen maskelenmiş olmakta yansıtılabilmekteydi... ki maske her ne kadar kendiliğe tutunmanın, bütünlüğü korumanın ve kişiliği ilişkilerde yönetebilmenin bir belirlenimi olsa da hakiki olmaktan yoksun ise argo tabir ile ezikliğin yani kendinde ve ilişkilerde bütünlüğü tam anlamı ile sağlanmamış kendiliğe yitik olmanın belirlenimi de olabilmekteydi. Hakiki olmak bu anlamda önemliydi... ki kişi tanrısalları talim ettiği varoluşta kendi olmaktan yana mutmain olabilsin. Başka bir deyişle de kibire dair maskelerden bağımsız olarak olan belirlenimleri ile barışık olmakta "İşte ben" diyebilsin, kendini kendine yitik olmadan tanıyabilsin.

Hakiki olmak; ilişkilerde ihlaslı, samimi olarak kendin olabilmektir. Söz konusu insanın anlam-değer yüklemelerinde karakter-kimlik belirlenimlerinde insan olma niteliği göstermesi ise hakiki olmak sonradan yüklem alınan karakter içerikli kimlik belirlenimleri hak ediyor olmakta gerçekleşmektir. Yani baba olmak; temsile dair anlam-değer içeriği ile hak edilmesi gerekendir. Anne olmak; temsile dair anlam-değer içeriği ile hak edilmesi gerekendir. Sanatçı veya filozof vb. olmak da ilkesi gereği anlam-değer yüklemesinde hak edilmesi gerekendir.

Hikâyede; kişiliği ve ilişkileri yönetebilmenin belirlenimi olan karakter içerikli kimlikler:

- 1) Baba; sadece ailede değil, kişilik üzerinde otorite sahibi olan, otoritesi rızaya bağlı olarak kabul edilen
- 2) Bakıcı veya Anne; Cömert, sahiplenen, koruyucu ve fedakârlık yapabilen,
- 3) Çocuk; yeni olan, hayata tutunma anlamı, geleceği temsil eden

- 4) Genç; nesnelere dolayımında canlılık gösterme, değişim içinde olma, görünme ve yer edinme çabası, güven ve anlam arayışı, enerjik ve hayat dolu, korkuları aşabilecek kadar cesur ve burayım diyecek bilecek kadar güç yetirebilen yiğit,
- 5) Evlat; anne ve babanın özelliklerini kendinde birleştirmiş olup da onları aşabilme olanağı gösteren, çok yönlü olabilen, sonuçta ise rahmet olarak üzerinde emeği olanlara geri dönebilen, ahde vefa sahibi olan,
- 6) Kardeş; dayanak olması gereken, güvenilmesi gereken, yabancılığın ilişkilerde öldürülmüş olduğu, aidiyet duyulması gereken, sorumluluk idrakinde hareket etmesi gereken,
- 7) Dost; sadakat, ahde vefa, diğerkâmlık ve fedakârlık cesareti gösterebilme,
- 8) Masum; en yalın olarak kendi olmak yani hakiki olmak, zaafı dahi olsa masumiyetini koruyabilme.
- 9) Normal insan; aidiyet ve sorumluluk sahibi, gerçekler ile mücadele edebilme kararlılığı, sadakat,
- 10) Kahraman; cesur, ilham verici, karizmatik olma, daha iyi bir dünyaya kapı aralayabilme yeteneği gösterme,
- 11) Asi; sorgulayan, yanlışları kabullenmeyen, gerçeği açık etme cesareti gösteren,
- 12) Kâşif; yeni bir keşfe, deneyime, ilhama, oluşa açık olmak ve riskleri görmezden gelerek kendi yolculuğuna ilkesi gereği devam edebilmek, bilinmeyene yolculuk edebilme cesareti göstermek,
- 13) Gezgin; yeni deneyimlere açık olmak, değişimi arzulamak, merak ile bilme çabası içinde olmak, ilkeyi/ilkesini gerçekleştirmenin cesaretini göstermek,
- 14) Gözcü; görünenin ötesine bakabilme, derinliğine nüfuz etme, olay akışı dışında durarak gözlemlenme, görmek için düşünmeye zaman ayırabilme,

- 15) Yabancı; olan bitenin dışında kalma, yetersizlik ve çaresizlik hissetme, aidiyet yoksunluğu gösterme,
- 16) Havai; sorumluluktan kaçma, hazza düşkünlük, eğlenceye meyilli, haylaz ve şımarık,
- 17) Yaratıcı; vizyon sahibi olmak, özgünce yeni yaratım oluşlarında inşa kabiliyeti gösterebilmek,
- 18) Hükümdar veya melik; yönetici olmak, yönetim kabiliyeti gösterebilmek... kontrol, düzen, sorumluluk belirlenimli olarak yönetebilmek, sert karakterli değilse de yönetimi gerektiren durumlarda sert kişilik gösterebilmek... devlet, taht, otorite, düzen ve bağlılık,
- 19) Sihirbaz (Kurgucu); öngörü sahibi olarak hayalleri, beklentileri gerçekleştirme kabiliyeti göstermek ve beklentileri yönetebilmek, amaca bağlı olarak manipüle yapabilme yeteneği gösterebilen... ki Kur'an terminolojisindeki anlam bağlamına bağlı olarak sihirbaz arketipi veya karakterine sihirbaz değil de kurgucu demek yerinde olur.
- 20) Aşık; tutkulu, bağlı, hakiki olarak azim göstermek, gerçekleşmesi gerekeni gerçekleştirebilmeye dair heyecan sahibi olmak... heyecanının, inanmışlığını yitirmeden olay belirlenimli durumları yönetebilmek,
- 21) Soyтары; haz ve mutluluk ideali, nesnelere kaybolmak, şımarık ve çekilmez olmak... karizmatik ise maskeler arkasında aldatıcı olan, dikkatleri dağıtabilen, arkasından sürükleyen, meşruluk arayan,
- 22) Bilge; olması gerekeni öngören ve uygulamada gösteren, nasihat verebilecek deneyime haiz olan, danışman/ danışılan, yaşamın gerçeklerini kucaklamış ve rüştünü bulmuş mürşit, barışık olmaya haiz uyumlu insan,
- 23) Ayna insan; her ne kadar bilge ayna olsa da karakterler herkese açık sonradan edinilen olmak ile beraber hak ediş belirlenimli gerçekleşmesi gerekenlerdi... ki

sonuçta her hak ediş belirlenimli karakter, ortak bir deneyim olarak belirlemekte ise ayna insan olunmaktaydı. Ayna insan, hemhâl oldukları dolayımında birbirini yansıtabilen gerçeklik aynasıydı, hakiki insan olarak ayna olma niteliğini gösteren,

- 24) Hilekâr; yalancı, aldatan, sorun çıkaran, sorunlu ve riyakâr olan... ki en temelde nefsi emmareyi temsil etmekteydi. Böyle olsa da maskelenen, amaca bağlı kurgu içinde yönetebilen, tertipleyen,
- 25) Haberci; gerçeği bilen, olması gerekeni tavsiye eden, sonuç belirlenimine göre müjde ve cezayı öngören, sadık muhbir, yönlendirebilen, yönlendirici olan, manipülatif anlamda etkileyen,
- 26) Emekçi; yaratıcı çaba içinde değiştirebilme gücü olan, potansiyelini açma aşamasında süreç belirlenimli olarak açabilen, değişen yüklem almalara bağlı olarak yüklem belirlenimli kendi olmayı aşabilen,
- 27) Şeytan; kötüyü, anarşiye, zulme, günaha davetti... nefsi emmarenin eylemlerde ve ilişkilerde vücut kazanmış biçimiydi. Arzu nesnelere, dolayısıyla da haz nesnelere dolayımında gerçek olandan koparıcı, hakkı dışında değer oluşunda var olmak anlamını taşımaktaydı. Kötüyü yönetebilme kabiliyetiydi. Tuzak kuran, vaatle bulunarak manipüle edebilen,
- 28) Halife; tanrısal potansiyeli taşıma olanağı olan, potansiyelini gösterebilme -açık etme- yeterliliği gösterme, taşıdığı veya sorumlu olduğu gerçeği açık edebilme becerisi gösteren resul,
- 29) Önder; yeniye taşıyabilme gücü, yeni bir dünya kurabilme olanağı, kendi zamanının ilerisinde olan gelecek insanı, karizmatik, ardı sıra takipçisi olarak temsil ettiği anlam-değer yüklemeleri ile taşınabilen, miras olarak gerçekleşmeye devam eden...

Yukarıda belirtilen karakter içerikli olup da onandığında kimlik

belirlenimli gerçekleşen arketipler, nöropsikolojik olarak değerlendirildiğinde; insanın sadece nesnellik zemininde var olmadığı, nesnellik zemininde gerçekleşen yapılar, bağıntılar, etkileşimler dolayımında gerçekleşen anlam, irade, duygu içerikli öznel olan varoluşsal biçimler olduğu görülür. Nesnellik hep öznelliğe içkin olup da öznel yapılanmalarda, varoluşsal biçimlerde anlam-değer yüklemli olarak aşılmış olmaktadır. Aşılmış değil de nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal varoluş biçimleri gerçekleşmekteydi.

Sonuçtan bakıldığında, rastlantısal değil, şuurlu yapısal etkileşimlerin sonuçlarını deneyimlemekteydik. Öznellik ve nesnellik en temelde birbirinden ayrı gerçekleşmekte değildi. Kendiliğe dışsal tanık olunan nesnellik ve öznellik birbiri ile aynı da değil olarak gözlemlenmekteydi. Arketipal anlamda karakterler, nesnellik zemininde öznelliğe haiz sonradan edinilmiş ve hak ediş belirlenimli gerçekleştiğinde gerçek olarak görünüş bulan ve bilfiil gerçekleşiyor olarak fazladan belirmiş metafizik olgulardı.

Yukarıda belirtilmiş olan, karakter içerikli olup da bilfiil gerçekleştiğinde bilkuvve olarak kimlik belirlenimli vücut bulan varoluş biçimleri anlamında arketipler; bir maske gibi kullanılacağı gibi, aidiyet belirlenimli gerçekleştiklerinde öz benliğe giyilen bir elbise misali olabilmektedirler. Demem o ki Jung'un arketipleri en temelde maske, gölge, içerilmiş erillik ve dişillik (etken ve edilgen yönler haiz olarak içerilmiş kadınlık ve erkeklik) ve kişilik veya benlik olarak kategorize edilir iken bütün toplumlarda ve bireysel anlamda insanda arketipler aidiyet belirlenimli gerçekleştiğinde, bir elbise gibi öz benliğe giyilen bir elbise niteliği kazanmaktalardı... ki insan öz benliğe çok katmanlı elbiseler giyebilecek niteliğe haiz donanımda kendi olmayı gerçekleştirebilmekteydi. Yani baba olduğu kadar bir emekçi, emekçi olduğu kadar bir bilge -filozof veya arif-, bilge olduğu kadar sanatçı -yaratıcı- olabilme olanağında kendinden fazla verdikleri dolayımında insan, öz benliğine yani kendiliğine, çok katlı karakterler giyebilmekte ve kendini giydiği elbiseler ile anlam-değer yüklemli olarak görünüşe taşıyabilmekteydi.

Elbiseler; görünüş biçimleri, varoluş biçimleri olduğu kadar, herkesin aşına olduğu kültür nesnelere olabilmekteydi. Her ne kadar anlam-değer yüklemli olarak itibari gerçekleşenler olsa da karakter ve ilişkilerde karşılığı olan öznel gerçeklik belirlenimleriydi. Toplumsal ilişkilerde, ilişkileri belirli kılmak ile kalmayıp yönetebilme belirlenimleriydi. Dolayısıyla da kişiliği de yönetmenin biçimleri olarak gerçekleşmekteydi. Maske, ilişkilerde olay belirlenimli benliğe giyilen iken elbise maskeye ihtiyaç olmadan hakiki olarak benliğe giyilebilen olmaktadır. Her elbise, hakiki olmanın dışında giyilmekte ise maske olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Yukarıda ifade edilen karakterlerin tamamı; özellikle soytarı, hilekâr, şeytan gibi karakterler de olumsuz anlamda değil de olumlu yönleri ile beraber Yusuf nebide müşahede edilebileceği gibi, hikâyenin bir parçası olan karakter belirlenimli kişilerde de müşahede edilebilirdi. Hilekâr karakterini Yusuf nebide arar isek surede zaten Yusuf nebi, nefsin kötülüğü emreden olduğunu ifade eder iken özde hilekâr olma potansiyeline haiz kötücül bir doğayı barındırdığını ama onu kontrol altında tutarak bütünlüğünü koruyan insan olduğunu da ifade etmiş olmaktadır. Kötülüğü yönetebilme, takiye anlamında tuzak kurma, vaat ile manipüle etme de kendisinde olumlu anlamda şeytan karakterinin görülmesiydi. Nefsi emmareye bağlı olarak da soytarı potansiyelini de her insan kendinde bulundurmaktaydı. Yusuf nebi ise meşruluk, haklılık arayan, gizliliğini yer yer koruyabilen anlamında bu karakteri de deneyimliyendi. Baba karakterini ise tür belirlenimli nesil ve miras aktarımı dolayımında değil, insanlık tininde yeni olana kapı aralar iken doğan güneş misali insanlığa baba olmakta doğan olmasında okuyabilirdik. Söz konusu anlam-değer yetiştiricisi olan babası ise Yusuf, özlemi duyulan gelecek yani özlemi duyulan anlam-değer yurdu olarak babasına baba olmuş olandı.

Sureye, karakter hak edişleri dolayımında Yusuf nebi emsalinden bakıldığında; koşul, konjonktür ve ihtiyaç durumlarına göre yüklem almaya açık karakter geçişleri yaşandığı görülür. Değişen oluşa bağlı olarak sabit bir karakterin olduğu söylenemez. İnsan değişebilen ve

süreç belirlenimli gelişebilen bir varlıktı. Yusuf nebinin sonunda tevbe yani özür ile değişmeyi tercih eden kardeşleri veya vicdana gelen aşık kadının dolayımında da buna tanık olabilmekteydik. Karakter geçişlerinde dikkat edilmesi gereken ise özde hak olana bağlı anlam-değer yüklemli olarak kişinin kim olduğuna dair kişiliğini yitirmemiş olmasıydı... ki her türlü ihanet, iftira, haksızca verilen ceza vb. rağmen Yusuf nebinin hapiste dahi nebilik (haberci) vazifesini yerine getirmesi ve ilişkilerde olması gerekeni öncelemiş olması da buna tanık kılmaktaydı.

İnsan psikolojisini; Jung'un persona, gölge, anima-animus ve benlik - kişilik- olarak arketip belirlenimli kategorize ettiği dört temel kategoriden veya arketipten farklı olarak; öz benlik, karakter, kimlik, kişilik belirlenimli de değerlendirebilirdik. Öz benlik; kendinde şekilsiz olup ben olma niteliğinde varlık olandı, varlık olmaktı... ki karakter ve kimlikler; öz benliğe -kendiliğe- anlam-değer yüklemli olarak kendini oldu kıldığı yüklem alınmış, bilfiil gerçekleşir iken vücut bulma belirlenimleri olan varoluş biçimleriydi. Bir elbise misali öz benliğe hak ediş belirlenimli giyildiği gibi, bir maske misali de kullanılabilmekteydi.

Karakter yüklemli öz benliğe; anlam-değer, anlam-imge, anlam-duygu, anlam-irade, anlam-eylem belirlenimli ve biçimli olarak yüklem alınabilmekteydi. Anlam-değer, anlam-irade, anlam-duygu, anlam-ilişki belirlenimlerinde ve biçimlerinde, aidiyet duymakta ve onanmaya bağlı olarak kimlik belirlenimleri olmakta gerçekleşebilmekteydi. Karakter ve kimlikler; bilfiil gerçekleşmelerine bağlı olarak bilfiil yüklem alınıyor olmakta, hak ediş belirlenimli roller anlamında gerçekleşmekteydi. Hak edişin dışında, ilişkilerde maske gibi kullanılabilir roller olarak da gerçekleşebilirdi. Yani karakterler sonradan gerçekleşir ve hak ediş belirlenimli olarak öz benliğe giyilen vücuda gelmeye dair varoluş biçimleridir.

Kişilik de kişinin kendine özgü alışkanlıklar -huylar- bağıntısında, ilişkilerde kendiliği -benliği- görünür kıldığı, anlam-değer yüklemli göre tutum ve davranış biçimsel gerçekleşen kendine özgü ve

ilişkilerde belirleyici olduğu kadar özgül olan, sonradan oluşturulmuş, yapısal kılınmış benlik belirlenimiydi. En temelde kişiliği belirleyen, öz benliğin tanrısal -esmayı has- yüklemiydi. Kişiliği yapı belirlenimli görünüşe taşıyan ise anlam-değer yüklü ilişkiler ve olaylar bütünüydü. Kültür ve ilişki bağıntısında gerçekleşen sonradan yüklem alınan evrensel veya ortak karakter belirlenimleri de erek olarak ideal görüldükleri, aidiyet duyuldukları yönde kişiliği biçimlemektelerdi.

Kişilik; her ne kadar kişinin özgün anlam-değer ve bağıntısında gerçekleşen alışkanlık yüklemine ve ilişkilerdeki özgüllüğüne bağlı beliriyor olsa da hep arka planında onu yapısal kılan; anlam-değer, anlam-ımege, anlam-duygu, anlam-irade, anlam-olay, anlam-anı, anlam-ilişki ve ilişki biçimleri bağıntısında ayrıca özümsemiş - içselleştirilmiş- karakter ve kimlik yüklemelerinde kendiliğin -benliğin- oldu kılındıklarında vücuda gelmiş biçimiydi. Biçim olarak sonlanmış veya sonlandırılacak bir şey değil, hep yüklem belirlenimli olarak mümkün varoluş belirleniminde değişime açık olarak gerçekleşmekteydi. Yüklemelerin olumsuzlanması yapılabılır olduğundan, değişime açık olarak aldığı her anlam-değer yüklemine bağlı olarak hep yeniden yapısal kılınabilmekteydi... veya arka planında yüklem aldığı karakter ve kimlikleri katmanlı yapısal kılmış olarak gerçekleşebilmekteydi.

Karakter ve kimlikler; kendiliğe -öz benliğe- yüklem alındıklarında kişiliğin arka planında belirleyicisi olabilmekteydi. Söz konusu ilişkilerde beliriyor olmaları ise kişiliği yönetebilmenin olanağı olmaktadır. Kişilik; yapı belirlenimli olmak ile beraber mümkün kılınmış olmaya bağlı yüklemelerinde değişebilen ve ilişkilere bağlı olarak yönetilebilirdi. Çok katmanlı yapı olarak çoklu karakter ve çoklu kimlik yüklemeleri içeriyor olmakta, değişen karakter ve kimlik geçişlerinde belirebilmekteydi. Böylesi değişebilen ve geçişgen olan yapısal yönetimlemediğinde ise arka planındaki yapı belirlenimli donanımın da ardı sıra değişim belirlenimli gerçekleşen yüklem akışında yönetilemediği anlamını taşıdığında, kişilik bozunumu ve kişilik bölünmesi kaçınılmazdı.

Kişilik; yapı biçimsel ve değişime bağlı mümkün oluşsal gerçekleştiği içindi ki yapıya dair bozunum ve yapısallık ile mümkün oluşa dair bölünmeler gerçekleşebilmekteydi. Anlam-değer yüklemelerine bağlı olarak da karakter geçişlerinde kişilik, kendini temellendirdiği kimlik aidiyetinde korunmakta değilse karakter geçişlerinde bozulma görülebilmekteydi. Aşık kadının aşk ve ihtirasa bağlı olarak yaşadığı karakter geçişlerinde, kardeşlerin kendiliği savunma ve suçlamaya dair karakter geçişlerinde sağlıklı yani bütünlüğün korunmadığı karakter geçişlerine surede de tanık olunabilirdi. Kişilik mümkün değişebilen oluş içinde gelgitlere gebe hep yeniden kurulan ve kurulmaya açık olan iken ortak anlam-değer yüklümlü olarak meşru zeminde yönetilebilir olması gerekendi... ki bunu da surenin genelinde görmekteydik.

Yusuf nebinin iffet ile zinayı olumsuzlaması yani varlık değerini, anlamını koruyarak gerçek değerinden, anlamından kendisini düşün kılacak olay belirlenimli günahı uzak durması, doğru sözlü olarak yalanı olumsuzlaması, iyilik ile kötülüğü savmasından da görmekteydik ki olay bağıntısında kişiliğini yitirmeden Yusuf olmayı koruyarak olmakta iken kişilik bütünlüğünü yani sağlığını, hakiki olmaktan koruduğunu görmekteydik. Kişiliği; kendi olma gerçeğinin/ anlamının ve değerinin korunduğu iffette, karakterin korunduğu doğru sözlü olmakta, nefsi emmareye rağmen iyiliğin öncelendiği eylemlerde vb. bütünlükte gördüğümüzde, kişilik; güzellik ideasında bütünlüğünü bulmuş olmaktadır.

Aşık kadından hareket ile anlamaktaydık ki güzel; güzel yargısında ve aşk duygusunda değer kılınıyor olarak istenendi. Yusuf'u görünce parmaklarını kesen kadınlardan da anlamaktaydık ki güzel; kendini unutturacak kadar kendinde kılan metafizik aşkınsallığa haizdi. Böyle olsa da surede güzellik sadece bedene veya surete dair değil, karakter ve kişilik yüklümlü olarak ruha dair de gerçekleşmekteydi. Surede bu, en olgun (kemâl) -tam- düzeyde Yusuf'ta görünüş bulmaktaydı... ki karakterinde, kişilik belirleniminde güzel ahlak sahibi olarak güzel olmak da kendinde kılmaktaydı. Melik'in, Yusuf nebinin ahlakı güzelliğini dikkate alarak liyakat belirlenimli olarak Yusuf'u değerli

bulması ve yönetici olarak değerli kılmasında, buna tanık olmak gerekir. Sureten güzellik nasıl ki kendinde kılmaktaydı, ahlaken güzellik ve liyakat, us ve yeterlilik de kendinde kılan cazibeye haiz gerçekleşmekteydi.

Diğeri ile yaşamın, iç dünyanın, gelgitler oluşu içinde değişen/değişebilen anlam-değer yüklü biçimlenişlerinde kişilik ve ilişkiler; hak olana, doğru ve iyi olana göre yönetilebildiği kadar güzellik ideasında biçim kazanmış olmaktadır. İman ve olay bağıntısında gerçekleşen karakter geçişlerinde, kişilik yitirilmekte değilse bu, süreksizliğe rağmen kazanılan büyük bir rahmetti. Yusuf nebi ile görmekteydik ki olanaklarını deneyimde kendini tanımak ve ilişkilerde de diğerini tanımak dolayımında kişi kendini, neler olabileceğine dair tanıyabilmekteydi. Kendisi ve diğeri dolayımında da başına neler gelebileceğini öngörebilmekteydi.

Doğada olanlar, genetiğe dair yazılım, genetiğe ve kültüre dair miras alınanlar vb. insanın maruz kalıp da kendi elinde gerçekleşmeyenler alanıydı. Biyolojimize indirgenmiş olarak gerçekleşen tanrısallar da maruz kalmış olarak var olmaya dair deneyimlediklerimiz iken elimiz de olmadan gerçekleşenlerdi. Tanrısal demek; Allah'a ait, yaratılmış olana dair gerçekleşen ve Allah ve yaratılmış olanın en temel evrensel varoluş biçimleri olmakta biricik gerçekleşenlerdi. Yaratılmış olmanın, maruz kalmış olarak bulunduğu varoluş belirlenimleriydi.

Maruz kalınmış gerçekler bağıntısından bakıldığında insan; öz benlik, anlam-değer yüklemeleri ve seçimlerine bağlı öz benliğe yüklem aldıkları (yüklem alabilme olanağı da kendi elinde gerçekleşmekte değildi) dolayımında ve eylem belirlenimli olarak farklı başkası olmakta kendi olabilmekteydi. Var olmak elinde gerçekleşmediği içindi ki varoluş maruz kalmakta gerçekleşiyor olarak bulduğuydu. Her yaratılmış olan, varoluşa maruz kalıyor olarak var olmaktadır. Böyle olmak ile beraber varoluşuna dair kendi olmasını belirli kılan bütün tanrısalları, tanrısallardan paye almış olmanın olanağında kendisine dair kılınmış olması durumunda kullanıma açık bulur iken kendi olmak

her ne kadar kendi elinde gerçekleşmiyor olsa da kendi olmaya katılıyor olarak var olmaktadır.

Görmek, duymak, bilmek, irade etmek, güç yetirmek, tat almak, haz almak, duygular, en temelde anlam, kendi olmanın gerçeği olarak öz benlik vb. tanrısallar, insanın kendi elinde gerçekleşmese de kendi olmaya ait değil, kendi olmaya dair gerçekleşirler iken yüklem belirlenimli kullanabildiği kadar insan, kendi olmaya katılan bir varlıktı. Tanrısallar Allah'a ait yaratılmış olana dair gerçekleşir iken ait ve dair oluşuna bağlı çiftli yönlü varlık olmakta gerçekleşmekteydi. İyi, doğru, güzel ve hak yargısalları da kişinin elinde olmadan kendisine dair gerçekleşir iken kullanılabilir olmakta gerçekleşmekteydi.

Tanrısalları tanrısalyapan; Allah'a ait gerçekleşirken, yaratılmış olanın elinde gerçekleşmeden var olmaya dair maruz kalmış olmakta gerçekleşmeleri idi. Hem Allah'a ait gerçekleşmekteydi hem de yaratılmış olana dair kılınmış olmakta, evrensel olup da biricik gerçekleşmekteydi. Sifat, karakter, kimlik belirlenimli olarak anlam-değer, anlam-duygu, anlam-irade, anlam-eylem, anlam-ilişki, anlam-biçim, anlam-imge ve anlam-genele yaygın tesis edilebilir biçimlerde gerçekleşebilmekteydi. Sabit özler değil, mümkün özler olarak değişime açık yüklem belirlenimli gerçekleşmekteydi... ki varoluş, hep değişime açık mümkün olmakta gerçekleşebilmekteydi.

Varoluş, yaratılmış olanın elinde gerçekleşmese de her yaratılmış olmakta var olan, kendisine dair kılınan tanrısalları kullanabildiği kadar kendi olmanın gerçeğini deneyimlemekteydi. İnsan; kendi olmanın anlamında hak, kendi için iyi ve kendi için doğru, kendi için güzel olmanın değer yargılarında, kişiliği ve ilişkilerini yönetebildiği kadar kendi olabilmenin bütünlüğünde insan olabilmekteydi. Hak, iyi, doğru ve güzel ideaları; bağlamına bağlı olarak anlamı ve bilme nesnesini bilme nesnesi kılar iken bilmenin ayrıca değer yargıları olarak kişiliği yapısal kılmanın kullanılan nesnelere olduğu kadar insan olmaya dair öznel gerçekleşmekteydi. Bilmeyi biçimleyen yargı kodları ve ahlaki biçimleyen değer yargı kodları olarak özneliği, anlam-değer

yüklemlerinde yaratıma eyleyen genel kodlar olarak işlevseldi. Yaratıma dair tanrısallar veya kodlar insan elinde gerçekleşmese de insanın kısmi anlamda kullanıyor olmasına açık, yaratımına katılıyor olmasına bağlı olarak yaratımı biçimlemekte de gerçekleşmekteydi.

En genel anlamda belirtir isek yaratılmış olanlar, kendi ellerinde gerçekleşmeyen gerçekleri kendi olmaya dair kullanabilir buldukları ölçüde kendi olmayı gerçekleştirebilmekteydi. İnsan da kendi elinde gerçekleşmeyen gerçekleri, bilinçdışı gerçeklik belirlenimi bulur iken kendi olmaya dair kullanabilir kıldığı kadar bilinçli olmaya da indirgeyebildiği doğrultuda, yaratılmış her varlık gibi kendi olmanın yaratılıyor olmasına katılan varlıktı.

İnsanı diğer varlıklardan en temelde ayıran ise çok katmanlı, çok varlıklı, çok yönlü, çift yönlü, çok gerçekli/ anlamlı vb. olarak tanrısalları en gelişmiş biçimde ilişkilerinde gerçekleştirebilmesi, yaratıcı etkinlikte görünüşe taşıyabilmesi, yaratım çeşitliliğinde zengince kullanması ve açık etmesiydi. Tanrısalları, varoluş eşiklerinde gerçekleştirmek ile kalmayıp, emek ve alet belirlenimlerinde potansiyel artışında değerlendirerek, kendiliği yeni ilişki biçimleri ve aşamalarda gerçekleştirebilme olanağına sahip olmasiydi. Yusuf suresi ile doğada olup bitenden daha çok doğa zemininde gerçekleşen insanlık tini konu edilirken de insanın farklılığı konu edilmekteydi. Söz konusu olan insanın tanrısallar ve diğeri ile var olması ise kişilik ve ilişki yönetimi hayatıydı.

Surede Yakup nebinin dilinden, Allah'ın rahmetinden ümidi kesmemek gerektiğini, ancak kafir olanların Allah'ın rahmetinden ümit keseceği ifade edilir iken Allah'a güvenmekten yani tevekkül etmekten yana ümidi kesmemek gerektiği ifade edilmiş olur. Allah'a iman; varlığına iman olduğu kadar, işlerinde de kendisine iman etmek yani kendisinden emin olarak güvenmek anlamını taşır. Bu dahi belirsiz gelecek karşısında gelecek yönetimi, kişilik ve ilişki yönetimi için hayatıydı. Ümitsizlik; yönetilemeyip de kendisi ile gaflete düşülen yeise, kaygıya mahkûm gerçekleştiğinde, kafirlik yani Allah'ın varlığına

idrakten yana örtük olmak anlamını taşımaktaydı.

Elbette gam veya keder ve kaygı, varlık olmanın değer olduğunu hatırlatan ve varlık olmaya tutunmayı olanaklı kılan olması gerekli olan duygulardandı. Ancak Allah'a gafil sadece neden bağıntısında deneyimlenen ve kendisinde kaybolmaya sebep veren gam veya keder ve kaygı, mahkûm olunmuş duygular olarak gerçekleştiğinde, yönetilmeyen gelecek, kişilik ve ilişkiler bağıntısında bütünlüğün bozulmasına sebep verebilmekteydi. Yönetilmemiş gam, keder, kaygı, kriz veya travma durumlarında yönetilememiş kişilik ve ilişkiler, Allah'ın varlık idrakinden uzaklaşmaya yani kafir olmaya da sebep olabilmekteydi.

Yakup nebide, kederden, gamdan dolayı Allah'a tevekkül etmek, ümidi kesmemek, iman ve bütünlük belirlenimi olarak görülse de gözlerine körlük inecek biçimde ahuzar (Ahh çekmek, gam tutmak, sızlanmak, ağlamak, serzenişte bulunmak vb.) ederek sebepte takılı kaldığından dolayı görmekteyiz ki kişilik ve ilişki yönetiminden yana zafiyet göstermiş olmaktadır. Rivayet edilir ki Cebrail "Bir daha ahuzar ederek Yusuf dersene eğer nebilikten düşeceksin" diye haber etmişti.

Gerçekler -tanrısallar-, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak yaratıma dair gerçekleşir iken neden bağıntılarında neyin nasıl neye indirgenmiş olduğunu bağıntısal anlamda bilmekte isek neden bağıntılarını yönetebilme olanağı bulmuş olmaktadır. Ancak söz konusu olan elimizde olmadan gerçekleşen gerçekler ve geleceğe dair belirsizlikler ise gerçekler ile geleceğe dair belirsizliği aşabilir ve yönetilebilir kılabiliriz. Çünkü gerçek; tüketilemeyen olarak, değişen zamanları gözetmeksizin varoluşa -yaratıma- dair her daim, mümkün kılınmış olarak gerçekleşti.

Söz konusu geleceğe dair belirsizlikler ise Allah'ın ahlakından yani rahmeti kendine farz kıldığından, hak üzere yarattığından ve hak edişler üzeri adalet belirlenimli olarak yarattıklarına geri döndüğünden haberdar isek Allah'tan emin olarak geleceğe dair belirsizliği aşabilir ve yönetebiliriz. Gerçek olan tanrısallar (Allah'a ait gerçekleşenler)

dolayımında, Allah'ın hangi ahlak üzeri iş gördüğünü bilerek ve Allah'a güvenerek, geleceğe dair belirsizlikleri aşmanın olanağında yönetebilir kılabilirdik. Değişen mümkün oluşta, güvенеbilecek tek adres Allah'tı. Allah ile var olduğumuzun idrakinde emeğe bağlı yaratıcı çaba içinde hak edişe dair kazanımlarımızın sonuçları ile karşılaşacağımızdan da emin olmak, yani ahirete/ akibete -sonuçlara- iman ediyor olmak, kişilik ve ilişki yönetimi için elzemdi.

Demek ki elimizde olmadan gerçekleşen gerçekler yani tanrısallar ile vardık ve tanrısallar ile deneyimlediğimiz her ne ise kendi elimizde olmadan gerçekleşmekteydi. Var olmak elimizde olmadan gerçekleştiği gibi deneyimler de kendi elimizde gerçekleşmiyor olarak gerçekleşmekteydi. Böyle olsa da Allah'a ait gerçekleşen tanrısallar ve yaratım dolayımında tanrısallar ve deneyimlerin bize dair kılınmış olması üzeri tanrısalları ve deneyimleri varoluş ve kullanım nesnesi kıldığımız kadar kendi olma özerkliği göstermiş olmaktaydık. Tanrısallara bağlı gerçekleşen varoluşa dair her ilişkiyi de tanrısallara bağlı yönetebilir kıldığımız kadar öznesi olmakta kendi olmayı deneyimlemiş olarak var olmaktaydık, varlık sahnesine kendi -ben- olmakta çıkmaktaydık. Tercih ve yönetim, kendi olma özgünlüğü ve özgüllüğünü gösterdiğimiz varoluş olanaklarımızdı.

Elimizde gerçekleşmeyen yani nedeni biz olmadığımız varoluş ve deneyimler ile var olmaktaydık. Tanrısallara için gerçekleşen kişilik ve ilişki yönetimi için en temelde ihtiyaç duyduğumuz da Kur'an'da da işaret edildiği gibi hak, doğru ve iyi olandı... ki gerekli olan ilkeler -tanrısallar- anlamında bu idealar; kişiden kişiye göre değişen değer yargıları olmakta kişiliği biçimler olarak kullanılabilir olsalar da, herkese rahmet olarak gerçekleşen ve sonuçta kişiyi kendi olmaktan yana mutmain kılan güzellik idealinde gerçekleşen olduklarında gerçekte hak, doğru ve iyi olandı. Bu durumda gerçek anlamda olgusal olup da gerçekleştiklerinde, kişiliği de üst düzeyde ideal insan formunda biçimleyen değer yargılarıydı.

Bir önceki surelerde öncelikli olarak iyi ve doğru ve hak olanın

öncelendiğini görmekteydik. Güzel, iyi, doğru ve hak ilkeleri bilmenin de öznel yargılarıydı... ki öznelde bilgi, anlamın yargısal gerçekleşen doğası ve bu dört temel değer yargısında, dilin anlam bütünlüğüne bağlı olarak kullanılması dolayımında gerçekleşti. Yusuf suresinde de bu dört değer yargısının, kişilik belirlenimleri olduğunu görmek ile beraber kişiliği ve ilişkileri doğru biçimde yönetebilmenin temel belirlenimleri olduğunu da görmekteydik. Yusuf nebi emsalinde de güzellik idealinde, ilke belirlenimli idealarin, ideal insan tipinde biçimlendiğini görmekteydik.

Hud suresinde değişen yüklem almalarda ne için olduğunu belirli kılan insan; Yusuf suresinde ilim, ahlak, eylem, karakter, kişilik, kimlik belirlenimlerinde, nefsi emmareye rağmen ideal insan olmanın olanağına haiz olandı. İdeal insan, bir hikâye içinde hikâyesi olmakta ideal insan olabilmekteydi.

İdeal insan; kötülüğe, batıla maruz kalmaya rağmen, kişiliğini anlam-değer öncelikli olarak aidiyet ve sorumluluk sahibi olmakta yönetebilirdi. İdeal insan; doğaya dair gerçekleşenlere, kültüre dair gerçekleşenlere, öznellikte elinde olmadan gerçekleşenlere (hem tanrısal belirlenimli veya ilke içerikli hem de nefsi emmarenin kötücül doğası sebebi ile gerçekleşenlere) maruz kalır iken hep değişen anlam-değer gelgitlerinde -yüklemlerinde- kendi olmayı, rahmet belirlenimli olarak kişilik ve ilişki yönetimi yapabiliyor olmakta koruyabilen insandı. Şimdi ve burada olarak ideal insan olmayı, ahlak biçimsel olmakta gösterebilirdi. İçinde yaşadığı gelgitlere ve zorlayıcı ilişkilere rağmen bütünlüğünü yitirmeden öz varlığı olan Allah'a ve geleceğe tutunabilirdi.

Hud suresinde ne için olduğunu seçim ve eylem belirlenimli olarak hak edişe göre belirli kılan insanın, Yusuf suresinde hikâye içinde ne için olduğunu bulacağı gösterilir. İdeal insan; kişilik belirlenimlerinde özgün ve ilişkilerinde özgül olabilen insandı. Özgül olduğu kadar, elinden olmadan gerçekleşen yaratım, ona göre bir hikâye oluşu içinde gerçekleşmekteydi.

Yusuf suresinde nefsi emmare varlığı olarak da ifade edilen insanın, kötücül doğasına bağlı olarak güvenilmez insan tipi gösterilmekteydi. Güven kırıcı eylemleri dolayısıyla bir daha baba tarafından güvenilmeyen evlatlar, aşkına dahi ihanet edebilen kadın, şerefli olmasına rağmen itibarı sebebi ile Yusuf'u hapse gönderen Aziz, nefsi emmarenin yani şeytanlığa içkin varoluşta kendiliğe dışsal varoluş nesnelere kaybolmak sebebi ile Yusuf'a verilmiş sözü unutan insan, güvenilmez insan tipini açık etmekteydi. Güven bir defa kırıldığında tamiri imkânsız değilse de artık zordu. Güvenilmez insan tipinin karşısında ise Yusuf nebi emsalinde, doğruluk ahlakı ile ilişkilerde açık olan ideal insan tipi betimlenmiş olmaktadır. İyi, doğru ve hak ilkelerine bağlı olarak yaşayan insan, ideal insan anlamında güzel insan olmaktadır. Güzellik artık diğer ideaları (iyi, doğru, hak) alt değilse de içerik olan anlam ve değer yargısı olarak içermiş olmakta üst bir anlam -ide- olarak gerçekleşmekteydi. Söz konusu bilgi ise hak kavramı üst kavram olarak ideaları değer yargıları olmakta içermiş olmaktadır. Söz konusu ilişki varlığı olarak var olmak ise güzel ideası; iyi, doğru, hak idealarını içermiş olan üst anlam olmakta gerçekleşen/ gerçekleşmesi gerekendi.

Yunus suresinde doğruluk makamı olarak işaret edilen ideal insan makamı, Yusuf suresinde hikâyesi olan insan belirleniminde, nasıl gerçekleşiyor olduğuna dair gösterilmiş olmaktadır. Yusuf nebi, ideal insanın modellenmesi olarak hak, doğru, iyi ve güzel yargılarına haiz gerçekleşen/ gerçekleşmesi gereken makullere göre makul ve meşru olan bir yaşamın sahibi olandı. Meşru olan, Allah nezdinde takdir edildiği gibi, melekler ve insanlık nezdinde de takdir edildi... ki ideal insan; ilim, yetenek, güzel ahlak ve fevri değil ilkeye göre iş gören insan olarak insanlık tininde görülen şah daneydi. Varlık âlemi ve insanlık tını sanki onun açık olması için hikâyesine katılmaktaydı.

İnsan; ilişkilerde olay bağıntılı olarak değişen anlam-değer oluşu içinde gerçekleşen, hikâyesi olan varlıktı. Hikâye, insanın betimlenmiş olduğu değişen anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşmekteydi. Öyle ise değişen anlam-değer yüklemelerine rağmen, kişilik ve karakter

korunumunu hak, iyi, doğru ve güzel olma yargılarında bulan kişi ideal insan olarak kabul gören ve takdir edilen olmaktadır. Yusuf nebinin, sonunda hem Allah nezdinde takdir edilmiş olması, hem de insanlık nezdinde takdir edilmiş olması da göstermekteydi ki ideal insan; nefsi emmareye rağmen, ilke gereği olması gerekenleri taviz vermeden gerçekleştirir iken insanlığa, olması -gerçekleşmesi- gerekenin/ gerekenlerin aynası da olan insandı.

Kişiliği yapı olarak belirli kılan karakter içerikli kimliklere; mitler, rüyalar, kültür nesnesi olan semboller, dilin anlam-değer yüklemelerinde kullanım zenginliği ve kullanım biçimleri, olay belirlenimli karakter geçişlerinde tanık olunabilir. Kişilik inşa etmeye dair ve kişiliği yönetebilmeye dair sureye bakıldığında, kişiliğin hangi referanslardan hareket ile inşa edilmesi gerektiği ve nasıl yönetilebileceği apaçık görülür. Yusuf nebiyi anlamak için Süleyman nebi ile kıyaslar isek Süleyman nebi mülk alanına hüküm veren, mülk alanını ve mülk alanı olgularını yöneten iken Yusuf nebi, anlamın gerçekleştiği biçimi, imgeyi, dili ve olayı yönetebilme kabiliyetinde olup da anlam yönetimi ve anlamın gerçekleştiği kişilik, ilişkiler, beklentiler yönetimi yapabildi. Dolayısıyla da değer yönetimi yapabildi. Bu anlamda mülkü dahi yönetim alanında görüp de Süleyman nebiden daha yüksek bir mertebede bulunmaktaydı.

İktidarını bir melikin gölgesi altında buluyor olması hem Allah'ın iktidarı altında iktidar sahibi olmasına aynaydı hem dünya yaşamında, İslami anlamda ideal geleceğin değil, gelecek idealinin gerçekleşebilecek olmasına aynaydı hem de ideal gelecek ideal insanda temsilen gerçekleşir iken, ideal insan için önceliğin yeryüzüne kök salmak değil, insanlık tinine ve geleceğe kök salmak olduğuna aynaydı. Mesele iktidar olmak değil, iktidarın hangi nitelikte gerçekleşiyor olduğu ve iktidarı ideal insan veya hakiki insan olmanın nesnesi kılıyor olabilmektir.

Surede Yusuf nebi dolayımında üç gömleğe tanıktık. İnsan; anlamı yüklem alan, anlamı da değer oluşuna bağlı olarak benliğe giyme

olanağında yaratılan varlıktı. Bu anlamda insanlık tininin yaratıma dair ürünleri de doğa nesnelere gibi anlam yüklü karakterler olarak temsil belirlenimli olmakta insan tinine katılmaktalardı ve insan tininin yaratım nesnesi olmaktadır. Karakterler; temsil ettikleri anlam yüklemine bağlı olarak öz kendiliğe -benliğe- giyilen elbiseler gibi benliğe giyilmiş olarak artık insan tininde karakter biçimsel gerçekleşmekteydi.

Gömlek; normalde bedene giyilen elbise olsa da surede kullanım biçime bağlı olarak anlam-değer yüklü anlam-duygu ve anlam-karakter biçimsel olmakta öz benliğe giyilen elbise anlamını taşımaktaydı. Yusuf nebinin olduğu söylenen kanlı gömlek; ihanetin, hilekâr olmanın gömleği olması anlamında kardeşlerin giydiğiydi. Yakup nebiye ise kan ile işaret edilen çekilmez dert, keder, gam, hasret olarak giydirilen anlama haizdi. Arkadan yırtılmış gömlek; Aziz'in karısının şehvete, ihtirasa dair giydiği gömlek olsa da Yusuf nebinin masumiyetine dair üzerinde paralanmış gömlekti. Masumiyet, ihtirasa ile yitirilebilecek olardı. Yakup nebiye gönderilen Yusuf nebinin kokusunu taşıyan gömlek ise hasretin bittiğine, kavuşmanın (vuslatın) müjdesine dair giyilmiş olan anlama haizdi. Gerçeğin/ gerçeğin iktidarı, anlamın iktidarı olarak acziyetten ve körlükten uyanarak yeniden varoluşa tutunmanın olanağıydı. Yitik kalınan anlam yeniden bulunduğu, yeniden anlamlı bir dünyaya dönmeye nedendi.

Surede ayrı kapılardan girmek, dikkat çekmemek adına korunmak için ifade edilmişti. Kapı; geçit olup, bir anlamdan başka bir anlama, bir âlemden başka bir âleme, bir dünyadan başka bir dünyaya geçebilmenin olanağı olardı. En basit anlamda evin kapısından dışarı çıkmak dahi bireysel ve ailevi anlam-değer dünyasından ortak anlam-değer dünyası olan medeniyet veya kültür alanına çıkmak, geçmek anlamını taşımaktaydı. Tinsel olandan doğa alanına çıkmak anlamında da anlam yüklü gerçekleşebilmekteydi. Ayrı kapılardan şehre girmek, tek yönlü yalınkat bir dünyadan, çok yönlü bir dünyaya girilmiş olduğunu da göstermekteydi.

Yusuf için kuyu; dünyanın kötülüğe yenilmiş olup da kaygılar, korkular ile daraltılmış kalpte cehennemin deneyimlenmesiydi. Söz konusu cehennem veya anlamın yitirildiği çöl ise derinlere, öze inerek umudun yani anlamın/ anlamlılığın hep canlı tutulmasıydı. Böyle olmakla beraber, masumiyetin atılmış olduğu, kaygılara mahkûm deneyimlenen dünyaydı. Kardeşler için kuyu; kötülüğün ihtiras ile biçimlenmiş olarak biçimlediği, yalan ve maske ile örülen zihindi. Sonuçtan bakıldığında, herkes kendi aynası olacak olay belirleniminde kendisi ile yüzleşir iken kuyuya atılan insanlığın insancıl duygularıydı... ki kuyuya insanlığını gömenler ise kardeşlerdi.

Doğa nesnelere veya insanlık tini nesnelere üst bir dilde yani metafizik bir olanak olarak anlam-değer yüklemelerinde kullanılıyor olması, insanın yorum biçimsel olarak yaratıma dair gücünü göstermekteydi. Yoruma dair yaratım oluşunda önemli olan ise doğru açıklamaya haiz olarak yorumun, gerçekte olanın nesnellikine aşkınsal anlam yüklemine bağlı olarak karşılanıyor olmasıydı. Bakara suresinde, isim vermek ile varlığa dair söz hakkını kullanan insan; Yunus suresinde olan bitene dair yargı ve kanaat hakkını kullanandı. Yusuf suresinde ise varlık âlemine ve insanlık tinine dair yorum belirlenimli yaratım hakkını kullanmış olmaktadır.

Yorum; esas anlamına bağlı olarak yeniden yaratım oluşunda olguyu yeni bir olgusalığa taşıma, esas olan anlamını açıklayabilme olanağıydı... ki bilmekten daha zordu. Bilmek belirleyici olmayı içerir iken yorum hep yeniden yeni bir bağlamda okumayı önelemekteydi. Bilmek, sabit belirlenimli bir dünya oluşuna eyler iken yaratım ve yorum, değişen mümkün bir dünya olanağı sağlamış olmaktadır. Surede melikin, danışmanlarının rüyayı karmaşık bulması ve yorumlayamaması, yorumun zorluğuna dikkat çekmek ile kalmaz, yorumun fevri anlamda yapılamayacağını da göstermekteydi.

Surede kervancıların Yusuf'u kuyuda gördüklerinde hazine bulmuş gibi sevinmeleri ve sonunda onu değersiz görmüş olmaları ve ucuz bir pahaya satmış olmaları, köleliğe bağlı olarak insanın değerli olduğu bir

dünyaya işaret etmekteydi. Kervancılar Yusuf'u, fazla değerli bulmuş olmasalar da Yusuf'u satın alan Aziz'in onda bir değer olduğuna inanmış olması dikkate değerdir. Özneliğe bağlı olarak kişiden kişiye göre bağlam farklılıklarında değişen anlam-değer yargıları göreceliği gösterir iken gerçekte değer olanı nasıl biliriz sorusunu sordurmaktaydı. Anlam ve değer hep bağlamsal gerçekleşmekteydi. Bağlam farklılığına bağlı olarak bağıntısal indirgemecilikte anlam-değer çeşitliliğine, diyalektik oluşa bağlı olarak da anlam çelişkilerine ve değer çatışkalarına tanık olabilmekteydik.

Yunus suresinde hak olana göre temellendirilmesi gereken doğru bilgiye tanıktık. Yusuf suresinde ise değeri nasıl ölçülendirdiğimize ve ölçülendirmemiz gerektiğine tanık olmaktadır.

Fevri anlamda değer yargıları, koşul, konjonktür, ihtiyaç belirlenimine göre değişebilmekteydi. Yusuf'u değer olarak görmeyen kişiler maddi fayda bakımından bakmakta iken Aziz hem maddi faydayı aşmış olarak hem de tinsel anlamda katkı olacak faydadan bakmaktaydı. Bunun içindi ki karısına, Yusuf'a karşı kerim olması gerektiğini, değer vermesi gerektiğini ifade eder iken maddi kaygı taşımamaktaydı. Gereğe olarak da ola ki bize faydası dokunur veya evlat ediniriz demekteydi... ki Yusuf'tan beklediği faydanın kervancılar gibi maddi olmadığı, karısına ona karşı kerim olması gerektiği ifadesinden anlaşılmaktaydı.

Aziz'in Yusuf'a yönelik gelecek beklentisinden baktığımızda beklenti belirlenimine göre değer oluşu içinde bulunulmaktaydı. Beklentiyeye bağlı değer olanın ise zaman içinde beklentiyi karşılmasına bağlı olarak değer niteliğini korumuş olacağını surenden de anlamalıydık. Aziz'in Yusuf'tan beklentisine bağlı olarak Yusuf'un değerli olduğunu görmekteydik. Böyle olsa da söz konusu toplumsal ve mevkiye bağlı itibar ise itibar edildiği kadar ilişkilerde ve yeterliliğine göre değer olması açık olan Aziz'in, artık Yusuf'tan beklentisine bağlı veya duygu bağı kurmasına bağlı değer oluşunu görmezden geldiğine de tanık olabilmekteydik. Söz konusu itibar ise Yusuf, Aziz için harcanabilecek bir değerdi. Toplumsal itibar, tinsel alanda kendine alan açmış veya

alan bulmuş olarak alan sahibi olmanın değerini taşımaktaydı.

Yusuf güzelliği ile de aşık kadın (evin hanımı) için değerdı. Söz konusu toplum nezdinde itibar olduğunda, evin hanımı Mısır'daki statüsü yani itibar değeri yerine, aşkının değer olmasını tercih edilebilmekteydi. Ancak söz konusu varlık korunumu veya ihtiras olduğunda, aşk duygusunu bastırıp, aşka göre değer olanın harcanmasına da surede tanıktık.

Yusuf için ise en temel değer Allah'tı... Güneş misali babası, Ay misali annesinin de değer olduğunu, bir çocuğun aidiyet dünyasının anlam-imege bağıntısında değer yargısal biçimlenmesinden anlamaktaydık. Bilinç her ne kadar anlam zemininde inşa edilse de değer yargısal inşa edilmekte yapı kılınmakta ve vücut bulmuş olarak biçimlenmiş olmaktadır. Sadece ilişki ve ilişki biçimleri değil, ilişki ve ilişki biçimlerinde görünüş bulan ahlaka ve ahlak için görünüş bulan karakter, kişilik ve kimlik belirlenimleri de değer yargısal gerçekleşmekteydi.

Surenin genel anlam içeriği ile bakıldığında hak, iyi, doğru, güzel yargılarına ve -irade-duygu belirlenimlerinin yargısal olmasına bağlı olarak değişen değer oluşu -yüklemleri- içinde ilişkiler geliştiren insana tanıktık. Değerler önceliklerimizi belirli kılar iken her değer yaklaşımında insanın öncelikli olan varoluş nesnesine, anlamına tanık olmaktadır. Sureden de anlamaktaydık ki yaşamın zor koşullarında, değişken olay akışında, değişen yüklem almalarda, değişken bağıntılarda vb. değerler içinde en öncelikli değer, insan için Allah olmalıydı. Değişenler, tüketilebilir olanlar içinde değişmeyen ve tüketilemeyecek olan değer gerçekte değer olardı. Değişime açık varoluşta kaybolmamak için dahi olsa değer olarak anlamını yitirmeyecek ve tüketilemeyecek olan Allah'a, imanla, hakiki olmakla, sevgi ve rızayla, değerinde tutunmak olması gerekendi.

Rüyalar da bilincin hangi anlam-değer yargılarında biçimlendiğini gösteren içgörü ve iç duyuma göre biçimlenen bilinçaltı görüleriydı. Kişinin bilincinin bir aynası olarak hangi anlam-değer yargılarında

biçimlenmiş olduğunun göstergeleriydi.

İşin ilginç yönü ise Cenabı Allah, kültür içinde doğmamızın anlam-değer nesnelere dolayımında veya imgenin, biçimin aslı olan meleklerin anlam-değer yüklemeleri dolayımında bizlere rüyalarda konuşmuş olmaktadır. Bir konuşma biçimi olarak rüya, surenin merkezinde yer alan konulardan olsa da rüyadan kasıt yaşamın da bir an gibi rüya misali gelip geçtiğiydi. 101. Ayette Yusuf'un bunun idrakinde olduğunu da anlayabiliydik.

Rüyalar ile bize rahmet ediyor olarak dokunan yüce Mevla'm; rüyaları anlam-imege bağıntısında bir dil olarak kullanırken ve olay belirlenimli olarak anlam gerçekleşirken, çift yönlü bir aynalaşma olanağı içinde bizi bize göstermekte olmak ile beraber, bize dair gerçekleşenler dolayımında bilfiil olarak kendini de göstermiş olmaktadır. Rüyalar ve gerçekliğe dair gelişen oluş içinde anlam-olay bağıntısında gerçekleşiyor olmalarına bağlı olarak bir daha görmekteydik ki gerçeklik elimizde gerçekleşmeyen olup sadece katıldığımızı. Bilinçdışı; bilinçaltı, doğa, kültür alan belirlenimleri ile gerçekleşir iken gerçekliğin bize bağlı olarak gerçekleşmediğinin göstergesiydi. Bu anlamda salt idealizme, en yetkin eleştiri psikolojiden gelmekteydi. En yetkin itiraz, biyolojiden ve fizikten gelmekteydi.

Rüyalar dahi, elimizde olmadan gerçekleşir iken katıldığımız, bilinçdışı gerçeklik belirlenimleriydi. Hayat da elimizde olmadan gerçekleşir iken kendi olma özerkliğinde katıldığımız, anlam-değer yüklü gerçekleşen gerçeklik/ gerçeklikler belirlenimiydi.

Yusuf suresine, rüya gerçeği ve gelecek bağıntısından bakıldığında, Allah varlıksal anlamda ayrı ve aynı olmadan hep şimdi ve burada tanrısalları ile talim ettiğimiz olsa da zamansal öncelik olarak yarattıklarının hep ilerisinde olan varlıktı. Kendi varlığında var olanlardan ayrı değil aynı da değil olarak gerçekleşen katmanlı yaratımda içkin ve dışsal var olmak gerçekleşse de farklı zaman kuşaklarında var olmak gerçekleşebilmekteydi.

Katmanlı var olur iken yaratılmış olan, zamansal anlamda hep geçmiş belirlenimli olarak Allah'ın varlığında var olmakta iken gelecek belirlenimli olarak Allah, zamansal anlamda yarattığının ilerisinde olmak ile beraber, geçmişe dokunuyor olarak müdahil olabilmekteydi. Yarattığı da geçmiş belirlenimli var olmakta iken hep gelecek belirlenimli yönelimde olarak, geleceğe doğru yürümekteydi. Oldu kılınmış bir yaşamda varoluş hep geleceğe yönelik gerçekleşmekte iken Allah yaratıcı olarak zamansal anlamda yarattığının hep ilerisinde olması gereken varlıktı ki yarattığı hep yaratılmış olarak var olmuş olsun.

Katmanlı var olmaktan bakıldığında da yarattığına içkin olan Allah, yarattığını varlık âlemine çıkardığında ona dışsal olarak onu önünde bulur iken hem geçmişe içkin hem yarattığına gelecek belirlenimli durur iken geleceğe içkin hem de ayrı olmadan aynı da olmadan şimdi ve burada olmaya içkin olarak yaratımda bulunmaktaydı... ki gelecek hep hazırlamış olarak gerçekleşmekte olduğu içindi ki yaratılmış olmayı buluyor olarak varlık âleminde bulunabilmekteydik. Varlık âlemi gerçekleşiyor olabilmekteydi.

Bizler hep oldu kılınmış olan geçmişler iken şimdi ve burada olmak, Allah'ın hep geçmiş kılınmış olduğu olarak var olmak anlamını taşımaktaydı. Böyle olmak ile beraber, gelecek haberi veren rüya, vahyin nüzülü, ilham, öngörü vb. gerçekleşenler, gelecekte hareket ile geçmiş belirlenimli yaratılmış olana dokunmak, iletişim kurmak, nüzul etmek anlamını taşımaktaydı. Bunun içindi ki bizler için varlık sahnesi diye gördüğümüz âlem Allah için yani yaratıcı için, hep yeniden kurulumu olup da gerçekleşen mümkün kitap formatında gerçekleşendi.

Yunus surenin 61. ayetinde bu duruma doğrudan dikkat çekilmiş olmaktadır. "Ne zaman sen bir faaliyet göstersen, Kur'an'dan bir bölüm okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe koyulduğunuzda muhakkak ki biz üzerinizde gözetleyici oluruz." Yusuf suresinin 21. ayetinde de "Onu satın alan Mısırlı adam karısına, "Ona değer ver,

güzel bak! Umarım ki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniriz.” dedi. İşte böylece Yusuf'a orada bir yer sağladık ve bunu, olayların yorumunu ona öğretelim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir” denilir iken çocukken görülen rüya, hikâye oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Onu satan alan, yazğıdan habersiz, kendi olmanın tercihlerinde hikâyeye yani Yusuf'un zamanına katılmış olmaktadır. “Böylece Yusuf'a orada bir yer sağladık” denilirken de zamansal anlamda varoluşun elimizde gerçekleşmediği net olarak anlaşılması gerekendi.

Böyle olsa da yazğı; mutlak değil veya değişmeyecek olan değil, değişime açık olarak ucu açık yaratım oluşunda, mümkün yazğı belirlenimli olmakta, mümkün kılınmış zamansallıkta gerçekleşmekteydi. Surenin 34. ayetinde “Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzağını ondan uzaklaştırdı. Çünkü O, her şeyi hakkıyla işiten, kemâliyle bilendir” denilir iken duanın yazğıyı değiştirici gücüne dikkat çekilir.

Duanın haricinde, nurlanmak ile özde olan Allah'a ermek söz konusu olur ise yaratılmış olan; yazğı olarak bulduğu yaşamında özgün ve özgül olduğu kadar geleceğe dokunma, yeniden biçimlenmesini olanaklı kılma özüne sahipti. Çünkü özde olana yakınlık, geçmişi yaşıyor olmaya aşkınsal gelecek belirleniminden hareket ile geçmişe dokunabilmeyi, değiştirebilmeyi yani günde olan biteni değiştirmeyi olanaklı kılabilmekteydi.

İşte Yusuf'u, birçok nebiden üstün kılan da buydu. Yusuf nebi varlık âlemi ile sınırlı değil, özünden hareket ile gelecek belirlenimli olarak şimdi ve burada gerçekleşen varlık âlemine dokunabilme olanağına sahip insandı. O; anlamayı, anladığını -anlamı- yönetebilmeyi, sadece insanlık tinini değil, zamanı da anlam yüklemeleri değişimine bağlı olarak yönetebilmeyi temsil eden insandı. O'nu Süleyman nebiden üstün kılan da bu yönüydü. Dış dünyada olanları yönetmek değil, iç dünyada olanları yönetebildiğinde dış dünyayı değiştirme olanağı vardı.

Surenin başında anlayacağımız dille bize geldiğini, anlamı indirdiğini ifade eden Allah, anlayacağımız rüya dili ile de bize konuşmayı sürekli kılmaktaydı. Surede dil, uzlaşma nesnesi olarak bilmenin ve iletişimin olanağı olma niteliğinde ifade edilmekteydi. Dili kullanılmaktaydı ama dil dahi elimizde olmadan gerçekleşen nedensellik bağıntısında, bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Böyle olmak ile beraber dili; mümkün indirgemecilikte, ilişki, iletişim, bilme, yaratım olanağında kullanabilmekteydik.

Gerçekliği bilmek; varlığı, insanı hangi doğruluk zemininde bilmek gerektiğinin, varoluşu da bu doğruluk zemininde anlamamızın gerekiyordu. Bu durumda gerçeklik, mevcut var olma durumunu kabullenmekten ileri, mevcut olan mümkün olanaklar zemininde katılmak zorunda kalınan, özgül olduğu kadar yeniden belirli kılınıyor olarak gerçekleşen mümkün gerçeklikti. Gerçeği esas alarak özgün düşünen insan bağlamında Musa nebi ve bir hikâye oluşu içinde gerçekliği deneyimin konusu bulan özgün insan olma bağlamında Yusuf nebi, özgül olduğu kadar anlam-değer yüklü mümkün gerçekliğin yeniden biçimlenebileceğini göstermekteydi.

Varlık olma bakımından olumsuzlaması yapılamayan gerçek olan, en temel gerçeklikti. Bu gerçeklik, olumsuzlaması yapılamıyor olup da yüklem almaya açık değişen anlam yüklemeleri almakta değişen yaratım, yaratma, yaratılma olanağı olan mümkün gerçekliğe haiz olan, sabit değil, değişime açık olumsuzlanmayan gerçeklikti... ki Bu Allah'tı. Olumsuzlanması yapılamayanın bizde ki belirlenimi de varlık olma bakımından olumsuzlaması yapılamayan -öz benlik- öz kendilikti.

Varlık olma bakımından nur ve benlik, özsel nitelik olarak olumsuzlanması yapılamayacak olan varlık belirlenimleriydi. Nurun niceliğe haiz doğası ve nur olma niteliğine içkin gerçekleşen benliğin tümel olmaya rağmen anlam yüklem almaya açık doğası, yaratım belirlenimli gerçekleşmeyi olanaklı kılmaktaydı... ki en temelde böylesi gerçek olan zemininde, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci ve anlam yüklü gerçekleşen mümkün indirgemeci oluşta mümkün

gerçeklik belirlenimlerinde var olunmaktaydı. Değer de nesnel gerçeklik zemininde nesnellığe aşkınsal öznel gerçeklik belirlenimi olarak mümkün indirgemecilikte mümkün gerçeklik belirlenimi olmakta gerçekleşendi.

Değer konusuna yeniden döner isek Yusuf'un Allah'a göre öncelikleri olmasından ve dolayısıyla takva ve iffet sahibi olmasından da görmekteydik ki herkes gibi Yusuf'un da öncelikli değere göre değerlendirmelerde bulunduğu ve bu doğrultuda değer oluşuna haiz biçimlenen bir yaşamı vardı. Kardeşler için ise baba değerli iken babayı paylaşmamak sebebi ile Yusuf katledilmesi gerekendi. Yetenek söz konusu olduğunda ihtiyaç alanına göre kişi değer olabilmekteydi. Menfaat veya ihtiyaçlar söz konusu ise değer olan en temel ihtiyaçlar olabilmekteydi. Temel ihtiyaçlar için kardeşini feda etmek de vardı, babaya verilmiş sözün altında ezilmekte vardı. Soyca akraba olarak değer olmak da Yusuf ve öz kardeşi dolayımında anlatılmış olmaktadır.

Zeliha'nın aşkı, Yakub'un Yusuf'a hasreti de göstermekteydi ki değer duygu oluşu içinde deneyimlendi. Kardeşlerin kıskançlığı da duyguların değer yargısal gerçekleştiğinin bir göstergesiydi. Mahkemede yanlışını -günahını- itiraf eden aşık kadın da vicdan belirlenimli olarak iyi-kötü, doğru-yanlış, çirkin-güzel, hak-batıl veya yalan diyalektiğe haiz değer yargısında olay değerlendirmesi yapmak ile beraber kişilik ve karakter değerlendirmesi de yapmaktaydı. Zaten mahkeme de toplum nezdinde olay ve hak ediş değerlendirmesi olarak gerçekleşendi. Tahta oturtulan baba ve anne; emek, aidiyet ve sorumluluk idrakinde değer belirlenimli karşılanmıştı. Taht iktidarın değer oluşu anlamını da taşıy iken baba ve anne değerinin altında tutulmuş olmaktadır. Aidiyet ve sorumluluklar, değer belirlenimiydiler.

Herkes kendi iyiliği, doğru bildiği, güzel bulduğu ve gerçek bildiği ne ise değer belirlenimli olarak kendisi için algı öncelikli konumlandırmakta, anlam belirlenimli öncelemesine bağlı olarak değerli kılmaktaydı. Anlam; öznelde hak, iyi, doğru, güzel yargılarına bağlı olarak, bu yargıların değer yargısı olmasına da bağlı olarak değere dönmekteydi.

İradeye dair öncelikler, kararlar, seçimler de irade nesnesini değer kılmaktaydı. Duygular da nesnelere bağıntısında değer katalizörü gibi işlevsel iken değer oluşu içinde kılmakta, değer oluşunda bakılan bir dünyayı deneyimlemeyi olanaklı kılmaktaydı. Temel ihtiyaçlar, yaşamın zorluğu, emek, miras, fayda ve zarar, ölüm ve yaşam vb. belirlenimler de ilişkileri değer yargısal deneyimlemenin olanaklarıydı. Yani varoluş anlam yüklemli değer biçimsel gerçekleşmekteydi.

Değer; her ne kadar öznelde itibari ve ilişkilerde de mübadele ve rızaya dair gerçekleşiyor olsa da üst bir ilkeye, ilkenin gerçekleşmesi ereğine bağlı olarak da gerçekleşti. Değer; hak zemininde gerçekleşmesi gerekendi. Değer; gerçeklik -hak- zemininde hak ediş belirlenimli olarak gerçekleşmesi gerekendi. Hak edişlere bağlı olarak gerçekleşen her varoluş biçimi ahlak biçimselliğe haiz değer biçimsel gerçekleşmiş olmaktadır. Sure genelinden anlam-değer yargılarına bağlı gerçekleşen birçok örnek görülebilir... dileyen bunları konu merkezine alarak çalışır.

Değer bağıntısından sureye bakıldığında; sure her türlü değer gerçekleşme biçimine göre modellenmişti. Değer; öznel anlamda çok yönlü bağıntılılıkta var olan insanın, değişen koşullar, ihtiyaçlar, konjonktür ayrıca değişen anlam-değer yüklemelerinde de var olmakta iken elbette kişiden kişiye göre yüklem belirlenimli olarak göreceli gerçekleşmekteydi. Ancak değer; her kişide, yukarıda belirtilen gerçekleşme belirlenimleri, anlamın yargısal gerçekleşiyor olması ve ilişkilerde kullanımına göre açık olan, itibari olmaktan ileri metafizik gerçekleşme ve varoluş biçimi olarak da yaratım biçimiydi. Nesnel gerçekliği öznel gerçekliğe anlam yüklemli olarak taşımış olmanın gerçeklik belirlenimiydi.

Bu bağlamda Yusuf suresi; salt nesnel veya salt mekanik bir gerçekliğin olmadığı, nesnellığe aşkınsal öznelliğe bağlı olarak anlam-değer yüklemli gerçekleşen metafizik bir gerçekliğin de olduğunu görmek adına önemliydi. Değer; nesnellığe aşkınsal fazla verilmiş fazladan belirmiş olgu olarak anlam içerikli bilfiil gerçekleşen, metafizik gerçeklik belirlenimiydi. Her ne kadar öznelliğe bağlı gerçekleşiyor

olarak idealizme bizleri yönlendirse de varoluş; anlam-değer yüklemelerinde mümkün varlık olma olanağında mümkün kılınmış olan gerçeklikte gerçekleşmekte iken kişinin elinde gerçekleşmiyor olup katıldığı olarak bulmuş olmakta gerçekleşen olduğundan, salt idealizm yaklaşımından uzaktık.

En basit örnekle: doğada ve biyolojide olanlar bizler elinde gerçekleşmekte değildi. Tat veya haz alıyor olarak katıldığımız bir gerçeklikte, tat ve haz dahi elimizde olmadan gerçekleşmekteydi. Tanrısallar, yasalar da Allah'ın varlığına bağlı olarak Allah'a ait yüklemeler olmakta gerçekleşenler iken var olmaya zemin ve bize dair kılınmış olmakta, elimizde olmadan gerçekleşmekteydi. Yusuf suresi dolayımında bir daha söylemek gerekir ise salt idealizmin ve salt realizmin olmadığı, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak ve süreksizliğe içkin değişim içinde gerçekleşen, birbirini karşılayan mümkün gerçekliklerde var olmaktadır.

Surede Yakup nebi, neden ve gerekçeye bağlı olarak karşı karşıya kalabileceği olayları öngörendi ama olay akışını değiştirecek tasarrufa sahip değildi. Yusuf nebi ise neden ve gerekçeye bağlı gerçekleşecek olay ilmine vakıf olmak ile beraber, yeni ilişki ve olanak belirlenimi ile olayı yönetebilme yeteneğine sahipti. Zekâ ve akıl, olasılıkları düşünerek önlemler almanın bireysel olanağı iken iktidar ve adalet, olası olumsuz durumları aşabilmenin olanağı olarak kullanılması gerekenlerdi.

Herkesin beklentisini yönetmek değil, ilke ve amaç bağıntısında buluşarak beklenti yönetimi yapabilmek olması gerekendi. İlişki yönetimi, dolayısıyla beklenti yönetimiydi. İlişkileri, beklentileri yönetebildiğimiz kadar özgürlüğü tesis edebilmekteydik. Hud suresinde sonuçların ve sonuçlara göre yaşamının özgürleştirdiğini görmekteydik. Yusuf suresinde de öngörülü olarak hak olana veya olması -gerçekleşmesi- gerekene göre yani nefsi emmareye rağmen gerçekleşmesi gereken hakka, adalete, rahmete, tevhide göre hakkı gereği, anlam, karakter, ilişki ve beklenti yönetimi yapabildiğimiz

ölçüde özgür olduğumuzu anlayabilmekteydik.

Ayrıca Yusuf nebi, seçimlerinde ilkeselliği gözetir iken halkın ne dediği değil, hak olanın, olması gerekenin ne olduğuna bağlı olarak tercih ve eylemlerde bulunmaktaydı... ki bu, anlam yüklemelerinde kendi olmanın nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin aklını vermiş olmaktadır. Kendi olmak, neden bağıntısından değerlendirildiğinde elbette en temel üst ve evrensel neden Allah'tı ve Allah ile kendi olmayı bulmaktaydık. Kendi olmak, en temelde varlık olma bakımından ben olmaktı. Benlik tanrısal olup, Allah'a ait, yaratılmış olana dair kılınmış olmakta var olmanın öznel gerçeğiydi. Böyle olmak ile beraber benlik, özde kendi olmayı koruyor olarak, anlam yüklem almaya açık olan mümkün varlık niteliğinde yaratıma açıktı. Anlam yüklem almaya bağlı olarak, kişilik belirlenimlerinde ve hak ediş belirlenimli gerçekleşen karakterler içeriğinde kimlik edinmelerde kendini oldu kıldıklarında vücut bulmuş olarak görünüş bulandı... ki benlik, kendini oldu kıldıkları ne ise kendi olmayı, artık kendini oldu kıldıklarında bulmuş olmaktadır.

Böyle olsa da diğeri ile varoluştaki, yüklem almaya açık yaratım oluşunda, ilkeye bağlı olarak Allah'a ait tanrısal hak ediyor olmakta kendi olmak da vardı... bencilce ve aymazca öz kendiliğine, aslına yitik kendi olmak da vardı ki bu, kendi olmak değil, bencilliğe kurban edilmiş olmakta kaybolmaktı. İtibar ve arzu nesnelere dolayımında var olmakta kendi olmak da vardı ki bu, kendi olmak değil, nesnelere kaybolmaktı. İlkeselliği gözetmeden diğeri için israf edilmiş silik karakterde kendi olmak da vardı ki bu, kendi olmak değil, kendi olmaktan yana yitik yaşamaktı. Kibir dağdağasında kendi olmak da vardı ki bu, kendi olmak değil, şişirilmiş kişilikte kendiliği -benliği- karanlığa mahkûm edip kendine haksızlık etmekte. Şairin dediği gibi "Ne derler acaba diye kahrolası bir put vardır." Ne diyecekler diye değil, Allah ne diyecektir diye yaşarken kendi olmak vardı. Allah ile kendi olmakta, kendilik -benlik- Allah'tan alınmış olan en büyük paye iken kendi olmaktan yana mutmain olmak vardı. Allah için olurken kendi için de olanlar, kendi olmayı halka göre değil Hakka göre bulmuşlardı.

İşte Yusuf! Ne diyecekler ne yapacaklar diye yaşamış değil, zararına dahi olsa Allah için ne olacak ne olması gerekiyor ise onu tercih etmiş olarak kendi olmayı başarmış olandı. Hud suresinde nebiler üzerinden de halka göre değil Hakk'a göre yaşanması gerektiği vurgulanmaktaydı. Özde kendi olmak anlamında gerçekleşen öz benliğe, anlam-değer içerikli yüklem aldıklarımız ile kişilik, karakter ve kimlik belirlenimlerinde kendi olmayı, farklı biçimlerde deneyimlemekteydik. Önemli olan ise kendi olmayı; kendiliğe ve öz varlığımıza yitik olmakta mı deneyimleyecektik yoksa ilke gereği kendilikten mutmain olarak ve öz varlığımız olan Allah'a açık olmakta mı deneyimleyecektik? Önemli olan, hangi anlam değer yüklemine kendi olduğumuzdu.

Bir hikâye oluşu içinde elbette diğèrinin hikâyesi ile bulduğumuz karşılaşma içinde anlam-değer yüklü ilişkilerde kendi olmaya dair yol bulmuş olmuştuk. Kendi olmayı hangi anlam-değer yüklemine bulmamız gerektiğine Yusuf nebi ayna olmuştuk. İffet; kendi varlık değerini korumaktı. Doğru sözlü olmak; güvenilirliğini bozmamaktı. Ana, babaya hürmet, emeğe saygı iken emekte görünüş bulan Allah'a, şükürdü. Halka rahmet olmuş olarak hizmet etmiş olmak da tanrısalların hak edilmiş olarak gerçekleşmesini olanaklı kılmaktaydı. İyi, doğru ve hak olana dair ne deneyimlenmekte ise kendi olmaktan yana mutmain kılmış olmak ile kalmayıp, Yusuf nebi emsalinden bakıldığında, kişiyi ahlaki güzelliğe dair de cazibeli kılmış olmuştuk. Güzellik belirlenimli kendi olmak, kendi olmaktan yana mutmain olarak ebedi güzelliği edinmenin yolunun güzel ahlaktan geçtiğini göstermekteydi.

Sonuçta bütünlüğünü yitirmeden, aidiyet ve sorumluluklara dair gerçekleşen ilişkilerde de bütünlüğünü yitirmeden, kendi olmaktan mutmain olmakta isek gerçekte kendimiz olmuşuz demektir. İşte Yusuf! Güneş, Ay ve on bir yıldızın kendisine secde etmiş olduğu sonuçta, Allah ile kendi olmanın olanağında kendi olmaktan yana mutmain olan kişiydi. Sonuçta gerçeğe dair her sonuç almada başarı ile beraber kendi olmaktan yana mutmain olarak kendi olmak da vardı. Bu, haz nesnelere geçici mutluluk bulmanın başarısında kendi olmaya kayıp

olmakta gerçekleşen değil, ilkesel olmaya bağlı olarak ilkenin gerçekleştiği bir yaşamda, kendi olmaktan yana mutmain olmakta gerçekleşen kendi olmaktı. Nefsi emarenin kötücül doğası, toplumsal koşullar içinde yer edinme çabası ve itibarını yitirme korkusu vb. birçok sebepten dolayı, kendi olmak gerçekten zordu.

Yusuf nebinin, öz kardeşini (Bünyamin'i) yanına almak için yaptığı takiye dolayımında görmekteydik ki içinde bulunduğu toplumun, adalete haiz yasaları vardı. Bunun içinde ki 76. ayette "...İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik. Yoksa melikin dinine göre kardeşini yanında alıkoymayacaktı..." denilmekteydi. Erkek egemen bir toplum olsa da kadınların otoritede yerlerinin olduğunu da görebilmekteydik. Lükse bağlı ahlaki yozlaşma olsa da genel olarak kabul gören ahlaki kuralların olduğunu ve toplum içinde uygulandığını da görmekteydik. Yöneticiliği, matematiği, bilmek ile beraber şehirleşmeyi de bildiklerini surede görebilmekteydik. Bunlara rağmen Yusuf nebinin hapisanede tevhide dair ifade ettiklerinden de görmekteydik ki tevhitte uzaktılar.

Yusuf nebinin yorumladığı dört rüyadan da görmekteydik ki rüyalar; anlam-biçim belirlenimli olup da olay örüntüsünde gerçekleşecek olanın, anlam-imege belirlenimli gerçekleşme biçimi olarak kişiye inen anlam-ayna belirlenimli gelecek haberi idi. Cenabı Allah'ın bir konuşma biçimi olmak ile kalmayıp, bir bilgi kaynağı olarak da değerlendirilen/değerlendirilmesi gerekendi. Modern fizyolojide, beynin ilişki örüntüsünde rastgele görülen görümler olarak nitelenseler de rastgele değil, yaratım-dil içinde Allah'ın kuluna haber verme aracıydı. Dilini bilmek için ise kültür kodlarına, yani kültürün arketiplerine gitmek ile beraber olay akışında anlam ve imgenin gerçekleşme biçimlerine de dikkat etmek gerekmekteydi. Bu anlamda talime dair olarak deneyimsel edinilen bir bilgi kaynağıydı.

Rüya sadece rüya görene verilmiş gelecek haberi değil, kişinin karakter ve kişiliğine dair analizi de olanaklı kılan anlam içeriğine haizdi. Sadece kişiyi değil, içinde bulunduğu anlam-değer dünyasını da karakteristik olarak okuma olanağı da vermekteydi. Rüyada güneş nübüvveti temsil

eden babaya, ay nübüvvet ile edinilmiş yakınlık bilgisinde anneye, yıldızlar da belli anlama haiz gerçekleşen kardeşlere yorumlanmış olarak tevil edilmekteydi, yani açıklanmaktaydı.

Demek ki baba, anne ve kardeşlerden beklenen anlam-değer, o toplumda Güneş, Ay ve yıldızlar gibi olmalarıydı. Dünyayı aydınlatan otorite, aydınlığı kucaklayan anne, aydınlıkta kaybolacak kadar gizlenmelerine rağmen sonunda doğru olan ile karanlığa tutunan yıldızlar anlamında kardeşler rüyada betimlenmişlerdi. Rüyanın asıl anlamı ise rüyayı gören Yusuf nebi olduğu içindi ki nübüvvet ve ilim sahibi olma niteliğine haiz olduğu, eril olduğu kadar anaç olarak ilmi kesinlik -yakın- bilgisine taşıyabileceği ve ilişkilerini yönetebilme potansiyelinin olduğuna, karanlığa asılan yıldızlardan kasıt ise dünyanın gelip geçici olan belirsizliğinde farklı ilimlere sahip olarak yaşayacağına işaret edilmiş olmaktadır.

Sonuçta ise bütün melekeleri, Yusuf nebiye ilmi anlamda hizmet eden olanaklarıydı. Âdem nebi meleklerin secde ettiği iken Yusuf nebi meleklerin insanda karşılığı olan melekelerin secde ettiği yani işlevlerinde katıldıkları ve bütünlük belirlenimli yüklemeler olmaktadır. Us, kalp, vicdan, zekâ, sezgi, hayal gücü, anlayış ve irade, feraset ve basiret, öngörü ve ölçülü olmak, iman ve duygu bütünlükte olarak tevhid ilmi ve anlam-değer oluşu içinde yaşayacak olandı... ki öyle de yaşamıştı. Zihninde belirsizlik değil, belirli olanlara göre nasıl yaşanması gerektiği, ne olunması gerektiği net olarak kendisine açık olan zihni aydınlığa haiz olduğu görülmekteydi.

Rüyanın çocukluk zamanı görüldüğünü ve çocuk gözünde rüyanın Yusuf nebiye dair ne ifade etmiş olduğunu dikkate alır isek Yusuf için babanın, güneş misali sevgili, sevdiği ideal rol modeli olması; annenin, ay misali karanlıkta kucaklayan, sığınılan şefkat yurdu olması; kardeşlerin de imrenilen niteliklerde ulaşılmaz olması görülmekteydi. Sanki Yusuf, ulaşılmazların yurdunda doğmuş olup da ulaşılmazlara dokunan sevgi kiblesiydi. Sevgi ulaşılmazlara dokunan olduğunda, hased karşısında korunması gereken olmalıydı... ki bu anlamda baba ve

anne, güneş ve ay misali mesafeleri korumuş olarak çocuklarını gözetmeliydi. Ancak, sevgi kible olduğunda sevgi nesnesine gösterilen ilgi kaçınılmazdı... sevilene zarar verecek düzeyde gösterilen kıskançlık da -hased de- kaçınılmaz olarak gelendi.

Dünya kötülüğe dair gerçekleştiğinde, içinden çıkılmaz kuyu misali kendisinde kılardı. Yusuf nebinin kardeşleri sonuçtan bakıldığında, Yusuf nebiyi değil, kendilerini kuyuya atmışlardı. İçlerindeki sevgiye, insancıl olmaya dair güzelliği yitirmişlerdi. Bu anlamda yaşam; bir rüya misali, hikâye oluşu içinde, sonuç belirlenimli hak ediş ve aynalaşma olanağında, tevili yani yoruma dair açıklaması yapılabilir olardı. Yeter ki yorum, esasına bağlı olarak yapılabilir olsun. Melikin rüyasını yorumlayamayanların rüyayı, “Karmaşık görümler” olarak yorumlayamamış olmalarından ve Yusuf nebinin rüyayı doğru yorumlamış olmasından da anlamaktaydık ki doğru yorum; karmaşık dahi olsa ortak bağlam kurmalarda, değişime rağmen değişmeyen anlam belirlenimlerinde gerçekleşen esas olan anlamları yitirmeden olması gerekirdi.

Olay, hikâye bağintısında kişinin kendi olayı olup, kendi ile yüzleştiği, olanaklarını değerlendirdiği ve sonuçta olabilme olanaklarını açık etmekteydi. Bu açıdan bakıldığında rüya sahibi Yusuf nebinin; bir yetenek olarak, dar anlamlı ve sığ ilişkilerde açık olması beklenemezdi. İnsanlık içinde yetenek, dar anlamlı ve sığ ilişkilerde açık olmakta değil, medeniyet ortamında açık olmaktaydı. Yusuf nebinin köye dair yerleşken, medeniyete dair yerleşmeye doğru macerası da başlangıçta maruz kaldığı olay bağintısında zoraki kahraman açılımlı olsa da sonuçta hikâyesinin öznesi ve nesnesi olmakta katılıyor olarak hikâye artık kahramana göre dışsal müdahaleler ile biçimlenen değil, kahramanın sezgisi, usu, seçimleri ve eylemleri ile katılıyor olarak biçimlenirdi. Hikâye artık Yakup nebide ki gibi olay belirlenimli zuhurata tabi olmakta değil, Yusuf nebideki gibi olay belirlenimli zuhuratı yönlendirebilme, yönetebilme olanağında gerçekleşmekteydi.

Melikin gördüğü yedi semiz ineği yedi cılız ineğin yediği, yedi yeşil başak ve yedi kurumuş başak da Yusuf nebini tabir ettiği üzere, yönetici ve iktidar alanı ile ilgili olan yönde genele yorumlanmıştı. Besili semiz ineğin bereketi, başağın yıl dönümüne bağlı olarak seneyi işaret ediyor olması görülmek ile beraber yedi sene boyunca belirsiz bir geleceğe bakılacağı, ineğin anlayışsızlığa da işaret ediyor olmasından anlaşılmalıydı. Yedi başağın bereketli senelere, kuru başakların da bereketli senelerin hasat edileceği senelere işaret ediyor olması, bereket ile beraber gelen refaha bağlı yaşamdan sonra, kaygının hâkim olacağı bir yaşamın geleceğini de anlatmış olmaktadır.

Melikin rüyası; Yusuf nebini içinde bulunduğu toplumu temsilen melikin, iktidar ve refah olanağına rağmen mutlak otorite olmadığı göstermek ile beraber, birbirini karşılayan yedi sığır ile bakıldığında, dengelerin -adaletin- gözetildiği de görülmekteydi. Yedi başak ile yeniye açık olmak, kuru başaklar ile de eskiyi geride bırakıncasına yeni olana göre ilişkilerin yeniden kurulabilmesi becerisinin gösterildiğini görebilmekteydik. Ekin ve hasat, varoluşun her alanında gerçekleşirken rüyalar ekin ise hasadı gerçekleştiği olaylardı.

Rüyasında şarap sıkın hizmetçi, duygusal olmak ile beraber emek sahibi olan, aidiyetlerine bağlılık gösteren kişi olduğuna işaret etmekteydi. Şarap sıkmanın sürekliliği yaşayacağına işaret etmekteydi. Ayrıca arzu nesnelere kaybolmuş bir toplulukta üst-alt yapısallığında var olduğunu işaret etmekteydi. Başından kuşların beslendiği rüyasını gören hizmetçi ise kendi hatalarını bilip de keşkelere mahkûm hayıflanan, neler olacağına dair kaygılar ile beslenen zihin sahibine işaret etmekteydi. Kuşların beslenmesi ise bitimli olarak tükenişe işaret eder iken öleceği anlamını taşımaktaydı. Ayrıca ceza alıyor olması sonucunda görülmekteydi ki yasalar ile düzenlenmiş toplumsal bir yapı da var olunmaktaydı. Melik, Aziz, kadının toplum içindeki yeri, kölelik sınıfı, yönetici sınıfı vb. bakıldığında sınıfsal yapıya sahip bir medeniyet içinde var olduğu görülmekteydi.

Rüya görenler ve rüyaların tabirinden, ayrıca geçmiş toplumun anlam-değer yargılarına dikkat edildiğinde insanlık tininde insanın değişmeyen ortak nitelikleri vardı. Maskelenmek, haz ve arzu nesnelerinde kaybolmak, nefsi emmarenin kötücül doğası sebebi ile güvenilir insan tipi, bu bağıntıda da hukukun tesisine olan ihtiyaç, kötüyü dair gerçekleşenlere rağmen hak, iyi, doğru olanı güzel olmakta içermiş olarak gerçekleştirebilmek ki bu masumiyette görünüş bulmuş olmaktı. Kötüyü rağmen güzel kalmak masumiyetin korunması ile ilgiliydi ki masumiyet özde kutsiyet sahibi olarak kendi olmayı haya ve iffet sahibi olarak korumanın gereğinde gerçekleşmekteydi.

Sure anlatısından da anlaşılacağı gibi geçmiş insanlık ile bugünün insanı arasında fazla değişimin olmadığını görmekteyiz. Türe ve tine dair ortak nitelikler, zamansal değil, zamansız olarak tecrübe edilmekteydi. İlkeye içkin karakter içerikli kimlikler, tüketilmemesi gerekenlerdi... ki bunu Yusuf suresinde net olarak görmekteydik. Yalan, iftira, kötülüğün maskelenmesi, güven yitimi, ihanet, kişiliğe dair bütünlüğü bozarken kişinin kendini tüketiyor olmasına sebep vermekteydi. Hak, doğru, iyi ve güzel tüketilmeyecek ilkeler olarak tüketilmemesi gereken baba, anne, melik, evlat vb. karakter rol modellerinde gerçekleşmesi gerekendi.

Rüyalar bağıntısında demek istediğim ise; anlam-imge, anlam-olay, anlam-kışı, anlam-perspektif, anlam-çok yönlülük vb. bağıntılardan bakıldığında rüyalar çoklu yönlü varoluşa işaret eden çok anlamlı olgulardı. Varlıkta olup bitenin de anlam-biçim, anlam-olay, anlam-kışı, anlam-çok yönlü bağıntısında gerçekleştiğini işaret eder iken varlık âleminin bir düşünce alanı olarak gerçekleştiğini tanımlayan anlam belirlenimiydiler. Rüyaların anlam yüklemelerine göre olay belirlenimli gerçekleşiyor olması, varlık âleminin anlam yüklümlü gerçekleştiğinin göstergesiydi. Anlamın; anlam-biçim ve anlam-imge bağıntısında karşılıklarının olduğu ilmüne vakıf olup da anlam yönetimi yapabilen için varlık âlemi anlam yüklümlü gerçekleşmekteydi ki anlama bağlı olarak içerden, kaynaktan hareket ile varlık âlemine tasarruf edilebilmekteydi.

Yusuf nebinin dilinden, paganlığa veya putperestliğe dair tapınılanların, gerçekte karşılığı olmayan isimlerden ibaret inanılanlar olduğu ifade edilmiş olur. Bu durumda görüleceği gibi varlık ve varoluşta karşılığı olmayıp da sadece isimden ibaret olan paganlık veya putperestlik dolayımında anlamak gerekmekteydi ki isimler, varlıkta ve varoluşta karşılığı olması gerekenlerdi. Nesnesini, öznelikte deneyimin konusu kılar iken talim edilebilir nesne kılmaktaydı. En basit tanımlama olduğu kadar, nesnesini, olmadıkları dolayımında en basit tanımlama olanağıydı. Varlığın kendi olma gerçekliğini, kendi olma anlamı olarak açıklamanın dilsel indirgeme olanağıydı. Varlıkta gerçeklik belirlenimini, dilde karşılamanın belirlenimi olarak varlıkta olan bitenin anlam yüklemli gerçekleştiğinin ussal ve ussal olduğu kadar dilsel göstergesiydi.

Gerçekte anlam karşılığı olması gereken isim ve rüyaların olay belirlenimli gerçekleşmesi surede, varlık âleminin anlam yüklemli gerçekleştiğinin tanıtlanmasıydı. Böyle olmak ile beraber, anlam-olay bağıntısından bakıldığında, insan öznesinin elinde olmadan gerçekleşen gerçekliğe katılıyor olduğu da surede genel olarak ifade edilmiş olmaktadır... Bir hikâye oluşu içinde, varlık âlemi anlam yüklemli karakterler olarak insanlık tinine sadece anlam-dil belirlenimli yüklemse indirgenmiş olarak değil, anlam-dil, anlam-karakter, anlam-imge, anlam-eylem bağıntısında gerçekleşiyor olarak indirgenmiş olarak katılmaktaydı. Varlıkta kendi olmanın gerçekliği, kendi olmanın anlamı olarak gerçekleşir iken anlam varlıkta veya varoluşta karşılığı olan gerçekliğin belirlenimi olarak dilde, imgede, karakterde, eylemde karşılandığı ölçüde insanlık tininin de artık bir parçasıydı.

Surede görülmekteydi ki varlıkta gerçeklik belirlenimi olan anlam, karakter biçimsel olarak gerçekleşir iken bir hikâye oluşu içinde insanlık tininde karşılanmış olarak deneyimin nesnesi kılınmış olmaktadır. Varlık; anlam-karakter yüklemli temsil belirleniminde, varoluşsal olarak anlamın ve deneyimin konusu olmaktadır. Bir hikâye oluşu içinde gerçekleşen varoluş, kişinin kendine dair gerçekleşen hikâyesi olsa da bir yazgı olarak kişinin elinde olmadan gerçekleşendi. Söz

konusu yaratım ise yaratılıyor olmak hep oldu kılınmış olmakta yaratılıyor olmak ki hikâye oluşu içinde karakter anlam-biçim yüklümlü olarak gerçekleşir iken anlamsız olmaktan uzak gerçekleşmekteydi.

Surenin 21. ayetinde “Onu satın alan Mısırlı adam karısına; ‘Ona değer ver, güzel bak! Umarım ki bize faydası dokunur veya onu evlat ediniriz.’ dedi. İşte böylece Yusuf’a orada bir yer sağladık ve bunu olayların açıklamasını -yorumunu- ona öğretelim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir” denilir. Bu ayetten de anlamaktaydık ki çift yönlü varoluşta yaratılmış olan, kendi açısında yapıyor olduğu her ne ise Allah’ın bütün içindeki planına uygun yapmaktaydı. Herkesin kendine göre beklenti ve planları vardı ama herkesin beklenti ve planlarının üstünde plan sahibi olup da planını gerçekleştiren Allah’tı. Kervancıların Yusuf’a dair beklenti ve planları vardı... Aziz’in evlat isteğinde, planları bitmişti. Aziz’in Yusuf’a dair evlat edinme -kılma- planı vardı... Allah’ın Yusuf için planın bir parçası olarak olan bitende gerçekleşmekteydi. Plandaki bütün unsurlar, kendi olmak anlamında özerk var olmuş olsalar da üst planın bir parçası olmaktan öte gerçekleşmekte değillerdi.

Yusuf’un hikâyesi dahi hem Muhammed Mustafa (s.a.v.) yaşamına dair bir ders, hem de her mümin için dünya yaşamının gerçeklerine dair bir ders olarak Kur’an’da yerini almış olmaktadır. Yani Yusuf dahi Kur’an ve Kur’an’ın yaşanması planının bir parçası olarak hikâyesi ile yerini almış olmaktadır. Maddi ihtiyaçların, hazların, duyguların insan ilişkilerinde belirleyici olması, nefsi emmarenin kötücül ve nesnelere kaybolan ve unutan ahlakının şeytan niteliğinde insan yaşamında yer almış olması ve güvenilmez insan tipinin deneyimler ile yaşamın merkezinde olması, dipsiz bir kuyu misali olan insan dünyasının bir geçiydi.

Böyle olmasına rağmen, insanın insana yurt olması, Yakup nebi ve evladı Yusuf dolayımında anlatılmaktaydı. Aziz’in Yusuf’a yurt olması, Melik’in Yusuf’a yurt vermiş olması da insanın insana yurt olabileceğini göstermekteydi. Söz konusu aile ise kardeşlerin hatalarından

dönmeleri, öz kardeşin Yusuf'a kavuşması, anne ve babanın Yusuf'un tahtına oturması da göstermekteydi ki insanın insana yurt olması olanaklıydı. Allah'ın insana yurt olması da Yusuf nebinin, sure sonuna doğru 101. ayette işaret edilen duasında anlatılmış olmaktadır. Duasında velisi olan Allah'ın hem dünyada hem ahirette gerçek yurdu olduğu işaret edilmiş olmaktadır.

Söz konusu kendi olarak varlık âlemine katılmak ise her kişi kendi olmanın özerkliğinde varlık âlemine, yaratıcı etkinliğin bir parçası olarak katılmaktaydı. Yaratımın olmazsa olmazı olarak hep oldu kılınmış olmakta vücut bulmuş olarak görünüş bulmaktaydı. Böyle olmak ile beraber süreç belirlenimli bir varoluşta, hikmet denilen ne, nasıl ve ne için olunduğunun belirlenimlerinde, Allah'ın planlamış olduğu büyük planın bir parçası olarak varlık âlemine, sahne almış olarak katılmış olmaktadır. Allah'ın "Ol" emri, yaratımın gerçekleşmesi ve yaratılmış olanların gerçekleştirdikleri dolayımında gerçekleşmekteydi. Farklı başkası olmakta fazladan belirmiş olgu belirlenimli görünüş bulan her kişinin beklenti, plan ve gerçekleştirdikleri kendi açısından gerçekleşir iken aslında büyük planın gerçekleşmesinin nesnesi olmakta gerçekleşiyordu.

Herkes kendi olmakta vardı ve kendi açısından gerçekleştirdikleri dolayımında yaşamaktaydı ama katmanlı yaratım bağintısında ayrı değil aynı da değil olmanın olanağında çift yönlü olarak var olmakta iken tanrısalları ile iş gören Allah'ın hikmet, plan emrinin bir parçası olarak gerçekleşmekteydi. Kişi kendi yaptı bilir, aslında bilfiil olarak yaratım belirlenimli olmakta yaratımın faili olan Allah'ın; muradı, hikmeti, planı belirlenimli gerçekleşeni, kendi olmanın olanağı, deneyimi olmakta gerçekleştirmektedir. Varoluş; Allah' ait olup da bilfiil gerçekleşen tanrısalların, yaratılmış olana dair gerçekleşiyor olmasının arketip denilen karakter belirlenimlerinde gerçekleşmekteydi. Allah'a ait, yaratılmış olana dair gerçekleşenler dolayımında, Allah kendi olmanın olanağında, yaratılmış olan da farklı başkası olarak fazladan belirmiş olgu olmakta kendi olmasının olanağında çift yönlü varlık belirlenimli gerçekleşmekteydi. Katmanlı

varlık olmanın olanağında da birbirine içkin olursa da birbirine dışsal da olmakta iken karşılıklı var olmanın olanağında Allah, yarattığına hitap-muhatap bağıntısında ve Kur'an dolayımında hikâye anlatabilmekteydi ve yarattığı ile hitap-muhatap ilişkisinde karşılıklı var olabilmekteydi.

Böylesi varoluşa bağlı gerçekleşen oluş içinde, söz konusu Yusuf'un rüyasının hikâye oluşu içinde gerçekleşmesi ise Yakup, kardeşler, kervancılar, Aziz, aşık kadın ve diğerleri, Yusuf'un hikâyesinden bağımsız bir hikâyeye sahip yaşıyor olsalar da hikâyelerin -yazgılarının-buluşmasında, yeni bir hikâyenin unsurları olmaktadır. Bizler için ise hikâye hem Yusuf'a yani inceliklerde ve bağlamlarda anlamının, anlamı yönetebilmenin piri olana dairi hem Yusuf'a göre anlamaya dair nerede olduğumuzun aynasıydı hem kendi gerçekliğimize yani Allah'a bağlı olarak varoluşun nasıl gerçekleştiğine dairi hem de tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında vücut bulan, yüklem belirlenimli mümkün karakter oluşlarda nasıl var olunduğuna dairi.

Surede, Yakup nebinin olay yönetimine dair yetersizliği dolayımında, Yusuf nebinin de olayı yönetebilme yeterliliği göstermesi emsalinde olay yönetimi gösterir iken varlık âleminde anlam yönetiminin olanağına dikkat çekildiği görülür. Olay yönetimi, anlam yönetimi olarak gerçekleşir iken kişilik, ilişkiler, toplum vb. olgulara dair her yönetim, anlam yönetimi içeriğinde gerçekleşmekteydi.

Yusuf nebinin yaşamına dair kısa bir biyografi örneği olması anlamında sure; insanın varlıkta anlam yönetimi yapabildiğinde hem mülkiyete dair kendisine alan açabilmekte hem tinsel anlamda anlam-değer yüklemli insanlık tininde kendine alan açabilmekte hem de kendilik alanında çok varlıklı ve çok yönlü var olmakta iken kendi olabilmekten yana kendine bilinç belirleniminde alan açabilmekteydi. Surede Yusuf nebi emsalinde insan; olanak ve yönetimi bağıntısında kendisine alan açabilen, açtığı alanlar içinde varoluşunu değerli kıldıkları ile anlamlı kılabilen özgün ve özgüllüğü olan ideal insandı. Varoluş; yaratımda ve toplumsal içerik anlamında kültürde, mirasta anlam yüklemli doğuyor

olarak anlam-biçim, anlam-olay, anlam-olgu, anlam-imge, anlam-dil, anlam-duygu, anlam-haz, anlam-irade, anlam-karar, anlam-eylem vb. belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi... ki anlamın iktidar alanında anlam yönetildiğinde ve yeni bir anlamlılığa, geleceğe taşındığında, sadece anlam yüklemli doğmak ile kalmayan, anlam yüklemli olarak geçmişe doğulan varoluş gerçekleşebilmekteydi.

Yusuf nebi, içinden doğup da doğduklarına doğan anlamın temsilcisiydi. Zekâ, us, sezgi, öngörü, yönetim olanaklarına bağlı olmak ile anlam yüklemli olarak varlık alanında kendine alan açabilen insandı.

Yusuf nebinin hikâyesi, anlam-olay bağıntısında gerçekleşen bir hikâyeye içinde her yaşananın/ deneyimlenenin anlamlı ve değerli olduğunu idrak etmemizi sağladığından dolayı da önemliydi. Bir rüya misali kıssa değerlendirildiğinde; Elinde olmadan gerçekleşen gerçekliğe ve gerçekliğin anlam yüklemlerine maruz kalan insanın, önce anlama açık olarak olan biteni anlaması gerekmekteydi. Anlayabildiği yaşamda gerçek otoritenin, Allah olduğunun idraki ile tutunulması gereken gerçekliğin Allah olduğunu bilmeliydi. Surenin 101. ayetinde “Rabbim! Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana olayların tevili - açıklamasını- öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin! Beni Müslüman olarak öldür, salihler arasına kat (salihlerden kıl)!” Varoluşun Allah ile gerçekleştiği idraki, anlamlı ve değerli bir yaşamın gerçeklik temeliydi. Dünya rüyasında, hikâyesinde uyanıldığında, Yusuf nebinin yaşamını tevil eden Allah olacaktı... ki bu kıssa ile bize Yusuf'un rüyasını tevil etmekte olduğunu da görmemiz gerekirdi.

İman, iffet, takva, tevekkül, öngörü, anlam-imge ve anlam-olay ilmi, yönetim kabiliyeti, her türlü zorluğa rağmen zaman ve gelecek yönetimine bağlı olarak Allah'ın halifesi olabilmek, varlık ve tin alanında kendine alan açabilmek, çok yönlü karakter geçişlerinde kişiliğini koruyarak varlık bütünlüğünü de korumuş olmak, bir yazgının parçası olarak bir hikâyenin öznesi ve nesnesi olarak anlamlı bir yaşamın sahibi olmak, kendi olmanın varoluşsal tatminini

deneyimlemek, bir değer oluşu içinde anlamlı bir yaşamda kendine alan açmış olmak vb. Yusuf nebi rüyasının teviliydi. Sonuç, hep salihlerindi.

Surenin son ayetinde yani 111. ayetinde “Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir” denilir. “İbretler” denilir iken birçok konu başlığı ile sureyi/ sureleri görmekteydik. Geçmişin; hakikati, anlam-değer yüklü deneyimleri, bugün dahi karşılıkları olan ayetler yani delillerdi. Betimlenmiş ifade biçiminde gerçek ve gerçeğe dair deneyimler aktarılmaktaydı. İman edip de anlamaya açık olanlar için Kur'an; başvurulacak kaynak metin ve olması gerekenlere dair yol gösterici olardı.

Yusuf suresi ile görmekteydik ki Yusuf nebi Allah vergisi olan dehasına rağmen, kendi zaman döneminde belirleyici olan anlam-değer bakışımına haizdi. Eğer Mısır'a göç eden ailesinin soyundan geleceklere sonunda köle olacağını öngörmüş olsaydı; belki de Mısır'a yerleşmeye, göç etmeye müsaade etmiş olmayacaktı. Bu deneyim de göstermekteydi ki yurt, kişinin değil ise yabancı olarak hep öteki kalacağıydı. Olay ilmi, aynalaşmaya dair oluş içinde gerçekleşir iken binlerce seneyi içermekte değildi. Her kişi, bildiği ve yönetebildiği kadar öngörebildiği bir varoluş içindeydi.

Belki Yusuf nebi uzun geleceği öngörmüş olabilir. Böyle olsa da yazgı, herkesin kendi hikâyesi olarak deneyimleyeceği iken haber verdiği olabilir. Ancak surenin 101. ayetinde “... Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin! Beni Müslüman olarak öldür, salihler arasına kat (salihlerden kıl)” denilir iken hikâyedeki ferdiyete dikkat çekmek ile beraber, geleceği yaşayacaklara bırakmış olup, kendi hikâyesini kendi zamanı ile bitirmiş de değildi... ve geçmiş izleğinde geleceğin felsefesi yapılırsa da falcı gibi geleceğe dair haber vermek doğru değildi. Ancak öngörü; anlayışa dair feraset ve ilke belirlenimli basiret olarak gerçekleştiğinde, gelecek felsefesinin bir belirlenimi olarak olması gerekendi.

Yusuf suresine Yusuf nebinin gurbet yolculuğu dolayımında farklı bir açıdan bakar isek Yusuf nebi, her insan -âdem- gibi gurbet yurdu olan dünyadaydı. Gördüğü rüyadan ve anlam vermemiş olmasından da anlaşılmalıydı ki nicel büyüklüğe dair Güneş, Ay ve uzak olan yıldızlar, ulaşılmaz ve anlamakta zorluk çekilen dünyanın görüngüleri olarak yabancı olunandı. Gurbet yabancı olduğumuzdu. Çocukluk evresinde dünyaya yabancı bakmak, her âdemin -insanın- gurbete dair yazgısıydı.

Yusuf, Mısır'a köle olarak geldiğinde artık baba ocağından kopmuş olmanın gurbetindeydi. Köle olması da nefsi emmareyi aşması ile yüzleştiğini göstermekteydi. Kölelik ve şehirde gurbet, yabancı ve yeni bir evde gurbet devam etmekteydi. Aşık kadının ihaneti, Aziz'in itibar zaafı nedeni ile verdiği hükmü, hapisanede devam eden gurbet yolculuğuna sebep vermişti. Hapishanenin gurbet yurdu olduğunu da hapishaneden çıkan hizmetçiden yardım istemesinden anlamış olmaktaydık.

Gurbet; ayrılmak, uzaklaşmak anlamını taşır iken yabancı olan dünyada/ dünyalarda var olmak anlamında da tanımlanmalıydı. Yusuf hep gurbet yolcusuydu. Aslında onun gurbete dair yolculuğu, Allah'tan yana gurbete düşmüş insanın yolculuğuna emsaldi. Çünkü Yusuf nebi; aslen Allah'tan gelip de Allah'a dönen insanın, gelmek ve dönmek arasında gelmiş olduğu dünya yaşamında gurbet yolcusu olduğunun da emsaliydi. Dedesi İshak, babası Yakup gibi anlamak ve anlamaktan tat almak, sevinç bulmak, anladığını zekâsı ile bir bütün içinde görmek, ussal olarak bağlamlarında açıklayabilmek dehasına sahipti. Zaten deha, kalabalıklar içinde gurbeti yaşayan yabancı gibidir. Ne vakit Yusuf; gurbet yolculuğunda yabancı oldukları içinde Allah'ı dostu olarak yakın buldu artık yabancı olmadığı bir dünyadaydı.

Yusuf; baba ocağından alınıp kültür ve medeniyet alanına yani insan ocağına girmiş oldu. Gurbet, insanlığı deneyimleyeceği medeniyet alanıydı. Dehası medeniyet alanında açık olacaktı. Kültür ve medeniyet insan ocağıydı. Bu ocakta insan ya şeytanlaşmaktaydı ya sıradanlık

içinde kaybolmaktaydı ya nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen insan olmayı korumaktaydı ya da zorluklar, acılar, özlem, ihanet, talim, terbiye -eğitim- vb. oluş içinde sıradanlığa aşkınsal dehası parlamış insan olarak insanlık tinine çıkmış olmaktaydı. Söz konusu Yusuf ise gurbette Allah ile gurbeti aşma olanağı bulmaktaydı. Kültür ve medeniyetin insan ocağı -yurdu- olmasında insan olmaya yabancı kalmadan, insana rağmen insan olmayı deneyimlemekteydi.

Gurbetten kurbiyete yolculukta, Allah kulunun dostu olarak sahipleni, yardımcısı, yetiştiricisi olduğunda Allah ile var olduğunun ve Allah'ın idrak edilmiş olduğu bir dünyada artık gurbet bitmişti. Bunu da surenin 101. ayetinde; "Rabbim! Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana olayların tevilini -açıklamasını- öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin! Beni Müslüman olarak öldür, salihler arasına kat (salihlerden kıl)" denilir iken artık Allah ile var olmanın ve Allah'ın vergisine, inayetine nail olduğunun idrakine varan insan için, artık gurbetlik bitmişti. Gurbetliğe dair deneyimlenen yabancılık da aşılmıştı ki "Dünyada da ahirette de benim velimsin" denilir iken artık ne dünya ne de ahiret gurbet değil, velisi olan Allah ile yabancılığın da aşılmış olduğu varoluş alanlarıydı.

Gurbet; anlam yetersizliği ve anlam açıklığının deneyimiydi. Gurbete bağlı yabancılık da anlam boşluğunda, en yalın biçimde tek başına olmanın yalnızlığına eyler iken nesnellik zeminine aşkınsal, varlık olarak kendi -ben- olmayı deneyimlemeyi olanaklı kılmaktaydı. Bu anlamda neden bağıntı nesnelere anlam bulan İshak ve evladının hasretinde varoluşa tutunan, nedenlere göre sonuçları öngörmesine rağmen neden-sonuç bağıntısını aşamayan Yakup; yabancılık ve yalnızlıkla deneyimlenen öze yolculukta, neden bağıntılarının faili ve neden bağıntılarına aşkınsal görünüş bulan Allah'la aşılmış olmaktaydı. İdeal insan tipi ile de aşılmış olmaktaydı. Artık yeryüzünde iş gören, yazgıya dokunacak kadar özgüllüğü olan bir İbrahimi vardı.

Söz konusu gurbet ise kaygı, hüznü, hasret -özlem-, sahihsizlik, yabancılık da yazgıya dairdi. Nesnellik zemininde duygular, nesnellığe aşkınsal kendinden fazlası vermiş olduğu anlam-değer yüklemli metafizik varoluş belirlenimleriydi. Kişi nesnellığine, beşer olmaya aşkınsal kendi olmayı, duygularda da nesnellığı kendine anlam-değer yüklemli katar iken deneyimlemekteydi. Sure bu bağlamda, insanın sadece nesnellik zemininde mekaniğe haiz var olmadığını, anlam-değer, irade-duygı, arzu-haz, kaygı-umut vb. fazladan verilmiş ve bilfiil gerçekleşen olgular yüklemine varoluşu metafizik deneyimlediğini göstermesi adına önemliydi. Yusuf'un hikâyesi, sıradan insanın varoluşsal metafizik belirlenimlerini en genel anlamı ile içermekteydi.

Zeliha için Yusuf âşık olduğu güzellik abidesi olsa da arzu ve haz nesnesi olarak istenendi. Söz konusu ihtiras ise aşkına ihanet kolay gelmişti. Yakup ise güneş misali, yüceltilmiş değer olarak Yusuf'un baktığı yerden yerini almış olarak surede yer edinmek ile beraber, evladına olan muhabbetinden dolayı hasrete, hüznü ve kardeşlerin ihaneti sebebi ile hüsrana uğrayandı. Kişi bazen, elindeki nimeti aidiyetinde görür de sanki hiç bitmeyecek gibi sahiplenir. Böyle olduğunda sanki kendisine nazar etmiş olarak Allah'ın gadabını üzerine çeker. Cenabı Mevla'm Yakub nebiye gadab sıfatı ile bakmış mıdır bilmem ama, Yakup kendi kardeşi ile yaşadığı kıskançlık husumetine, kendi evlatları arasında tanık olur iken aynalaştığı varoluş durumunu deneyimlemekteydi. Söz konusu evladı yitirmenin acısı ise hüznü ve hasret, varoluşsal yazgıydı.

Yusuf'a olan hasret, evladına aşırı muhabbet beslemek olarak gerçekleştiğinde artık Yusuf değer nesnesi olarak babasının gönül tahtında oturmaktaydı. Başka bir deyişle de Yakub'un varoluşa tutunmasının anlam-değer nesnesiydi. İç dünyayı biçimleyen anlam-değer ateşiydi. İnsan sevdiğini öldürmezmiş, görülen o ki Yakup nezdinde Yusuf hiç ölmemiş. Hasretine, hüznüne kaynak olmuş da kendini onda görmek ile kalmayıp, Yusuf'u kendinde doğurmuş, Yusuf onda doğmuş, Yusuf babasına baba olmuştu. Demem o ki kişi sevdiğinden beslenir ve sevdiğini de kendi ile besler. Yakup sevgisi ile

Yusuf'a akan anlam yurduydu. Sevgisi ile Yusuf'tan beslenen baba ocağıydı. Yusuf'a duyulan sevgi, Yusuf olmanın, Yusuf'la doğmanın olanağıydı... ki masalların başında "Ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken..." ifadesi manevi makam geçişlerinde masal olmaktan öte, gerçekliği olan bir olgu olarak deneyimlenmekteydi. Makam geçişinde, soyca babası olanın ruhen babası olmak veya mürşidinin mürşidi olmak az da olsa görülen bir durumdur.

Yusuf'un hasretinden gözlerine ak düşen Yakup için; ahu zar ediyor, hakikate gafil kalıyor diye nebilik makamından düşmek ile karşı karşıya kaldığı rivayet edilir. Mesele öncelikler ise Allah'ın idrakinden gaflete düşmeye sebep veren, hakkı dışında değer edinilip de anlamlı kılınan her ne ise kişinin kaybolmasına sebep vermek ile kalmayıp elinden alınacak, kendisine yitik kalınacak olandı. Hakkı dışında değer kılınan, değerinden düşmüş olarak hakkı gereği değer olduğu kadar anlamlı kılınması gerekendi.

Yeryüzü sınav yurduydu ama Yusuf nebi hikâyesi ile görülmekteydi ki kişinin sınavı, seviye ve makamına göre değişebilmekteydi. Bir önceki Hud suresinde varlık âleminin insan için sınav sahnesi olarak yaratılmış olduğu ifade edilmekteydi. Yusuf suresinde de insanlık tını de sınav alanıydı. Sınav ise yalınkat doğrusal değil, ilke, tercih, duygu, eylem, olay bağıntısında farklı biçim ve düzeylerde gerçekleşmekteydi. Sınav dolayımında ne için olduğunu, tercih ve eylemleri ile anlam-değer yüklemelerinde kendine açık eden insan, ne için olduğuna bağlı olarak da kendiliği oldu kıldığı karakter ve kimlik belirlenimlerinde kendi olmayı deneyimlemekteydi.

Sureye aileyi merkeze alarak yoruma dair açıklamaya devam edersek: Erkek egemen toplum yapısında babanın güneş, annenin ay ile temsil edilmesi normaldir. Kardeşler ise gökteki yıldızlar gibi olmalıydılar. Surenin sahibi olan Allah'tan baktığımızda toplum içinde babaya verilen görev ve anneye verilen görevde rol model olarak nasıl olmaları gerektiği vurgulanır. Baba rol modelinde Yakup, otorite olduğu kadar evlatlarını seven ve merhamet edendi. Anne de karanlığı dolduracak

kadar çocukları ile ilgili olması gerekendi. Böyle olsa da evlatlar arası kıskançlığa sebep verecek öncelikli ilgi ve sevgi sonuçta aile içi huzuru bozacak biçimde ise olmaması gerekendi.

Surede aile sonuçta her şeye rağmen toparlanan, yanlışlarından, günahlarından tevbe eden diğer kardeşler ile beraber sürekliliği olması gerekendi. Ancak burada dikkat edilmesi gereken karakterler hak edilir, baba karakterini otorite ve merhamet ile hak etmekte olan bir Yakup görmekteydik. Kendisine danışılan ve otorite olduğu içindir ki kendisinden habersiz iş görülen ayrıca "Allah'tan sizin için bağışlanma dileyeceğim" derken de merhamet sahibi olan babaya tanıktık. Anneden fazla bahsedilmese de Ay ile işaret edilmiş olması ve sonuçta Yakup ile beraber tahta oturtulmuş olması da göstermekteydi ki anne olma karakterini hak edendi. Kardeşler ise kardeş olma karakterini hak etmeseler de sonuçta tevbe yani özür ile kardeş rol modeline geri dönmüş olmaktardı.

Söz konusu Yusuf ise baba ve annenin gerçek değerini sadece gurbette olması sebebi ile öğrenmiş değil, çocuk iken onlara onların kendisi için anlam ve değerini gösteren rüyadan da onların değerli olduğunu görmekteydik. Böyle olsa da yetim misali sahipsizlikte deneyimlenen gurbet, Rabb tanrısına haiz babayı ve mürebbi tanrısına haiz anneyi, hasret söz konusu ise Güneş ve Ay misali kılmış olmaktadır. Kapıda kucaklanan, tahta oturtulan baba ve anne; aslında onlara verilmiş değer ve vergiyle kucaklanan ve gönülde olan değerlerinin gösterildiği yere oturtulmuş olan hak edilmiş karakterlerdi. Bütün acımasızlıklarına ve güvenilmez olmalarına rağmen kardeşlerine yönelik Yusuf, kardeş rol modelin de hakkını vermiş olandı.

Surede de görmekteydik ki Jung'un arketip dediği olgular aslında anlam-tanrısız, anlam-duygu, anlam-irade, anlam-eylem bağıntısında ilişkilerde gerçekleşir iken hak edilmiş olunması gereken karakter içerikli deneyimlenen kimlik belirlenimli aidiyet duyulan ve sorumlu olunan rol modellerdi. Rol modeller ilişkilerde diğeri için oldukça hak edilmiş olacak olandı... ki rol modelin temel ilkesini hakkı gereği aidiyet

ve mesuliyet idraki ile gerçekleştirmek ve güzel ahlak, rol modelleri hak ediyor olmanın olanağıydı. Herkes kendi olmayı, dolayısıyla da ne için olduğunu, kendiliği oldu kıldığı, ilişkilerde gerçekleşen anlam-değer yüklü rol modellerde gerçekleştirmekteydi.

Aile; tanrısalları ilişkide anlam-değer belirlenimli olarak hakkı gereği yaşamının tinsel alanıydı. Bu anlamda rol modellerin hakkını vermiş olarak gerçekleşmesi gerekendi... ki aile cehennem değil, cennetin deneyimlendiği yuva olsun. Birbirinin kusurlarının düzeltildiği (tenzih), birbirlerinden yana güvenin kırılmadığı ortak yaşam, tin alanı (selam), karşılıklı ilişkide El- Rabb, El- Mürebbi, Es- Selam, Eş- Şekür vb. tanrısalların talim edildiği Allah'a hamd alanıydı... ki genel anlamda ideal gelecek olmasa da rol modellerin hakkını vermek ile ideal insan olmak ile beraber ideal geleceğin örneği olan aile kurmak olanaklıydı. Aile ne vakit yuva olur, ideal geleceğin kısmi de olsa teneffüs edildiği mahal olur.

Ancak, Yusuf'un kardeşleri de göstermekteydi ki nefsi emmarenin güvenilmez kötücül doğası, rol modellerin hakkının verilmiyor olması, yalanlar, ihanetler, ihtiraslar, kıskançlıklar, ayrılıklar, buğuzlar vb. durumların olması, aile için dahi ideal geleceği olanaklı kılmamaktaydı. Rol modellerin, hakiki olmak ve diğerkâmlık ile hak ediliyor olarak gerçekleşmesi, nefsi emmareye rağmen zordu ama imkânsız değildi. İmkânsız olmasa da hakiki olmayı koruyarak nefsi emmareye rağmen zorluğu göğüsleyecek, gönül genişliğine sahip kişi olmak da zordu.

Karakterin hem nesnesi hem de öznesi iken sadece nesnesi olup da anlamı yitirildiğinde, karakter yalan üzere maske gibi kullanıldığında veya karakter hakkı dışında anlam-değer yüklü kullanıldığında, hakiki olmaktan uzak kullanılan olmaktaydı. Anlam yitimi ve aşırılık, karakterin hakkını vermemeye sebebi. Karakterin ilke gereği anlamının, değerinin hakkını veriyor olarak hak ederek yaşamak hakiki insan olmanın olanağıydı.

Diğeri ile varoluşta karakterler; hakları dışında hadsizce gerçekleşmemeli veya öznesi ve nesnesi olduklarımızın sadece nesnesi

olmakta kendi olmaya yitik kalmış olmakta maske olarak kullanılmalı değildi. Hakiki insan; karakterleri haksızca ve hadsizce aşırılıkta nesnesi kılan ve maske olarak kullanan değil, karakterlere hakkı dışında değer yüklemi ile de nesne olup kendiliğine yitik kalan da değil, karakterleri hakkı gereği talim eden ve karakterler mümkün karakter belirlenimli olduğu içindi ki karakterler arası geçişlerde kişiliğini yitirmeden bütünlüğünü koruyabilen, yani kendi olmayı koruyabilen ideal insandı. Surede bu, Yusuf nebi emsalinde işaret edilmektedir.

Söz konusu devlet olduğunda, tanrısalların yapısal olarak genele yaygın işlevsel kılındığı alan olarak devlet; tanrısalları hakkı gereği gerçekleştirecek yeteneklerin yönettiği ve yönetirken temsil ettiği olmak da gerçekleşmesi gerekirdi. Eski devlet anlayışında mülkiyet ve insan yönetimi merkezi iken modern devlette ilişkiler ve beklentiler yönetimi merkezdeydi... ki Yusuf nebi, kişilik yönetimi yapabilmek ile beraber modern devlet misali, ilişki ve beklenti, ekonomi ve gelecek yönetimi de yapabilen yöneticiydi.

Ailede rızanın gözetilmesi, devlette ilksel olarak hakların genele yaygın tesisinin gözetilmesi hep bir gelecek ideale tutunmuş olarak anlam-değer yüklemli olmakta varoluşa tutunmak için önemliydi. Devlet, aile, millet, ideoloji (komünizm, kapitalizm vb. izmlerin geneli), sosyal medya, vb. tinsel alan belirlenimli olgular da nesnesi ve öznesi insan iken sadece nesnesi olup da kendi olmaya yitik kılmamalıydı. İnsan kendi olmanın özgünlüğünü yitirmesine sebep verecek her şeye dikkat etmeliydi.

Dünün putları, bugünün reklam ve model idolleri veya hakkı dışında değer yükleyip de kendi olmanın anlamına yitik bırakan arzu nesnelere, kültür nesnelere, medeniyet nesnelere vb. idi. Arzular ve arzu nesnelere elbet önemliydi ama arzuların esiri, arzu nesnelere nesnesi olunmalı değildi. Kültür nesnelere elbet önemliydi ama, kültür nesnelere nesnesi olmakta kendi olmanın anlamına ve yaratıcı etkinliğine yitik kalınmamalıydı. Nesnesi ve öznesi olduğumuz devlet, millet, ideolojiler vb. medeniyet nesnelere de elbet önemliydi... ama medeniyet

nesnelere, hakikatten uzak kılmakta ve kendi olmanın anlamı ve yaratıcı etkinliğine yitik kılmakta ise haksızca nesnesi olunacaklar değildi. Haksızca nesnesi olunanlar hem kişinin kendine haksızlığı hem de sadece nesnesi oldukları dolayımında kraldan çok kralcı olduğumuz içerikte diğerine de haksız olduklarımız olarak gerçekleşmekte, talim edilmekteydi.

Hikâye; nesnesi ve öznesi insan olup, hikâyede hak ve hadleri gözetmeden aşırıya kaçanlar veya hikâyede sadece nesnesi oldukları dolayımında kendi olmaya yitik kalanların da hikâyesi olsa da gerçekte, hakiki olmak ile kendi olmayı koruyarak ve yüklem belirlenimli kendi olmayı çatallanmış tercihler belirleniminde hep olması gereken ile aşarak, kötücül doğasını da ilke gereği olması gerekenler dolayımında aşarak, yeni bir varoluş düzeyine taşınmayı olanaklı bulanların, hikâyeyi taşıyanların hikâyesiydi. Surede buna; ihanetleri, zorlukları, yabancılığı, nefsi emmareyi aşabilme olanağı göstererek hep yeni bir düzeyde kendi olmayı gerçekleştiren Yusuf nebi emsalinde tanıktık. Nesnesi olduğu hikâyede, karakter belirlenimli olarak özne olmayı yitirmeden hikâyenin taşıyıcısı olunabileceğini görmekteydik.

İnsan olmanın hikâyesinde insandan beklenen; hakiki insan olması, ne için olduğunu asli gerçeği olan Allah'a bağlı olarak bulup, ilke gereği olması gerekenlerde karakter bulmuş ve karakter geçişlerinde de kişiliğini koruyarak özgün insan olmasıdır. Yani nesnelere kaybolmuş olarak kendiliğine yitik insan değil, nesnelere dolayımında kendi olabilmeyi bütün zorluklara ve nefsi emmarenin kötücül doğasına rağmen koruyabilip de olanaklarını yaratıcı etkinlikte özgünce gösterebilen insan, hakiki insan olarak ideal insandı. Surenin genelinde buna tanık olsak da surenin 22. ayetinde, kısmi olarak bu duruma tanıktık.

Surenin 22. ayetinde: "Yusuf olgunluk çağına erişince ona hüküm ve ilim verdik. İşte biz, iyilik eden ve işini güzel yapanları böyle mükâfatlandırırız." Bu ayet ve bir önceki ayette: "Onu satın alan Mısırlı adam karısına; 'Ona değer ver, güzel bak! Umarım ki bize faydası

dokunur veya onu evlat ediniriz.' dedi. İşte böylece Yusuf'a orada bir yer sağladık ve bunu olayların açıklamasını -yorumunu- ona öğretilim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir" denilir iken gerçekte yargı ve ilim sahibi olan Allah ile tanrısalları deneyimlediğimiz bir hikâye oluşu içinde talim etmekteydik.

Söz konusu terbiye olmak yani tanrısalları hakkı gereği talim etmek ise Zül- Celal-i Vel İkrâm ismi gereği yeryüzünde, zorlukları göğüsleyecek yönde, ilişkilerde kendini açık eden veya maskeleyen nefsi emmare sebebi ile gerçekçi olmayı korumak gerekir. Yoksa, gurbet elleri bizi bekler. Zaten bir müslim gurbette olduğunun idraki ile yaşarken, Yusuf misali gurbete düşmüş olduğuna dikkat etmesi gerekir. Yusuf gibi olacak değildi ama sonuçta Yusuf olmak ise murad, gurbetler kişiyi bekler. Ayrılığa düşmüş kişinin yazgısı hüznün ve hasret, kişiyi bekler. Mümin gurbette ise dünyada, Yusuf misali gözlerinde hüznün ve yüreğinde hasret, rabbi olan Allah'ı bekler. Kuluna muhabbet duyan Allah ise O da kulunu bekler. İnsana gurbette yakışan ise hazlarda yitik kaybolmak değil, hüznün ve hasreti katık yapıp Allah'a yürümektir.

Surenin sonuna doğru, göklerde ve yerde Allah'ı bilmeye dair nice delillerin -ayetlerin- olduğu ifade edilir. Allah'a iman edilse de kültür putları sebebi ile insanlığın çoğunun koşullu iman edecekleri ifade edilmiş olur. Var olmaya dair hiç kimsenin garantisi yok iken sanki mutlak garantili bir varoluşu deneyimlemekte olan insana, kendinden bu kadar emin olmaması gerektiği, genel anlamda ölümün gerçekleşeceği olaylar (felaket veya musibetler) ve elbet gerçekleşecek olan vakit, saat olarak ifade edilen ölüm dolayımında ifade edilir. Surenin olay belirlenimli hikâye oluşu içinde gerçekleşen anlatısında da sürprizlere açık bir varoluşu deneyimlediğimiz anlamlı kılınmaktaydı. Her an, olumlu veya olumsuz anlamda gerçekleşecek olan sürprizlere açık olmak gerektiğini de bu durumda anlamaktaydık.

Surenin sonuna doğru, varoluşa dair kaygının olması gerektiği vurgulanmış olmak ile beraber kaygı da yaşamsal anlamda Allah'a iman ile aşılması gerekendi. Surenin 107. ayetinde "Allah tarafından kuşatıcı

bir felaketin farkında olmadan gelmesi veya ansızın saatin gerçekleşmesi karşısında kendilerini emin mi gördüler” denilir iken bir hikâye içinde var olan insana, gelecek bilgisinden yoksun yaşama tutunur iken kendisinden veya tutunduğu varoluş nesnelere fazla emin olmadan yaşaması gerektiği belirtilir. Böylece dolaylı olarak kaygı hatırlatılır iken kişinin aslı ile iman düzeyinde bağ kurmasının bir olanağı da hatırlatılmış olur. Geleceğe yönelik kaygı, Allah’a iman etmenin olanağı olarak da değerlendirilmesi gerekendir.

Surenin sonlarına doğru, 109. ayette, kavimlere gönderilen nebilerin erkek olduğu vurgulanır iken erkek egemen bir varoluşta ve tarihsel yürüyüşte erkek nebilerin gönderilmiş olduğuna dikkat çekilir. Nebilere dair süreç; konjektüre göre olması gereken taşıyıcı niteliğe göre yönetilmektedir. Anlamın dirimsel, eril, biricik (yüklemsiz yüklem olması gereği sadece kendi olması), yargısal, görüşe eyler ve yüklem olarak gerçekleşiyor olmasını temsil edecek olan da eril olma olanağını anlam-biçim, anlam-imege bağıntısında gösterecek olan erkekti. Ayette, geçmiş ve gelecek bilgisi bağıntısında öngörülü bir yaşam tavsiye edilmiş olmaktadır.

Sonuçta da Kur'an, ibret alacak ve dersler çıkaracak insanlara hidayet ve rahmet olarak görünmüş olacaktır. İbret alana hidayet, dersler alana rahmet veren yalnızca Allah'tı.

Surelerde geçmiş ve geleceğe dair haberler verilir iken Allah ile gaybı bilme olanağına da dikkat çekilmiş olur. Kur'an'da gayb kavramı, bilinmeyen anlamında bizler için olup Allah için gaybın olmadığı içerikte verilir. Allah'ın gaybı bildiği ve gayb bilgisini öğrettiklerinin de gaybı bildiğini de Kur'an'da görmekteyiz. Yusuf nebi de Allah'ın kendisine olay ilmi anlamında geleceğin bilgisini rüyalar üzerinden, düşünce ve sezgi dolayımında öğretmiş olduğu kişiydi... ki Allah'ın dilediği müstesna olmak kaydı ile gaybın insan tarafından bilineceği Kur'an'da zaten ifade edilmektedir. Yusuf nebi emsalinde gelecek ve Muhammed Mustafa (s.a.v.) emsalinde de tarihsel hikâyeler ve geleceğe dair haberler dolayımında gayba dair bilgi sahibi olmaktadır.

Yusuf suresinin 102. ayetinde “İşte bu gayb haberlerindedir. Onu sana vahy ediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdiklerinde, sen onların yanında değildin” denilir. Bu ayet dolayımında da anlamak gerekirdi ki gayb Allah için gayb değil, bizler için gaybtı. Gaybı bilen Allah ile gaybı bilme olanağımız da vardı. Yeter ki Allah’a vuslat gerçekleşmiş olsun. Yeter ki Allah’ın nurları ile insan, tanrısalların potansiyel artışında iş yapıyor, işitiyor, görüyor, biliyor olma olanağını geliştirmiş olsun.

Genel anlamda demek istediğim ise Kur'an'daki gayb kavramı, mutlak bilinemezliği içeren değil, Allah ile bilmenin olanağında bilinebilir olmayı içerir. Bilinebilir bir doğa içinde olmamız dahi bilinemez değil, bilinebilir oluş içinde var olduğumuzu gösterir. Kur'an açısından Allah dahi mutlak gayb anlamında bilinemez değil, yarattıkları dolayımında ve tanrısall belirlenimlerinde bilinebilir olan varlıktır.

Bizler için gaybı bilmek söz konusu olacak ise Allah ile gaybı bilmenin olanağında, önce Allah'ı bilmeli ve Allah ile gaybı bilmenin olanaklarını değerlendirmemiz gerekir. Vahiy, sezgi, hak olana göre ussallık, keşf, basiret vb. gaybı bilmemizin olanaklarıdır. Böyle olmak ile beraber, anne karnında olanları Allah'ın bildiğine dair ayetler Kur'an'da vardır... yani günümüzde anne karnındaki gelişimi, bilimsel araç ve yöntemle, nurun kullanıyor olmasına bağlı olarak bilme olanağı bulunduğundan dolayı bilmek gerekir ki Allah'a ait nurlar ile gaybı bilme olanağı vardır. Bu durumda gelecek zaman açısından bakıldığında, geçmişin veya geleceğe dair olanın bilgisini, Allah'ın nuru ile bilme olanağı dahilinde insanlığın edinebileceğini dahi öngörebiliriz.

Söz konusu olan, varoluşu temellendiren bilinmek ve tanınmak ise mutlak bilinemezliğin olmadığı bir evren oluşu içinde her şeyi bilmeye doğru yürüdüğümüzü. Önemli olan ise bilmenin en temelde Allah ile olanaklı olduğu bir tanrısall olduğunun idraki ile beraber, sadece bilmenin yetmediği, bilmek ile beraber ahlak biçimsel varoluşun irade-duygu zemininde öncelenmesi ve yaratıcı etkinliğe katılıyor olmanın

niteliğinde bilginin hep yeniden ve farklı düzeylerde kullanılıyor olmasıydı.

Yusuf suresi; varlık ve tin alanının, birbirinden kopuk değil, anlam-değer bağlamlarında ve yüklemelerinde, ilişki-olay bağıntılarında ve örüntüsünde katmanlı içerilmiş ve neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım oluşunda gerçekleştiğini göstermekteydi. Kendiliğin; anlam-değer yüklemelerine haiz yönetilebilir kişilik ve ilişki oluşunda karakter ve kimlik belirlenimli olarak bir hikâye oluşu içinde vücuda geldiğini betimlemekteydi. Hak, iyi, doğru ve güzel idealarının sadece öznelliğe dair bilişsel anlam-değer kodları değil, değer yargısal olarak ahlak ve ilişki kurma kodları olduğunu bağıntısal indirgemecilikte göstermekteydi. Hak, iyi, doğru, güzel idealarının, güzellik ideasında, ideal insan resminde vücut kazanması gerektiğini dersini vermek ile beraber, anlam ve değer hep bir bağlam içinde bağıntısal indirgemeci gerçekleştiğini göstermekteydi.

Rüyanın, gelecek belirlenimli olayda karşılığının olması, varlık alanında olanların tinde ve tinde olanların varlık alanında anlam-değer yüklü karakter belirlenimli gerçekleştiğini göstermekteydi. Yunus suresinde, doğada gerçekleşenlerin nesnellğine dikkat çekilir iken Hud suresinde varlık alanının sınav alanı olarak insanlığın tinsel alanı kılınmaktaydı. Yusuf suresinde de varlık alanı, doğa nesnelere -olgularının- anlam-değer yüklü olarak temsil belirlenimli karakterler olarak gerçekleştiği ve insanlık tinine de temsil içerikli indirgenmiş olarak geçtiği anlam-değer yüklemesinde surenin konusu olmaktadır. Bu bağıntıdan bakıldığında her sure, perspektif yaklaşımı ile hep yeni bir anlam bağıntısında varlık ve tin alanının değerlendirildiği bir modelleme olarak görülmekteydi. Nahl suresine geçmek nasip olur ise varlık âlemi varoluşa zemin kılınan nimetler âlemi olarak görülecekti.

Artık Yusuf suresinden varlık âlemi; temsil edilen anlam belirlenimlerine göre karakter belirlenimli gerçekleşmekteydi. Olgular anlam yüklü gerçekleşir iken olay, olguların anlam yüklemesinin açık

olduğu, anlamın gerçekleştiği ilişki, bağıntı belirlenimiydi. Anlam; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak olgu-olay, olay-ilişki, kişilik-karakter bağıntısında indirgenebilir olarak her an yeni bir bağlam veya bağıntıda yeni bir anlamın doğuşu ile gerçekleşmekteydi.

Nebilerin erkekten gönderilmiş olması dahi surede yer edinir iken sözün anlam yüklemli olarak eril olması sebebi ile temsilen taşıyıcısı olan insanın da erilliğin temsili olan erek olması dikkate değerdir. Surede, aşık kadından bakıldığında dahi aşkın -duygunun- erilliği karşısında edilgen olan insanın kadın olarak temsil edilmesi dikkate değerd.

Sure; anlamın insan ilişkilerinde nelere bağlı olarak değer biçimsel gerçekleştiğini de betimlemekteydi. İstenç, duygu, haz, arzu, temel ihtiyaçlar, koşullar, yönelim ve amaç, nesnelere değer kılmaktaydı. Nesnelere bağlı gelişen olay ve ilişkilerini, karakter ve kişiliğin de değer biçimsel gerçekleştiğinin nesnelerydi. Emek ve ne için olduğuna bağlı olarak varoluş hep değer biçimsel gerçekleşmekteydi. Aidiyet ve sorumluluk da ilişkileri değer biçimsel kılmaktaydı.

Sure; anlamın, değer, olayların, kişiliğin, bilindiği kadar yönetilebilir olduğunu göstermesi adına önemlidir. Surede “Her bilenden daha iyi bilen vardır” denilir iken bilme olanağına göre anlam-değer oluşuna bağlı olarak seviyelendirilmiş bir varoluşa dikkat çekilir. Çoklu nedensellikte ve nefsi emmareye rağmen anlam-değer ve kişilik-ilişki yönetiminin zor olduğunu da gösterir.

Sure ile görmekteydik ki yönetim/ yönetmek her şey değildi ama her şey yönetime dairdi. En temelde kendini yönetemeyenin, ilişki ve beklentileri yönetmesi beklenemezdi. Söz konusu diğeri ile var olmaksı kişilik, ilişki, beklenti yönetimi, ilişkilerin sürekliliği, sürdürülebilirliği ve öngörölü bir gelecek için kaçınılmazdı. Hak ve hakkaniyet ilkelerine bağlı olarak, vicdan bireysel anlamda, hukuk da toplumsal anlamda yönetimin olmazsa olmazıydı. Söz konusu varoluşsal gerçeklik belirlenimleri ise zorluklar, acılar, gelgitler, krizler, travmalar, ayrılıklar, belirsizlikler, kaygılar/ korkular, temel ihtiyaçlar,

duygular, hazlar, irade vb. yönetimi de kişilik ve ilişki bütünlüğün korunması için olması gerekendi. Çoklu varlık, çoklu toplum durum vb. içinde var olmak söz konusu iken yönetim, varoluşun her alanında kaçınılmazdı. Yönetimi olmayanın bütünlüğünden bahsedilemezdi.

İlkesi gereği anlam yüklemine bağlı olarak hakkı verilerek hak edilmesi gereken karakterler, hakkı verilmesi gereken varlıksal veya varoluşsal unsurlar (beden, nefsi emmare, duygular, hazlar vb.), hak ve hakkaniyet ilkesi gereği hakkı verilerek hak edilmesi gereken diğeri ve ilişkiler; yönetebilir olduğu kadar ve hak edildikleri kadar bütünlüğü korumanın, bütünlüğü yapısal anlamda sürekli kılmanın çoklu belirlenimleriydi. Surede, karakterlerin hakkını vermeyen kardeşler, aşık kadın, yönetici vb. olanlardan da görmekteydik ki hakları verilmeyenin, tesis edilmeyenin hak edişi olmadığı gibi, sürekliliği de gerçekleşmekte değildi.

Anlam-değer yüklemlerinde değişen öznellik, anlam-değer yüklemlerinde mümkün varlık belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi. Anlam-değer yüklemleri değiştiğinde, yaratım alanı da idrake dair bakışımında değişmekteydi. Anlam-değer yüklemleri değiştiğinde, yaratım alanı da yeniden yaratılmaya açık bulunmuş olarak yaratım belirlenimli değişmekteydi. İşte hikâye içinde varoluş; değişen anlam-değer yüklemlerinde hep yeniden yaratıma açık olarak var bulunduğu gerçeğini taşımaktaydı. Önemli olan ise Yusuf nebi gibi Allah'a imanı tam olmak ile beraber, ilkede tutarlı ve kararlı olarak değişime rağmen gerçekte değişmemesi gereken ilkeye dair anlam-değer yüklemli sabiteler edinmekti... ki sonuçta değişmemek değil, değişime dair yaratıma açık olmayı korur iken gerçek olana tutunarak ve gerçek olandan sonuç alarak yaratıma açık olmanın korunması gerektiğiydi.

Birçok başlığı ile beraber sure, yaşamın varoluşa dair gerçekleri ve gerçekliğin yönetimini konu almaktaydı. Nefsi emmareye ve değişen çoklu olay-olgu-kışı-ilişki belirlenimlerine rağmen yönetilebilir kişilik ve ilişkilerin, yönetilebilir anlam ve olayın, yönetilebilmesinin zorluğuna dikkat çekmekteydi. Müslümanca yaşamanın zorluğunu da

betimlemekteydi. Müslümanca yaşamak erdem sahibi olarak yaşamaktı ki surede bu Yusuf nebi emsalinde anlatılmaktaydı.

*